

የፍትህ አካላት ባለሙያውን የሰዕስና ማሻሻል
የወራዳ ይሞኑና በቃቢያኑ ሁንጻ ሥልጣና ተሸማሪም

የአገልግሎት ሲልጣና ፍቃድ

በፊደል የፍትህ አካላት ማሳልጣና ማሻሻል
የተዘጋጀ

የኢትዮጵያ ስልጣን ፊል

Contents

መግለጫ	4
1. ስለሀገርመንግስት በოቃላለው :	6
1.1. የህንጻ መንግስት ትርጓሜ :	6
1.2. የህንጻ-መንግስት ዓይነቶች	10
1.3. የህንጻመንግስት አፈጻጸም ትርከ	14
2. የኢትዮጵያ ህገመንግስት የተረፈቀበትና የእድቀበት ማረጋገጫ	31
2.1. የህንጻመንግስት አውጥጥ ማረጋገጫ	32
2.2. የኢትዮጵያ ህገ መንግስት ሌቀቅ አማካይና አዥያደቀ	34
3. የኢትዮጵያ ህገ መንግስት አውጥቀር : መሠረታዊ ገዢ ትዕዛዝ	43
3.1. የኢትዮጵያ ህገ መንግስት አውጥቀር : መሠረታዊ ገዢ ትዕዛዝ	43
3.2. የኢትዮጵያ ህገ መንግስት : አገልግሎት ስራይና መሠረታዊ ገዢ	49
4. የኢትዮጵያ ህገመንግስት የተመሳረተባቸው መርሆዎች	57
5.1. ለአለዋነት	58
5.2. የህንጻ መንግስት የቦላይነት	86
5.3. ስብሰብ ደመኩራሽና የወጪ መብቶች	101
5.4. የመንግሥት አስራርና ተጠሪዎች	117
5.5. የყይጋሚነትና መንግሥት መለያዎች	131
5. ፍዴራል ነው በኢትዮጵያ	134
5.1. የፍዴራል ነው ዕንሰ ሁሳብና ትርከዋ አመማጥ	135
5.2. ፍዴራል ነው ከለለው ሥርዓቶች ጋር ያለው ለየነትና ተመሳሳይነት	137
5.3. የኢትዮጵያ ፍዴራል ነው መሠረታዊ መርሆዎችና መለያዎች	140
5.4. በኢትዮጵያ ፍዴራል ነው የሥልጣን ክፍፍልና የመንግስት አካላት	147
5.5. የፍዴራል ስነ ምክር ቤት ሥልጣና ቡለፈነት	151
5.6. የግዢት እና ተቋት መቆቅር እና ጥልቂ ገበየት በኢትዮጵያ ፍዴራል ነው ሥርዓት	153
5.7. የመስተዳደር አካላት ባንሻነት በኢትዮጵያ	167
6. ህገ መንግስትና ስለመተርጋም	172
6.1. ህገ መንግስት ለምን ይተረጋግጣል ?	174
6.2. ክት-መንግስትና የመተርጋም ዓይነቶች	176
6.3. ህገ መንግስት ስለመተረጋግሙ አካላት	176
6.4. የኢትዮጵያ ህገ መንግስት አተረጋግጧም ማረጋገጫ እና የፍዴራል ስነ ምክር ቤት ማረጋገጫ	180
6.5. የህንጻ መንግስት አተረጋግጧም መርሆዎች	184
6.6. የትርጋም ወጪ	186
6.7. ህገ መንግስትና በመተርጋም ማረጋገጫ የፍርድ በቋቋ ማረጋገጫ	187
7. ህገ-መንግስትና ስለማቅረብ	191
7.1. ህገ-መንግስት የሚቀርብ ማረጋገጫ	192
7.2. የኢትዮጵያ ህገ መንግስት የሚቀርብበት ሥርዓት	193
8. ህገ መንግስትና ህገ መንግስትዎች	194
8.1. ስለ ህገ መንግስትዎች በოቃላለው	194

8.2.	የተጀሩ ሆን መንግስትና ሆን መንግስታዊነት.....	197
8.3.	በኢትዮጵያ ሆን መንግስታዊነት ስለማሳዬ.....	199
8.4.	አገልግሎት በትርጉም እየያበረ መገኘቱ.....	201

ውቅለለ አገልግሎት :

የዘመኑ ተፈጻሚ መሠረታዊ ዓላማ ስለማችች :

- + ስለ ሆን መንግስት ቴርጉሙኝ የህን መንግስት አይነቶች መሠረታዊ ባህሪያት :
- + ስለ ሆን መንግስት ታሪክ አፈጻጸምና አድጋት :
- + ስለ አት-ጥናት ሆን መንግስት ታሪክ አድጋትና ልቦ ባህሪያት :
- + ስለ አፈጻጸም ሆን መንግስት የረቀቸ ነገሮችና የአበዳደቹ ሂደት :
- + የህን መንግስት አበዳደቹ ሂደቶችና ሆን መንግስት ስለማዕዲቷዎች መንገዶች :
- + ስለአፈጻጸም ሆን መንግስት ሪፖርና ሆን መንግስታዊ ግቦች :
- + ስለ አፈጻጸም ሆን መንግስት አውቆዎችና መሠረታዊ ግዢታዎች :
- + በኢትዮጵያ ሆንመንግስት የብሔር በሆራብዎችና ህዝቦች ለአላዋነት ባንንነትና መገለጫው :
- + ስለ ሆን መንግስት የበላይነትና የህን መንግስት የበላይነት የሚረጋገጫ መንገዶች :
- + ስለ አፈጻጸም ሆን መንግስት የበላይነትና የበላይነቱን ማረጋገጫ መንገዶች :
- + የሰበአዊና ይ-ጥናትና መብቶች ባንንነትና ልቦት እንዲሁም የሰበአዊና ይ-ጥናትና መብቶች መከበራቻውን ለማረጋገጥ ስለተዘረጋው የከትትልና የቀጥጥር ስርዓት :
- + ተጠቃሚነትና መልካም አስተዳደርን ለማስፈጸም ስለተዘረጋውን ሆንመንግስታዊ ስርዓትና ኮርፕስ መገለጫዎች :
- + በኢትዮጵያ ሆንመንግስት የመንግስትና ሁይማኖት መለያዎት መርሆ :
- + የፋይራል.ዘዕም ታሪክ አመጣጥና ዓንስሱሳብ :
- + ፊ.ፊ.ኤሌ.ዘዕም ከሌሎች ሥርዓቶች ወር ያለው ልቦነትና ተመሳሳይነት :
- + የኢት-ጥናት ፊ.ፊ.ኤሌ.ዘዕም መሠረታዊ መርሆዎችና መለያዎች :
- + በኢት-ጥናት ፊ.ፊ.ኤሌ.ዘዕም የሥልጣን ከፍቃልና የመንግስት አካላት :
- + የግዢት አፈታት መዋቅር እና ጥልቂ ገበት በኢት-ጥናት ፊ.ፊ.ኤሌ.ዘዕም የሥልጣን ሥርዓት :
- + የመስተዳደር አካላት ግንኑነት በኢት-ጥናት :
- + ስለ ሆን መንግስት አተረጋገጧና የህን መንግስት አተረጋገጧ ወጪዎች :
- + ስለ አፈጻጸም ሆን መንግስት የአተረጋገጧ ሥርዓት :

- + ስለ ሁን መንግስት አጠር ጉባኤና የፈዕራልናን ፈመክር በት ሥልጣንና ለሳይንስ፡
- + ደሞክራሲያዊ ገዢ ሁን መንግስት አጠር ጉባኤ ለሰማቸውናበት ሥርዓት፡
- + ስለ ሁን መንግስት የሚሰጥኝ ሂደቶች፡
- + ስለ አፈጻጸም ሁን መንግስት የሚሰጥኝ ሥርዓት፡
- + ስለ ሁን መንግስተኛ ሁን መንግስተዋነት፡
- + በአፈጻጸም ሁን መንግስተዋነትን ለማረጋገጥ የፍትሬ አካላት ለሰላባቸው ቤሉናነት፡
መሠረታዊ የሆነ ለሰነድዎችን በማቅረብ ለመፈጸም ጉዳማ በማረጋገጫት ባይና በተቀረሪል ለቀት
በሚያደርግት ወይም ለመነሻ የሚሆነ መሠረት ለሰነድዎችን ማንኛውን የሰልጣቸውን ዕውቀት
ከሁሉም አመለካከት ማነስበት ነው፡፡

መግቢያ

የአንድን አገር ሁን መንግስት የአበዳደቅ ሲደት ታክክለኛነት፡ የሀገር መንግስቱን፣ መሠረታዊ
ግብና አውቃቀር፣ ይዘት፡ የአተረጋገጧና የሚሰጥኝ ሥርዓት ላይ ታክክለኛ የሆነ ባንብ
ለመሆኑ በመጀመሪያ ስለ ሁን መንግስት መሠረታዊ ተፈጥሮና ታርጓሜ፡ ስለ ሁን መንግስት
አፈጻጸምና ታርጓሜ እናንዳቸውን፣ በሀገር መንግስት ወሰኔ መፍትሬ ለሰላባቸው ለሰማግበት
አከናወጣዊ ሂሳብ እናንዳቸውን መሠረታዊ የሰብዓዊ መብት ጥያቄዎች ይሰሳ ማድረግ
ይሰራል፤ ከዚህ በተጨማሪ ሁን መንግስት በበኩረው በአበዳደቅ፣ በይዘቱ፣ በአተረጋገጧና
በሚሰጥኝ ለሰነድዎች ሲደት ከሌሎች አውጭ ስለም (ሁኔታ) የሚለይባቸውን መሠረታዊ ነጥቦች
መመርመርና መረዳት የግድ አስፈላጊ ነው፡፡

በመሆኑም የአፈጻጸም ሁን መንግስት አበዳደቅ መሠረታዊ ባንብ ዓለማ፡ ሁን መንግስቱ
በሁኔታ የደረሰ አመካይ ሲደት ወሰኔ ለሰላው ሥርዓት፡ ሁንመንግስቱ የተመዘገበበትዎች
መሰረታዊ መርሆዎች፡ ስለ ሁን መንግስቱ የበላይነት፡ የሀገር መንግስት የአተረጋገጧና የሚሰጥኝ
ሆኖም በመሆኑ ተፈጻሚ የሚሰጥኝ ለመሆኑ ለመሆኑ ለመሆኑ ለመሆኑ ለመሆኑ ለመሆኑ ለመሆኑ
የሌሎች አገርችን ተሞከሩና አውራር ማየቱ ለሰነድዎችን በንወስና ለመሆኑ ለመሆኑ ለመሆኑ ለመሆኑ
የሚለጥ በመሆኑ ፍቃድና በዓለማቸውን፣ ተቀባዩት ያለውን አውራርች በአይነዱንዳ ነጥቦች
በሚያደርግ መንገድ ለማዘጋጀት ተሞከርዋል፡፡

እንዲሁም ከነዚህ ጉዳዮች ወሰኑ በዋና ውኅዎች ላይ የተወሰነት የከልል ሁገ-መንግስቶች ለመዳሰሳ የሚረዳ፣ ለመወያያ የሚረዳ ካሳቦች እና የመወያያ ጥያቄዎች በጥቃለ ወሰኑ ለማከተት ተቀኙርል::

የህጻናትን እና የባለቤልጣናትን ወማናዎች ሆኖ መንግስታዊነት ለማረጋገጥ እየተሠራ ስላለ የህጻናት ተርጉም ለመፈጸም የሚጠቀሙ ካስድሰት በላይ የህጻናት የፊልጂዕስን የዚህር ቤት የህጻናት ተርጉም የሰጠባቸው ጉዳዮች ካጥቃለ ወር በአባሪነት ተያይዘዋል፡፡ በመሆኑም ለልጥቃች በጥቃለ ወሰኑ በተነሬነት መሠረት ካሳቦችና በአባሪነት የተያያዘነትን ወማናዎች በመመርመር እና በመተቻቻት ከህጻናት ይንሰ ካሳብ እድገትና ሲለ እኩልና ሆኖ መንግስት አስፈላቁ፡ ሲለ ሆኖ መንግስት የበለይነትና ሆኖ መንግስታዊነት እንዲሁም የህጻናት መንግስትን የበለይነት እና ሆኖ መንግስታዊነትን ለማሳረዱ በእንደሆነ መከናወን ሲለለባቸው ተግባራት እና ለዝከተለው ሲለማገባን የአዲግኝም ሲልት ያለቸውን ዕውቀት እና ከህሉት ማማረጥና በአመለካከት ተቀኙ ሆኖ ለመገኘት ያልተቀበብ ተረት ማድረግ ይገባቸውል::

1. ሲለህጻናት በጠቅላላው፡

ዘርዝር አለማች፡

በዚህ የዚህ ለመመርመር የተከተተው ተወስና እንበበው ተብዕስና ላይ ገለግ ከተደረገበትውና የእርስ በርስ ወይም አድርጋው ለመመርመር ለልጥቃች፡፡

1. ሲለ ሆኖ መንግስት ተርጉምና መሠረታዊ ባህሪያት ያስረዳለ፡፡
2. የህጻናት ተረከዋ አፈጻጸምና እድገት ይዘረዘሩለ፡፡
3. የኢትዮጵያን ሆኖ መንግስት ተረከዋ እድገትና ላይ ባህሪያት ይገልግለ፡፡

1.1. የህጻናት ተርጉም፡

ወደ ለልጥቃች

- ሆኖ መንግስት ማለት የሚ ማለት ነው?
- ሆኖ መንግስት የሰነድ ቅልና የህጻናት ተርጉም እንደ አይነት ነው በላይም ተሰጣቸሁ? ለምን?

በኢትዮጵን ስምቶ ስለሚኖሩበት አገር ወይም ስለፈለው አገር ሁን መንግስት በአንድ ወይም በለላ መልከ ሌ.ገልዥ፣ ሌ.ከራከሩና ሌ.ወያየ መሰማት ወይም ማየት እንግዲ ነገር አይደለም፡፡ ሁን መንግስት በዚህ ሁሳ ደረጃ ከፋይነኑ ሲሆን ማረጋገጫ ተከራካሪ አስተዳደር፣ ከምጣኑ ሁባት እድገት ወይም ማሽቃልቻል፣ አስበዋዊ መብቶች አያያዝና ጥበቃ ጋር ተያይዞ የኢትዮጵን መነጋገሪያ እጅንዲ መሆኑ የሚያከራከር ጉዳይ አይደለም፡፡ ሆኖም ስለ ሁን መንግስት የሚወያየ ስምቶ ሁሉ ስለሚወያየበት ሁንመንግስት ተከከለኛ የሆነ ግንዘበ አላቸው በለ አፍን ጥልቶ መናገር አይደለም፡፡

የክንያቱም እንዲታዣ ስው ከደረሰበት የትምህርት ደረጃ፣ ከኝረበት ለሽያ አካውንቷ እና ጉዳታዊ ባህል፣ ከተሰማራበት የሙያ ወርቅ እና ለሎች ምክንያቶች ስለ ሁን መንግስት ያለው ግንዘበ ከፈለው ስው የተለያ ለመሆኑ በዚ ማጠቃሻ የሚያስፈልጉው አይደለም፡፡ ይኸው በመሆኑ ስለ ሁን መንግስት ተርጉምና ተፈጥሮች ባህሪያት እንድ እንድ መሠረታዊ ነጥቦች ማንማት በዚህ ሁሳ ለይ ተመማሚያ ግንዘበ ለመያዝ ይጠቀማል፡፡

በ1993 ዓ.ም የኢትዮጵያ ቅጽቁዴት ጥናትና ምርጫዬ ማධික ያሳተሙው መዝገበ ቅለት “ሁን መንግስት ማለት እንድ አገር የሚተዳደርበትና አካውቷ የሚያከናወኝችው ተግባርች ሁሉ መርሆ የሚሆናቸው የሀላፊነት የሚያስፈልጉት ነው፡፡ በመሆኑም የህን መንግስት ይዞ አሳይ ከሆነው አካላት ተልዕክ እንዲ ለመረዳት ሁን መንግስት በህን መዝገበ ቅለት እና በህን መዕክታች ወሰኔ የተሰጠው ተርጉምዎች መመርመና መቀሚች ይኖረዋል፡፡

ከዚህ እንዲ ስንመስከተው የኢትዮጵያ የህን የኢትዮጵያ “Constitution is the rules and practice that determine the composition and function of the organs of central Government in a state and regulate the relationship between the individual and the state” በማለት ይተረጋጠሙዋል፡፡ ከዚህም ተርጉም፡-

- ✓ በመጀመሪያ ያረዳ ሁንጻ መንግስት በዕሱና መልካ የተቀረበ የህንጻ ድንጋጌዎችን ወይም ደንብ በታ ማለት እንዲልሆነኩ፡ ከዚህ በተጨማሪው በረከቶም ቤቱ በተደርጋሚ ተግባራዊ የህንጻ የእንዲት አገር መሰረታዊ እነቶችና መርሆች በዕሱና ተጠቀልለው እና ሁንጻ መንግስት ተብሎው ባይታወቂያም የአገራቱ አገር መንግስት ድንጋጌዎች ሆኖው የሚያገለግለብት እጋጌማ እንዲለ፡፡
- ✓ በሁለተኛ ያረዳ በህንጻ መልካ በዕሱና የታወቂት ደንብ ወይም በላምድ የፋይና እነቶች እና መርሆች የአገራቱ ሁንጻ መንግስት አካላት ፍቃው የሚባለት የሚከከለዋ መንግስትን አውቃቀር፡ የመንግስት አካላትን፡ ስልጣን፡ በላይነትና የመንግስት ስልጣን ስለሚያዘበት ሆኖታ የሚመለከ ጉዢ መርሆዎችና ደንብ ይዘው በተገኘ ዘዴ እንዲሆነ፡፡
- ✓ በአስተኛ ያረዳ በዕኑና የተደንገገ ደንብ ወይም በላምድ የፋይና እነቶችና የመንግስትን አውቃቀር የመንግስት አካላትን እናደረጃቸትን ስልጣናን ተግባር ከመወሰን በተጨማሪ በተሸጠኗና በመንግስት መከከል ያለውን ቤትና ለመቀመጥ የሚችሉ ሌሆነ እንደሚችሉና ከለይ በተነሳት መሰረታዊ ጉዳዮች ጉዢ የህንጻ ድንጋጌ ያለው የህንጻ ክፍል ሁንጻ መንግስት ተብሎ እንደሚጠና የሚያመለከት ሆኖ እናገኘዋልን፡፡

በኢትዮጵያ የህንጻ መንግስት ቅልት የተሰጠው ትርጉም ይዘት እንዲለ ሆኖ የብለክስ ሌው ደካሽና የሰጠውን ትርጉም ሲንመለከት “Constitution is the fundamental and organic law of Nation or State establishing the conception, character, and organization of its government, as well as prescribing the extent of its sovereign power and the manner of its exercise” የሚል ትርጉም ሲጥቶት እናገኘለን፡፡ ይህን ትርጉም ሲንመረጥ኏ው፡-

- ሁንጻ መንግስት መሰረታዊ የህንጻ እንዲት አገር ወይም መንግስት የሚመራባትና የሚተካደሩበት ሁንጻ መሆኑን፡
- ይህ መሰረታዊ ሁንጻ በዋናናነት ሲለ መንግስት አውቃቀር የመንግስት አካላት እናደረጃቸት፡ የመንግስቱን ባህሪና ሲለ መንግስት ስልጣን ሌያዎች የሚገዢውን ጉዢ አስተካክለ የሚያችቁምና የሚደንግኝ የህንጻ ክፍል መሆኑን፡፡

- ከላይ ከንለዕናቸው በተጨማሪ ህንጻዊነት የመንግስት ለአላዋ ስልጣን እስከዚና
ድረሰ እንደሆነና መንግስት ለአላዋ ስልጣንን ለራ ለይ ስለሚያውልበት አግባብ
ወይም ስርዓት የሚደ኏ገግ ገዢ የሆነ የህግ ክፍል እንደሆነ ይገልጻል::
- እንዲሸጥም ተርጓሜው ህንጻዊነት በመንግስት ለአላዋ ስልጣን ክፍተኛ የሆነ
ወይም ነቀተኛ ያደበት የሚጥልና መንግስት ለአላዋ ስልጣንን እንዳታና በምን
መንገድ መጠቀም እንዲሰበት ገዢ የሆነ ያደበት የሚያስቀምጥ የህግ ክፍል እንደሆነ
ተመለከተል::

በአጠቃላይ ስንመለከተው ህንጻዊነት እንዲት አገር ወይም እንዲ መንግስት
የሚተካድርበቸው መሰረታዊ መርሆዎችና ያደበት የሚይዘን የህግ ማሻሻል እንደሆነ የሚገልዥ
ለሆነ ከተሰጠት ተርጓሜዎች ተነስተና የህግ መንግስት ዕንሰ ሁሳብ ስንመረምር::

- ህንጻዊነት እንዲት አገር የሞትመራብትና መንግስት የሚተካድርበት መሰረታዊ
ሁንጻዊነት::
- ህንጻዊነት እንደየአገርቸው ተጨማሪ ሁኔታ በዕሁፍ ተጠቃላሎ በህግ መንግስትነት
የታወቂ ወይም በረሽጥም ገዢ ለምድና በህግ የቆበሩ አይታቸውና መርሆዎች ለሆነ
እንዲሸቻል::
- የተቀራዩ ሆነ ያልተቀራ ህንጻዊነት የመንግስትን አውቃቀር፣ የመንግስት አካላት
አይፈጸምትና ስልጣናን ተግባር የሚውስት ገዢ መርሆዎችን ያንጋዢዎችን የሚያከተሉት
መሆኑን::
- ህንጻዊነት የመንግስት ለአላዋ ስልጣን የሚፈጸም መሰረት እንዲሸጥም
የመንግስት ወሰናና ገዢ የሚውስት መርሆዎችና ያንጋዢዎችን የሚይዘንና መንግስት
ለአላዋ ስልጣንን ስለሚጠቀምበት አግባብ የሚደ኏ገግ የህግ ክፍል እንደሆነ ::
እንዲሸጥም
- ህንጻዊነት በመንግስትና በቴክኒክ መከከል ለኖር ስለሚገበው ግንታት በተለይም
መንግስት ለቴክኒክ ማከበርና ማስከበር ስለለበት ለብዛዬ መብቶች ይዘት የአፈጋዥም
ሰርዓት መሰረታዊ መርሆዎችን የሚይዘን በዕሁፍ የታወቂ ወይም በልምድ የቆበሩ የህግ
ማሻሻል እንደሆነ ለመንግስት ይችላል::

በማናቸውም አገር የሚገኘ ሁንጻን መንግስት ከዚህ ጉዳል ካለው የተገለበትን መሰረታዊ
ነጥቦች የሚያጠሩ ሲሆን የእፈልጉ ሁንጻን መንግስትም እነዚህን መሰረታዊ ህሳቦች አካላት የ
የሚደረገ በዚህና የተቀረበ ሁንጻን እንደሆነ የህን መንግስቱን ድንጋጌዎች በመመርመር
ለመፈጸም ይችላል::

የእኩል ህንጻነት ከላይ የተመቀበሱን መሰረታዊ ሁኔታ ከለለች ሁገመንግስቶች
ዚ የሚጠራ በመግምሮ ከነዚህ መሰረት ስሳቦች በተጨማሪ እናድ ለየት ያለ ማህረ አለው::
ይሁወም:: የእኩል ህንጻነት የእትዮጵያ በአር በአረስቦችና ሁዝቦች በሆነ የበላይነትና
በፈላጥቶች ተቋደና ተሳት የተመሰረት እናድ የፖስቴክ ማህበሰቦኝ የጋራ ተቀባዩዎን
መብታቸውንና ንብታቸውን በጋራ በተደርጋዙነት ለማሳደግና እናድ የእትዮጵያ ማህበሰቦ
ለመንግባት ያስተካክዎ እናድ ያዘወቂት የቃል ከፌን ስምምነት እናድሆነ መንግበብ ያስፈልጋል::

ՍՂ ՄԵՂՈՒՔ ՔԱՇՔԱՋՔ ՈՒԽԸ ՈՒԽԱՀՈՒԴԻ ՍՂՈՒՔ ՔՖԸ Ի.ՔՆ ՈՐՊԹՈՒԴ ՄԱՄԿՆ
ԼԱՄՊՈՅ ՀՆՁԴՅՀ ԳՄՍՀՆ ՔԱԺԸԾՆ ՍՂ ՄԵՂՈՒԴ ՔՈՒԽԸ ՈՒԽԱՀՈՒԴ ՍՂ ՄԵՂՈՒԴ
ՈՄՊՈԴ ՔԵՂԹՄԱԼ:: ՈՄՄԿՆԳ ՈՒԴԻ ՀՂԸ ՄԵՇՄ ՍՂ ՄԵՂՈՒՔ ՔԱՇՔԱՋՔ ՈՒԽԸ
ՈՒԽԱՀՈՒԴԻ ՍՂՈՒՔ ՔՖԸ Ի.ՔՆ ՈՒՁԴ ՔԼ-ՀՂՊՎՆՄՔՎ ՄԵՂԸ ՄԱՄԿՆ ՄԵՂՆԱՌ
ՔՈՒՃԱՐԱԼ::

የመወያኑ ነጥበች

1. አርባም የሚኖሩበት ክልል ሁን መንግሰት ካለው የተገለዥትን መሠረታዊ ነጥቦች ያማለል በለው ያስቀሉ? ለምን?
 2. ሁን መንግሰት በፊዕራልና በከልል ደረጃ ለማዕዳቅ ይችላልን? ለምን?
 3. የፊዕራል ሁን መንግሰት ክከልል ሁን መንግሰት በምን በምን ጉዳዮች ይለያል?

1.2. የሀገ-መንግስት ዓይነቶች

ՍԴ ՄԵՂՈՆԻ ՀԱՅԻ ՀԱՐԱԿԱՆ ՔԳՄ-ՄԸՆՎՈՒՆԴ ՔԳՄ-ԴՔԸՆՈՒՆ ՄԱՍՀԵՎ ՍԴ Ա.ՄԵՂՈՆ
ՈՉՈՂՄԱԿԻՆ ՔՂ ՍԴ ՀԱՅԻ ՄԵՂՈՆԻ ՈԽՓՃԱԳԻՎ ՈՅԼԻՇՎՈՒՆ ՀԵՂՄ ՄԵՂՄԵՎ ՔԴԱՔՔ

ናቸው:: በመሆኑም የህን መንግስቶችን አቀራረብ ይዘትና ለለቻ መሠረታዊ ህሳቦችን መነሻ በማድረግ ሁን መንግስትን በሚከተሉት አይነትን ካኔፍለው ማስቀመጥና መግለፅ ይችላል::

- የተባሪ ሁን-መንግስት እና ያልተባሪ ሁን-መንግስት
- ጥበቃና ለለ ሁን-መንግስት :
- የህንና ሁሉ የበላይ እና የበላይ ያልሆነ
- ሪፖርት ወይም አስተያየት
- ገዢዎችንታዊ ወይም ፖርአመንታዊ እና
- ንጂዚል ወይም የነጂጂ ተብሎ ለክፈል ይችላል::

ሀ. የህንመንግስት ካኔፍል በይርም (የተካሂና ያልተካሂና ሁንመንግስት)

ከሰማቻው መረዳት እንደሚታለው የተባሪ ሁን-መንግስት በእኔድ ሲንድ መልካ ተጠቃለው የታወቃ ሲሆን ያልተባሪ ሁን መንግስት ማለት ይገባው ሁን-መንግስት ተብሎ የሚታወቁ እኔድ ሲንድ ባይኖርም የመንግስት ስልጣን አያያዝ፣ የመንግስት አካላት አይፈጸምትና ስልጣንና ተግባር የመንግስትና የዘመት ቅንኑነትና የሚወሰኑ በልምድ የጀበሩ እስቶች እና መርሆች ያለቻውን አገልግሎት ለመግለፅ እንጠቀምበታለን:: በእለማቻን የሚገኘው የበርካታ አገልግሎት ሁንመንግስት የተባኑ ሁን መንግስት ነው:: ከዚህ ወሰኑ አሚራኩ፡ኩኩ፡ፈረሰ፡ፋርሙ፡ኩርሱ እና አገልግሎት በምሳሌኑት ለጠቀስ አሚቻለ ጥቁቶች ናቸው::

የልተባሪ ሁን-መንግስት በሌላ በከል አብዛኛው የህን ይንገኝዎች በዕሁና ያልተካሂና ወይም ያልተባሳሰቢና በእኔድ ሲንድ ያልተጠቃለው ሲሆን ነው:: ሁን-መንግስት ተብሎ የሚታወቁ እኔድ ሲንድ ባይኖርም የመንግስት ስልጣን አያያዝ፣ የመንግስት አካላት አይፈጸምትና ስልጣንና ተግባር በመንግስትና የዘመት ቅንኑነትና የሚወሰኑ በልምድ የጀበሩ እስቶች እና መርሆች ያለቻውን አገልግሎት ለመግለፅ እንጠቀምበታለን:: ያልተባሪ ሁን መንግስት ያለኝው በፍዴም ሰላልተባኑ ሲይሆን በእኔድ ሲንድ ተጠቃለው አለመንግሥታዊው ነው:: ከዚህም በመነሳት ካኔፍል የልተካሂና በሚል ሲይሆን ይከመንት የተደረገና እና ይከመንት ተደርሱ ያልተቀመጠ በሚል መሆን እንዳለበት በዚ በለመያዣዎች ይከራከራለ:: ያልተባሪ ሁን መንግስት ያለቻው እንግለጫና አስራኬል ናቸው:: ከዚህ ነው እንግለጫ በልተባሪ ሁን-መንግስት የምት-መራ አገል ተብሎ የምት-ታወቁው::

ለ. የሀገርናንግስት ክፍፍል በሚከተሉት ስርዓት

ՍՂՄՆԴՈՒՅԹԻ ԻՄԱԴՈՒՅԹԻ ՈՉԻՆԻ ՀՅԱՀ ՊՐՓ ՄԵՋ ՃՃ ՎԵՐ ԴԱԼՈՒ ՔԻՆ ՖԻԿՏՈՒՐԱՅԻ ՄԵՋ ՄԱԿԱՐԱԳՈՒՅԹԻ /rigid/ ՈՓՈՂ ՔՄԱՅԻՆԴՈՒՅԹԻ Ո.ՄՆ ՃՃ ՎԵՐ ՄԱԿԱՐԱԳՈՒՅԹԻ /Flexible/ ՔՄԱՅՈՂ ՔՐԴԱՐԱՐՈՒՅԹԻ ՈՓՈՂ ՔՄԱՅԻՆԴՈՒՅԹԻ ՆՈՒՅՆ:

ጥብቅ የህኑ ማጠቃሚነት መሆኑም ሥርዓት በሚከተለ አገልግሎት የሚሰሳል አስፈላጊነት ባለበት
ሁኔታ ሁሉ በቀለለ ለማሻሻል ያስተካሂል፡፡ ለምሳሌ የፌዴራል ስመዘንድ፡ ስውዘርአንድ፡
አው-ሰት-ራለያ፡ ፊጥን ማጠቃሚነት የሚሰሳል-ት የሚሰሳል ተጨማሪ በሀገበት ወ-ና ሲደንብ
በለምነ በቀለለ መሻሻል አይችልም፡፡ የአማራኝ ማጠቃሚነት መሆኑም ተማሪው የሚሆነው
የሚሰሳልው ተጨማሪ የለይኖውም ሆነ የታችኖው የሚከር በቶች ለበታችው በሚያደርግ-ት
በብለባ በሀገበት ወሰተና አብላጭ ድጋፍ ለደገኘና በእያንዳንዲ የፌዴራልስን አባል መንግስት-ት
ህን አውጭ የሚከር በት በዚስት አራተኞ ድጋፍ መሻሻልውን ለያዘድቷት ነው፡፡ የአንድ፡ 1949
ህን መንግስት የሚሰሳልው የቀረበው የሚሰሳል ተጨማሪ በሀገራቸው የህን አውጭ የሚከርበት
የጋራ ለብለባ አብላጭ ድጋፍ ለያዘድቷት ነው፡፡

እል ሁን-መንግስት የተለያ የሚሽናይ ሥነ ለሥርዓት የሚያስፈልገው ማናቶችውም የእንደቱ ተራሱት በሚሽናለበት ስነሥርዓት የሚሽናል ነው፡፡ ለምሳሌ፣ የእንግሉዝ ሁን መንግስት ማናቶችውም የእንደቱ ሁንት በሚሽናለበት ሥርዓት ይሰናለል፡፡ ከዚህ በመነሳት በእንዳንድ የህግ ጥሃናን የህግቶች ሁሉ የበላይ እና የበላይ ያልሆነ የሀን-መንግስት ክፍናል በሚልም ይታወቂል፡፡

አ. የኢት መንግስት ክፍናል በቅርቡ መንግስት. (በመንግስት አውቃቀር):

ՍՂՄՆԴՈՒԴԻ ԱԽԹՎՈՒԴԻ ՀՈՎՔԻՑ ԾՏՊԼԻՎ ՓԵՐԻ ՀՍՖՎ ՄԴ-ՄՆԴՈՒԴԻ ԱԽԹՎ
ՔԺՎՔԸ ՀՍՖՎ ՄՆԴՈՒԴԻ ԼՀՈՒԴՔԸ ՀՅԴՔՄԸ ՈՒԼՔՔ ԷՃՈՒԴԻ ՔՊԿԿԱԸ Ո.ՄԴՆ
ԻԿՆ ՄՊԵՒԸ ՈՄԿԸ ՀՄՋԸ ՔՄԵԼԸ ՄՊԳԴՎՎ ՄԱԼՊՆ ՈՍՂՄՆԴՈՒԴԻ ԼՄՊԵՒԸ
ՔԴՈՒՇ ՔՄԵԼՊՆ ԻԳՐԱ ՔԼՈՒՇԻ ՆՎ ՄՊԵՒԸ ՔՄԵԼՎ ՔՄՆԴՈՒԴԻ ՀԿԸ ՈՒԼ ՄԴ
ՄՊԵԼՎՎ ՄԿ ՔՄՋԸ ՄԱԼՊՆ ՔՄԵԼՎ ՔՄԵՎՔԸ ՀՅԴԼ.ԴԻ ՃԱՆՀԵՑ ՈՄՈՒՆԴԻ
ՔՊԿԿՈՒ ԳԴՎ ՄՊԵՒԸ ՀՅԴԼ.ԴԻ ՔԿՀՄՆԴԸ ՈՒԽԵԿՆ ՀՎԿԿԸ ՈՄՈՒՆԴԻ Ո.ՄԴ
ՈՓՈՒԴԻ ՄՊՆԸԿԸ ՔԼՈՎ ՄԿՎՄՊ ԼՄՎԼՎ ՄԴ Ո.ՔՎՊ ՔԼՄՊԵՒԸ ՀՎԿԿԸ ՔՎԿԿԸ

የራሳቸውን ሆኖ ማውጣት አይችሉም፡፡ ሪፖርታው የመንግስት አውቶክስ ሥልጣን በማዕከል
የመንግስት አካላትና በከልል መንግስት አካላት መከከል ክፍፍል የሚደረጋበት ነው፡፡

ሙ. የአገልግሎት ክፍፍል በመንግስት ፍቃድ፡-

የአገልግሎት ክፍፍል ንፌተኛታዊ ወይም ታርሰመንታዊ ሆኖ መንግስት በመባለ
ይታወቂል፡፡ የእንደቱ ታርሰቤት በቀጥታ በህዝቦ በሚመራጥበት ሁንጻንግስቱ ታርሰቤትታዊ
ይባለል፡፡ ሁንጻንግስቱም ታርሰቤት ለታርሰማው ተጠሪ የሚሆንበትን ስይምን ለህዝቦ ተጠሪ
የሚሆንበትን ሥርዓት ይዘረዋል፡፡ ክፍተኛው የህግ አስፈላጊማነት ሥልጣንንም ለታርሰቤትቱ
ያገኘል፡፡ ታርሰቤትቱ በህግ አውጭው ምክርበት መቀመጣ አይኖረውም፡፡ ይህም
በአስፈላጊማውና በህግ አውጭው ምክርበት መከከል ያለቸው ለየነት መገለጭ ነው፡፡ የአማርካ
ሁንጻንግስት በምሳሌነት የሚጠቀስ ነው፡፡ ታርሰመንታዊ ሆኖ መንግስት ታርሰማው
ከሁንአውጭበት ሥልጣን በተጨማሪ አስፈላጊማውን የሚመራበትን ሥርዓት የሚዘረጋ ሆኖ
መንግስት ነው፡፡ በቅላይ ማረጋገጫና የራሳን ካብ ወከሎ በታርሰማው ያስከተል፡፡ ከዚህም የተነሳ
በህግ አውጭና አስፈላጊማው መከከል ግልዕ የሆነ ለየነት ካለመታየቱም ሆኖ አውጭው
በአስፈላጊማው ተከናወ ሥር እንዲውድቷ ምክንያት ለሆነ ይችላል፡፡

ወ. ሥርዓት መንግስት (ዘመኑ ወይም ሲዘጋጀው አገልግሎት)

ንገሳ ወይም ጽግሥት የእንደቱ ሪፖርት መስተዳደር የሆነበት አገር አገልግሎት ወይም አገልግሎት
መንግስት ይባለል፡፡ የሥልጣን ተዋራዎ ኮርን መሠረት ያደረገ ሲሆን የመንግስት ሥልጣን
በቻቻ ባለበት ነው፡፡ በተለይ በንገሳ ኮመን አውጭ አገባብ ፍዴማዊ ሥልጣን ባለበት ነበር፡፡
የእንደገለጫ እና ምծራዊ የእውጭ አገርቷ አውጭ ሥርዓት ጽገሳ ወይም ጽግሥት ወሰን
የሆነ የግል ሥልጣን አለቸው፡፡

በአገልግሎት አገልግሎት ሥርዓት አገልግሎት መንግሥታዊ ሥልጣን የተጠለው በአገልግሎት
በተመረጋገጫ የእንደቱ ሪፖርት መስተዳደር ለይ ነው፡፡

በአጠቃላይ እነዚህ የህግ-መንግስት ፍቃድ ክፍተኛው ፕሮጀ የጋራ የሆነ ማረጋገጫ እንዲያችው
ሁሉ እንደየሰማቸው ለየነትና የራሳቸው የሆነ መለያ ማረጋገጫ አለቸው፡፡ ይህ በቻቻ ስይምን
እንደየእገልቷ የታረክ የእድገትና ሁሉም ወዘተ ለየነት ሁንጻንግስትቸውም ለለያይ

ወይም ለመሰሰለ ይችላል፡፡ ስለሆነም የህገ-መንግስትና ዓይነቶች፡ በዝኑራና ድካማ ገናቶው ማውቅ የሚፈለውን ለመለየትና ለመኖረጥ የሚፈለውን ለመተወሻ ስለሚረዳ እነዚህ የህገ-መንግስት ዓይነቶች ማውቅ ከፍተኛ በቀሚች ይኖረዋል፡፡

የመወያኑ ጥያቄዎች

1. የእራዳና ሁንጻ መንግስት ጥብቃ ሁንጻ መንግስት ነው ወይለ ሌሎ ሁንጻ መንግስት ለምን?
2. የከልል ሁንጻ መንግስት ጥብቃ ሁንጻ መንግስት ነው ወይለ ሌሎ ሁንጻ መንግስት? ያብራሩ?

1.3. የህገመንግስት አፈጻጸምና ታሪክ

1.3.1 ስለ ሁንጻ መንግስት ታሪክዎች አድጋጥተ በበቃለለው፡-

ሁንጻ መንግስት የአንዳት አገር የመንግስት አካላት አደረጃዎች ስልጣን ተግባር የሚመሰን የህግ ማዕቀፍ እንዲሆነ ለሁን መንግስት ከተሰጠት ተርጉሙች ለመረዳት ይችላል፡፡ ሆኖም ሁንጻ መንግስት እንዳት አገርና ህዝብ የሚመሩበት በቀሚች መሠረታዊ የህግ ማዕቀፍ መሆኑን ለመረዳት በዓለማችን የመንግስትና ስልጣን በሁን መንግስታዊ ድንጋጌዎች እና መርሆዎች የመገደብና የመኖራት ጥያቄ የተነሳበትን መሠረታዊ ምክንያትና የህግ መንግስት ታሪክዎች አፈጻጸምና አድጋጥተ በጥልቀት መመርመር የነገረ ድርሻ አለው፡፡

ከለይ እንዲያነው የህግ መንግስት መሠረታዊ ተግባር መንግስትና አገር የሚተደረገበበትና የሚመሩበችና መርሆዎችና ሥርዓት መድንገት ነው፡፡ ስለዚህ የህግ መንግስት ታሪክዎች አመጣጥና አድጋጥተ በቀጥታ ከመንግስት ስልጣን አያያዝና መንግስት ለዓለዋ ስልጣን በመበቀም ሲፈልጋዊ ከነበሩ ተግባራት ወር የተገኘነ ነው፡፡ መንግስት በአንድ መልካከምና ክልል ወሰኑ የሚኖሩ ህዝቦችን ግንኙነትና አኋኞር የሚመለከቱ ሁሉትንና የሚወጣት፡ ወሰኔዎችን የመወሰን እና ያወጣቸውን ሁሉትንና የወሰኔቸውን ወሰኔዎች በህይል የሚሰራዥም ለዓለዋ ስልጣን ያለው የፖልቲካ ተቋም ነው፡፡

በመሆኑም የመንግስት በግዛት ክልል ወሰኑ የሚኖሩ ለወችን ግንኙነትና አኋኞር የሚቆጣጠሩ ሁሉትን የሚወጣትና በሌሎች መንገዶች የመቆጣጠር ለዓለዋ ስልጣን ምንጂዬና

መሠረቱ የጊዜናን ነው? በሚለው ጥያቄ ኮርቶ የሰው ልጅ በስልክታው ማህበራዊ ለሥርዓት ወሰኑ የተለያየ አስተሳሰብ የነበረ መሆኑ የሚያከራከር አይደለም::

በባሪ አማካይው ለሥርዓት ማህበር የመንግስት ለጊለዋ ስልጣን ቅጽዎና መሠረቱ በሆይ ወይም በመሆኑት አሽናፊ ሆኖ መገኘት ነው የሚል አስተሳሰብ ነበር:: በፈው ዓለ ለሥርዓት ማህበር በተለያዩ በመከከለኛው ክሙን (the period in European history between antiquity and the Italian Renaissance, often considered to be between the end of the Roman Empire in the 5th century and the early 15th century) የመንግስት ለጊለዋ ስልጣን ቅጽዎና መሠረቱ ዓለማዊ ለይሆን በአጥላክ ወይም በፈጥረ መቀባት ወይም መመረጥ ነው የሚል አስተሳሰብ ነበር:: በመሆኑም ጽሑፍ ወይም ጽግስቱኩ የመለከታዊ ሁይልና እንዲሸስ ሆኖው የእንድን አገር ህዝብ የሚስተዳድር ለጊለዋ ስልጣን ካምድራዊ ሂይል ለይሆን፣ ከመለከታዊ ሁይል የተሰጣቸው ተጋኝነት ይወሰድ ነበር:: በመሆኑም የነገድታት መለከታዊ ስልጣን፣ (the divine right of kings) የሚለውን በኢትል በሰራው ያራምናና ይሰብብ ነበር:: በዚህም በኢትል መለፈት ጽሑፍ ወይም ጽግስቱኩ ያኩቸውን የሚዘዝሩ፣ በሆነ የመደንገግና የሚስልዥም ያልተገዢ ስልጣን ነበረቸው:: በመሆኑም ሆኖ ማለት ጽሑፍ ወይም ጽግስቱኩ ቅልና ተብዛዝ ነው:: ይህንንም ማንኛም ስው ለያቀማማ መቀበልና የመ• ቅደመት ነበረበት:: ይህንን አስተሳሰብ የእንግሉዝ ጽሑፍ የነበረው ቅደማዊ ፕሮፏል /I/ "Kings are justly called Gods, for they exercise a manner of resemblance of power upon earth. As it is atheism and blasphemy to dispute what God can do, so it is presumption and high contempt in a subject to dispute what a king can do" በማለት ገልጋለታል::

የነገድታት ለጊለዋ ስልጣን ቅጽዎና መሠረቱ በመለከታዊ ሁይል መመረጥ ነው:: ስለዚህ ማንኛም ስው የነገድታት ስልጣን መቆወጥም ሆነ በእንዲታቸው ማመል የለበትም የሚለው አስተሳሰብ በእናም አገር ነገዴቸው ስልጣናቸውን ለማጠናከር ስጠቀመብት እንዲያና የሚያከራከር አይደለም:: ለምሳሌ ፍትህ ነገዴት ማንኛውም ስው የንገድታት ስልጣና ተብዛዝ መቆወጥም ማመል የለበትም ምክንያቱም የንገድታት ስልጣን እና ተብዛዝ የተቋሙ ስው እግዢናበር በጥሩኩ ይቀመጥና የሚል እንቀዱ ይዘን እናገናዋለን:: የነገድታት ለጊለዋ ስልጣን ቅጽዎና መሠረት በአጥላክ መመረጥ ነው የሚለው በኢትል በእንደ በዚል ፍጥረ ተቀቻ ነገዴታና ወይታቸው የሚችበና ተመለቃቸውን እና ከመደቃቸውን አገርና ህዝብ ለመሆት እንዲቻለ አይርሱ በሌሎው በዚል በዚሁን ህዝብ ይገባ የነገድታቱ አገልጋይ እንዲሆነ አይርሱ

እንደጋጌዎች የሚሰብከና በማኅቸውም መንገድ ሁይማኖታዊም ሆነ ሁርሻ መሠረት የለለው ኮወልቅዎች ስርዓት ስልጣንን ለማቆየት የፈጻሚውን በከል መሆኑን ጉልዕ ነው::

ከዚህ በተጨማሪ፣ ነገዴች ስልጣናቸውን ያለ ገዢበና ለህሳኔ በመጠቀም ያስተካክሏች የነበረውን ሁዝብ ለሰላም ይዘሩትት ነበር:: በተለያዩ በብዕት አገርች ሁዝብ ነገዴች ያለንዳን በማጥፊት ከአቅመ በላይ የሆነ ተብርድ የለኝርድና ያለሁን በማውሰድቸው ቅጠታች በሌሎች ሁኔታዎች በመማራር ኮወልቅ መንግባት ለመጠል ያለማቻረጥ ሁዝቦች እንቅስቃሴ ማድረግን የታሪክ ይርሱናት ያሳያሉ::

የንግድ ስልጣን ባንክና በአምስክ መመራጥ ነው:: በምድር ሌይ ገንሰ ፈጻድን በመወከል ባሻው መንገድ ለመቀመጥ ይችላል የሚለውን አስራርና በወቅቱ ተንሬፍቶ የነበረውን እንዲገኘና ማኅና ገንሰዋ አገባብ ስልጣን ለመንፈብ ወጪታማ እንቅስቃሴ በማድረግ እና ቀይ የሆነው የሆነው የእንግልዎች ሁዝብ::

የእንግልዎች ሁዝብ እንደ አውጭ አቅመ 1215 ዓ.ም በወቅቱ በትራስስልጣን ሌይ የነበረውን የንግድ ይን እንዲገኘና አስተካክሏር በመቋወም የንግድን ስልጣን የሚገኘበና ለነፃች መብት ቅስተኛ ማረጋገጫ የሚለጥ ሲኖድ በማዘጋጀት ገንሰ ሲኖሩን በኤርማው እንዲያዥድቁው ጥያቄውን አቀረቡ:: በወቅቱ ተቀባዩ የነበረውን መር ያማዘዣ ቅጠታ ለማርጫበት በሀበሻ የቀረበት ጥያቄ ከመቀበል ወጪ ለለ አማራጭ ያለንበረው ገንሰ ይን "የማማና ካርታ" የስምምነት ሲኖድ በኤርማው አዥራቸ:: በንግድ የዥራው የማማና ካርታ የመብት ሲኖድ /የነፃ ካትና በኋይ የመክናት መብት:: ያለ ሁርሻ ለሥርዓት ያለመያዝ ያለመቀበትና ገብረታዎችን ያለመወረሰ መብት:: የመራት ባለቤት የሆነ ለወቅት በመብታቸው ለመጠቀም ለሌተሰጣቸው ጥብቃና ማኅቸውም ተብርድ የሚሰብከና የመምራት ቅጽታ ያለበት መሆኑን የሚያመለከት:: ለህን መንግባት መፈጻሚና ታሪክ እና ወጪ የሆነ ለነፃ መሆኑን በርካታ የሰነድ ሁን ለንግባት ያገልጻለ::

በኤርማጥም የማማና ካርታ ሲኖድ የህን የቦሌይነትና ለሌላና ማረጋገጥ እና የመንግባት ስልጣን የሚገኘበና ሁን አስፈላጊ መሆኑን ያመለከት ወጪታማ የሰነድ መብት ሲኖድ ነው::

በሀገር መንግስት ታሪክዎች እናገኘት ወሰኑ በሁሉም ደረጃ የሚጠቀስው የእንግሉዝ ህዝብ እንቅስቃሴም በ1680ወቂ በጥርጉለማው:: በነገድታኩና በበተከርስዕታዎን መረመጥ መካከል የነበረው ይሞ ያፈሰሰ እንቅስቃሴ ነበር:: በለውጭ ሂደት በዘመኝ ወጪ ወረዳች ከታለሩ በጀት ወጪቱ እንደ አውርጋ አቆጣጠር በ1689 የወደቀዱን የእንግሉዝ የሰብዓዊ መብት አዋጅ በይኑ ለመደንገኛ በቁ:: በ1689 ዓ.ም በጥርጉለማው የታወቃው የእንግሉዝ የሰብዓዊ መብቶች አዋጅ የንግድ-ንግድ ስልጣን በሚገኘበና የጥርጉለማውን ሁን የሚውጭት ለዓለም ስልጣን የሚያረጋግጣ ጠቃሚ ደንቦችን የያዘ ነው:: የ1689 ዓ.ም የእንግሉዝ የሰብዓዊ መብት አዋጅ የንግድ-ንግድ ሁን የሚውጭት ስልጣን የገዢበና ገንዘብ ፖርጉለማው በሚያውጧው ሁን መሠረት አገር የመምራትና የሚሰተዳደር ቤትና እንዳለበት የሚጠቀሙ ደንጋጌዎች የያዘ ስነድ ነው::

ለሁን መንግሰት ታሪክዎች እናገኘት አስተዋዕና የበረከቶች በእንግሉዝ የሚደርሱ የእንግሉዝ ህዝቦች የንግድ-ን ሁን የሚውጫት ስልጣን ለመገደብ ያደረገት-ት እንቅስቃሴ በይ አልነበደም፡፡ በዚቱ በታላቸ በረታኬያ የቀኑ አገባብ ስር የነበሩት የሰማን አማራካ መንግሰታት ሁሉት አገራት ለዓለምነታቸውን ለመሳኔዎች ነባነታቸውን ለማረጋገጥ ያደረገት-ት እንቅስቃሴ መቆጠ

የሥነው የአሜሪካ የነፃነት አዋጅ /declaration of American Independence/ ያበረከተው አስተዋዕና በቀለለ የሚታይ አይደለም፡፡ እንደ አውጭ አቆጣጠር 1776 የታወቂው የአሜሪካ የነፃነት አዋጅ /መግለጫ/

- ✓ ሁሉም ስምም በእከላ ደረጃ ስው ሆነው በፈጥረው የተፈጻሚ መሆናቸውን፡፡
- ✓ ሁሉም ስምም በተፈጻሚ ያገኘቸው ለገቢው የሚያችሉ መብቶች እንዲለዋቸውና ከነዚህም ወሰኑ በህይወት የመኖር የነፃነትና ደስታን የመሳኔዎች መብቶች እንዲለብት፡፡
- ✓ መንግስት በለወች ስምምነት የተቋሙሙና የህጻዊ ስልጣናቸውም ምንም የህዝብና ፈቃድና ስምምነት እንዲሆነ

በግልጽ ያስቀመጥ ስነድ ነው፡፡

ይህ ስነድ ከእናድ ህዝብ ፈቃድና ስምምነት ወጪ ህዝቦን ለማሳተፊዎች የሚያከና ሁሉ ከፍተኛ የሆነ ወድመት ከማድረሰ በስተቀር የህዝብቸን መብት ለመግልፏቸው ሆነ ለመንጠቀ የሚያችላቸው መሆኑን ከመገለዥና የታለቅ በረታኬ ዓላ በቃሽ ባዘት በያዘቸው የአሜሪካ ህዝቦች ሌይ የፈወማቸውን በደለው ከዘርዝሩ በታላ የሰማን አሜሪካ መንግስት ከማናቸውም አገባብ ተለቁቁው ነባነታቸውን ያወች መሆኑን የሚያስከር ስነድ ነው፡፡

የአሜሪካ የነፃነት አዋጅ የመንግስት ስልጣን ምንምና መሠረቱ በአጥላክ መመረጥ ማይሆን የሚያስተፊድራልቸውን ህዝቦች ይህንታና ፈቃድ ማግኘት እንዲሆነ ማንኛውም ህዝብ የሚያደልጋውን መንግስት የመቀየርና የመለዥ መብት እንዲለዥና ፈጻድ ስምም በእከላ ደረጃ ከእከላ መብትና ክበር ጽር የፈጻሚው መሆኑን በግልጽ በማስቀመጥ፡ የለዓለም ስልጣን በለቤት የእንዲት አገር ህዝብ መሆኑን ያረጋግጣ ነው፡፡

በዚህ ስነድ እናድ መንግስት የእንደቱን ህዝብ ፈቃድና ይህንታ ማስተፊኖር የለቤት መሆኑን የሚያስከር ሁሳቦች በይሩ ከማውቃቸውም በተጨማሪ ለታጠኖ የሚያችል ተግባራዊ እርምጃ በመውሰድና ነባነታቸውን በማረጋገጥ፡ በዚህ ሁን መንግስትዋ ሆኖም የምትተፊኖር የበለቤት የተባበሩት የአሜሪካን አገሮች ሁጻት /USA/ ለመመስረት እንደቋሉ ለመረዳት እንቋላለን፡፡

በዓለማቸን ቢሮ የሚኖሩ ህዝቦች የመንግስት ለዓለም ስልጣን በለቤት ለመሆኑና የመንግስትቸውን ስልጣናና ተግባር በህግ ለመገደብ ያደረገት እንቅስቃሴ በእንግሊዘኛ

የኢንግሊዝ ቅና ገዢት በነበሩ የሰጠኝ አማራካ አገርች ሁጻዊት በቻ የተገኘ አልነበረም፡፡ በለላውም ዓለም ይህ እንቅስቃሴ በስራት እንደነበር በርካታ ፖሮራንድ ያብራራል ከበዕውቂ ሁዝባዊ እንቅስቃሴ በውጭታማኑኩና ለሆነ መንግሰት ታሪክዋ አይገት ከደረገው አስተዋዕቱ እንዲር በእብነት የሚጠቀሰው የፋይንሳይ ሁዝባዊ አቦየት ነው፡፡

የፋይንሳይ ሁዝባዊ አቦየት የአስናራነት ድል ባጥና መንግሰት እንደ አውሮፕላን አቆጣጠር በነሐሴ 27 ቀን 1789 በፋይንሳይ አቦየት መቅላላ ጥና በተላ የፋይንሳይ የሰውችና የዘመንት መብት አዋጅ ታወቂያል፡፡ አዋጅም ሰውች ነፃና እከላ ሆኖው የተፈጻሚ መሆኑን፤ የመንግሰት ለአላዊ ስልጣን ያለሁበብ ፊቁዴ እና ወከላና ማንም ሰው መሆኑ እንደማይችል፤ በጥና በቀጥታና በውከሌሙታቸው አማካኝነት በሚያደርጉት ተሳተሪ ለአላዊ ሆኖ የሚውጥት ስልጣናቸው የመጠቀም መብት እንዳለቸውና ለለዕች መብቶችን የሚዘረዘሩር ነው፡፡ ይኸ አዋጅ ሲሉ መንግሰት ስልጣን እያያዘ የመንግሰት ስልጣን ሲሆ ለይ ስልማውልበት አግባብና በዘመንትና በመንግሰት መከከላ ለኋር ስልማግበው ግንኝነት በመድንግግ የመንግሰት ስልጣን ምንጫና መሠረቱ በአምሳካ መመረጥ ነው የሚለውን በከላና አስራር፤ መሠረቱ በለ መሆኑን ያረጋግጣ ስነድ ነው፡፡ በመሆኑም ሁዝባዊ የሰውን በለቤትነቱን እንደቻና በምን ሁኔታ ለመቀመጥ እንደማችል በእርዳደነት የሚጠቀሱ መርሆዎችን የያዘ እንዲሆነ የሥነ መንግሰት ፖሮራንድ ያለማመብቷል፡፡

ከላይ በእብነት የጠቅሰናቸው ታሪክዋ ከስተቶች በስቴታማኑታቸውና ከዚያ በእሳ በዕሁፍ መልካ ታረቁቀው በዕድቀ ሆኖ መንግሰቶችን ዓላማና ይዘት ለይ ከሚደሩት ተጋኝና እንዲር ገልተው የወጪ በመሆናቸው እንዲ በለላ ከፍላ ዓለምና አገራት የሚኖሩ ሁዝቦች ለዓላዊነታቸውን ለማረጋገጥ የመንግሰታቸውን አውቁቀር ስልጣናና ተግባር በሆነ ለመወሰን ያደረገት እንቅስቃሴ የሰው ለማለት እንዲሆነ ግንዘበ ለይዘበት ይገባል፡፡

ከላይ በምማለነት ያነሳናቸው ሁኔታዎች የምንማረው አቢይ ቅም ነገር ሁዝባዊ እንቅስቃሴውና በሆነ መንግሰት ታሪክዋ አፈጻሚ ስለጠረከት ታሪክዋ ቁጥሪ እያደለም፡፡ ይልቀናም ሁዝቦች በተለያየ መንገዶ ተነተው የነበሩትን ለዓላዊነት በእቻቸው ለማድረግና የመንግሰታቸውን አውቁቀር ስልጣናና ተግባር እንዲሆሁም የዘመንትና መብትና ነገነትና ተሞግኝ ግዢታ የሚወሰናና እንዲት አገርና መንግሰት የሚተዘረዘሩበት ሆኖ ለማውጥና ይህንን ሆኖ በተጠሪ ሁኔታ ተግባራዊ ለማድረግ ለረጅም ገዢ ከፍተኛ የሆነ መስቀልነት እና

ዋጋ የከራል መሆኑን ነው:: ከታረካዎ ሲደቱ መግንዘብ እንዳሸቃለው ሆኖ መንግስት በተረሰ ስላጣን መብትው ሁሉበቻውን ያስተካድና የነበሩ መንግስት በሁባ ጥሩ ስር መተካድር ይገባል፤ ስላጥናቸውም በሁባ ገዢ ለበቻለት ይገባል፤ በለው በረሰቶው ፍላጊው ፍላጊው ፍላጊው የደንገት የሀል አለመሆኑን ነው::

በተቋራኑው ሁሉበቻ ለዓላዊነታውን ለማረጋገጥ የመንግስት ስላጣን በእኔሰብ ፍላጊዎች በቻ እንዳያዘ ለማድረግ የመንግስታውን አውቀቂና እድረሻዎች እንዳዘጋጀው ስላጥናና ተግባር በሁባ ለመቆጣጠር ይቻሉ በንድ ያደረገት የረጅም ጊዜ ተግልና የከራል መስቀልነት ወጪ መሆኑን መግንዘብ ያስፈልጋል:: ከዚህ መሠረታዊ ንጥበ በመንግስት ነው እንዲ ስው የሀል መንግስትን ተንስ ሁኔታ መረዳት፤ መሠረታዊ ግበኩን መመርመር ያለበት:: ሆኖ መንግስቱ በታረካዎ አፈጻሚ እንዲገኘ እንዲገኘ በሁባ ቅንቃ ማረጋገጥ ለመጠልና ሁሉበቻ ያለመረጣቸው ስወቻ አምባገኘንናታቸውን ሁጻዊ ለማድረግ የሚገለገለበት የሀል ሆኖ አላተውለድም:: ከታረካዎ አፈጻሚ እንዲገኘ እንዲገኘ ሁሉበቻ የነገድቸውን እንዲገኘ ስላጣን ለመገደብ በለም ለዓላዊነታውንና መብታቸውን አውን ለማድረግ በአጠቃላይ መንግስት በሁባ ጥሩና ገዢ ስር የሚተካድና መሆኑን ለማረጋገጥ በከፍተኛ መስቀልነት የፈጻሚነት በፊደትም ያሳደግኝና ያደበሩት የሀልበቻ ፍላጊና ፍላጊ የሀል መግለጫ እና መመሪያ ሆኖ የሚያገለግል የሀል እንደሆነ ከታረካዎ አመጣው በወጪ ለመረዳት ይቻላል::

1.3.2.የሀል መንግስት ታረካዎ እናገት በኢትዮጵያ:-

የኢትዮጵያን ሆኖ መንግስት ታረካዎ እናገት በተለያዩ ጊዜ የተለያየ ገዢታወቁ ያለት በመሆኑ በሆነት ምծራራቸ ክፍለው ማየት ተቀማቸታ ይኖረዋል:: እናርሳው በዘመናዊ ስርዓት እና በደርግ አመንና ከደርግ ወጪቸ በቻ ስራን ለንክፍለቸው እንቻለን::

1.3.2.1. የሀል መንግስት ታረካዎ እናገት በዘመናዊ ስርዓት

v. 1923 ሆኖ መንግስት

እንደለሎች ሁሉበቻ ሁሉ የኢትዮጵያ በፊርማ በፊርማ ሁሉበቻ ለአገዥ ስላጥናቸውን እንዲገኘ ክሮኑ ልቦዎች ቅሬዎች መንግስታት ለማስመለስ ሰራ የሁኑ እንቅስቃሴና ተግል

እንዲከናወ. የታራኩ ይርዳኝት ይገልጻለ፡፡ በኢትዮጵያ በተለያዩ በታችቃቃና በአራቱም መግለጫቸው እመዕና እንቅስቃሴ የተደረገ በሆነም የእውቀት ስልጣን ለመገደብም ሆነ ለመቆጣጠር የሚያስችል ሁን መንግሰት ተደርሱ ሥር ገዢ እንዲውል እውቀት ለማሳደድ አላቸለም፡፡ በመሆኑም ስለ እትዮጵያ ሁን መንግሰት ታሪክ እናገት ስንመለከት 1923 ዓ.ም በፊት አገሩ፡ የተጀመሩ በሁን መንግሰትናት በይሩ የታወቂ ሁን መንግሰት እንዲልነበት የሚያከራከር አይደለም፡፡ ስለሆነም የአገሩ፡ የመጀመሪያው የተባሉ ሁን መንግሰት በ1923 ዓ.ም በቀኅማዊ ቤይለስላሴ የወደቀው ሁን መንግሰት ነው፡፡

የ1923 ዓ.ም ሁን መንግሰት አረቃቁና አገዳጅ አፈጻጸም አልደረሰ ሲሆን ስንመለከት እኔ ሁይለስላሴ በኢትዮጵያ አቀጣጠር 1922 ዓ.ም የንግድ ነገስተናት ተፋጻ ክጠልቁ በጃላ በዘመና ዓመት ተከለሁዋይታ ተከለ ማረያምናና በገኘና ሂደት ሁኔታ ወልደሰላስ፣ ሁን መንግሰት አርቃቁው እንዲያቀርቡትም ተወካሬ እንደሰጠና በገኘና ሂደት ሁኔታ ወልደሰላስ ደግሞ ፌጋዣን የመገብጥ ዕድል አግኋቸው ስለኋበር ተ 1923 የኢትዮጵያ ሁን መንግሰት በወቅቱ በቻጻን ሥር ገዢ በንብረው "የሚችለው ሁኔታው ሁን መንግሰት" አይነት እንደተቀረገና በይዘቱም በርካታ ሁሳቻ ክማች ሁን መንግሰት ተወስኗው እንደተከተለበት በዘርፍ ጥናት ያደረገ መሆ኏ን ይገልጻለ፡፡

የ1923 ሁን መንግሰት ከመውጣቱ በፊትና ሲወጣ በአገሩ፡ ወሰጥ ደም ያደሰስ እንገባው የሚህበራዊ ጽልቻክዎና አካውሃዊ ጽልቻክዎች የንብረ በሆነም ሁን መንግሰቱ ይህንን የህዝብ ጥያቄ ለመኖታት ታስቦ የተዘረዘሩና የወጣ ማይሆን በወቅቱ ወረሰና መንግሰቱ በቀኅማዊ ቤይለስላሴ ተወሳሽ በቻ እንደተገለፈ በሁን ለመድንገገና የዘመናዊ ስርዓት የግዛት ለአገዋንት ሁኔታዊ መሰረት ለመጠልና የመኑንጂቱና መሳሪጂቱን ተቀም ለማሳደበር የተደኋገና ሁን መንግሰት እንደሆነ የሚያከራከር አይደለም፡፡ የ1923 ዓ.ም ሁን መንግሰት ገንዘብ ነገስተና በመስተናገድ መልካ ተወቃቻ ሁን መንግሰት እንደሆነ በመግበያው ገዢ በግልጽ አስቀምጠዋል፡፡

ሁን መንግሰቱ በአስራ እንደ ምልሬና የተከናወል ሰማኒያ አምስት እንቀጽ አለታ፡፡ ይኩወ ሁን መንግሰት የንግድና ስልጣን በማጠናከር፣ ስልጣንና ወደ ማධና የሚሰባበት እና ማධናለዋ መንግሰትን አቀም የሚጠናከር በየጠቅላይ ወካቱ የንብረ መሳሪጂቶች የህን መውሰድ

ምክር በት አባላት ሆነው እናስ አበባ ተቀማው እንዲሆነ ለማድረግ የሚያስችል ይንጋጌዎችን የያዘ ሆኖ አኅገኘዋለን፡፡

ሀገር መንግስቱ ባለቤት ቅጽበር የህን ምክር በት ማለትም በንግድ መራዊነት የሚሰየም የህን መውሰድ ምክር በት እና በመከናዣቶች ከየጠቅላይ ባዘት የሚመረጋገጥ የህን መርመሪ ምክር በት እንደሚኖሩት የሚደንግጋግ ሲሆን እነዚህ ምክር በተቻች የንግድ ነገሮች ሂሳብ የአማካሪነት ሁሉፊት የነበረው መሆኑን የህገ መንግስቱን ይንጋጌዎች በማንበብ ለመረዳት ይችላል፡፡ በ1923 ሁገር መንግስት እውቀና የተሰጣቸው የየት መብቶች ባዶታዎች ከእንቀፅ 18 እስከ እንቀፅ 29 የዘረዘሩ በሆነም መብቶች በህን በሚደንገገው መሠረት ተግባር ላይ የሚውለ መሆናቸውን የሚደንግጋግ አሳር ያንበች ያለባቸው ፍቃቃ፡፡

ሁገር መንግስቱ በቅላይ ማረጋገጫ የሚረስበትና ምክር በት የሚያችቁሙ ይንጋጌዎችን ከእንቀፅ 64 እስከ 73 የያዘ ሲሆን በቅላይ ማረጋገጫውም ሆነ የሚረስበትና ምክር በት ሁገር የሚሰፈቻው ተግባራቸውን የሚያከናወነት በንግድ እያወደቁ መሆኑን እንዲለበት ይደናገኘል፡፡ 1923 ዓ.ም ሁገር መንግስት ስለ ዓጀነት አካል በእንቀፅ 54 የሚደንግጋግ በሆነም የዓጀነት ስልጣን የፍርድ በተቻች ባቻ እንደሆነ እያረጋግጣም፡፡ በአጠቃላይ ዓጀነትን የሚመለከቱ የህን መቆርያ ምክር በት ወሰኔ ተፈጥሯ የሆናው በንግድ ሲወጪ ባቻ እንደሆነ በይጀነት መሽያም ያለባቸው የዓጀነት አስፈር ለምድ ያለቸው መሆኑን እንዲለባቸው ይደናገኘል፡፡ ከዚህ በተጨማሪ አገራቱ በእስራ አራት በቅላይ ባዘት እንደተከናወልች ያስቀምጣል፡፡

የ1923 ሁገር መንግስት በንግድ ነገሮች በይቅ ሥራ ላይ ከዚያ ከእምበት ዓመት በንግድ ተፈሰት እጥልያ በእጥቶኩያ ላይ በፈጸመው መርነት እና ወረራ ምክንያቶች ለንጋጌዎችን የተቁረጋ በሆነም ከፍል ማግስት ገንዘብ ሲመለስ ይህንኑ ሁገር መንግስት መሠረት በማድረግ መንግስታቸውን ለማድረግ እንደሞከሩና ከእያንዳንዱ በቅላይ ባዘት ሲገኘ ተወካይ እንደሚኖሩት የሚደንግጋግ አዋጅ በማውጣት የህን መውሰድና የህን መርመሪ ምክር በተቻች እንዲችቁሙ ተደረገ፡፡ ሆኖም እነዚህ ምክር በተቻች በጥሩም ፍዴማዊ ሁገር የሚውጣትና የሚሰፈቻው የመጨረሻ ፍርድ የመስጠትና የመውሰን ስልጣን የንግድ ሆኖ ምክር

በታች የተለመደውን የማማካር ሥራቶችን እንዳቀጥሉ በማድረግ እንዳውሉት እንዳደረገ
በዘርፍ ጥናት ያከሃደ ጥምህራን ይገልጻለ::

ለ. 1948 ዓ.ም የተሳሳለው ሁን መንግስት

የጠላት መር ከአገራችን ከተባረሩ በጃላ 1923 ሁን መንግስት የማሽኑል አስፈላጊነት
ምክንያት የሚሆኑ ሂለታካዊ አካዕማዊዎች ማህበራዊ ሆኖታወች ነበሩ:: ሆኖም በመንግስት
ትከረት የተሰጠው የተባበሩት መንግስታት ይርቃች እርትራ በፋይራሽን ወደ አጥቶኝያ
እንዲታቀላቁል በመውሰኑ የእርትራ ሁን መንግስት በመናዋ የሚበለ የደሞክሪያ
አስተዳደርነትን ያከተት መሆኑ ለጊዜውም በሆነ አለም አቀፍ ተቀባይነት ለማግኘት ሲባል
1923 ሁን መንግስት የእርትራን ሁን መንግስት የደንገኝነትን ጉዳዮች በአካተት መንግድ
ከማሽኑል ወጪ ለጊ አማራር አልነበረም:: በመሆኑም የሁን መንግስት ማሽኑያ አርቃቁ
ከሚሽኑ በንገድ ነገሬ ተሸሱ ከተቋቋሙ በጃላ ለሰድስት ዓመት ያህል የማሽኑያ ለቋቅን ለሰራ
ቋይ ተ 1948 ዓ.ም የተሳሳለው ሁን መንግስት በንገድ ነገሬ ተወቃድ::

በወቅቱ በኋላው የህን ምርመራ እና የህን ማውጣት ምክር በት ምክክር እንደተደረገበት
የሚገለጋው 1948 የተሳሳለው ሁን መንግስት ለምንት ቅዱራይችንና እንደ መቶ ለሳሳ እንደ
እንቀጽ የነበሩት ለሆነ ክህሬ ወሰጥ ከአንቀጽ 1 እስከ እንቀጽ 25 ለርወ መንግስቱ ለአዲ
ቋይለስላሴ ተወልደች ለለሚተለፍበት ለርወቱ ከአንቀጽ 26 እስከ እንቀጽ 36 ይግሞ ለለ
ንገድ ነገሬ የህን አውጭነት፣ የህን አስፈላጊዎችን እና የህን ተርጓሜነት ተግባር የሚዘረዝሩ
ድንጋጌዎች የያዘ ሆኖ አኅንተኛዎለን:: 1948 ዓ.ም የተሳሳለው ሁን መንግስት 1923 ዓ.ም
ከወጣው ሁን መንግስት በተሳሳለ ሆኖታ ለበኩረጥ መብቶችን ይዘረዘሩል:: ሆኖም ይኸ ሁን
መንግስት እንደ 1923 ዓ.ም ሁን መንግስት የንገድን ፍዴማዊ የሆነ የህን ማውጣት የህን
ማስፈልግም የዳኝነት ለልማት የሚያረጋገጥ ነው::

1948 የተሳሳለው ሁን መንግስት በሚሽኑልበት ወቅት ህጻዣ ያለመከረበበትና
ያልተሳሳለበት በወቅቱም መመራታዊና ቁልፍ ጥያቄ የሆነውን የበኩረጥ ለበኩረጥ የመራት
ለእራሻ ጥያቄና ለለዚ የህንበ ጥያቄዎች በአግባቡ ያልፈቻ በመሆኑ በአገራቱ ወሰጥ
የተቀጣለው ህጻዣ ትግል ለማስረዳና ሁን መንግስታዊ መናቶች በመሰጠት የማይችል

ኋር፡ በመሆኑም የተሳሳይው ሆነ መንግስት በዚህ ክልቅ ዓመት በጀት በ1953 ዓ.ም
በመራንቸለ መንግስት ጽጌ ንብረቱን ለማስወገድና በአገሮች መሠረታዊ ለወጥ ለማያዝነት
የተሞከረ ሰሆን በተለያዩ ቤቶች ሁኔታዊ እሙዬና እንቅስቃሴ ተደረገ፡፡

በኢትዮጵያ ጥናትና ምርመራ አንስተትዎት ያለ አንዳንድ መረጃዎች እንደሚያሳይ
በ1948 ዓ.ም የተሰኗለውን ሁን መንግስት ለማሽኑ በ1960 ዓ.ም አርቃዊ ከሚሸጭ ተቋቁጥ
የንጂስ ነገሮችን ለልማት የሚገኘበት አንድ ልቀቁ ተዘዋጅቶ ቅርቡ እንዲከበረ፡፡ ዓገልግሎት ጥና
በላልተደሰተበት ልቀቁን ለሁን ምርመራና ሁን መውሰድ ምክር ቤት ስያቀርብ የህዝቦ ቅጣኩ
አመሰ ገንፃለው ከስልጣን እንዲውረድ መረጃዎች ያማየለ፡፡ ሆኖም ለህዝቦ ይፈቅርባል፡፡ ይህ
ለቀቁ ለኢትዮጵያ ቴግር የተሟላ መፍትሬ የሆነ መሆኑ አለመሆኑን ለማረጋገጥ አልተታረም፡፡

Ոհատֆայ ՌՀԴ Ա1923 Գ.Թ Քթէփա ՄԴ Մոնղոլիա ՄՆ Ա1948 ԲԻՀՀԱԼՈ
ՄԴ Մոնղոլի ՍԱԱ ՔՃՄԿՀԱՌԻ ՔՀ.Դ.Բ.Հ.Բ Ակա Ականը Մուշ Մաշէպ
ՔՃ.ԶՃՊԻԴ ՔՔ Մալո ՔՊՔՅԱՏԳ ՔՆԴՆ ՆՐՈՒՆ ՈԼՈՒ Ս.Վ ԼՊՔՀՀՂԴ ԼՊԿՈՒԿ
ՔՆԴՆ Ա.Ք. ՀԴ ԳՎՂՄԴ ՊՊԾԱ ՀՃ.Ը.Վ Ք.Ք ՔՎՀՀԳ Քթէփ ՄՄԳԻՄ ՔՊՔ.ՔԻՀԱԿ
ՀԵԶԼԹ Ե.Ի ԻՆ ԻՐՆՈ ՔԼԱՄԴ ԱԿԸ.Վ ՄԴ Մոնղոլի ՀՀԿՎ ՀՃ.ՊՈՎԱԿ ՀՃ.Դ
ՈՒԱՐ Մոնղոլ ՄՆՀ ՄԴ Մոնղոլի ՀՊՊՊ ՔՄՆՈ Ք.Վ ՔՎ.ՔՎ ԱԼՈՒՆ
ԱՓ.ՔՎ ԱԿԸ.Վ Ս.Վ ԼՊՔՀՀՂԴ ՔՆԴՆ ՈԼՈՒ ԱՊՔ.ՔՊ Մոնղոլ ԱՄՊԳ
ՍԱԱՆ ՔՃ.ԶՃՊԻԴ ՔՊ ՊԼՈՒՆԴ ՔՔ ԱՄՊԳ ԱՊՔ.ՔՊ Մոնղոլ ԱՄՊԳ ՄԴ
Մոնղոլի ԱՄՊԳ ԱՊՔ.ՔՊ Մոնղոլ ԱՄՊԳ ԱՊՔ.ՔՊ Մոնղոլ ԱՄՊԳ ՄԴ

የመወያኑ ንጥረቃ

1. ማንኛስት የመንግስት ስልጣን ለመገደብና መንግስትን ከሆነ የተገኘው ለማድረግ
በሆነበት ተግል የተፈጻሚ ሁኔታ ነው፡፡ በዚህ አይነት መንገድ በተፈጻሚ ሁንጻዊ
ተገኘው ሆኖም ሁኔታን የሚያሳተኝና መንግስትን ሁንጻዊ መንግስት
ይባላል፡፡ በሌላ በከላለ በንጥሰ ገዢ እንደታየው ሁንጻዊ መንግስትን ስልጣናቸውን
ለማጠናከር ሁንጻዊ ለማድረግ አስቦው በሚሰማማቸውና በማራልትት መንገድ ሁንጻዊ
መንግስት ያወጪቸለ፡፡ የእነዚህ አይነት ሁኔታ ሲያደርግም መንግስትዋ ሁንጻዊ
መንግስት በማለት ይገልጻል፡፡

1.3.2.2. የህን መንግስት እናገት በደርግ የሰላምን ካሸን

ወታደሮች አስተካድር ይርግ" በሚል መጠሪያ የሚጠሩ ወታደሮች አንቀነነን መንግሰት ሲሳይቷል፡ በአውቅት አዋጅ በማቁቁም የመሰላቻውን ሆኖ እያወጪ፤ በርከታ የሰብዓዊ መብት ጥስቶች፤ በሰበሰና በሰብዓዊ ፍጤር ላይ ወንጀለቸን በመፈወምና የመርነትን ሆኖታት ማጥፊዎችንና የዘር ማጥፊት ወንጀል እንዲረዳለሁ፡ በዚ ማጣቀሻና ማስረጃ የሚያስፈልገው አይደለም፡፡ ይርግ በወቅቱ አንጻብጻ፣ የነበረውን የመሬት ለእርሻ ቅጽዬ ለር ነፃል መፍትሬ የሰጠው በሆነም በሌላ በከል የእርሻ አይደንት የምርት ተጠቃሚነት የሚገኘበት አስራር ኦርግቸል፡፡

በሌላ በከል ይርግ እሱትን በአዋጅ ካቋቁመበት ቀን ይምር የህዝቦን ለዕላማነትና ለላማን ባለቤትነት በመንጠቃቄ የኤገትና የመናገርና ሁሳብን በንግ የመግለጫ፤ የአመለካከት ነገሱን የመደረጀትና ማህበር የመመሥራት ነገሱን፤ በህይወት የመናገር አስበሳዊ ካሆነ አያያዝ የመጠበቅ ነገሱን፤ በግልጽ የሚጥፊ በርከታ አዋጅቸን አውጥቸል፡፡ በወቅቱ የነበረውን ትወልድ ያለፍርድ በመግዳለ፤ እ. ሰባአዊ ለሆነ እስር በመክረግ፤ አስገድድ በመሰውርና ለለዕች ተደራሽበት ወንጀለቸን በመፈጸም ውማኝና፤ በስራ ውማኝና፤ ለርዓቱን በትጥቆ ትግል ለመግል በማድረጋው እንቅስቃሴ እንዲቀሳቀሉ በማድረግ በአንድ ወይም በሌላው መለከ እንደ ትወልድና አገርን የሚያጠኑ ተግባራትን ዳግማል፡፡

1967 መስከረም ወር ይምር ይህንን የመሰለ ኮንናቸ ወንጀል ሲፈልጊም የቆየው ወታደሮች መንግሰት 1977 ዓ.ም አመታ የሚለውን ፖርቲ ካዋቀረ በኋላ 1979 ዓ.ም የህን መንግሰት አርቃቁ ካሚሽን በማቁቁም በረቀቀ ላይ ሁዝቦ እንዲወይይበት ለማድረግ ቅክረል፡፡ በወቅቱ ሁሳቡን በንግ የመግለጫ ነገሱን በሌላበት ሁኔታና ስምቶች በአፍቶው መንግሰትን የሚቁወም ነገር ሰጥገኙ መሰማታቸው ቁርቶ በጥርጋራ ተይዘው በማታስተካበት ወይም በማገልጻበት ሁኔታ ሁዝቦ ነገ ሆኖ ሁን መንግሰቱን ልቃቁ ትቻት ለሰጥ እንደማይችል የሚታወቁ በሆነም ይገኛል እስበቅ በሌላ በረቀቀ የመጨረሻ ሲኖር ላይ ሁዝቦ የይሰሙለ ሁዝቦ ወሳኔ እንዲሰጥበት በማድረግ፤ 1980 ዓ.ም በአዋጅ ቁጥር 1/1980 "የኢትዮጵያ ሂዝባዊ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ሁን መንግሰት" በሚል ሲያጠኑ በእስራ ሰባት ምስራቅ የተከናወል እንደ መቶ አስራ ሰጻኑ እንቀጽቶ ያለት ሁን መንግሰት አውጭል፡፡ በሀን መንግሰቱ የሱስ ገዢ አስተካድር እንደሚመሰርና የተመለከተ በሆነም ይገኘ ካማመለከታቸው በፊርር በፊረሰበበች የዚ ማይመከርበት የወደቀ በመሆኑ የነበረውን መርነት አለበቸውም፡፡

ՍՂ ՄԵՂՈՒՏ ՀԱՄԱ ՈՒԴԻ ՔՇԱԼԵՒԻ ՏԸՆ ՄՄՄԻԴԻ ԻԽՋՁՂՂ ՈՂԸ ՈԽԵԶՋՆՀ
ՀԻՂՈՓՎԴ ՈԽՍԳՎ ՄԵՂՈՒՏ ՀԱՑ ՔՃՈ ՂԻ ՀՈՒԹՋԸ ՀՆՁՊՂԸՆՎՄ ԲՂՂՅԱԼ ՈԽՍ
ՍՂ ՄԵՂՈՒՏ ՔՔԴՔԴ ՔՃԸ ԱԽՄՆ ՔՋԴՂՂ ՔՃԸ ԱԽՄՆ ՀՆՁՄՆ ՀԾ ՈՐՎՖԿ ՔՄՂՄՄ
ՄՄՄԻԴ ԴՄԱԼԻԽԱԼ ՔԽՂԵՒ ՀԻԳՄԱՂ ՈԽՄԵՂՈՒՏ ՔՄՂՄՄԸ ԸՂՆԼՈՒԻ ՏԸՆ
ՀԻԳՄԱՂՎ ԸԾԳՒԻ ՀՆՁՄՆ ԴՁՂՂՅԱԼ ՍՂ ՄԵՂՈՒՏ ՈԾԿՄՀ ՈԽ.ԴՐՀԸ ՊԾԸ ՔՄՆ
ՀՈՒԹԳՈՒՌՆ ՔԿՒՒ ՆՎԱԼ

ይ.ኩ.ም ሁንጻ መንግስት የወታደሮች መንግስት ስልጣን እና ህ.ጩ.ም ለማድረጋች የሰነድ
አስተዳደር ቁርጓ የሚሰጥ ካልሆነ በስተቀር በእገኘቱ በሁሉም ማኅ ይሞ እያቆሰስ የነበረው
የህዝብ ለዓለምነት የብጀር በከራለበዴ የሚገኘትና የፈሰን እና በፈሰ የመወሰን ተያች
መመረጃዎች መለሰ የሚሰጥ ሁንጻ መንግስት አላነበረም፡፡ በመሆኑም የተጀመረው የተተቀቀ ተግል
ተጠናክር በእሱካዲግ፣ አስተዳደሩት ባንበት 20 ቀን 1983 ዓ.ም የደረጋች መንግስት ሰነረሰሰ
የህን መንግስቱም ሁሉውና አከተማል፡፡

የመስቀል ተያዙ

1. የደርግ ሆነ መንግስት ለእ.ፌ.ዲ.ሪ ሆነ መንግስት ያስተላለፈው ሆነ መንግስታዊ ዕኑት አሉ በለው ያለባል?
 2. የደርግ ሆነ መንግስት ከደርግ ዓይ ሁሉውናው ያከተማው መንግስታዊ ሆነ መንግስት ለሉንበር ነው የሚለው አባባል እውን ነው በለው ያለባል? ለምን?

1.3.2.3. የህን መንግስት ታሪክዎች እና ገዢ ከደርግ ወደቀት በረሰሰ

የኢትዮጵያ የሰጠና ወቂት ፊርማ

ከእዚ ለመግለጫ እንደተሞከሱ በእኔ ሁይለሰሳሌ ዘመን መንግስትም ሆነ በደርግ ዘመን የወደቀት ህን መንግስቶች የህጻብን መሠራታዊ ጥያቄና መብት ለማረጋገጥ የወጪ ማይሆን በውቀቱ በትራ መንግስት ይዘው የነበሩትን ገንዘብ ነገሱትና በትራም ወታደራዊ ደርግ ስልጣን

ሆርወ ለማድረግና ለማጠናከር ታስቦው የተቀረገና የወደፊት እናቸው:: ስለዚህም በእንደቱ ወሰጥ
ለነበረው የህንጻ የለዓለምነትና የብኬር በኩረሰቦች የራሳን እናል በራሳ የመውሰን ጥያቄ
ለመኖታት የሚችሉ አልነበሩም :: በመሆኑም በመጀመሪያ አምባገኝን ፈላጊው ቅሬታው የነበረውን
ዘመናዊ አገባብ ለማስወገድ ካወቃም በኋላ የህንጻን ጉዳቸው ወጪት በአቅራቢው በመንጠቀ
ወታደራዊ አንባገኝዋ አስተዳደር የመሠራተውን ደርግ ለመገበበ በተካሂደው ተጋድሎ በእንደቱ
ከፍተኛ የሆነ ስብሰዋ እልቀት ደርጃለ:: ከፍተኛ ግምት ያለው ቁጥር ሁብት ወደሚል::
እኩልማይዋ እናንተ ወደቆ ሁዝቦችዋ ከድህንት ወለል በታች የሚኖሩበት በግምገብ ልሳቸውን
መቻል እቅዱቸው በእርሱና በእርካት ያለቀበትና ለእርካታና ለመና የተዲረገበት ሆናታ
ተፈጥሮል::

“የኢትዮጵያ ፌዴራል የሆነታ ያላገኗ መንግስት ህዝብን በጥልበትና በህይል ለማስተዳደር የሚያደርጉው መ-ከራ ከፍተኛ የሆነ ስ-በአዋጅ ቁጥጥ ወደመት ከማድረሰና ማህበራዊ ቀውሉ ከማስቀሩት ወጪ ሌላ ወጪት እንደማያስተካክ ”18ኛው ችልቱ ዓመት አማራካውች ነባቸታቸውን ሲያውቷ ያራምዕት የነበረው ሁኔታ በእና ሁኔታ በተግባር የተሞከረና ከበቃ በላይ ዕውነት መሆኑ ተረጋግጣል፡፡ የደርግ መንግስት ማናቸውንም ሂሳብናዊ ማህበራዊ እና አካውንማያዊ ታሪክ በህይል እና በጥልበት ለመኖቻት ያደረገው መ-ከራ ከፍተኛ የሆነ ስ-በአዋጅ እልቀት ቁጥጥ ሁብት ወደመት ከማስከተሉ በስተቀር መሠራታዊ የሆነውን የህዝቦን ለዓለምነትና የፈጸም እና በራስ የመውሰን መብት ታሪክ ለማቅረብ በለመታዎች በእሁዳዎች ባንብር ተስፋ መሆኑ በተደረገው ትግራ ደርግ ለመገኘበት ተስፋ፡፡

እ.ս.հ.ዲ.ግ መለ አገራችን ከተቀባበለ በጀት አገራችን ለበታዥ ለማስተዳደር አልማካረም፡፡
ይልቀንም በአገራች ወሰኑ የደርግን መንግስት በመቁወጥ የጤር መሬዳም አንስተው ይፈለሙ。
የነበሩ ከሆያ በላይ የሚሆኑ የብኩር በኩረሰለበት የነገ አውጭ ይርሱታቸ ተዋፌ ግለሰቦች ጋር
በመመከከር በሁሉም ለተማዋ የፖ.ለተክ ሁይለው መ.ለ ተማትና የኢትዮጵያ የሽግግር ወቅት
ቻርተር በኢትዮጵያ ለተማዋና ይሞከሮለዋዊ ስግግር ጉባኤ አንድታወቂ አድርጋል፡፡ በዘህ
ቻርተር መሰረት የተቋቋመው የተወካይታ ምክር በት አጠቃላይ ከ87 በማይበልበት አባላት
አንድማናፍራት የተደነገገ ሲሆን፡ ከዘህ ወሰኑ በኢ.ሆ.ዲ.ግ የተያዘተ ወንበሪቸ ቅጥር 32
ማለትም ከግማሽ በታቸ የነበረ ነው፡፡ ይህ ቻርተር የአገራች ህን መንግስት ባይሆንም አገራችን
ወደ ለተማዋና ይሞከሮለዋዊ ሂደት ስትኩርንጂ የተደረገቸበት ተቋሚ ሆኖ ሆኖ አገልግሎት፡፡

የኢትዮጵያ የሽግንር ወቅት ቅርጥር የኢትዮጵያ በፊርድ በፊረሰለበች አንቀነናዊ ሥርዓትን
ቦማስዎን የራሳቸውን ዕድል በራሳቸው ለመወሰንና ድጋፍኩራለያዊ ሥርዓት ጥንበታና ለማት
ለማሻጋር በደልደይነት ያገለገለና ከቀዳምት ህግታ መንግስትት በአቀራረብ በይዘቱና
በኢትዮጵያ መሠራታዊ ልዩነት ያለው ሲነድ ነው::

የሽግንር ወቅት ቅርጥር የሽግንር መንግስት በተባበሩት መንግስትት ይርቂት የሰበአዊ መብት
መግለጫ የተዘረዘሩትን የግለሰብ መብቶች ያለ አንቀቻ ገዢ የማከበር እና የማስከበር ገዢ ተ
አንቀሰበት በኢትዮ አንድ ከመደንገገም በተጨማሪ በተለይ በደርግ ገዢ አንድ ከባድ የአገር
ከደት ወንጀል ተደርጋው ያለ ፍርድ የሚያሳይሩና የሚያሳይሩ የነበረትን የእምነት:: ሁሳብን
የመግለጽ:: የመደራቂት የመሰብሰብና የመቃወም መብትና የፈለጌዎችን መብት በማይጋሩ መንገድ
በማንኛውም የፖ.ለ.ቴ.ኩ እንቅስቃሴ ያለገደብ የመሆተኞና የፖ.ለ.ቴ.ኩ ጥርጉምችን የሚደራቂት
መብትን ያረጋግጣ በአገራቱ ታሪክ ወሰጥ የፖ.ለ.ቴ.ኩ ጥርጉም በይኑ እንዲመሠሩ ህጋዊ
ማረጋገጫና ወሰኑና የሰጠ ህጋ ሆኖ እናገኘዋል::

ከዚህ በተጨማሪ ቅርጥር ለዘመናት መልስ ያላገኘውን የህጻዊ ለ-ዓለዋናትና የራሳን ዕድል
በራሳ የመወሰን መብት አስከ መገኘበል ማለት-ም የኢትዮጵያን በፊርድ በፊረሰለበና ህጋብ::

- የራሳን ማንኛት የመጠበቅ የማስከበር ማህተምና ታሪክ የሚሰራለን እንዲሁም
በማስከበር መንግስት ወሰጥ በነፃና አድለው በፈለጌት ሁኔታ የመወከል
- ከለይ የተጠቀሰት መብቶች ታገዥ ተረጋግጧ ወይም ተስራራኝ በለው በማይያዝንበት ገዢ
የራሳን ዕድል በራሳ የመወሰን መብት አስከ ነገሱ ያለው የሚረጋገጥ መብት እንቀለው
በግልጽ የደንገኝ የመጀመሪያው የህጋ ሲነድ ነው::

ቅርጥር አምስት ከፍለቸ ያለት ሌ.ሆን የሽግንር ወቅት መንግስት ለመራባቸው የሚገቡ
የውጭ ጉዳይ ሪፖርት መርሆምች የሽግንር መንግስት አውቁቀር:: ተዋጽኑ እና ለልጻና
ተግባር የሚደንገግ ያጋበችን የዚህ የህጋ ሲነድ መሆኑን ቅርጥሩን በማየት ለመረዳት ይችላል::
ቅርጥር ለአዋጅ ገዢ አገራቱ የሞት-መራበበትና መንግስት የሚተዳደርበት የህጋ ሲነድ እንዲ
ለዘላቁነት እንዲያገለግል ታስቦ የወደቀ ህጋ መንግስት ባለሙያን በሽግንር ወቅት ለነበረው

የተወካዮች የዚህ በት የህን መንግስት አርቶቁ ከሚሸጊ የማቻቻቸው ጉዳታ እንዲሰበት በእናቀድ
9 (ለ) ይደነገል::

የሽያጭ ወቅት ቅርተር የብኬር በከረሰቦችና ህዝቦች የራሳቸውን ጉዳይ በራሳቸው የመወሰንና
የማሳተፊዎች መብት ያረጋገጣ የህን ሲኖሩ መሆኑን ከላይ ተገልጻል:: የሽያጭ መንግስት ይኩ
በጀርተሩ የተረጋገጠው የኢትዮጵያ በኬር በከረሰቦችና ህዝቦች የራሳን እናል በራሳ የመወሰን
መብት ተግባራዊ ለማድረግ የብኬራዊ ከልላዊ የሽያጭ መሳተፊዎችን ማቻቻሚያ አዋጅ
ቁጥር 7/1984 በማውቃ የራሳቸው የህን አውጭ፣ የህን አስፈላጊዎን የህን ተርጓሜ አካል
ያላቸው አስፈላጊው (አዲስ አበባን ማጠሪ) የሽያጭ ወቅት ከልላዊ መሳተፊዎችን
በማቻቻቸው የከልል መሳተፊዎች የማቻቻቸው ከልላዊ የህን አውጭ፣ የህን አስፈላጊዎን
የቆኝነትና የፍትሬ አካላት ስልጣንና ተግባር ከከልል በታች በወረዳ ደረጃ የማድረግዎን የወረዳ
የዚህ በት፣ የወረዳ ሆኖ አስፈላጊዎን የወረዳ የቆኝነትና የፍትሬ አካላት ስልጣንና ተግባር
በአዋጅ በማሳተፊው የፏልሙራዊ የመንግስት አውቃቁርና ስልጣን ወደታችቸው የመንግስት
እርከን በማውራድ በመንግስት አደረጃቸት ሥልጣን፣ ተግባር ከፍተል ገዢ የአጠቃቸውን ህዝብ
ጥያቄ ለመመለስ የሚያስችል ተግባራዊ እርምጃ ወሰኝል::

የሽያጭ መንግስት የብኬር በከረሰቦችና ህዝቦችን የራሳን እናል በራሳ የመወሰን
መብት ዕውን ለማድረግ በአዋጅ ቁጥር 7/1984 የብኬራዊ ከልላዊ የሽያጭ መሳተፊዎችን
ማቻቻቸው በጀርቸውን በቁ አልነበረም:: የዚህንም በተቋቋሙት ከልላቸውን በወረዳ ደረጃ ሆኖ
የማውጣት ስልጣንና ሆኖ የማስፈጸም ሁሉዕላጊን የሚሰጠው አካል በፊጥክራለያዊ መንገድ
የተመረጋገጠ የህዝቦች ይሁንታና ፍቃድ ያገኘ መሆኑ ለለው መሠረታዊ የህዝብ ፖቃዊ ነበር::
በሽያጭ ወቅት የተቋቋሙው በከልል የዚህ በት እና የወረዳ የዚህ በት አባላት የሚጠቃ
በፊጥክራለያዊ መንገድ ለማከሂድ ይችል ወንድ የሽያጭ ወቅት የተወካዮች የዚህ በት
የከልልና የወረዳ የዚህ በት የሚጠቃ መንገድ ለማከሂድ አዋጅ በማውጣት የከልልና የወረዳ የዚህ
ቤት የሚከሂድ ሁዝቦ በመረጣቸው ተወካዮች የሚመራበት ውስጥክራለያዊ ሥርዓት
ለመንግስት የሽያጭ መንግስት ወደጋለ የማይደና የጀርተሩ ድንጋጌዎች በወረቀት ሌይ በቁ
ተዕራውና ተደንግጋው የሚቻቻ የቻላት ስብሰቦች ማይሆነ የአገራቱ የወደፊት አቅጣጫ
የሚወሰነት ገዢ ድንጋጌዎች መሆናቸውን በተግባር ለማረጋገጥ ችልል::

በአገልግሎት የኢትዮጵያ የሽንጭር ወቅት ቅርተር በአገልግሎቱ የነበረውን ጽልቻዊ ውጥረት በማርጫው ለማዕከላት በስኔር በስኔረሰቦና ነባለት እና ሲሸጋ የቃድ መንግሰት ለማድረግ መር ለብቀው ከመንግሰት ገር ለፏለሙ የነበሩ ከሂያ በለይ የሚሆኑ የነገረ አውጭ ድርጅቶች የጠርነት አማራጭን ትተው በጠረክና ኮረም በመወያየት የኢትዮጵያን በስኔር በስኔረሰቦና ሁኔታ ማንኛት ተከተሉና ከልሳዊ መስተዳደር እቃቄም የፈሰን ጉዳይ በፈሰ የሚፈልጊ ያልፈልጊ የሆነ የሚፈልጊ የሚፈልጊ የሚፈልጊ በሚገኘው በተወካለበት በማሻሻልዋ መንግሰት በጠረክና የሚወሰኑበትን እውቅና የሚከራከሩዋ ለመፈጸም ለሚፈልጊ የሚፈልጊ በአገልግሎቱ እንዲቋቋም ለማድረግ የህን ተጠሪ መንገድ የከፈተና በሽንጭር ወቅት የህን መንግሰት ያህል የአገልግሎቱ የበለይ ሆኖ ሆኖ ያገልጋለ ስነድ::

እነዚ ላይ መታየት ያለበት ቅርተና ተጨማሪ ለሆነና አፍጥጠው ለመጠ የህንኑ ለዓለምነትና የፖ’ለቲካ ስልጣን ተያቄ ለበአገልግሎትና ሁኔታ የሚንትና የፈሰን እናል በፈሰ የመወሰን ተያቄ ለዘጋጀት መብትና የዶሞክራሲ ተያቄ መሠረታዊ መቆትኬ ለመሰጠት ባይቃል ዓይ ያለቸው ዓይነዱ የሚከራከሩዋና እውቅና የሚፈልጊ ለተጠለና አትዮጵያ ከዓለም ካርታ ለለመጥሩት እርግጩና ሆኖና አፍን ቅልቶ ለመናገር እይቸልም::

የሽንጭር ወቅት ቅርተር በወቅቱ ምላሽ ለሰጣቸው ለማንበ መሠረታዊ የሆነ የሰብዓዊ መብት የበአገልግሎትና የሀገርበት የፈሰን ዕድል በፈሰ የመወሰን መብት እና የዶሞክራሲ ተያቄዎች ትክክለኛ የሆነ ምላሽ ለጥቃል:: ከሽንጭር ቅርተር በቻላ ተደቃ ለሆነ የቅልው የኢትዮጵያ ሆኖ መመዘን ያለበት በቅርተና መሠረታዊ የሆነ ምላሽ ያገኘ የህንኑ ተያቄዎች በዘላቃነት ለለም የሚከራከሩና ልማት ለማረጋገጥ በማቻቻለበት መንገድ ምን ያህል የትክክለት ማሻሻል እድርጋ ለከፈተመሆኑ በስተቀር የኢትዮጵያ ሆኖ መንግሰት አውቃቀር :: መርሆችና ለለቸው ያንጋዢዎች ቁጥጥር ትርጉም በአገልግሎት መገንዘቢ የሚቻል እይሁም::

2. የኢትዮጵያ ሁገመንግሰት የተረቀቀበትና የሰራተኞች ሂደት

ዘርዝር አለማቸች፣

በዚህ ማዕራፍ ሥር የተከተተው ንዑስና አንብቤው ተብልኩና ሌይ ገለግ ካተደረገለቸውና የእርስ
በርሳ ወይም አድርጋው ለመርሳ ለልማቶች፡

1. የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህንጻዣ ሁኔታ የፈቀቂ ነዋዣት አይደለም የአበዳደቅ ማረጋገጫ ይበርሱለ::
 2. ስለ ክልሎች ህንጻዣ ሁኔታ ልቀቂ ነዋዣትና የአበዳደቅ ማረጋገጫ ይተነሳል::
 3. የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህንጻዣ ሁኔታ ለዚህ ስለነበረው ንባዊ ሆኖታ ይሰራል::
 4. ዓለም አቀፍ ተቀባይነት ስለው የሁንጻዣ ሁኔታ እወዳደቅ አይደለም ይበርሱለ::

2.1. የህንጻናግስት አውጥቶ ማረቃዎች

የኢትዮጵያ ህንጻና የዕቅድ በመመልከታችን በፊት በአጠቃላይ
በለህንመንግስት አውጥጥ ማደት ተቀባዩት ያላቸውን የህንመንግስት አውጥጥ ማደቶች
በቅድማዊ መመልከት ተገቢ ነው፡፡ ከዚህ አንቀጽ የተዘረዘሩ ህንጻና መንግስት ባለቸው አገልግሎት ህንጻና
መንግስት የሚውጥት ማደት በእራት ይረዳዋች ይከፈላል፡፡ እነዚህም፡ 1) የሚርቀቅ
(Drafting); 2) የሙዴያዎች(Deliberation) 3) የሙቀበል(Adoption); 4) የማሽድቆ
(Ratification) ይረዳዋች ፍቃው፡፡

U/ ማርቃቅ (Drafting)

Ահա՞ւ ՍԴ ՄԵՂՋԻԴ ՊԿԱՓՔ ՊՊԼԴԴ ԲԴԼԲԲ ԲԹԱ.Բ ԽԸԵՒԴ ՊՊԼԴ.Պ ԲՔՆՔ : ԲՍԴ :
ԲԺՀԻ : ԲՀ.Ա.Է.Ի.Ա ՀԵԶՈՒ : ԽԱԼ ՊԼՄ.ԲՄԴԴ Ո.Հ. ԽԱՂ.Բ ԲՄԾ.ՄԾԸԸ ՀՎ.Բ.Յ ՊՊԼԴ
ԲՊԱՄԴ Ո.Հ. ԲՊԱ.Բ.Խ.Ֆ.Դ.Հ ԲՊԱ.ՄԾԼԻԴ ՆՎ.:: ՍԴ ՄԵՂՋԻԴ.Հ ԱՊԿԱՓՔ ԶՀԱ Ո.Հ. ՊԸՀ
ԲՊԱ.ՄԾՆՈԴ.:: Խ.ԴԼԲԲ ՀԿՊԱ Ա.ԴԼԲԲ ԽՊԱ.ՍԸՀ.Վ Խ.Խ.Խ.Գ.Պ.Վ.Վ Խ.Հ.Լ.Է.Ի.Վ ՀՎ.Բ.Յ
ՀԵԶԸ Ժ.Յ.Բ ԲՄԾ.ՄԾԸԸ Ո.Հ. ԲՊԱ.ՊԸՀ ԶՀԱ ՆՎ.::

ይህ ደረሰኝ አስተያየት ቤት በዚህ መብት የሚያደርግው የለው ጥን መራከር፣ የፖ’ለቲካ ድጋፍ ችል
ኋይነት የሚያደርግው የለው ጥን መብት ነው፡፡ ለምሳሌ፡- የደቡብ አፍሪካ ካኩርርቻይል
ነፃ መውጥት በኋላ የተረቀቀውና የውጭው ሆኖ መንግስት በዋንሻነት የሚያተካለው በደቡብ
አፍሪካ በአዲሮ ከንግድ ("ANC") የደርጅት ፖርቲ የሚያደርግ ላይ ነው፡፡

ለዚህም ነው አብዛኛውን ገዢ እንደለለቸ ህገቸ ሁንጻማትን በዚህ አገር ካገኘቸ ማረቀቸ የሚያደገኝበት:: በዚህ ደረጃ እርቃቶች ከማቸ በርካታ ነገሮችን ከግምት ማስጠበቅ

ይጠበቅበታል:: ለምማለ :- የአገራችን የውጭና የውስጥ ጉዳይ ሪፖርት የመከላከያ እና የአገራ
ልአላዋነት ጉዳይ ሪፖርት የመከላከያ እና የመሳሰሉትን በማርቃቄ ያረጋግጣት በጥንቃቄ
መቋቻት ይጠየቁል::

ለ/ ወጪት (Deliberation)

በዚህ መልክ በባለሙያ የተረቀቀው ስነድ ለሰነድ ባለቤት ለሚኖው ለአገራች ንግኑት ለውጭዎት
ይቀርባል:: ይህ የውጭዎት ያረጋግጣት እና የመከላከያ እና የመሳሰሉትን በማርቃቄ ያረጋግጣት (Deliberation)
የረጋግጣል:: በዚህ ያረጋግጣት የሚገኘው ሰነድ ለመመርመጥ እና የሚገኘው ሰነድ የሚገኘው
ተሰጠው ሰነድ ወሰኑ እንዲከተት ይደረጋል::

ይህ ያረጋግጣት ተንቃቄን ይጠየቁል የሚባለው በዚህ ያረጋግጣት ሰነድ የተለያየ በፊር
ብጀረሪስ ማስተካከለንና የአገራው ንግኑት መብትን መጠቀን ለለማያጠቃልል ነው::

ሐ/ የመቀበል (Adoption)

ይህ ከውጭዎት ቅጥሎ የሚመጣ ወሰኑ ያረጋግጣት ነው:: በዚህ ያረጋግጣት ሁኔታ የተወያዩበት
ለተወከሮችው እንዲከተቱ የተሰጠበት ወኩ ወኩ ጉዳዮች መከተሉና ያለመከተታቸው
የሚረጋገጥበት ነው:: በዚህ ያረጋግጣት ሰነድ ጉዳይ ለሰና የሚያስቀበለን የሚያሳይበት ወሰኑ ያረጋግጣት ነው:: በዚህ ያረጋግጣ
በዚህ ሁኔታ መከተት ያለበትን መሠረታዊ ጉዳዮች በማጠራት እንዲከተት ማድረግ
ወይም የመጠወቃዎች ሆነ የመቀበል መብት አለው::

መ/ የማጽዳች (Ratification)

ሀገር መንግስትን የማጽዳች ያረጋግጣት ሁኔታ ለመመርመጥ ሰነድ የሚመሩት ወሰኑ የሚመጥበት
የሚቀበል ቅጥሎ የሚመጣ ያረጋግጣት ሰነድ ሲሆን የሰነድ ባለቤት የሚኖው በወከላቸው ለዚህ
የተዘረዘሩትን ሰነድ መቀበል እለመቀበለን የሚያሳይበት ያረጋግጣት ነው:: በዚህ ያረጋግጣት እንደ ተፈ
መከራይ ተወከሮ ባንቃነት ለይሆን ወከላናው ከተራ ወከላና የተሽጠረ ተለፈነት የለው ተግባር
መፈጸመ የሚረጋገጥበት ያረጋግጣት ነው::

በዚህ ደረጃ ሂደቱን ጠብቆ ለረጅም ኮሙን መሰራት የሚችል እና በሁሉም አንድ ተቀባይነት ያለው ስነድ የሚጠቃለት ነው:: ስለዚህም የሚገልጻ ደረጃ ከለይ የተመቀበለትን ተከታታይ ደረጃዎችን ማለት-ም የሚርቀቺ፣ የወይይት-ና የመቀበል ደረጃዎችን አሉበኝ የሚመጣ የመጨረሻ ደረጃ ነው:: ይህን ደረጃ አሉበኝ ስነድ ከዚያ ወደ ገዢና የበላይነት ያለው ስነድ የሚያደግባት ደረጃ ነው:: በአዋጅ ሁን መንግስት እናገኘቱን በመጨረሻ አንድመለፈ ስነድ የሚቀመጥበት ነው::

በአጠቃላይ አሁን በአለውና ተቀባይነት ማለው የእለም ተጥክሮ አንድ ህገ-መንግስት በአገር ወሰኑም ሆነ ከአገር ወጪ ተቀባይነት ያለው ስነድ ለመሆን አነበሱ ደረጃዎችን በጥንቃቄ ማለፈ በተቀባይነቱ (Legitimacy) ላይ ከፍተኛ ስፍራ አለው::

2.2. የእልድር ሁገ-መንግስት ፈቃቄ አገልግሎት አዘጋጅ

የኢትዮጵያ ፌዴራልኩ የጥቅምት-ቅርቡ ለተጠበኝ ሁን መንግስት የሽያጭ ወቅት ችርሃር የደረሰ መንግስት ለመደረግ አገልግሎት በጠቃላይነት ለመግሬት የተመሠረተው የሽያጭ ወቅት መንግስት የሚመራበቸውን መርሆዎች የመንግስትን አውቃቁር ተዋጽኑና ለልማትና ተግባር አንድዚህም የሽያጭ መንግስቱ ለይከበሩቸውና ለይሰራድማቸው የሚገባ የዘገበው መብትና የበኩር በከራከሮችን መብት የሚደንጋጌ ለሽያጭ ወቅት በቻ የሚያገለግል ሁን አንድነበር ከለይ ተገልጻል:: ለበኩር በከራከሮችና ሁዝቦች የራሳን ዕድል በራሳ የመውሰን ተያቄ ዘላቂ መፍትሬ ለመሰጠትና የተማሪ የጥቅምት-ቅርቡ አስተዳደር ለመመሠረት ለአነበሱ ቁልፍ ችግሮች የተማሪና ዘላቂ የሆነ የሚሰጥ ሁን መንግስት ተረቁቁ ለህዝቦ መቅረብ አንድሚገባውና ይከናወል የሽያጭ ወቅት ችርሃር አንቀጽ 9 (ለ) በግልጽ ይንገናል::

የሽያጭ ወቅት የህዝቦ ተወካይ የሚከናወል በት ይህንን በችርተና የተጠለበትን ሁዝባዊ አይደና ሁለፊት ለመወጣት በነሱ ወር 1984 ዓ.ም በአዋጅ ቁጥር 24/1984 ዓ.ም የህን መንግስት አርቃቁ ከሚሽን ማቆቆማያ አዋጅ በማውቃ የህን መንግስት አርቃቁ ከሚሽን አቆቆማቸል:: አርቃቁ ከሚሽን ወር 2/ቤቱ የኢትዮጵያ በከራከሮች ተናት አንድሬት-የት ሆኖ በህን በተሰጠው ለልማትና ሁለፊት መሠረት ግዢታውን ለመወጣት በት-ቻትና በበርታት አንድሰራ የአርቃቁ ከሚሽን ሲከርድ የሥራ አንቀሳቀስዎች በማየት ለመገኘበት ይችላል::

የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህንጻን መንግስት አርቃቅ ከሚሽን በተወካይ የመከራል በት የተሰጣቸና
ተለዕላቹ ስልጣን ሁሉበት በሁዋ ተዘርዝር የተሰጣቹ ሁያዊ ነው የህንጻን መንግስት
አርቃቅ ከሚሽን አባላት ስምን በከሚሽነት ወሰኑ የአባላቶች ተዋጽኑን በተመለከተ፡ በአዋጅ
እንቀጽ 7 ዓላማ እንቀጽ ሁሉት እንደተመለከተው፡

1. ከተወካይ የመከራል በት 7 አባላት፡
2. ከፖ.ስተ.ካ ይርቃቶች 7 አባላት፡
3. ከስራተኛ ማህበራት 3 አባላት፡
4. ከኢትዮጵያ ዓባላት የመከራል በት 3 አባላት፡
5. የህንጻን በአባላት ማህበር 2 አባላት፡
6. ከኢትዮጵያ መምህራን ማህበር 2 አባላት፡
7. ከኢትዮጵያ የጠና በአባላት ማህበር 2 አባላት፡
8. ከየቤቶች ተወካይ 3 አባላት

እንደሆነ ለመረዳት ይችላል፡፡

የአርቃቅ ከሚሽነት ወና ተለዕላቹ :-

- በዚህተኑ መንፈሳ አዲስታ የፌዴራል.የወጣት እ.ት.የክ.የ የግብርመራሽት.በት.ንና
የግብር.ተዳደርበት.ንና ከተ መንግስት ማርቃቅ፡
- ለቁቃን በሽግግር ወቅት ለነበረው ለተወካይ የመከራል በት ማቅረብና የግብር በቱን
ስምምነት ለያገኘ ለህዝብ ወይም ማቅረብ፡፡
- ከህዝብ በወይም በተገኘው አስተያየት መሠረት ለቁቃን በማሽኑል የመጨረሻ ለቁቃን
አዘጋጅቶ በተወካይ የመከራል በት ማወረድ፡
- በተወካይ የመከራል በት የወደቀውን ለቁቃ፡ ለህን መንግስት ጉባኤ ማቅረብ እንደሆነ
በአዋጅ እንቀጽ 4 በግልጽ ተደንግጋል፡፡

ከሚሽነት የመጀመራያውን ለቁቃ አዘጋጅቶ የሽግግርን የተወካይ የመከራል በት ለምምነት ካገኘ
በኋላ ለቁቃን በተመለከተ፡-

- የህን መንግሰታዊ ዕንሰ ሁሳቦችና በረቀቂ ሆነ መንግሰቱ ሌይ በተለያየ የትምርት ተቆጣቸ እና በመንግሰት መገኘቶ ዘዴዎች ወይደቶችን ለሚኖሩትን ለምንጻሮችን በማዘጋጀት ለቀቡን ለያዳበር የሚችሉ ሁሳቦችን እና አስተያየቶችን በማሰባሰብ፤
- ለቀቂ ለከላል መስተዳድር የመክር በቶች እና ለውጭ የመክር በት አባላት ቅርቡ እንዲወያዙበት እና አስተያየቶችውን እንዲሰጠበት በማድረግና ከምክር በቶች የተሰጠውን አስተያየት በግብዓትነት በመጠቀም፤
- እንደሁሆም በረቀቂ ሆነ መንግሰቱ ሌይ ሁዝቦ በየቀበሌው ወይደት በማድረግ አስተያየት ለሰጥ የሚችልበትን መድረሻ በማመሻችት ሁዝቦ በረቀቂ ሌይ የሰጠውን ትኩትና አስተያየት በማሰባሰብና በግብዓትነት በመጠቀም፤
- በተለያየ ገዢ ለቀቂ ሆነ መንግሰቱን አስመልክቶ ከህዝብ ለማቅርብበት ጥያቄዎች ማብራሪያና ገልጋ በመሰጠት፤

ከተለያየ የህን ለቀቂ ሆነ ከፍለው የቀረበትን አስተያየቶችና የሚሽናው ሁሳቦች በማካተት የመጨረሻውን ለቀቂ ሆነ መንግሰት ለተወካይ የመክር በት አቅርብል፤

የመጨረሻው ለቀቂ የቀረበበት የተወካይ የመክር በት በረቀቂ ሌይ ከተወያየና ተጋቢ ዓቃዎች የሚለቸውን ተጨማሪ የሚሽናው ሁሳቦች በመጨረሻው ለቀቂን በማዕዳቸ ለህን መንግሰት ገባኤ እንዲቀርብ ወሰናል፡፡

የተወካይ የመክር በት የህን መንግሰቱ አርቃቁ ከሚሽን ስራን በማመልከት ከሚያደረገው ክትትል ነን ለተን የህን መንግሰት ገባኤ አባላትንና ለለው የመመቻችን ነፃ ገለጠናና ማሣኑዋ በሆነ መንገድ ለማከናወን የሚያስችል የኢትዮጵያ የዚህ የመክር ሁኔታ በግብዓት ተግባር 64/1985 ዓ.ም በማውጫት የህን መንግሰት ገባኤ አባላት የመክር እንዲከናወን እድርጋል፡፡

ከዚህ በጀት የህን መንግሰቱ የመጨረሻውን ለቀቂ በህዝብ ድምጽ ለዚህ ተግባር ለተመረጋገጫ የህን መንግሰት ገባኤ በማቅረብ በስራው ከተመከረበት በጀት ሆነ መንግሰቱ ይደረግል፡፡

ከዚህ ነገሮች ሁቅ ተነስተኗ የአፈጻጸም ሆነ መንግሰት የፈቀቂ ነገሮች ሲደረግ ስንመለከተው በህን መንግሰት ለቀቂ አስፈርር ሲደረግ ለከበር የሚገባቸውን መሠረታዊ መርሆዎች ተግባራዊ በማድረግ የተከናወነ ነው፡፡ የአርቃቁ ከሚሽን አባላት ተዋጽኑ ለህዝብ ገልጋ በሆነና በግብዓት

ስልጣንና ሁሳነታቸው የተዘረዘሩት መሆኑን፣ በተወካይቸው ጥዢር በት በመጀመሪያ ይረዳ
ተቀባዩት ያገኘው ለቁጥር ለከላለቸና በዚህ ጥዢር በት አባላትና መለው ህዝብ ተወያደቶ
አስተያየት የሰጠበት መሆኑን፣ የመጨረሻው ለቁጥር በተወካይቸው ጥዢር በት ታይቶና ብድቆ ለህን
መንግስት ጉባኤ የቀረበ መሆኑን ፍልቱ ጉልጋ አስታፊና ዕምክራለያዊ እንዲኖር ለመንግስት
ይችላል፡፡

የህን መንግስቱ ለቁጥር በህን መንግስት ጉባኤ በስራው ተመክርበት ስለመሽያጭ ከነዚ
እንዲተገለጹው በረፁቀ ነገሮች ፍልቱ የተለያየ የህበረተሰብ ክፍሎቸና መለው ህበረተሰብ
እንዲሁታም በከላለና በዚህ ይረዳ ብድቆ በይመክራለያዊ መንገድ የተመረጋገጫ የህዝብ እንዲፈለጊቸው
በስራው የመከሩበት እና አስተያየት የሰጠበት እንዲሆነ አሉ የሚባል አይደለም፡፡

በከላለቸና በዚህ ጥዢር በቶች እና በግልጽ ህዝብ ተመክርበት በተወካይቸው ጥዢር በት
ተመርምሮ ለህን መንግስት ጉባኤ የቀረበ ለቁጥር ህዝብ እስን በመወከል ለቁጥር በጥልቀት
መርምሮ እና መከላወ የአገራቱ ዘላቂ ስለም ዕምክራለና አካያማያዊ እድገት ለማስማትን
መሠረት የሚሆን አገራቱና መንግስት የሚተካደሩበት ሁን መንግስት እንዲያደረግበት ወከላው
በለካቸው የህን መንግስት ጉባኤ አባላት፡፡ በህን መንግስቱ አዎቃዎች በይዘቱ ማለትታም
በእያንዳንዶ እንቀጽና ቅል ወይም ሆኖ ተረጋግጧት በስራው ተከራክረዋና መከላወ ያወጣቸት
ሁን መንግስት ነው፡፡

በህን መንግስቱ ለቁጥር ላይ የህን መንግስት ጉባኤ አባላት የመስላለቸውን ሁኔታ አስተያየት
በነፃነት አፈጻጸምዎች፡፡ አባላቱ አማካይ ዓቸው የሚረዳቸውን የመከራከራይ የማሽናያዊ ሁኔታ
አንስተው ወይም እንዲያደረግበት አድርጋዎች፡፡ በዚህ እድገት በዚኑ ዕምክራለያዊ መንገድ የህን
መንግስት ጉባኤ አባላት በማኅቸውም መንገድ የሚይታረቀ ፍልም ተቋራኑ የዚኑ ሁኔታን
አንስተው የተከራከሩ መሆኑን የህን መንግስት ጉባኤ ወይም ተረጋግጧት ወቅት የተያዘውን ቅል
ገባኤ ሁሉንም ማይሆን እንደ ወይም ሁሉት ገጽ በቁጥር ለመንግስት ይችላል፡፡ የገባኤው
አባላት ዕምክራለያዊ በዚኑ መንገድ አሉን የሚለትን የማሽናያዊ ሁኔታ አስተያየት ወይም ክርክር
ከቀረበ በኋላ ጉዳይ የገባኤው አባላት ይሞኑ እየሰጠበት የገባኤ አባላት አብላጭ ይሞኑ
የገኘው ይጋፍ ሁኔታ በህን መንግስቱ ወሰኑ እያተካተተ የአብዛኛውን ይሞኑ ይጋፍ ያላገኘ

ህሳብ ደንግሞ ወ·ድ·ቁ እኩልን ነኝ ባልጋና ዕቅምኬራሳያዊ በሆነ መንገድ ተመክረበትና ተዘከረበት የወደቀ ህን መንግስት መሆኑን የገባውን ሪርዳታ በመመርመር ለመገኘበት ይችላል::

ከዚህ አንቀጽ የእኩልና ስት-መንግስት የሀገሮች ማረጋገጫና ማቅረብ ለመፈጸም የሚገባውን ያለፈ ሁሉ ያለፈ መሆኑን መረዳት ይችላል:: ማቅረብ ግልጋ ኃ አሰጣቸው፣ አሰጣቸው፣ መግባባት የተፈረሰበት፣ የሚፈለጉትን ለሥርዓት መንግስትና ቁርዳ መንግስት መያዝ የተፈጻሚበት ወሰኝ ያለፈ ነው:: የወይም ሂደቱ የተካሂወው በሆነበት በተወከለ የህን መንግስት ጉባኤ አባላት ነው:: ይህ ቀናጥሏ ለይሁን ሁጻዊትበት ባለበት አካባቢ ስት መንግስቱ ወሰኑ መከተት፣ ባለቤቶው ጉዳዮች ላይ በመወያየት በቀጥታም ሆነ በተወካይቸዋው በከል በህን መንግስቱ ወሰኑ ፍላጊቱ ተከታታለ::

በአጠቃላይ የእኩልና ህን መንግስት ከተለያየ መሆኑን በተወጪው የእኩል መንግስት እርቃዊ ካማቸ ተረቁ በህን መንግስት ጉባኤ እና በሁጻዊትበት ወይም ተካሂወው በሆነበት ተቀባይነት ከእገኘ በጀት በህን መንግስት ጉባኤ ህዳር 29 ቀን 1987 ዓ.ም ላይ ላይ ወደፊል::

በአጠቃላይ ስንመሌከተው የእኩልና ህን መንግስት ከቀድሞት ህን መንግስቶች በተለየ ሁኔታ የህን መንግስቱ ለቁቁ ላይ መለው ሁዝብ ነኝ ዕቅምኬራሳያዊ በሆነ መንገድ መከር ተቋሙና አስተያየት ለተተበበት :-

- የእኩልና በፊርድ በፊርድ ሁዝቦች የሽያጭ ወቅት ድርተር ያረጋገጫዎችን የፈሰን በድል በፈሰ የመወሰን መብት ተጠቁሙው ያቋቋማችው የከልል መስተዳድር እና የወረዳ መስተዳድር ምክር ቤት አባላት በስራው መከራወበትና አስተያየት ለተተበበት፣
- የእኩልና በፊርድ በፊርድ ሁዝቦች ተወካይ የሆነትና በሆነበት የተመረጋገት የህን መንግስት ጉባኤ አባላት ያለምንም ፍርሱት ሁሳዎችውን ማይገኘበት ተከራክሩበት እና መከራወበት፣

ለዚመናት ምሳሽ ለይሰጣው ለኖረው የሰብአዊ መብቶች መከበር ለህንበት ለተሳዋነትና የበፊርድ በፊርድ ሁዝቦች የማንነትና የፈሰን እና በፈሰ የመወሰን ጥያቄ እና ለአገልግኞ አንጻብጻቦ ለህልውና ጉዳይ ለሆነው ዕቅምኬራሳያዊ ለሥርዓት ግንባታ ሁጻዊ መሠራት ሆኖ እንዲያገለግል በሆነበት ሲሆን ተማትራና በይቅምኬራሳያዊ መንገድ የወደቀ ህን መንግስት መሆኑን ለመረዳት ይችላል::

- የኢትዮጵያ የብኬር በፊደልበትና ህዝቦች ለዘሱ ይህንን ላይ ተግባር እነሰን ወከለው እንዲያከናወነተዋው በምርጫ ወከለው የለሆችው የህን መንግስት ገባ አባላት ሁን መንግስቱ ላይ ለመከናና ለመያዙ በኢትዮጵያ የግብር እንደነት በማስጠበቅ ለም ለዘመናት እንደቱን የመኖት በውጭ እንዲገኘው ሥርዓትና የእነርሳ ተቀጥቶ የሆነው የንዑስዎች ወታደራዊ እስተዳደር ድርግ የኢትዮጵያ በፊደል በፊደልበትና ህዝቦች ለመስልና በመርነት ለማራን በጥክናው የኢትዮጵያ በፊደል በፊደልበትና ህዝቦች ለመስልና በመርነት ለማስናት ማንኛታቸውን በማስከበር የራሳቸውን እናል በራሳቸው የመስልና መብታቸውን በማቻቻዎም የትግላቸውን ፍራ እያጣጣሙ መሆናቸውን ከግምት ወሰኑ በማስገባት፡
- ለዘመናት በዘለቀው የአብርሃት ገቢ የገንዘብ መደብ አባላት ለካድና ለሰተባበል የሚደቻል የብኬርና የመደብ ቅፏና ያደረሰባቸው መሆኑንና በፊደልዊ ማንኛታቸውንና መብታቸውን ተብቀው ለውደፊቱ በእንዲነት ለመዘለቅ በፊት የነበረውን የተዘረዘሩት መስተካከልና መታረም እንዲሰበትና የገንኩነቸውን በእከልነትና በመከበበር መርሆምና ለይ መመሰረት እንዲሰበት በመተማማሙ፡
- የራሳቸውን በራሳቸውን የማስተካደር፡ የራሳቸውን ገዳይ በራሳቸው የመስልና፡ በራሳቸው ቅንቃ የመጠቀምና የመዳንት መብታቸው እንደተጠበቀ ሆኖ በፊደልሽን አበረው ለመቀበሌ የሚጠቀሙ የጋራ እስቶች ያላቸውና ለየነትን የሚያከበር እንደ የፖ’ለቲካ ማህበረሰቦና እንደ የኢትዮጵያ ማህበረሰብ በግብር ለያገኘ የሚቻሉት የጋራ ተቆም ያለ መሆኑን በጥልቀት በመመርመር፡
- በከልሎቸው ሆነ በፊደልሽል ያረጋግጣ ለበኩም መብታቸው በተመሳለ ሆኔታ ሁን መንግስታዊ ቅስትና ካልተከበሩ ካልተከበሩ በእንደቱ በለፈ ለለምን ለማስራንና ያጥከራስናው ሥርዓት መንግስት እንደማይደቻል በመንግበቡና ለለዕች አለማያዙና አሁንፈዊ አካሞማይዋው ማህበረሰዋና ሂሳብ ሆኔታዎችን ታሳቢ በማድረግ የኢትዮጵያን ሁን መንግስት እንዲወደቀት በህን መንግስቱ መግበያ ለይ ካስፈርቶቸው መሠረታዊ ሁሳቦችና በህን መንግስቱ ይዘት ለይ በገዢነት ወይምትና ክርክር ለመንግበብ ይችላል፡፡

በመሆኑም ሁን መንግስቱ ለዘመናት መሰሪ ያላገኘ ቁልፍ የፖ’ለቲካ የኢትዮጵያ እና የማህበረሰዋ ተቆቻቸውን በዘለቀነት የሚገኘ በመስጠት የግብር ለበኩም መብታቸው የብኬር በፊደልበትና

አገበኛ መብት በእከራል ይረዳ በተማሪ ሆነታ የተከበደበት ፊልጋዬላዊና የጥናኩራልያዊ የለማች አት-የኩል ለመገኘበት በሚያስተኞል በመንገድ በስከነ አካምርና በጥንቃቄ ተመክሱበት የወደቀ መሆኑን በመገኘበበ ሁን መንግሰቱን ለማስከበርና ተዋባሪው ለማድረግ በት-ጋት መሰራት ይገባል::

ከላይ በተገለዘው መሠረት የእፈራር ሁን መንግሰት የወደቀ መሆኑ ማንኛው ለቁለጠስው የማይችል ሆኖ በመንግሥት የእፈራር ሁን መንግሰት በህጻዣ ወጪና ማይሁን በህን መንግሰት ገበያ የወደቀ በመሆኑ በህጻዣ ፍላጊው እና ስምምነት የወደቀ ሁን መንግሰት አይደለም በማለት ለውች ለከራከሩ የሚሰጠበት ሆነታ አሉ:: በመሆኑም እነዚህ ለውች የሚያሳተኝ የመከራከሮ ነጥበት ከዚህ ለመስጠና ለመጀመርያ በመጀመርያ በዓለም ለይ ሁን መንግሰት የሚወደቅባቸውን መንገዶች ማየትና መመርመር ያስፈልጋል::

በዓለማችን ተቀባይነት ያለቸው ለህን መንግሰት መቆዳቸው ወጪና የሚሰጥበቸው አራት-መንገዶች እንዲለ የሚያከራከር አይደለም::

የመጀመርያው ሁን መንግሰቱ በሚያደቅበት ወቅት ሁን የማውችና የመጀገባ ስልጣን ባለው አካል በህን በሚውጠበት ሥርዓት ወይም ሁን ከሚውጠበት መበቅ ባለ የድምጽ አስጣጥ ሥርዓት ሁን መንግሰት የሚታወቂ መሆኑ ነው:: ይኝም ማለት በወቅቱ ሲሆ ለይ ያለው የህን አውጭ ምክር በት በእብላጭ ድምጽ ወይም በህ-ለት ለስተኞች ድምጽ በህን መንግሰቱ ለቁቅ ለይ ከመከራ በት ሁን መንግሰቱን የሚያደቅበት አስራር እንዲለ እንደንሰ ለዓለማችን ለእናም አገር አይሰ አይደለም:: በዓለማችን የእስራኤል፣ የህንድና ሌሎች አገሮች ሁን መንግሰት በዘመኑ አይነት የወደቀ ፍቸው:: በመሆኑም የእፈራር ሁን መንግሰት በሽያጭ ወቅት በነበረው የተወካይች ምክር በት ተደቂ በመንግሥት ያለው አስራር ሌሎች ድቻል እንደነበርና በዘመኑ ምክንያት ገበያ የህንድ ሁሉ የበላይ ሁን መሆኑ እንደማይችው ለመገኘበበ ይችላል::

በህ-ለትና ይረዳ ተቀባይነት ያለው የህን መንግሰት የሚወደቅያ መንገድ የህን መንግሰቱን ለቁቅ ለይ በህጻዣ ወጪና ድምጽ እንዲሰጥበት ማድረግ ነው:: ሁን ወጪና እንደቻው የህን መንግሰት ማቆዳቸው መንገድ እንዲ በተቻቸውና ተቀባይነት ያለው የህን መንግሰት ማቆዳቸው መንገድ እንደለም:: በተቻቸናው ሁን ወጪና የሚሰጠው በእያንዳንዱ የህን መንግሰት ከፍልና የህን

ድንጋኝ ማይሆን በሰነድ ላይ በአጠቃላይ በመሆኑ ይኩል አስራር መሰተካከል የሚገባቸውን ሁን
መንግሰታዊ ድንጋጌዎች ተመክከሮ ተከራከር አስተካከለው ለማሻሻል የሚያስችል ያለው አበበው
ፈቻዊ አብዛኛው ድንጋኝ የተሰማማዊ ዓምዶች ስጋዬ የሚይለማማማቸው ሁሳቦችና ድንጋጌዎች
በጥሩ እንደሆነ ተሰማምጾችለሁ በማለት ሁን መንግሰቱን ካነቸዋሪ የሚያወደቁበት ሁኔታ
መኖሩን አንስተው ሁዝቦ ወጪና ሁን መንግሰት ለማሻሻል ተመራጭ እና ወጪቸማ የሆነ
አስራር እንዳልሆነ የሚከራከሩ ለምቻ አለ::

በሰነድ ደረጃ ተቀባይነት ያለው የህን መንግሰት ማሻሻልኝ መንገድ ሁዝቦ በህን መንግሰቱ
ፈቻዊ ላይ በሰራው መከራዎ እና በሰነድ ሁኔታ የተለያየ አማራርጭን አይተው ለአገልቱ የሚበቃ
ሁን መንግሰት እንዲያሻሻል በማውከላቸው የህን መንግሰት ጉባኤ አባላት ሁን መንግሰቱ
የሚያወደቁበት ሁኔታ ነው:: የህን መንግሰት ጉባኤ አባላት በህን መንግሰቱ ልቻዊ ላይ መከራዎ
ተከራከሮ ተልቅ ወይም አድርጋው ሁን መንግሰቱን እንዲያወደቁ ሁዝቦ በደምና
የወከላቸውና የፈረም የለለው በርካታ አገርች ህጋዊ መንግሰታት ተደርጓል ለመስጠት ለመስጠት
መንገድ የፈረም የለለው በርካታ አገርች ህጋዊ መንግሰት በህን መንግሰት ጉባኤ አባላት
ተመክከሱት መሻሻል ሁን መንግሰት ለማሻሻል ተቀባይነት ካለቸው አስራርች በአንድናው
መንገድ የወደቀ መሆኑን ያረጋግጣል:: በመሆኑም ይህንን እና ጉዳት አንስተው የሚከራከሩ
ለምቻ በዓለማቸውን ሁን መንግሰትን ለማሻሻል እና ወጥ የሆነ አስራር (ይርመል) የለለ
መሆኑን የእንዲት አገር ሁን መንግሰት እንዲከገቡ ተጨማሪ ሁኔታ እንዲቸው አማራር
ተጠቀም ማሻሻል መሆኑም በተለይም የበርካታ በፊርማ በፊርማ እና ሁዝቦ አገር
በሆነቸው አት-የጀዳ የሆነው ሁሳብና ፍለገት የሚያከትት ሁን መንግሰት ለማውጭ
እያንዳንዱ በፊርማ በፊርማ ሁሳብና በንግድ አቅርቦ የሚውያይበትን መንገድ መምራጥ አስፈላጊ
መሆኑን መገኘዘበና የህን መንግሰቱ በህን መንግሰት ጉባኤ መሻሻል ተጠቢና በዓለም አቀፍ ደረጃ
ተቀባይነት ያለው አስራር መሆኑን እንዲገነዘበት ማድረግ ያስፈልጋል::

በአስተኛ ደረጃ ሁን መንግሰት የሚያወደቁበት መንገድ በመንግሰታት መከከል የሚደረግ ለሞያነት
ነው:: ይህም የሚሆነው የተለያየ ለዓለም አገርች በፈጸመና እና መንግሰት ለመመሰረት
ለሰማሙ የፈጸመ ሁኔታ መንግሰት ሆኖ በማያገለግለው ለነድ ላይ መንግሰታቱ ካተወያየ
ከተደረደሩ በንግድ የፈጸመ ሁኔታ መንግሰት በፊርማቸው በማሻሻል የፈጸመ መንግሰቱን

የሚመስረቷበት አስራር እንዲለ የሰማን አማራካ መንግስት ሁኔታ (USA) ሆነ መንግስት አዥዳደቅና በአሁን ሰዓት ደግሞ የአውጭ ሁኔታ ሆነ መንግስት ለማሽድ የሚፈልገውን ወይዘኛና ይርድር በአብነት አንስቶ ለማየት ይችላል::

ከለይ የተገለጻት የህን መንግስት ማዕድቁያ መንገዶች እንዳለ ሆኖ በእኔኝ ተፈካዋ ክስተት ህንጻቸው በለሎች እንደች ተረቀው በድቆ ተሰጥቷቸው እስከከሆናን ይሻ ነው የተባለ
መሬታዊ ለውጥ ማያደርግበት በህን መንግስቱ የሚተዳደሩ እንደች እንዳለ መንግስቱ
የሰራጨል:: እነዚህም በእነዚህ መንግስት ጥር ከተሽነፏ በጀት የሚሸጠ ድጋፍና
የሚሰተዳደር ሁሉወንት የነበረባቸው እንደች ለእነዚህ እንደች የሚሆን መሰረታዊ ሁኔታ ያወጣ
መሆኑና እንደቃም ይሻ ነው የሚባል መሬታዊ ለውጥ ማያደርግ ከባማሽ የሚተ
በለይ እንደተዳደሩባቸው የሥነ ሁን መንግስት የሚሸጠ ይገልጻለ::

በአጠቃላይ ስለ ሁንጻዊነት ሌሎች የረዥና አዲትና አዥራዊ ፊጥቶኩርስያዊ የመሆኑ ሆኖታ
እስፈላጊ በመንም ይገኘ በቻውን በቁ አይደለም:: በህዝብ ተማሪው የዥራቀው ሁንጻዊነት
ለካገራቱ መሠረታዊና ቁልፍ የፖለቲካ ጥያቄዎች መልሰ ለመስጠት የሚይችል ካሆነ በአገራቱ
ስለምና መረጃዎችን ለማረጋገጥና የልማት መማርያም ሆኖ ለማግልጫ እንደማይይችለው ጥንብረ
ለያዘበት ይገባል:: ከዚህ እንዳር ሁንጻዊነት በከተማ ፊጥቶኩርስያዊነትና በይዘዏች ቅርጫ ፍቃድ
ሆኖ ከመገኘቱ እንዳር መመዘን አለበት:: የኢትዮጵል ሁንጻዊነት እነዚህን መሠረታዊ ነጥቦች
የሚያጠቃለ ሁንጻዊነት እንደሆነ የዥራቀበትን አዲትና ሆነ ይዘሩትን በመመርመር ለመረዳት
ይችላል::

የመወያኑ ተያቄዎች

1. የከልለ ሆን መንግስት ያወደቀት በከልለ ሆን አውጭ ሁሉት ስነተኛ ደምሮ እንዲሆነ
በዘመኑ ተፈጥሯ ያደረገት ጥሃሁራን ይገልፉለ:: ለመሆኑ ይች የአዎዲያዊ ሂደት ተገብ
ነው በለው ያዋናል ወለምን ?
 2. የእራዳዎች ሆን መንግስት አውቃቀርና አዎዲያዊ በዓለም አቀፍ ይረዳ ተቀባይነት ያላቸው
አሰራርቸ ያሚለ ነው በለው ያስባል ወለምን ?
 3. የከልለም ሆን መንግስት ፖራቀቅ ገንዘብና አዎዲያዊ ያብራሪ::

4. የከልለም ሆነ መንግስት በማን በተ·ል እንደዚቀና የአዥዲቸው ማረጋገጫ ተከተለኛነት ይመለከታል::

3.የከልለር ሆነ መንግስት አውቃቂር፡ መሠረታዊ ገዢታዎች፡ ለእድና ግብ ንርክስ አላማዎች፡

በዚህ ምልክቱ ለመ የተከተተው ተወስኑ እንዲበው ተበዕኑና ለይ ገለግ ከተደረገለቸውና የእርስ በርሳ ወይም አድርጋው ለመርመራ ለልማቶች::

1. የከልለርን ሆነ መንግስት ለእድና ሆነ መንግስታዊ ግብ ይበረራለ::
2. የከልለርን ሆነ መንግስት አውቃቂርና መሰረታዊ ገዢታዎች ይዘረዘሩለ::

3.1. የከልለር ሆነ መንግስት አውቃቂር፡ መሠረታዊ ገዢታዎች፡

ሀገር መንግስት የአንዳትን አገር የወደፊት ለእድና መሠረታዊ የሆነ ግብ ለማማካት የምታደርጋው ሁሉንተናዋ እንቅስቻለ ማስተም፡ እንዳት አገር በፖ.ስተኩ፡ በኢትዮጵ፡ በማህበራዊ፡ በመሬት ገንኙነት፡ በመከላከልና በሌሎች ንርድዎች የምታከናወነው እንቅስቻለ ወጪታማ በሆነ መንገድ ለማከናወን፡

- ✓ የምትመራብትን መሠረታዊ የሆነ መርሆዎች፡
- ✓ ለኖራች የሚገባው የመንግስት አውቃቂር፡
- ✓ ለዶራች ለለማግባቸው የመንግስት አካላትና፡ ለለ መንግስት አካላቱ ለልማትና ተግባር እንዲዘጋጀው በመንግስት አካላት መከከል ለኖር ለለማግባው ተደርጉልት የእርስ በርሳ የከተትልና የቀጥጥር ለመፍት፡
- ✓ በአገራቱ ወሰኔ ለአበሩ ለለማግባቸው የግለሰቦችና የቦድና መብቶች፡
- ✓ የመንግስት ለልማት፡ ባለቤትነትና፡ የመንግስት ለልማት ለለማያዝበት እንዲዘጋጀው ለለማረቀቻበት ሁኔታና ለለቻ መሠረታዊ ገዢታዎች፡

የሚመሩበትና የሚተዘረሩበትን ድንጋጌዎች የሚደግግ መሠረታዊ ሲኖር ለመን፡ የፖ.ስተኩ ጥያቄዎች በሆነ በመርመራ መለስ በማያገኘበት መንገድ የሚያውሬ የህንቶች ሁሉ የበለይ የሆነ ሆኖ ነው::

የከልለር ሆነ መንግስት የሌሎች አገርች ሆኖ መንግስት፡ መሠረታዊ ገዢታዎች የሆነ ከላይ የተገለዥት መሠረተ ለሳቦች አካላት የያዘ የከልለር የበለይ ሆኖ መሆኑ አያዝና ንርድ፡፡

የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህንጻዬት የወደፊዎች ዓለማችን በሁሉት የፖ.ስታት ካምኑ ተከናወ በተታልነምና
በአዲለዝም ወይም በግብርና በግብር-ብ የርሱም ዓለም እና የፖ.ስታት ስክታ የነበረበት ሆነ
ከበቃ በጀት በአጭሩ ካቀኩቃዎች መርሱት ማከተም በታላ ነው፡፡ ካቀኩቃዎች መርሱት ማከተም
በታላ የወደፊዎች ህንጻዬት ከዚያ በፈት ካወደፊት ሁጻታ መንግሰት ለየት ያለ ባህሪ ያለቸው
መሆኑን የመሆኑ ይገለዋለ፡፡ ካቀኩቃዎች መርሱት ማከተም በጀት የወደፊዎች ሁጻታ መንግሰት
የግብርና ወይም የግብር-ብ ሪሱም ዓለም ለለባ ካመሆኑ፣ ያመለጠና ዓለም አቀፍ ተቀባይነት
ያለቸውን አስተማስቦች በሁሉተናዊ መልካ አካላትው የተቀረበ፣ እኩስ እይነት ህንጻዬት “New
generation Constitution” እንደሆነ ይገለዋለ፡፡ እኩስ ቴወልድ ህንጻዬት “New
generation Constitution” ካማብልት ህንጻዬት እንደኝው ህንጻዬት የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህንጻዬት
መንግሰት ነው፡፡

የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህንጻዬት አውቀቶን ስንመለከት፣ በአዲራ እንደ የግብርና የተከናወ እንደ
መቶ ሲደስት እንቀጽ ያለት ሌሎን ወሆን የህንጻዬቱን መሰረታዊ ገዢታዊ ለመረዳትም በሁን
መንግሰቱ የግብርና ጊዜ ካጥለቸኝና በአያንዳንዶች ድንጋጌ የተከተተውን መሠረት ሆኖን
በጥቅና መመርመር ይገባል፡፡

- ✓ የህንጻዬት እንደ ልዩ ባህሪዎች የአገራቱን ቁርዕ መንግሰት የሚውስት ይገባል
በማስቀመጥ የአገራቱን ቁርዕ መንግሰት ምን እይነት መሆን እንዲለበት የሚውስን
መሠረታዊ ሁንጻዬቱን ማስረጃዎች የአገራ አገር ቁርዕ መንግሰት አህዳዊ፣ ፊልጋለዋዊ ወይም
በከንፈራራሽን ካለበ አገር ጥር በሁባት የግብርና ለለመሆኑ በሁን መንግሰት ይንጋጌ
ይመለከል፡፡ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህንጻዬት መንግሰትም በዘዴዎች ሥርዓትና በደርግ ሆነ፣ የነበረው
አህዳዊ ቁርዕ መንግሰት የኢትዮጵያ በፊርድ በፊርድበቦችና ህገቦች፣ ባህላቸው
እንዲያሳይት በቁንቁታው እንዲይጠቀሙ እና እንዲይደግኝ የሆነቸውን ጉዳይ በሆነቸው
እንዲያስተካድኔ፡፡ ከዚያ የሆነ ማኅቆ በመሆኑ የአገራቱ ቁርዕ መንግሰት አህዳዊ ማይሆን
ፊልጋለዋዊ ቁርዕ መንግሰት መሆን እንዲለበት በአገራ ክፍል 1 የተደነገገ ሌሎን፣ በግብርና
እኔት ከአገራ ክፍል 46 እስከ 52 የፊልጋለዋዊ መንግሰት መሠረታዊ ለለመሆኑት ካልለው ለለ
ፊልጋለና የከልል መንግሰታት ለለማንኛ ተግባር ለለው የፊልጋለ ቁርዕ መንግሰት
ወጪታማነት ተሟማቸው የሆነ ጉዳዮች ይደንጋጌል፡፡ ይህ ማለት ህንጻዬቱ በሌሎች

- የዕራፍና ድንጋጌዎች በከልሎችና በፊዕራል መንግስት መካከል ስለለው ጉንታነት የሚያሰቀምበው ነገር የለም ማለት እንዳሆሱን መንግስቱን ያከፈልጋል፡፡ ሆኖ መንግስቱ በዋዕራፍ ኪመኑ ወሰኑ ማለት ስለ ፊዕራልና የከልል ቁርድ በተቻ የደረሰነት ስለማኝ በዋዕራፍ አስራ አንድ የፋይናንስ ወጪን አስመልክቶ ፊዕራልና የከልል መንግስት ስለላቻው ጉንታነት፡ የፊዕራል ጉብር የመሰበሰብ ስለማኝ የከልሎች ጉብር የመሰበሰብ ስለማኝና የከልሎችና የፊዕራል የፊዕራል የጋራ ገቢ የሚደንግግ ሲሆን በለሎች ጥዕና ወሰኑ ደንብና ደንግጓል፡፡ የኢትዮጵያ ፊዕራል ሥርዓት ያለት ባህሪያትና ከፊዕራልለንም ጽር ተያያዥነት ያለቻው ነጥበች በለሎች ርዕስ በሰራው የሚሰራን ሲሆን በዘመኝ ደረጃ ተከራዩ ማድረግ የሚገባን ሆኖ መንግስቱ ፊዕራለዋ ቁርዳ መንግስትን ያወቃና ፊዕራል ቁርወ መንግስት የሚያሸበትንም የሚተካደርበትን ገዢነር ሥርዓትና ደንብ፡ የደንብ መሆኑን ነው፡፡
- ✓ ሆኖ መንግስት የአንዳትን አገር ቁርወ መንግስት የሚወስኑ መሆኑ እንዲለ ሆኖ ከዘመኝ በተጨማሪ ለለም ተግባር ይኖረዋል፡፡ ይኸም የአገራቱን ሥርዓት መንግስት መውሰን ነው፡፡ የኢትዮጵያ ሆኖ መንግስት የአገራቱ ሥርዓት መንግስት ይሞከራለዋዊ ሥርዓት መንግስት እንዲሆነ በአንቀፅ 1 ይደንጋል፡፡ ሆኖ መንግስቱ በደሞከራለዋዊ ሥርዓቱ ሁብረተሰቦ ያለውን ተማትና የሚገባት ደንጋጌዎችን በዋዕራፍ ሁሉት ያካተተ ሲሆን በፊዕራል ደረጃም ሆነ በከልል ደረጃ የሚኖረው ይሞከራለዋዊ የመንግስት ሥርዓት፡ ጽርአማንታዊ እንዲሆነ በአንቀፅ 45 ይደንጋል፡፡ ሆኖ መንግስቱ የደሞከራለ ሥርዓት አይነትናውና መሠረታዊ መመዘኛ በየወቅቱ የሚከሂደው ነፃ ችርጹ መሆኑን በመደንግግ በዋዕራፍ አስራ አንድ በከልሎችና በፊዕራል መንግስት ነፃና ተከከለኛ ችርጹ በጠለስተኩነት ለካሂድ የሚችል አካል ያቋቋማል፡፡ በአንድ ችርጹ ካልል ለጽር የሚገባው ስው በአገራቱ የህዝብ እናገት ጽር አገር መከናድ ያለበት በመሆኑ ስውቱ አገራዊ የህዝብ ቅጂዎን መከናወን እንዳለበትና የህዝብ ቅጂዎን ስለሚያከናወነው አካል ስለማኝና ተግባር የሚደንግግ ደንጋጌ አለው፡፡ እነዚህ ደንጋጌዎች በኢትዮጵያ የዋዕራፍ ጽርአማ ጥናይ ማይሁን የሀልውና ተያቄ የሆነው የደሞከራለ ሥርዓት ለመንግስት የሚከተሉ ደንጋይ ሆኖው የሚያገለግለ ዓቸው፡፡
 - ✓ ሆኖ መንግስት የመንግስት አካላት ያቋቋማል፡፡ ስለማኝና ለሳሌነታቸውን ይወስናል፡፡ አንቀፅ 50 የኢትዮጵያ ሆኖ መንግስት በፊዕራልም ሆነ በከልል ደረጃ መቋቋም ያለባቸው ወና ወና የመንግስት አካላት ማለትና ሆኖ አውቃዊ፡ ሆኖ አስፈላጊዊና ሆኖ ተርጉሙ

አከላት እንደሚያረቻው የደንገኝ ስ.ሆን በከልል ያረጋ የሚያቆቀሙት እነዚህ የመንግስት አከላት ነርክር ሰልጣንና ተግባር በከልሎች ሁን መንግስት እንደሚውሉን ታሳቢ በማድረግ በራዲዮዎል ያረጋ

- የሀገብ ተወካይቶ ምክር ቤት ሰልጣንና ተግባር
- የፊልፍልሽን ምክር ቤት ሰልጣንና ተግባር
- የሀገብ ተወካይቶ ምክርበትና የፊልፍልሽን ምክር ቤት በታሪ ወጥኑ የሚሰጠባቸውን ጉዳዮች
- የኢትዮጵ ጥራዘዴንት አስደዋምና ሰልጣንና ተግባር
- የኢትዮጵ ጠቅላይ ማኅበርና የሚነስተረሱት ምክር ቤት አስደዋምና ሰልጣንና ተግባር
- የፊልፍል እና የከልሎች ፍርድ ቤቶች የቆኅነት ሰልጣን

የሚዘረዘሩና ድንጋጌዎች በማከተት በመንግስት አከላት የሰላምን ክፍፍል ተደርጋልኩትና የእርስ በርስ የቀጥጥር ሥርዓት ይዘረጋል::

- ✓ ሁን መንግስት በአንዳት አገር ወሰጥ በመንግስትና በኤትቶ መከከል ሰለሚያረው ጉንኑነት ገዢ የሆነ ደንብቶን ይደንግጋል:: ከዚህ እንዲር ከቀኔቃዎው መጋቢት ማከተም በፊት የወጪ የምዕራባዊያን አገልቶ ሁንጋት መንግስት ለሰብልና የፖ.ለተካ መብቶች ዕውቅናና ጥብቁ የሚሰጠ ስ.ሆን፣ በተቋራኬው የሰብልናት አገልቶ ሁንጋት መንግስት ለአከናሸሚ የሚሁጠራዊና የባህል መብቶች ተከራረት ይሰጣ ነበር:: የአዲስ ትውልድ ሁን መንግስት ከሚባለት እንደናው የሆነው የኢትዮጵ ሁን መንግስት ለሰብልና ጉሌተካ መብቶች ለአከናሸሚ የባህልና የሚሁጠራዊ መብቶችና ለበድን መብቶች በተመሳለ ሆኔታ ዕውቅና እና ጥብቁ የሚሰጠ ለየት ያለ ለህጻ ያለው ሁን መንግስት ነው:: ሁን መንግስቱ በምዕራባና ለሰብ ወሰጥ ከእንቀዱ 14 እስከ እንቀዱ 44 የተደነገገውና ሲፈ ትከራረት የሰጠው ለሰብናዊ መብቶችና መሠረታዊ ነገዴቶች ጥብቁና ዕውቅና የሚሰጠ ስ.ሆን፣ ከዚህ በተጨማሪ በሁን መንግስቱ ወሰጥ የተደነገገ ለባድዋ መብቶች የእተረጋገጧው ሥርዓት፣ በሰብናና ለሰብናዊ ፍጠር ላይ ወንጀል የፋይሙ ሲያች በማንኛውም እናል በይቅርታ ወይም ምህረት የሚይታለና ለለመሆኑና፣ የሰብናዊ መብቶችን አከባቢር አስመልከቶ ሁን አውጭው ሁን አስፈላጊውን የሚቆጠርበት ሥርዓት ፊልፍል ክልሎችን የሚቆጠርበት ሥርዓትና ፍርድ ቤቶችን ለሰብናዊ መብቶች

የመሳከር ሁሉምት እንዲ ጠቅላቸው የሰብዓዊ መብት ከሚገኘን ስለሚችልምበት
ሁኔታ ጉዢ የሆነ ድንጋጌዎችን ይዘ እናገኘዋል::

- ✓ ሆኖ መንግስት በእንደ እንደ አገልግሎት አገልግሎት የጥቅምና የሰብዓዊ መብት ከሚገኘን ስለሚችልምበት
የአካባቢ ደህንነት:: የውጭ ግንኝነትና የመከላከል መርሆዎችን ይደንጋጋል:: ደህንናም
በማድረግ በየውቀቱ በጥርጋው አስፈላጊ ሆነው ስልጣን የሚያዘው የፖ.ስተ.ክ ጉርማውች
የሚያውጭው የተለያየ ጉርማውችና ስተራፋይዎች እነዚህን መርሆዎች ለማስረዥም
የሚችሉና በመርሆዎች የሚመሩ መሆናቸውን ለማረጋገጥ የሚችልበትን ሥርዓት
ይዘረጋል:: የአፈልጊ ሆኖ መንግስት በምዕራፍ አስር ሥር የበኩራዊ ጉልሎ መርሆዎች
አለማች ደንግነል:: እነዚህም የበኩራዊ ጉልሎ መርሆዎችና ዓለማች መንግስት
የሚያውጭው ጉልሎና አስተራፋይ የህን መንግስቱን መርሆዎችን የተከተለና አገልግሎት
ፈጸምን ለማማከት የሚችል መሆኑን ለመከታተሉና ለመቆጠጋር ያስችላለ::
- ✓ የህን መንግስት ለለው ገዢ አስቶኬይ ገዢ ሁኔታዎች ሲያጠጥሙ ሁኔታዎን
ለመቆቻም መንግስት ስለሚውሰዳቸው ሌላ እርምጃዎችና እርምጃዎቹ ስለሚችቦበት የጊዜ
ገዢበት እርምጃዎቹ ታክክለኛ ስለመሆናቸው ከትትልና ቁጥጥር ስለማድረግበት ሁኔታ
ገዢ የሆነ ሥርዓት መዘርጋት ነው:: ከዚህ አንቀጽ የአፈልጊ ሆኖ መንግስት ፍ.ዶራልና
ከልል በአስቶኬይ ገዢ ሁኔታ ለለለቸው ስልጣንና ስልጣናቸውን እንደሆነ መጠቀም
እንዲለባቸውና በተያያዘ ሌላ ከትትልና ቁጥጥር ስለማድረግበት ሥርዓት በምዕራፍ አስፈ
እንደ በመዳንገግ አስቶኬይ ገዢ ሁኔታ ተፈጥሯልኩ ያለውን የአውራር ሥርዓት
ዘርጋቸል::
- ✓ ሆኖ መንግስት ጉዢነት ያለቸውን ሆኖ መንግስታዊ መርሆዎች በማስቀመጥ ለለመ
ድንጋጌዎች ሁትቶና አስፈጸም ከመርሆዎች ጋር በማጠጣም መንገድ እንደተርጋሙ ወይም
ተፈጥሯል የሚሆነበትን ሥርዓት ይዘረጋል:: የአፈልጊ ሆኖ መንግስትና የህን
መንግስቱን መሠረታዊ መርሆዎች በምዕራፍ ሁሉት በመዳንገግ መርሆዎችን መሠረት
በማድረግ ለለመ ድንጋጌዎች መተርጋግና ተፈጥሯል የሚሆነበትን ሥርዓት ዘርጋቸል::
- ✓ ሆኖ መንግስታዊ ድንጋጌዎች መተርጋግና አለባቸው ወይም የለባቸውም:: የሚተርጋሙ
ከሆነ የትናቸው አካል ይተርጋማቸው ለማለት ጥያቄዎች የሚለበት ጉዢ
ድንጋጌዎች መዳንገግ እንደናቸው የህን መንግስት ገዢ ነው:: የአፈልጊ ሆኖ መንግስት
የህን መንግስት ተርጋግና የሚሆን ጉዳይ መኖሩን ወይም አለመኖሩን የሚጠሩት ስልጣን

የህን መንግሰት አባሪ ገበኩ፡ ሆነ መንግሰቱን የመተርሱም ስልጣን ይገባም ሆነ
መንግሰቱን የቁል ካዳን ማተባቸው አድርጉዥ ያወደቀት የአትዮጵያ ቤቱር
በከረለበዎችና ህዝቦች ተወካይች ለወጥት የፈዕራርስና ፍክር በት የሚሰጠ ይንጋጌዎችን
በማካተት ሆነ መንግሰቱ የሚተርሱሙትን ሥርዓት ኮርንድል፡፡

- ✓ ሆነ መንግሰት የእንዲት አገር መንግሰት የሚተዳደሩበት መሠረታዊ ሆኖ ከመሆነም
በለይ ከለይ የነሳኝቶዎን ቁልፍ ገዢቶች የሚመስት መርሆምዎንና ይንጋጌዎችን የሚያገብ
ሆኖ ነው፡፡ የሥርዓቱ መሠረትና መተዳደሪያ የሆነ ሆነ መንግሰት የሚሰጠበት ሥርዓት
እና በጣም ቁልፍ ገዢይ ነው፡፡ በመሆነም ሆነ መንግሰት የራሳ ይንጋጌዎች
በለማሽኑስላበት ወይም ተጨማሪ ይንጋጌዎች ሲለማቻቻዎችበት ሆኖታ ሥርዓት ይዘረጋል፡፡
የእኩልና ሆነ መንግሰትና በምዕራፍ አስፈ አንድ የህን መንግሰት ማሻሻያ ተያች
በለማቅርብበት እና ሆነ መንግሰቱ ሲለማሽኑስላበት ሥርዓት ይንግናል፡፡
- ✓ ከለይ ከተነሱት በተጨማሪ ሆነ መንግሰት በለሎች አገራዊ ገዢቶች ለምሳሌ ባንክዎ፡፡
የሥራ ቁንቁ፡ ቤቱራዊ መዝሙር፡ የአገራቱ ወና ከተማ እና ለለዎች ኮርንስ ገዢቶች
ገኘ የሆነ ይንጋጌዎች ይሰቀምባል፡፡

በእጠቃለይ የእኩልና ሆነመንግሰት እትዮጵያ ልሳሪዎን ለማማከት አስፈላጊ የሆነ
ለተቋማትን የተቋማቱን ግንኅነት የተለያየ መርሆምዎንና ለለዎች አገርን ለመንግባት
አስፈላጊ የሆነ ይንበች እና ሥርዓቶችን ይዘረጋል፡፡ ይህንን ሥርዓት ወጪታማ ማድረግና
መጠበቅ የሚያቆርጥ ተረትና ተግል የሚጠይቅ በመሆነ ሁሉ ገዢ ነዋሱ ሆኖ መግኑት
ይጠይቃል፡፡

የመወያያ ተያችዎች

1. የእኩልና ሆነ መንግሰትና ልሳሪዎች ቁርወ መንግሰትና ይጥከራከያዊ ሥርዓት
መንግሰት ማወቅና ተጠሪ ነው በለው ያስቀሉት ለምን?
2. ከለሎች ይጥከራከያዊ ያልሆነ ሥርዓት መንግሰት ለማቻቻዎም ይቻላለን? ለምን?

3.2. የኢትዮጵር ሆነ መንግስት፡ አገራዊ ሂዕይና መሠረታዊ ግብቻ

ሀገር መንግስት፡ የአንዳት አገር ሁያዊና መሠረታዊ የህንና የህንኑ ሁሉ የበላይ ሆኖ ነው፡፡ የማናቸውም የመንግስት አካል፣ ስልጣና ሁለፋነት፣ ባንጩና መሠረቱ፣ ሆነ መንግስቱ ነው፡፡ የማንኛውም የመንግስት አካል ወሆኑ፣ የአከፍመሃ፣ የማህበራዊና የፖ.ሰ.ተ.ና ጽል.ሰ.ዋቻና ሰትሬቸቻቻች ከሆነ መንግስቱ፣ የሚመለክና ከሆነ መንግስቱ ወር የሚጥጥሙ መሆኑ አለበቸው፡፡ ማናቸውም ሁነታ ሆነ መንግስታዊ መሠረት ያለቸውና ሆነ መንግስቱን የማይችሉት መሆኑ ይገባቸዋል፡፡ በእውቅለይ ሆነ መንግስት የአንዳት አገር መንግስትና ህዝብ የሚመራበት መሠረታዊ መርሆች እና ደንብ የሚደንበባ የህን አይነት ነው፡፡

ማናቸውም ሆኖ (ከዚህ ወይም ደንብ) ለመከው የሚፈልገው መሠረታዊ ግብና ኮርናር ዓለማቸቻች አለት፡፡ ሆነ መንግስት ደንቀም በአወቃ ወይም በድንብ ለጠበቅ የሚችል አንድ መሠረታዊ ቁጥር ነገር የሚገልዥና ለመከተት የሚችል ሰነድ ነው፡፡ የብዴ አገራት ሆነ መንግስት አገራዊ የህን ሆነ መንግስታዊ ግብቻና ዓለማቸቻች ይኖሩታል፡፡ ከዚህ በተጨማሪ ሆነ መንግስት ከግብኝና ኮርናር ዓለማቸቻች በለይ የረጅም ገዢ አገራዊ ሂዕይም የሚገለበበትና የሚከተሉት መሠረታዊ ሆኖ፡፡

ሀገር መንግስት አንዳት አገር በረጃው ገዢ ወሰኑ ዕውን ለታደርጉው የምትፈልገውን ሂዕይ፡ አገራዊ ሂዕይን ዕውን ለማድረግ መማከት የሚገባቸው ሆነ መንግስታዊ ግብቻና ዓለማቸቻን በረቀቀ ሆኔታ በመግበያውና በድንጋጌዎች ወሰኑ ለመግለዥና ለማከተት የሚችል የህን አይነት ነው፡፡ ከዚህ ተነስተኗል የአፈጻጸም ሆነ መንግስት ከመዘንነው በህን መንግስቱ ወሰኑ ሆነ መንግስቱን በወከልታቸው አማካኝነት ያወጋቀት የኢትዮጵያ በፊርድ በፊርድበበትና ህዝብ ሰላለ አገራቸው ያለቸውን የጋራ ሂዕይና ለማካቸው የሚፈልጋቸው ሆነ መንግስታዊ ግብቻና ዓለማቸቻች እንዲተካተቷል፡፡ ለመረዳት እንቻለለን፡፡

የኢትዮጵያ በፊርድ በፊርድበበትና ህዝብ የጋራ ሂዕይ ሲፈረዥና ሆነ መንግስታዊ ግብቻና ዓለማቸቻች ተለይተው ሲሆን የሚያማሳለ ገድሏ ሁሳዊና ሂለዣፈያዊ ሁሳቦችና ትንታቸቻችን መነሻና ማጠቀሻ በማድረግ አይደለም፡፡ ይለቀናም ለዘመናት በጋራ በኋናባቸው ሂዕይ በአገራቱ ወሰኑ አንጻብጻቢና ቁልጥ የህንና ተግርጓች በመለየትና ተግርጓች በውቅቱ በቁና

ՀԵՂԱ. ՄԳԴՆԴԻ ՊԼՊԴՐՆՇՔ ՔՁՀՈՎՆ ՈՓԽԾ ՀՃՎՀԱՄ ՔՄՎ ՈՒՄՄԴՆ:
ԿԼԱՌԴ ՔՍՅՈՒՆ ԱՄՆ ԴՊԿԸ ԿԻՎԵՊԸ ՄԱՀՄԴՆ ՈՄԱՀԴՆ ՈՒԴՐԿՆ ԱՎՔ ՄԳԴՆԴԻ
ԲՄՎՄՆՎՆ ՈՄՊՀՈ ՆՎ::

የኢትዮጵያ ማንኛበት ለዲሞክሪያዊ የነበረውን ነገሮች ሁኔታ መረዳት ማንኛበቱ ለማንኛ አሁን ያለውን ይዘትና ቅርቡ ይዘን እንደዚያዊ ማኅናዊ ሆኖ ለመመዘን ያስተካል::

զՃԿ-Դ ԱԽՈՎԻ ՔՈՒԵԾ ՊԵՏԱՀՈՅՆ ՍԱՐԻ ՔՃՈՆ ՀՃԱ ՈՃՈ ՔՄՈՒՆ Մ-ՈՒ
ԳՃՄԿՈՒՆ ՔՊՃՈՈ ՈՊԳՎ Մ-ՈՒՆ ԿՊԳ ՈՒԿ Մ-ԵՒ ԱՄՊՈՒՄՈՆ ՈՒԿՃԿ Փ-ՈՒ
ՔՊՒՆՆ: ՔՄ ՔՈՒԵՆՆ ԼՃԸ Մ-ԵՄՆ ՀՔՊԳՆՆՆ Վ-ՈՒ ՔԸՄՆՆ ՈՄՉՂԱ
ՔԿՒՆՔ-Ի 1966 ՀՈՒ 1983 ԳԳ ՊՃՄ ԱԵ Մ-ՈՒ ՈՒՔՃԿ ՔԿԸՈ ՈԸՆ Մ-ԵՆ Պ-Չ
Մ-ՈՒ ԻՍ-ՈՒ Պ-Չ ՈՒՅ ՔՊՎՄՆ ԱԵՒ ՀԿՊԳՄՔ ՈՄԸՆԿ ՓԵԳ Պ-Չ ՈՒՔՃԿ
ՔՃՄԿ-Դ ԱԽՈՎ-ԴՔ: ՊՊՊՃՈՄ ԸՔ-Ն ՍՊԳ-Դ ՀԿՊԳՈ ՔՄԸՆԿ ՈՒՊ ՀՆԳՄՆ-Ն
ՍԵՄՄ-ՄՈՆ ՀՆԳՈ ՈՒԱՄ ՀԿԲ Ը-Ը Ք-Ը Ք-Ը Տ-Ը Ք-Ը Ք-Ը

Ո1983 Գ.Թ ՔՀԵԿ ՄԵՂՋԻԴ ԱՆՍԻՆԴ ՄԵՂՋԻ ՈՄԻՈ ԴՐԱ Ո.ՅՄՈՒՆ ՔՀԵԿ ԱՄՊԱՀՔ
ՄԵՂՋԻ ՀՖ ՈՖ ԻԻԽԱԼՈՎ ԱՇԻԺ Ո.Լ.Բ.Ն ՔԼԸ ՈՒԹԵՄՊ ՀԻՇՔ ՈԳՈ ՄԵՊԱՀՔ ԻՓԲԴՊՈՎ
ՀՐԲՐԴ ՍՊԱՀ ՔՂԱՄԻՇՈՎ ՔՂՊՄՆԴ Ո.Լ.Բ.Ն ՔԼԸ ՀՖ ՀՆՁՆՈւՇՈՎ ՄԵՂՋՄՖ ՔՂՔԸՆ::
ՈՒ.Բ.Ն ՑԱ ԻԻՆՁ ՄՂԱ.Բ.Ն ՈՂԵ ՔՊԱՄՆ ԱԵՎ ԼՈԶԵԴ ԴՔԸՄ ՀՆՁՄՊՐԴ ԻՔԵԿ
ՊՎԱԾԿ ՀԲ ՔԷՄՈՂ ՀԼԸ ՔՄՈՂՈՎ ԻՍՔ ՀԼԻ ՈՂՄ Ռ. ՔՊԱՄՆ ՔՄՊԿ ԱԵՎ
ՀԻՇՔՄ ԴԼՄ ՀՆՁՄՊՐԴ ՀՆՁՄՊՐԴ ՀՆՁՄՊՐԴ ՀՆՁՄՊՐԴ ՔՂՔԸՆ::

በደርግ የመጨረሻው ካወን በአገራቱ ወሰጥ ለታረሰና የሚት ለሰጥ ከሚችለው ላይ መፈት
እርግ በሙቶ የሚሆነው በመርከተኝ በተቀበሩ ፊንቃቄ የሚከተሉት ለታረሰና የሚት ለሰጥ
ከሚይችለበት ይረዳ ገዢ ደርሳ የነበረ መሆኑና የእርስ በርስ መርከቱ የህዝቦን የእርስ በርስ
የመተማሙን ባህል ለጋብዕውም በሆነ የሽረሽረበት ሁኔታ ፊጥር እንዲኖሩ ስለ ሁኔታው
የተደረገት ቅድሞች ያሳያለ:: በዚህ ነገሮች ሁኔታ:: የእርስ በርስ መርከትና ግዴታ መንሰሪ
የሁነ ነገሮች ዘላቂ ሁጻዊ ሁኔታዎች መቆኑዎች ካልተሰጣቸውና በስላምዊ መንገድ የሚፈቱበት
ሁን መንገዶች ስርዓት ካልተዘረሩ ባለቤት አመዳት የተፈወመውን ታሪክዋ ስህተት መድገምና

አንድኩን ወደ ከፌ አከናመሬዋቸ፡ ፖስታኩዋና ማህበራዊ ቁዕስ ማስተባጥና፡ ህዝብን ለክፍል ለቀዱ የእርስ በርስ እልቀት የሚደረግ ስለመሆኑ በጣም ጥልጋ ነበር፡፡ ከዚን ነባዎች ህቃ በመነሳት ነው ስለወዳደቱ አትጥፊያ ሰላም እና ሰአቶን ለማሰከት የሚያስተካ ጥቦችና አላማዎችን ባከተተ መልከ ህጻጻገቢዎች የጽልፍው፡፡

የኢትዮጵያ በኩር በኩረሰሰቦችና ህዝቦች ለአንድኩው ያለቸውን ሲፈጸም ለማስተካከለ መከለው በወደቀት ወከለምናው ማለትም የህን መንግስት ጉባኤ አከላት በተሳላ ጥልዕ አድርጋዋል፡፡ ሲፈጸምናውም “የግለሰቦች መብትና ነባነት የተረጋግጧበትና የብኩር በኩረሰሰቦችና ህዝቦች የፈሰን ዕድል በፈሰ የመወሰን መብት በተመሳለ ሆኖታ የተከበረበት የበለቤት ፊልጋዕላዊ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ አትጥፊያ በንጂ መመሥራት” እንዲሁም የህን መንግስት ጉባኤ አባላት ክፍልን ወይደት እና የሚከከር፤ ከህን መንግስቱ መግበያና ለለቸ ኮርፕስ ደንጋጌዎች ይዘት ለመረዳት ይችላል፡፡

የኢትዮጵያ ሁን መንግስት ከለም የተገለበውን አንድዎች ሲፈጸም በወሰኖ አቅራቢ የያዘ መሆኑን ለማረጋገጥ የህን መንግስት ጉባኤ አባላት በወቅቱ ክፍልን ወይደት በቸ ማይሆን በህን መንግስቱ ወሰኔ የተከተተ እንደ እንደ መሠረታዊ ሁሳቦች በመተንተን ለመረዳት ይችላል፡፡

1. በመጀመሪያ የኢትዮጵያ በኩር በኩረሰሰቦች በፈሰናው ፊቋይና ቅለጋት አዲስታን የበለቤት ፊልጋዕላዊ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ አትጥፊያን በንጂ የመንግስት ሲፈጸም እንዳለቸው፤ ይህንን ሲፈጸም ሁሉም በእኩል ይፈጸም የሚጠሩት መሆኑን ለመንግስቱ፤ ሁን መንግስቱ የወደቀበትን ሆኖታ መመዘኛና ሁን መንግስቱ ለወደቀ የሚናቸውም የኢትዮጵያ በኩር በኩረሰሰባና ህዝቦ በሽግግር ወቀት ፊርማ ማንኛውም በኩር በኩረሰሰባና ህዝቦ የፈሰን እድል በፈሰ የመወሰንና በስላምዋና ሁርሻ መንገድ ነባነቱን የማረጋገጥ መብቱ የተከበረ ነበር፡፡ የኢትዮጵያ በኩር በኩረሰሰቦችና ህዝቦች በቸው የተረጋግጧበትና የነበረውን ለማስተካከለ መብት ተጠቁሙው ነፃ መንግስት ከማቁቁም ይልቀ በፈቻቸው የሚመሠረታት አዲስታን አትጥፊያ በዘላቁነት የምትመራብትንና የምትተቆርጓበትን ሁን መንግስት መከለውና በኩረው እንዲያወደቀ ተወከሮቸውን በመሰከ የኢትዮጵያ ሁን መንግስት ዝዕልቀት ነባነታቸውን የሚወደድና መንግስት የመመሥራት መብታቸው ተረጋግጧበት በለበት ገዢ መሆኑ በቸ የኢትዮጵያ በኩር በኩረሰሰቦች ህዝቦች በንፃ ቅለንታቸውና

፪.ቁዳታው አዲስታን አት-የኩል የመገኘት ሲሆን የነበረቸው ስለመሆኑ በቁ ማረጋገጫ
ነው::

2. በሁለተኛ ደረጃ የአት-የኩል በፊርማ በከራለበዴና ህዝቦች በታሪ የሚገኘበት አዲስታ
አት-የኩል የግለሰቦች መብትና ነባቶች በተማለ ሁኔታ የሚረጋገጠበት ሆኖ የሚያት
ሱህ እንዳለቸው በዚቀቃት ሁን መንግስት ወሰጥ እንደ ስለተኛው የሚሆነት
ድንጋጌዎች ሲለ ለብዛዕባ መብቶችና ነባቶች የደንገገ መሆናቸው::

- በማናቸውም ክልል ለብዛዕባ መብቶች ለማስና ክልሉ ለማስቀም በማይቻልበት
ወይም በማይፈልጋበት ምሳት ፈጻሚዎች መንግስት ጥልቂ መግባት እንዳለበት
የሚያስተዳድር ድንጋጌ በማወቅቸው::
- ለብዛዕባ መብቶችን በመጣበ በሰብዕናና በሰብዛዕባ ፍጻር ሌይ ወንጀል የፋዕሙ
ማናቸውም ለው ወንጀል በይርጋ እንዳይታገናና በማናቸውም የፋዕሙናዎ ወይም
የከልል የመንግስት አካል በይቅርታ ወይም በምህረት እንዳይተላፍ ሁን
መንግስትታዊ ማሻሻል መጠላቸውና
- የሀን መንግስቱ የሰብዛዕባ መብት ድንጋጌዎች የሚሰጠው ሥርዓት ከባድና ተብቃ
አድርጋው የቀረበበትን የወክናዕት በመመርመር ለመገኘበበ ይችላል:: የሀን
መንግስቱ ፈጻሚዎች የሰብዛዕባ መብቶችን ጉዳይ የአገራዊ ሲሆን እንደ
መሠረታዊ ክፍል አድርጋው ለይዘን ባለው ወመን የአገራዊ ታሪክ ወሰጥ
የተፈዕሙትን ከባድና ቀል የሰብዛዕባ መብት ተስተቶና:: በሰብዕናና በሰብዛዕባ
ፍጻር ሌይ ከተፈዕሙት ዘግናና ወንጀለዎች በቁ ተዋሮሁርታ በመውሰድ ያለውን
ታሪክ ስህተት ለማረጋገጫ መጠቀም በሩህ ገዢ ዕውን ለማድረግ በማስተባበ ነው::
- 3. በስተተኛ ደረጃ በታሪ የሚገኘበት አዲስታ አት-የኩል የግለሰቦ መብቶችን ቤቶ ማይሆን
የብፊርማ በከራለበባና ህዝቦች የፈሰን እናል በፈሰ የመውሰን መብት በተማለ ሁኔታ
የሚረጋገጠበት እንደተሆና የታሪ ፍላትናና ሲሆን እንዳለቸው:: ይህንንም
- የብፊርማ በከራለበዴና ህዝቦች ባህልቸውን ቁንቁቸውን የመጠቀምና የሚሆና
ፈሳቸውን በፈሳቸው የሚስተካድር መብት ያላቸው መሆኑን በግልጽ በመደንገግ::

- ማናቸውም በከራለበት የከላል መሰተዳደር የመመሆኑን መብት ያለው መሆኑን
የከላል መሰተዳደር የመመስረት ጥያቄው የሚሰተኞችበት ሁን መንግስታዊ
ሥርዓት በመዘርጋት::
- ማናቸውም በከርር በከራለበባና ሁዝብ የራሳን አድል በራሳ የመወሰን መብት
እስከ መገኘበል ማረጋገጫና የመገኘበል ጥያቄው የሚሰተኞችበትን ሁን
መንግስታዊ ሥርዓት በመዘርጋት::

አማራተጥል::

ሁን መንግስቱ ያወቀት የህን መንግስት ገዢ አባላት የበኩር በከራለበበችና ህዝቦች መብት
በተማሪ ሆኖታ መረጃገኘና ልብቶችው ወሰተ ለያካት-ቱ ካለው ታሪክው ለዚህ ቁልፍ
የማንኛትና የለ-ዓለምነት ጥያቄ፣ ግልድ፣ የማይኝማ ለለማዋና ሁጻዊ መፍትሬ አለመሰጣት፣
በአገራቱ ላይ ለደረሰው ወደር የማይገኘበት ገዢት መሰረታዊ ችሎት እንዲሆነ በማገኘበባ
በጋራ የሚመሰርጋቸት አይሰጠም አት-የኩል ይህንን ጥያቄ በስላማዊና ሁጻዊ መንገድ ለመቀታት
የምት-ቻል መሆኑን አለበት ካማል መደምጋጭያዊ ላይ በመድረሻቸውን ለመገኘበባ ይችላል::

በአራተኛ ደረጃ በጋራና በመፈቻቻና የሚገኘበት አይሰጠም አት-የኩል የዚያው኏ል ሥርዓት
የምት-መራ ፈጻድ-ሰላም ቁርዕስ መንግስት በዚህ መሠረት ላይ ያቀመጥ ለየነትና በዚህ በአከልነት
ደረጃ ለማሰተኞች የሚቻል እንዲነት የሰራኔባት፣ የጋራ በልዕማና አድገት የሚረጋገጥባት አገር
እንዲት-ሆን የጋራ ልብቶችው መሆኑን በህን መንግስቱ የደንገገትና ሥርዓት መንግስትና
ቅርዕስ መንግስት እንዲሆነውም በህን መንግስቱ መግበያ ክዘረዘሩቸው ሁሳቦች ለመረዳት ይችላል::

በመሆኑም በኩልኩል ሁን-መንግስት የኢት-የኩል በኩር በከራለበበችና ህዝቦች እንደ ትልቅ
እንደዋ የጋራ ልብቶች ልማድረግ ያወቀት መሆኑን መገኘበባ ያስፈልጋል:: የጋራ
ለብቶችውም የፖለቲካ መብቶችና ነጥነቶች የተረጋገጠባትና የበኩር በከራለበችና ህዝቦች የራሳን
አድል በራሳ የመወሰን መብት በተማሪ ሆኖታ የተከበረባት የበለዕት ፈጻድ-ሰላም ፍጥሞው኏ል
ሸተ-በለን አት-የኩልን ማየት ነው::

የኢት-የኩል በኩር በከራለበበችና ህዝቦች ይህንን እንደዋ ልብቶች ልማድረግ የጋራ
መመራያና መተዳደሪያ ይሆናቸው ወንድ የኢት-የኩል ሁን መንግስት የቻል ከተናቸው ማተብና

**ማዕራፍ አድርጋው አስፈላጊውን በሁኔታ ማረጋገጫ የሚከተሉትን መሠረታዊ ግዢ በተሰኘ
ሁኔታ በተግባር ማረጋገጥ እንደሚገባቸው በሁኔታ ማረጋገጫ መግቢያ በግልጽ ያስቀምጠዋል፡፡
ይህውም፡-**

- በአገራቱ ወሰኑ አለፈና ወሰኑና ያለው ሲለም ማረጋገጥ፡
- በአገራቱ ወሰኑ ሁዝብና ወሰኑና ያለውና የዚህ የዲሞክራሲ ሥርዓት ማስፈጸም፡
- በሁኔታ የበላይነትና በኢትዮጵያ በፊርማ በፊረሰለበትና ሁዝቦች ላይ የተመሠረተ
እንደ የፖ.ስትና ማህበረሰብ በግልጽ መግቢት፡
- አካልማሪዎች ማህበረሰብ እድገታቸውን ማኅጂጋና እንደ የኢትዮጵያ ማህበረሰብ በግልጽ
መግቢት የቻው፡፡

**የኢትዮጵያ በፊርማ በፊረሰለበት እና ሁዝቦች ካለፋት ታሪዣ ሂደት እና የረጅም ገዢ
ተጥከሻቸው በቁ ተምህርት በመውሰድ በአገራቱ ወሰኑ የፖ.ስትና የበላይነትና የፊርማ በፊረሰለበት
ሁዝቦች መብት መለያ በመለያ ካልተከበሩ፡፡**

- ✓ የጀት እኩልነት ካልተረጋገጠና ማህበረሰብ በንግድ እንደነት የሚሸጠው
መብት ለሁሉም በኢትዮጵያ ይረዳ ካልተረጋገጠ
- ✓ በታሪክው ወሰኑ የወረዳት የተዘባ ባንኩነት መለያ በመለያ እርመው የግል
ጥቅምቸውን ለማሳደግ አበከረው ካልሰሩ.
- ✓ ማንነታቸው ዕውቅና አገኘቶች ተከበር በለፋት በመኖት በነበረቸው እብሪነት
የፈረኋትና የግል ጥቅም አመለካከለና መልካም እኩት ለማቆበር ካልቻሉ
በትግላቸውና በመስቀልነትቸው ያገኘት ያጠናከራለና ሲለም ዘላቂ መሆኑን
ካለፈጋጠ ግዢ ለሰነድ እንደማይረጃለ ግልጽ በዚኑ ቁርቁ በሁኔታ መግቢቱ
መግቢያ አስቀምጠዋል፡፡

**የኢትዮጵያ በፊርማ በፊረሰለበትና ሁዝቦች ስለአዲስ እኩልያዎች ያላቸውን ሪፖርት
ለማድረግና ሁኔታ መግቢታዊ ግዢቸውን ለማሳደግ የቁልከዳናቸው ማስፈጸም አድርጋው ያዘረግበት
ሁኔታ መግቢት በማከበር በሁኔታ መግቢቱ መሠረት ለመተካደርና ለመዓናት የሚችሉ ሆነው
ለገኝ እንደሆነና በለላ በከል ሁኔታ መግቢታዊ ሥርዓቱን ከሚኖቸውም አኅርሽ ድርጋትና
ተግባር ወጪታማ በዚኑ መግቢያ ለመከለከል ለማከበር ለችሉ እንደሆነ የተማረለ ግንዘብ
ይዘውበታል፡፡**

ከእዚ ከተገለጻው አገራዊ ልብዕና የህን መንግስት መሠረታዊ ጉባቸ እንደምንረዳው የእፈዲዎ
ህን መንግስት ከሚደነገገው ወጪ ሁን መንግስቱን ለማሽሻልም ሆነ ሁን መንግስታዊ ሥርዓቱን
ለመለወጥ በማኅችውም ወገን ኃ፡ ሁይል ወይም የሁበረተሰብ ክፍል የሚደረግ መ-ከራ
የእት-የድጋ በፊርድ በፊራረሰቦችና ህዝቦች አዲስታን እት-የድጋ በጋራ ለመገንባት ስንቀው
የተነስተኛን ልብዕ የሚያጠቃልምና የአገራቱን ሁሉዎና አደጋ ላይ የሚጥል በአገር ሁሉዎናና
ይህንት ላይ የሚፈጸም ወንድል ነው፡፡

የእፈዲዎ ሁን መንግስት በጥቃት ጉለቦች ወይም በወቅቱ የመንግስት ሥልጣን የየዘው
ድርጅት(እህዳዊ) ያወቀውና ሥራ ላይ የዋለው ሁን መንግስት እያደለም፡፡ ሁን መንግስቱ
ከእኔ ሂደለሰሳኑ ከደርግ ሁን መንግስት የሚለወበት ወኩው ባህል የእፈዲዎ ሁን መንግስት
የእት-የድጋ በፊርድ በፊራረሰቦችና ህዝቦች ለዘመናት በፊራዊ ማንነታችው ዕውቅና እንዳያገኘና
ለዓላዊና የሰላጣን ባለቤት መሆናችውን ለማረጋገጥ ያደረገት ልማምና ከባድ መሰዋዕነት
ወጪት ነው፡፡ በመሆኑም የእፈዲዎ ሁን መንግስት ተቀቁወች (ፖርድያንስ) የፖልቲክ ድርጅቶች
ውይም በአንድቦታ የሚኖር የሚህበረሰብ ክፍል ማይሆን ሁ-ለም የእት-የድጋ በፊርድ
ቁጥር ሁን መንግስት ስት ሁኔታ ሁን መንግስታዊ ሥርዓቱን በሁይል ለመለወጥና
ለመቀየር የሚደረግ መ-ከራ በቀሰለ የሚያደገና የሚያልፏት ጉዳይ እንዲሆሆና ጉዳያ የከፋ
ይረዳ ላይ በደርሰ በህን መንግስቱ የተረጋገጠለችውን የመጠረሪ አማራዊ ለመጠቀም
የሚያስተካክቶች ተንተሳ እንደሆነ በጥልቀት መታየት አለበት፡፡ በመሆኑም የፖልቲክ
አመሌካከቱ ችግሮ ይሆን ችግኝ ለአገሩ መሌካም ልብዕና ተስፋ ያለው እኔ ሁን መንግስታዊ
ሥርዓቱን በኋይል ለመለወጥ የሚያደርግን ማኅችውም እንቀስቃለ በቀርጋነት የመከላከል
አገራዊ ጉዳታና በለፈነት አለበት፡፡

በከጠቀሰ እያንዳንዶ በፈልጋዕልም ሆነ በከልል የመንግስት ሁሉዕና ተረከቦ የሚሰራ ስራታች
ውይም ባለቦልጣን በህን መንግስቱ ወሰጥ የተከተቱትን አገራዊ ልብዕና ሁን መንግስታዊ ጉባቸ
በአገባበ የመረዳትና አገራዊ ልብዕ ዕውን እንደሆነና ሁን መንግስታዊ ጉባቸ እንዲሳካ በግንባር
ቆያጠኑት የመሰላፍ በለፈነት ጉዳታ አለበት፡፡ በስልጣናው ተሟቃው የሆነ ዓቀችና ዓቃቦያ
ሁን ይህንን አገራዊ ልብዕ በመጋራት የህን መንግስቱን መሠረታዊ ጉባቸ ለማሳካት፡፡ ሁን
መንግስታዊ ሥርዓቱን የሚከበርና የሚከከበር ጉዳታ አለባችው እንዳሁሆም የህን መንግስቱን

ራბეና መሠረታዊ ገበቶና እነቶች ለሁጻረተሰበ የሚከራከትና የሚከረው ለአፈነት ቅጽር አለባቸው::

የኢትዮጵያ በፊርማ በፊዏስቦችና ሁገቦች በርሃ መፈቻዎችና በህግ የበላይነት የተመዘገበ አንድ የፖስታዎች ማህበሰብዎች አንድ የኢትዮጵያ ማህበሰብዎች ለመመስረት ቅል የገበት የቃልከዳን ማስረዳኝ የርሃ መተካደረዋቸው የሆነውን የኢትዮጵያ ሁንጻረሰት ቤትዎች ነው:: ሁንጻረሰቱ የለአለዋነታቸው መገለጫ ነው:: ለለሆነም ሁንጻረሰቱን እን መንግባጥዎች ሲሆንኩን በማክበር ልዩነቶች በስላምዊና ሁርሞ መንገዶች የሚፈተበትን ሥርዓት በህግ መንግባቱ በበቃ ሁኔታ ኪርማተዋል:: ከዚህ ውጤ የሚደረግ ማናቸውም አፍሪካ እንቅስቃሴ በአገር ሁሉምና ሌሎች እድተዋጭ ጥቃት መታየትና የዚህ አይነት አፍሪካ ድርጋት በህግ አግባብ የመቆጣጠርና የመከላከል ሁንጻረሰቱ ለአፈነትና ግዢታ የፋይሁ አካላት እንዲለባቸው በውል መንግባት ያስፈልጋል::

የመወያዙ ጥያቄዎች

1. የኢትዮጵያ በፊርማ በፊዏስቦችና ሁገቦች የሰጠው መብቶችና የበፊርማ በፊዏስቦ እና ሁገቦችና መብት የተከበረባት የበለዕገት ዓጥዕኬሳለያዊ ፍልጋራለዋ ሪፖርት እንዲያሻር የመንግባት ሪፖርት ሪፖርት አለቸው በሚለው አግባብ ተከከለኛነት ዕምነት አለዋት ? ለምን ?
2. የከልል ሁንጻረሰቱ ክልልዋ የሆነ ሪፖርት ሁንጻረሰና ሁንጻረሰቱ አላማና ግብ አለው በለው ያስቀሉ?
3. የከልልዋ ሁንጻረሰቱ ሪፖርት ሪፖርት ሁንጻረሰቱ ገበቶ ዓለማዎች ይዘርጋና::
4. የከልልዋ ሁንጻረሰቱ ሪፖርት ሪፖርት ግብና ዓለማ በኢትዮጵያ ሁንጻረሰቱ ሪፖርት ሪፖርት የሚጠጣጥ አገልግሎት ሪፖርት የሚችል መሆኑን ይመርምሩ?
5. የኢትዮጵያ ሁንጻረሰቱ ሪፖርት የሚችል ቅርቡ መንግባትና ዓጥዕኬሳለያዊ ሥርዓት መንግባት ማውቂ ተገቢ ነው በለው ያስቀሉ? ለምን?

4. የኢትዮጵርያ ህንጻንግስት የተመሳረተባቸው መርሆዎች

ዘርዝር አለማች

በዚህ ፊልዕና ለሥር የተከተተው ጉዢዎች አንብቤው ንብረቱና ሌይ ገለፉ ከተደረገበትዎና የእርስ በርስ ወይም አድርጋው ለሚሆስ ስልጣችች፡

1. ስለስአለዋነትና የህንጻ ለአለዋነት ምንገኘ ይተካትናል፡፡
2. በኢትዮጵርያ ሁንጻንግስት ስርአት የኢትዮጵያ ሁንጻንግስት የለአለዋ ስልጣን ባለቤት መሆናቸውን የሚያረጋግጣ ስርአቶችን ይተካትናል፡፡ ለተፈጽማነታቸውም የራሳቸውን ማና ለመጠዥት ነዋሽ ይሆናል፡፡
3. በኢትዮጵያ ያለው የምርጫ ስርአትና አፈጻጸም ያውጥኩሮች መርሆዎችን የተከተለ መሆኑን ይተካትናል፡፡
4. ስብአዊና ያውጥኩሮች መብቶች መከበር ከውጥኩሮ ስርአት የሚያነጠል መሆኑና የኢትዮጵርያ ሁንጻንግስት መሰረታዊ መርሆ መሆኑን ያስረዳል፡፡
5. በኢትዮጵርያ ሁንጻንግስት ሁይማኖትና ሁንጻንግስት የተለያየ መሆናቸውን ያስረዳል ሁይማኖትና የሁንጻንግስት ሲሆ እንዲያደግበለሁ የራሳቸውን ማና ለመጠዥት ነዋሽ ይሆናል፡፡
6. የህንጻ የቦላይነት መገለጫና ማስፈጸማቸ መንገዶችን ይተካትናል፡፡ በኢትዮጵርያ ሁንጻንግስት መብቶች ስርአት የህንጻ የቦላይነት ማረጋገጫ ስርአቶችን በዘርዝር ይተካትናል፡፡ ለህንጻ የቦላይነት መከበርም የራሳቸውን ማና ለመጠዥት ነዋሽ ይሆናል፡፡
7. ተጠሪዎችናና መልካም አስተዳደርን ለማስፈጸን የተዘረጋውን ሁንጻንግስት ስርአት ይተካትናል ለተፈጽማነታቸውም ነዋሽ ይሆናል፡፡

መግለጫ፡-

ይህ ከፍል ሁንጻንግስቱ ስለተመሳረተባቸው መሰረታዊ መርሆዎች የምንማርጫት ከፍል ነው፡፡ እነዚህ መሰረታዊ መርሆዎች ሁንጻንግስቱ የቆመባቸው ምስክር ወይም ሁንጻንግስቱ የተገኘባቸው የሚከተሉት ድንጋጌዎች ዓይነቶች፡¹

¹ በተወካዩ ምክር በት የገዢዎች የህንጻንግስት ለቀቅ አዋጅ ማብራሪያ ገጽ 9

በተለያየ አገልታ ያለ የዳምኩራስኩዋ ስርአት መንግስት ከነገራቸው ላይ ሁኔታ አንዳር
አንዳን ከሌሎች የሚለያቸው የራሳቸው ላይ ባህሪ በጥራቸውም ሁሉም የዳምኩራስኩዋ
ስርአት መንግስት የሚጋሩዋቸው መሰረታዊ ባህሪ ወይም መርሆዋቸው እለ፡፡ እነዚህ
መርሆዋቸው በሚመለከት የተለያየ ፖሮግራን እንዲሆኝም የተለያየ አገልታ ሁጻዊንግስቶች
የየራሳቸው መሰራርቶችን በመቀቀም በተለያየ ከቀራረብና ቅጥር እየከፌል ያስቀምጣለ፡፡
በአንዳን ሁጻዊንግስቶች ለምሳሌ በአማራካ ሁጻዊንግስት እነዚህን መርሆዋቸው ተለይተው
የተቀመጠ ሆኖው አፍጋድቸውም፡፡ ይህንና በግልጽ ባይሆንም ሁጻዊንግስቱን በዘርዝር ስናነስ
መርሆዋቸውን መረጃትና ማውቅ እንቻለሁ፡፡ በጥቅለ ሁሉም ፖሮግራን ወይም ሁጻዊንግስቶች
የሚሰማሙቸው እኩል ስያሜና ቅጥር ያለቸው መርሆዋቸው የለም፡፡ ይህንና
በአክራል(classification) ይለያየ እንዲ በሁሉም ስነወች ከሞላ ነደል ሁሉም መሰረታዊ
ባህሪ ወይም መርሆዋቸው የተከተቱ ዓቸው፡፡ የእኩል ሁጻዊንግስትን ለየት ከሚያደርግት
ባህሪ እንዲ ሁጻዊንግስቱ የሚመራባቸው መርሆዋቸውን በግልጽ ያስቀመጠ መሆኑን ነው፡፡
የእኩል ሁጻዊንግስት የሚመራባቸው መርሆዋቸው በሀገሱንግስቱ የመጀመሪያው ከፌል
ቦምኩራና ሁሉት ተዘርዝረው ይገኘለ፡፡ በዚህ ከፌል እነዚህን መርሆዋቸው እንመለከታለሁ፡፡

5.1. ለአለዋነት

የእኩል ሁጻዊንግስት የተመሰረተበት የመጀመሪያውና መሰረታዊ መርሆው የህዝቦች
ለአለዋነት ነው፡፡ በማንኛውም መልከ ስልጣን በኢትዮጵያ ወስጥ የኢትዮጵያ በኋር
በሂልዕስችና ሁጻዊንግስት መሆኑን በግልጽ ያስቀምጣለ፡፡

በቅድሚያ ለአለዋነት ፖሮግራን ማለት ነው?

ለአለዋነት የሚይገባበና የሚይጠየቅ የመንግስት የመጨረሻው ስልጣን ማለት ነው፡፡

A sovereign is the supreme lawmaking authority, subject to no other.

ለአለዋ ስልጣን ማለት የመጨረሻውና ከበላይ የሚያዘው ሌላ ስልጣን የሌሎች ስም
ለሌሎች ስልጣቶች ሁሉ መሰረት የሚሆን ማለት ነው፡፡ የህዝቦች ለአለዋነት ማለትም
በአንድ አገር ያለ ሁጻዊ የመጨረሻው የውሳኔነት ስልጣን ባለቤት ዓቸው ማለት ነው፡፡
ለአለዋነት በሁሉት መልከ ይገለባል፡፡

ው-ሰጥዊ ለ-እለምነት (Internal Sovereignty)

ው-ሰጥዊ ለ-እለምነት የአንድ አገር መንግስት በስልጣን ክልል በተቻቻና በፈለጺ ገዢ የሰራኑ የቦላይነት ነው:: ስለሆነም በአገራቱ ተቻቻ የሚተካደሩበትን ሁኔታ በማውጫት በማሻሻል ይገለዋል::

ከለሎች መንግስቶች የር ባለው ግንኝነት ያለው ለ-እለምነት(External Sovereignty)

ይህ ክለሎች መንግስቶች የር ባለው ግንኝነት የሚጠለው ነው:: ይህም ማለት ክለሎች መንግስቶች የር ያለው ግንኝነት በአካብልነት ገዢ የተመሳረተ እና ፍዴራል ነፃነትን የሚመለከት ነው:: አንድ መንግስት ለ-እለም መንግስት ለባል ክራሳ በለይ ለለ ስለጠን ያለው መንግስት የለም ወይም ለጥር አይችልም ማለት ነው::

ለ-እለምነት በለለ መልከታዊ ለ-ገለሰ ይችላል

1. ሂርቃዊ ለ-እለምነት:-

ሁርቃዊ ለ-እለምነት በአንድ መንግስት መዋቅር ወ-ሰጥ የህን አው-ሙዕው የሚኖረው የቦላይነት ስልጣን ወይም የሰራኑ የቦላይነት ማለት ነው:: ይህም በአንድ ዘመኩራስኩዋ ስርአት መንግስት ሁኔታ የሚውጫት ስልጣን የተሰጠው አካል ነው:: ስለሆነም የህን አው-ሙዕር በት በአንድ መንግስት መዋቅር ወ-ሰጥ ሂርቃዊ ለ-እለም አካል ነው ይባላል::

2. ሪሳታዊ ለ-እለምነት:-

ሻሳታዊ ለ-እለምነት የአንድ መንግስት ከፍተኛው የሰራኑ ባለቤትነት ወይም የቦላይነት ማለት ነው:: ይህ ከፍተኛ የመንግስት ስልጣን ለለ ስይሆን መሬሙ ህዝብ ማለት ነው:: በለለ አነጋገር ሪሳታዊ ለ-እለምነት ማለት የህዝብ ለ-እለምነት ማለት ነው:: የህዝብ ስልጣን በህን ተደንግነት የሚሰጥ ስይሆን ክራሳ ከህዝብ ለ-እለምነት የሚመለቀው ነው::

ለ-እለምነት በዘመኩራስኩዋ ስርአት መንግስት

የሁለተኛ ዘመኩራስኩዋ ስርአት መንግስቶች አንድ መሰረታዊ መለያ ባህሪ የአገብ/አገበኛ ለ-እለምነት የሚጠለበት መሆኑ ነው::

አዝቦች የረዳቶች እናል በረዳቶች የሚመለከት የሚያስተካድናዋች ተወካይታች የረዳቶች የሚመርጫው ስራ ሲደለሁ ይግባኝ ከሰላምን የሚያመርክበት ስርአት ከሰላም ሁዝብ የለአለዋ ስልጣን ባለቤት ስይሆን የለለዎች ሁይሳት ማስፈልጊዜያና አገልግሎት ይሆናል ማለት ነው፡፡ የሀዘብ/ሀዘቦች ሌላለዋነት ባልተረጋገጧበት የትናቶች አገር በሆነ ሁዝብ የሚያስተካድናው መንግስት ማስተካድር የሚችሉው በሆይልና በገልበት ነው፡፡ ሁዝብ ይግባኝ በሆይልና በገልበት የተመለከተን አገዛዎ እንዲወጣደለት መታገለ አይቀርም፡፡

አዝቦች ስብሰዋ መብታች የእንዲከበርለች መግሆኑ "ፖ.ል.ተ.ካዋና ባህላዊ መብታች የረዳቶች እንዲከበርለች እንዲሰሩና የቅርቡ ለዚመናት ሌታገለ የቆየ ለመሆኑ የታሪክ መካማበት በስራው አስተያየት በበርካታ አገልግሎት ተገኘበትው የምናያች ስብሰዋና የጥናከራለያዊ መብት የተከበረባች የጥናከራለያዊ ሥርዓቶች እንዲሆ በገኘውች ሁለትና ፍቃድ የመጠኑ ስይሆን ሁዝቦች ለመብታች መከበር ያደረገት ተግል ወጪች መሆናች የረዳቶች ቀዳም ባለው በቀረቡ ድህንና መነሻታች ይታወስል፡፡ የኢትዮጵያ ሁዝቦች የለአለዋ ስልጣን ባለቤት ማስተካድ የኢትዮጵያ ሁዝቦች የለአለዋ ስልጣን ለመስራት ለመስራት ስርአት በተለያየ ይረዳና በተለያየ አይደንት ተግልዋል ከፍተኛ መስዋእትነት የቅርቡ ለዚመናን ለዚመናን ስርአት በተለያየ ይረዳና በተለያየ አይደንት ተግልዋል ከፍተኛ መስዋእትነት የቅርቡ ለዚመናን ስርአት በተለያየ ይረዳና በተለያየ አይደንት ተግልዋል ከፍተኛ መስዋእትነት የቅርቡ ለዚመናን ስርአት በተለያየ ይረዳና በተለያየ አይደንት ተግልዋል ከፍተኛ መስዋእትነት የቅርቡ ለዚመናን ስርአት በተለያየ ይረዳና በተለያየ አይደንት ተግልዋል ከፍተኛ መስዋእትነት የቅርቡ ለዚመናን ስርአት በተለያየ ይረዳና በተለያየ አይደንት ተግልዋል፡፡ የኢትዮጵያ ሁዝቦች የለአለዋ ስልጣን ባለቤት የኢትዮጵያ ሁዝቦች በፋይ በሚመርጫው መሰረት በሚመርጫው ተወካይታች የረዳቶች የሚጠናው ስራ ሲደለሁ ይግባኝ ከሰላምን የሚያመርክበት ሁይሳት ማስፈልጊዜያና አገልግሎት ይሆናል፡፡

አን መንግስት እንቀፅ 8

1. የኢትዮጵያ በፋይ በሚረጋበት ሁዝቦች የኢትዮጵያ ሌላለዋ ስልጣን ባለቤት ይችው፡፡
2. ይህ ሁን መንግስት የለአለዋነታች መግለጫ ነው፡፡
3. ሌላለዋነታች የሚጠናው ስራ ሲደለሁ አን መንግስት መሠረት በሚመርጫው ተወካይታች የረዳቶች የሚጠናው ስራ ሲደለሁ ይግባኝ ከሰላምን የሚያመርክበት ሁይሳት ማስፈልጊዜያና አገልግሎት ይሆናል፡፡

በዚህ አንቀፅ ታክሳ አንቀፅ 1 በግልጽ እንደተደነገዋው በእትርዳደሪያ የለአለዋ ስልጣን በሰበታቸኝ
የእትርዳደሪያ በሂድርቸኝ በሂረሰቦችና ሁዝቦች ፍቃው:: ይህ ማለት በእትርዳደሪያ ጉዳይ ለጠመሰን
ጥመኩራሽ ስልጣን ያላቸው እኩዚ የእትርዳደሪያ ሁዝቦች ፍቃው ማለት ነው::

ዲሞክራሲያዊ የመንግስት ሲርማት ለማሳሌን በወጪ ሆነ መንግስቶች ለዓለዋነትን የከንፈቱ
አጠቃላይ ሁዝቦ ነው:: የእራዳና ሁንጻንግስት በዚህ መልከ ከማንኛውም ዕምክራሲያዊ
ሁንጻንግስቶች ጋር የሚመስከል በመንግሥት የሀገሪቱ ለዓለዋነትን ከሚደንግባ ሆነ መንግስት
የሚለየት ባህረያት እንዳለት ጉልጋ ነው:: የእብዛዣዎች አገልግሎት ሆነ መንግስት የሰልጣን
ባለቤትነትን አብዛኛውን ገዢ ለእናድ አገር ከዘዢ የሰጠ ለመንግሥት በኋላ ሁንጻ መንግስት ግን
መግቢያው ለይ በግልጽ እንደተቀመጠው የእራዳና ሁንጻ-መንግስት ባለቤትነቱ የእትርዳደሪያ በፊር
ብጀረሰቦችና ሁዝቦች እንደሆነ ይገልጻል:: የሀገር-መንግስቱ ባለቤት እንደመሆናቸው
ለዓለዋነትም የነስ መሆኑን በእንቀጽ 8 በግልጽ ተቀምጥል:: የሀገሪቱ ለዓለዋነት በዚህ በቋ
እለዱቸው:: በመቀጠልም በንዑስ እንቀጽ 2 የእትርዳደሪያ በፊር በጀረሰቦችና ሁዝቦች ለዓለዋነት
መገለጭ እንደሆነ ለማሳየት ችግራል:: ከዚህ በተጨማሪ ለዓለዋነትቸው ከሚገለጽባቸው
መሠረታዊ መንገዶች እንዲኖ የነናዣ እናደሞቸው በዲሞክራሲያዊ እኩናን በሚመርጫቸው
ተወካይቸው ከማከይነት እንደሆነ በግልጽ ያስቀምጣል:: ለለው መገለጭ መንገድ ደግሞ በቀጥታ
በሚያደርጉት ዕምክራሲያዊ ተማትና እንደሆነ ተገልጻዋል::

ለዓለዋነት በዚህ መልከ መቀመጠ በዚ ተወስናቸው እንዳለት ማውቅ እኩና በጣም መቋሚ ነው::
በመጀመሪያ ለዓለዋነት በዚህ መልከ መቀመጠ የሀገራቸናን መንግስቶች ሥርዓት ጽተሰዋ
ማይሆን ሪፖርተኝ:: እምባገናዎች ለይሆን ዕምክራሲያዊ እንዲሆዎም ለቁ የሆነ ሥርዓት
ለይሆን በሀገር-መንግስቶች ጥሩ ሥር የሚመሸ መሆኑን እንዲሰጠት ያሳይል::
የእትርዳደሪያ በሂድርቸኝ:: በጀረሰቦችና ከዘዢ የለአለዋ ሥልጣን ባለቤትነት በምን ይገልጻል?
በምን ይረዳማል?

የህትና ሁሉ የበላይ የሚነውን ሁኔታ ማረዳች

ሀገር መንግሥቱ በእኔቀዥ ስምንት በንኩስ አኔቀዥ 2 “ ይህ ሁገር መንግሰት የለአለዋነታቸው መግለጫ ነው” በማለት ደንግነት አኅንድለን፡፡

የእኔደ አገር ሁዝብ የለአለዋ ስልጣን ባለቤት መሆኑ ማረጋገጫ የሁለም ለመፈጸም ቅጂዎች በሆነው መሠራታዊ ጉዳይ ላይ ባለው የወሰንነት ስልጣን ነው፡፡ የኢ.ፋ.ዲ.ሪ ሁገር-መንግሥት የህትና ሁሉ የበላይ ሁኔታ ነው፡፡ ስለሆነም ይህንን ሁገር-መንግሥት የሚያደርግ ስልጣን ደለው የመጨረሻው የለመፈጸም አካል ነው፡፡

“ሁገር-መንግሥት የለአለዋነታቸው መግለጫ ነው፡፡” ሲል ምን ማለቱ ነው?

ይህንን ሁገር-መንግሥት የኢትዮጵያ ሂሳብ ያደረቀት ነው ማለቱ ነው፡፡ እርግጥ ነው ሁገር-መንግሥቱ የወደቀዥ በሁገር-መንግሥት ጉባኤ ነው፡፡ የሁገር-መንግሥት ጉባኤ አባላት በኢትዮጵያ ሁዝብ ሁገር-መንግሥቱን ተወያይተው እንዲያደርግ የተመረጋገጫ ያቸው፡፡ የኢ.ፋ.ዲ.ሪ ሁገር-መንግሥት የወደቀበት ሁኔታ ምን ያህል ሁዝብ የሱስት እናል በሱስት እንዲውስት ያደረገ ስለመሆኑ ቅድሞ በለን በተማርጫው የትምህርት ክፍል በዘርዝር ተመልከተውል፡፡ ስለሆነም የኢትዮጵያ ሂሳብ ሁገር-መንግሥቱን ለዘሱ በለው በመረጋገጥዋቸው ተወካይቸዋው እማካይነት ያደረቀት ስለሆነ ይህ ሁገር-መንግሥት የለአለዋነታቸው መግለጫ ነው መባለ በዘሱ እንዲሆነ እንደሆነ መረዳት እንቻለን፡፡

ቦሮናይዎ ተወካይቸዋን መምረጥ

እነ መንግሰትን ማዕድች አንዳ የሁዝብ ለአለዋነት መግለጫ መሰረታዊ ጉዳይ በሆነም ነገር ግን የአሁን ለአለዋነት መግለጫ በዘሱ በቻ የሚያቆም እያደለም፡፡ ሁዝብ በወከላሙ እማካይነት ባወደቀዥ ሁገር-መንግሰት መሰረት የተቋቋመውን መንግሰት የሚመሩ ወከላሙን በተወስኑ ገዢ ነፃፃ ቅትሬዊ በሆነ መንገድ መምረጥ ለለው የሁዝብ ለአለዋነት መግለጫና ማረጋገጫ መንገድ ነው፡፡ ሁዝብ መንግሰትን የሚመሩ ቡለፈዎችን ወይም መረወችን በነፃፃ ቅትሬዊ በሆነ መሰኑ መምረጥን የለፈጋጋጌ ስርዓት የሁዝብ ለአለዋነት ተረጋግጧል ማለት እያይፈልም፡፡ የሁዝብ ለአለዋነት ለፈጋጋጥ የሚችሉው መረወችን/ወከላሙን በመምረጥ በቻ እያሆነ የመረጋገጥውን መረወችን ማወረድና በለለ መተካት ወይም መሰወጥ ለቻልም ነው፡፡

ምርመራውም ለእናደ ጊዜ በቋ ተደርሱ የሚያበቂ ስይሆን በየተወሰነ ጊዜ ውስጥ ሁኔታ ቅልጻችን እንዲገልፅ የሚያደርግ ስርአት ሲኖርም ነው፡፡ ይህም ስልጣን ላይ ያለው አካል ሁሉንም በስልጣን ላይ እንደማግረቀድ ተገኘሁበ ስልጣንን በአግባቡ እንዲጠቀም የሚያደርግም በለላ በከል ደግሞ ሁኔታ የመረጋገጫ መንግስት እንዲጠበቀው ሆኖ በይግኩው ለለ ወገን እንዲመርጥ እኩል የሚሰጥ ነው፡፡ ለዘመም ነው በሆነ መንግስቱ ታክሳኑ እንቀቅ ስለት “ለእለዋነታቸውም የሚገልዥው በዘመ ሆነ መንግስት መሰረት በሚመርጫቸው ተወካያቸው አማካይነት ነው በሚል የተደንገገው፡፡ እንደሚታወቁውም የእኩልና ሆነ መንግስት ከዚያ በጀት ስለስት ጊዜ የሀብት ተወካያቸው ምርመራ ተደርሱበት፡፡

ምርመራ በእርግጥም የሀብትን ለእለዋነት እንዲያረጋግጥ መማግስት ያለባቸው መሰረታዊ ሁኔታዎች ማለትም ፍትሬዊ የሆነ የምርመራ ስርአት፡ ሁሉን የሚያሳትና የምርመራ መርሆ፡ ገልጻች የምርመራ አስፈላጊማ፡ ፍትሬዊ ምርመራ ለማድረግ አካል የመዋዲሪያ መጽሑፍ (ዶ.ጥክሬሳ.የዊ መብቶች)፡ በምርመራ ወቂት የሚነሳ ቁልቻዎች የሚፈተበት ፍትሬዊ ስርአት ያስፈልጋለ፡፡ በእትጥና እነዚህን በሚመለከት ያለው ሁኔታ ማስከላል? ከዚህ በመቀበል እነዚህን መሰረታዊ ጉዳዮች ከእኩልና ሁገመንግስትና አግባብ ካለቸው ሁኔታ ጋር በማያያዝ እንመለከታለን፡፡

1. የምርመራ ሥርዓት

የሀብት ለእለዋነት መረጃዎን ከሚወስነት ጉዳዮች እንዲ የምርመራ ስርአት ነው፡፡ በፊጥና ሁኔታው ሥርዓቶች አስከከሆነን የሚታወቁ ማስት ዓይነት የምርመራ ሥርዓቶች አሉ፡፡ እነዚህም፡-

- የብዕትህን ደንብ ሥርዓት፡
- የተመጣበት የውክልና ሥርዓት፡
- የአብላጭ ደምና ሥርዓት፡

ናቸው፡፡

2. የብዕትህን ደንብ ሥርዓት

በዘመ ሥርዓት ለምሳሌ በእናደ የምርመራ ክልል ውስጥ አራት ተወካይረዥ በጥሩ አስናና ሆኖ የሚመረጋገጫ ከሃምሣ በመቶ በለይ የሆነውን የአብላጭ ደምና ደንብ ያገኙው ነው፡፡ ይህ እንዲሆን በመቆመርያው ምርመራ ከእኩል ተወካይረዥ መከከል እንዲ ሂምሣ በመቶ ደምና ካላገኗ፡፡ እንዲ ተወካይረ ሂምሣ በመቶ የደምና በልጭ እንዲያገኘ ሁሉትና ዘር ምርመራ

ይኩረዋል:: ይህን የምርጫ ሥርዓት የሚከተሉ አገሪች አብዛኛውች በሁለተኛው ኪር
በተወካይነት እንዲቀርቡ የሚያደርግቶው በመጀመራው ኪር በደምጽ በልጻ እንደታና
ሁለተኛ የወጪትን ተወካይዎች ነው::

ይህ የምርጫ ሥርዓት አብዛኛውን የአዝቢ ድጋፍ ያገኘው ተወካይ እንዲመረጥ ማድረግ
መዝኑ ገኑ ሲሆን:: ይከማ ገኑ ይገባው ከሁለተኛው ኪር ወድድር የወጪት ተወካይዎች::
ዳጋፍቶውን ለእንዲ ወይም ለሌሎው የቀኑት ተወካይዎች ለመስጠት ስሩ ያለ የፖርቱ ደርጅር
በር ለለማከናት:: በመጨረሻ የሚመረጠው ስው የራሳን ወይም የፖርቱውን ፖርጧራም
ለማሰራግም በቁ የመራመኝ ድጋፍ የሌሎው መሆኑ ነው:: በዚህ ምክንያት በዚህ የምርጫ
ሥርዓት የራሳን ፖርጧራም ለማሰራግም ከበቅ ወከልና የመከራይ ሥልጣን ያለው መንግሥት
እንዲይፈጻጠር ለያደርግ ይችላል::

ለየተመማጠነ የወከልና ሥርዓት

ይህ የምርጫ ሥርዓት በግለጽው ወይም ፖርቱዎችን በመወከል ጉለሰቦች ቁርቦው
የሚወካይሩበት ሥርዓት አይደለም:: ተወካይዎች ፖርቱዎች ዓቸው:: እያንዳንዱ ፖርቱ
በምርጫ ወድድር ባገኘው የአዝቢ ድጋፍ መጠን ወከልና ያገኘል:: ከምርጫ በቂሳ ወከለውን
ፖርቱው ይሰጠማል::

በዚህኩል መርሆ መሠረት ይህ የምርጫ ስርአት በእንደ በከል ሁሉም ምርጫ ወሰኑ
የተሳተፊ ሂዝቢ እንዲወከል በማድረግ የአዝቢን ወከልና በከጠቃለ እንዲማለ ለያደርግ::
በሌላ በከል ይገባው መሠራዊ ተወካይዎችን አውቆ እንዲመርመጥው የሚያደርግ አይደለም::
እንዲሁም ተወካይዎን ከአዝቢ የር የሚያቀራጥኝው ሁኔታው እንዲታወቃው::

ከዚህ በተጨማሪ ይህ የምርጫ ሥርዓት የአብዛኛው ሂዝቢ ድጋፍ ያለው መንግሥት
እንዲመረጥ የሚፈጸም አይደለም:: አብዛኛውን ገዢ የሚያመራው:: አነስተኛ ድጋፍ ያለቸው
ፖርቱዎች በጥምር መንግሥት እንዲያቀቀሙ ወደማድረግ ነው:: ከዚህ የተነሱ በዚህ መንገድ
የተቋቁሙ መንግሥት የአንድን የአነስተኛ ክፍል ድጋፍ ከላይ ከሥልጣን ለመረዳ ይችላል::
ስለዚህ አነስተኛ ፖርቱዎች:: ሂዝቢ በምርጫ ከሰጣቸው ድጋፍ በለይ መንግሥት እንዲቋቁም
ወይም ከሥልጣን እንዲወርድ የሚድረግ ከፍተኛ ቤይ ይሰጣቸዋል::

Ժ. ՔՆՈՂԹ ՀՅԴԻ ՄԱԳԻ

ይህንን የግርማ ስርአት በሚከተሉ አገልግሎት ከተወካይረዥ መከከል አበላጭ ደምጽ ያገኘው
አስናል ይሆናል:: የዘመኑ የግርማ ሥርዓት ጠንካራ ገን ነው ለባለ የሚችሉው በየጊዜው
የማይሰለውዎች የተፈረገ መንግሥት እንዲቁቁጥ የሚፈጸም መሆኑ ነው:: እንዲሁም ደግሞ
ለግርማ አፈጻጸም ቅሳልኝ አመቱ መሆኑና በዚ ወጪ የማይጠይቷ ሥርዓት መሆኑ ነው::
አብዛኛው ሂዕዃ ያለ የእጥምክራስ ለምድ ያለቸው እንደአንጻለን፣ አጭሩ እና ክፍል ያለ
አገልግሎት ፖርማ የሚያከራከሩት በዘመኑ ሥርዓት መሠረት ነው::

ይህንና ይህ የምርጫ ስርዓት የሂሳብ ወሰንነት እንዳለው ጥሃሁራን ይሰማማለ:: በዚህ ሆኖም
የደት ለምሳሌ በአንድ ምርጫ ካልል ወሰጥ ለአንድ የወከልና በቁ አራት ለወቅ በመቆይሩ::
እያንዳንዱችው የተለያየ የድምጽ ድጋፍ ለያገኘ ይቻላለ:: ከመሆከላቸው እንደኛው ክፍ ማስ
ድምጽ:: ለምሳሌ የህል ከሀምሳሳ በሙሉ /50%/ በለይ የድምጽ ድጋፍ አግኗቶ በሙሉ ተግር
የለም:: ካር ግን አራቱም ተወዳደሪዎች ተመዝግበ የሆነ ድጋፍ:: ለምሳሌ የህል እንዲ 20%
ሁለተኛው 23% ለስተኛው 25% እና አራተኛው 21% የድጋፍ ደምጽ በያገኘ::
የሚመራው 25% ያገኘው ይሆናል:: በዚህም ባካንያት እና ወከል እና በሆነ የአገባብ
ድምጽ እንዲመረጥ ያደርገዋል:: ይህ ሁኔታ በእጣዎች የምርጫ ካልል የተገኘበው እንደሆነ
መንግሥት በእጣዎች አገባብ የተደገኘ ያልሆነበት ሁኔታ ለፈጻሚ ይቻላለ::
ከዚህና እና የወጪ እንዲሁ ላይ እንዲሁ ዓይነት ወጪ የሥርዓቱ ይከማ ገን እንዲሆነ
ተደርሱ ይውቀዋል::

ከዚህ በላይ የተመለከቱት ስነት የምርጫ ሲሆንታቸው ዓጥዕኩልኩዋ ህገመንግስት ማረጋገጫ አገልግሎት ተቀባይነት ያለው የምርጫ ሲሆንታቸው ዓጥዕኩልኩዋ ሁሉም ከፍልም እንደተመለከትነው እያንዳንዱ የምርጫ ሲሆንት የራሳ መዝኑራና ይካማ ነው ያለት እንዲ አንቀ ከሆሌም ተመራጭ የሆነ አይደለም፡፡ በዚህም ምክንያት በእሌም ያለ ዓጥዕኩልኩዋ አገልግሎት እንደየአገሩ ተጨማሪ ሆኖታ የራሳቸውን የምርጫ ሲሆንት ተከትልው ተግባራዊ ያደርጋለ፡፡ አትዮጵያዊ ከእነዚህ የምርጫ ሲሆንታቸው የምትከተለው የእብላጭ ይሞኑ ሲሆንት መሆኑን በሀገመንግስቱ በግልጽ ተደንግነት እናገኘለን፡፡ በሆነ መንግስቱ እንቀጽ 54(4) የምክር ቤቱ አባላት በእኔኝ የምርጫ ከልል ወሰጥ ከለሙያ ተወካይለምች መከተል እብላጭ ይሞኑ ያገኙ ተወካይ እናናፂ በሚሆንበት የምርጫ

ስርከት ይመረጥለሁ ይለል:: ስለሆነም አትዮጵያ የምት-ከተለው የምርጫ ስርከት የህዝቦን ለአላዋነት ለማረጋገጥ ፊጥቶኩራሳይች ስርከቶች ከሚከተሉት አንቀ የሆነውን የአባላጭ ይሞክ ስርከቱ:: ማለት-ም በፊጥቶኩራሳይችነት በግብረኤል የምት-በቀሰው አማራካ ከምት-ከተለው የምርጫ ስርከት ጋር ተመሳሳይ መሆኑን መረዳት አንቻለለን::

2. የምርጫ መርሆዎች

አሁበት በየጊዜው በሚያደርግት ምርጫ በእርግጥም የህዝቦች ፊቃድ ተገልጻ ለአላዋነታቸው ለማረጋገጥ የምርጫው ስርከት ለመሆናቸው የሚገበ መሰረታዊ መርሆዎች አለ:: ምርጫ በትክክልም የህዝቦን ለአላዋነት ማረጋገጫ አንዲሆን::

- ሁ-ለ-አቀፍ
- እት-ፈልት-ን ያረጋገጫ
- ፊ-ቃድ
- ማ-ሰ-መ-ራ-ዊ ይ-ም-ዕ መ-ሰ-ጠ-ት-ን ያረጋገጫ

መሆኑ አለበት::

1. ሁ-ለ- አቀፍ (Universal)

ሁ-ለ- አቀፍ ማለት በብኩር ትኂደሰብ ቅንቃ ማይጣት ወይም ለለ ማህበራዊ ምክንያት ስይኖር ሁ-ለ-ም ነገር መምረጥና መመረጥ መቻለቸውን የሚያረጋገጥ ነው:: ስለሆነም ሁ-ለ- አቀፍ የምርጫ መብት በሆነ መንገዶች ወይም በምርጫ ሆኖ የሚመለከቱ መመዘኛዎችን የሚያጠለ ሁ-ለ- በምርጫ የሚከራልበት የምርጫ ስርከት ማለት ነው:: የወል ሆነው የሚታወቁት የመምረጥና የመመረጥ መመዘኛዎች የሚከተሉት ዓይነ::

1. የመምረጥ የመመረጥ መብት ባለቤት ለመሆኑ ነቅተኛ ዕድሜን ማመሳት
2. የአክምድ ጠንካትና
3. በሆነ መብት-ን አለመገኘና ዓይነ::

በኢትዮ-ሆነ መመዘኛዎች ያለፈ ሁ-ለ- መምረጥም መመረጥም ይቻላል:: በአትዮጵያ ከ1967 በፊት በነበረው የምርጫ ሆኖች አንድ ለው በእጩነት ለመቆረብ በሚመረጥበት አውራጃ ግምሩ ከበር 1000 የሚያጠስ የሚይጠቀሰውን ንብረት ወይም ከበር 2000 የሚያጠስ የሚንቀሳቀስ ንብረት ለጥር ይገባ ነበር::

የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህንጻንግስት አንቀጽ 38(1)(ለ) እናማው አስፈላጊ ስምንት አመት የጥልዎች መምረጥ እንደሚታል ይደንገጋል::

በተሽከላው የምርመ ሆኖ አዋጅ ቁጥር 532/99 አንቀጽ 33 ማንኛውም ለው በህግ ያልተገዢ የመምረጥም ሆነ የመመረጥ መብት እንደአለው ይንግትኩል:: ለመምረጥ የሚያስፈልገው መሰራርትም::

1. አስፈላጊ ስምንት አመት የጥልዎች::
2. የአክምድ በሽታ የለለበት::
3. በፍርድ የእስራት ቅጣት ያልተወስነበት ወይም ቅጣቱን መርሃ የወጣ መሆኑ::
4. የመምረጥ መብቱ በህግ ያልተገዢበት መሆኑ::
በዚ ፍቃው::

ለዕጨነት የሚያበቀ መሰራርቶችም በምርመ ሆኖ አንቀጽ 45 እንደተመለከተው::

1. አ.ት.የክ.የዋ የሆነ::
2. የማውዳደርበትን በሂሳዊ ክልል ወይም የአካባቢውን የሰራ ቅንቁ የሚያውቁ::
3. በምንገባው አለት እናማው ሆኖ አንድና ከዘም በላይ የሆነ::
4. በምርመ ክልል በመደበኛነት በያንስ ሁሉት ዓመት የኩረ ከሆነ ወይም የትወልድ በታወች በእጨነት ለተመረከት በፈላጊበት የምርመ ክልል ከሆነ:: ወይም ከተማው ወይም ወረዳው ከክንድ በላይ የምርመ ክልል የሚያቀና ሆኖ በከተማው ወይም በመረዳው ለሁሉት አመት በመደበኛነት የሰራ ከሆነ::
5. በህግ የመምረጥ ወይም የመመረጥ መብቱ ያልተገዢ::
6. ለውድድር የቀረበ የፖ.ለተክ ደርጅት ወይም በግል የቀረበ እና በርሃ የሚያውጠውን የምርመ ሲነምግባር ይጋበ ተቀብሎ የፈረመ መሆኑ:: ሆኖ በግል የቀረበ እና መመረጥ በህግ ከልተከለከለ የምርመ ክልሉ ነዋሪዎች ወሰኑ ከ 1000 ያለነስ የድርሻ ፊርማ ማቅረብ ይበቻል::

አንድ ተመራሮች ምን የህል ለው ይወከላል የሚለውን ለመመለከጥ በምርመ ሆኖ አንቀጽ 20(1)(ለ) የምክር በቁን ወንበድ ቅ 550 ለአ.ት.የክ.የዋ ሁዝብ በማካራል የሚገኘውን ማሻከላዊ ማምት መሰረት ባደረገ መለከ እንደማሆኑ ይንግትኩል:: ይህንና አናስ በሂረሰቦች ወከልና እንዲያራቸው ወከላቸውን የሚመመረበትን ሁኔታ የህዝብ ተወካዮች ምክር በት እንደማውሻን የምርመ ሆኖ አንቀጽ 20(2)(ሙ) ይንግትኩል::

2. እከላ የምርመ መብት መርሆ(Equal)

አንድን የህዝብ ተወካይ ለመምረጥ አንድ ለው አንድ ድምሮ በታ የሚኖረው ካሆነ እከላ የምርመ መብት እስ ማለት ነው:: ይህ ማለት የአንድ ሁበታም ወይም የአንድ ማረሰነት ድምሮ ካኝድ የጥበቃ ሲሆተኛ ድምሮ እከላ ነው ማለት ነው:: ይህ አሁን የቀረ በ.ሆንም ለያሳለ በበልዋጥም ከ 1921 በፊት 25 አመት እድሜ የሞላው እና አንድ ድምሮ ሲጥረው 35 ፍመት የሞላው የበተሰበ ታላሬ እንደሸህም የማይጻቀቀበ ጉባኤት ያለቸው ወይም ከፍተኛ ግብር የሚከናወል ለወች ካኝድ ድምሮ በላይ ይኖራቸው ነበር:: አንዳንድ ገዢ የተወስኑ ለወች ካኝድ የምርመ ጥበቃ በላይ ድምሮ የመሰጣት መብት ይኖራቸዋል:: በአንጻልን እስከ 1948 ደረሰ ይህ አይነት ስርዓት ይሰራበት ነበር:: የእኔዚ የምርመ ህግ አንቀጽ 14(4) የምርመን በሚመለከት የመራመች ድምሮ እከላ መሆኑን ደንግነስል:: በአኔዚ የምርመ ህግ አንቀጽ 56(2) እያንዳንዱ መራመ ድምሮ መሰጠት የሚችሉው አንድ ገዢ በታ እንዲሆነ ደንግነስል::

3. ሂሳብ(direct suffrage)

አንድ መራመ ማንኛውም አይነት ጥልቁ ጉባኤ ለይናር የምርመው በሚከናወንበት በታ በመገኘት የሚፈልገውን ተወካይ ለመምረጥ የሚችሉበት ስርዓት ሂሳብ የምርመ ስርዓት ይዘላል:: የተሽከሰው የምርመ ህግ በአንቀጽ 26 የምርመው ተተተኛ እንደሚሆን ደንግነዋል::

4. ማስከበርቅ(secret vote)

ማስከበርቅ የመምረጥ ስርዓት መራመ ማንም ለያወቁበት እንዲመርጥ የሚያረጋግጥ ስርዓት ነው:: በዚህ መሰረት ማን ማንን እንዲመረጋበ ከሱስ በስተቀር ለሰነተኛ ለው ማስከበር ነው:: ይህ አብዛኛውን ገዢ በዚህ በታ ድምሮ የሚሰጥበት ስርዓት ነው:: ከዚህ ወጪ ያለው እና በማንኛት የሚያረግ የምርመ ነው:: በዚህ ገዢ ማን ማንን እንዲመረጋበ ለለማቻወቁ ተወስኗል:: በማስከበር የመምረጥ ዘዴ መራመ ከፍርማት ነፃ በሆነ መሌከ የመምረጥ መብቱን እንዲጠቀምበት ያደርጋል:: በአኔዚ ሁገመንግስት አንቀጽ 38 (1)(ණ) የምርመ በምስጠር ድምግ አስጥጥ መራመ ልቃቃት በነገነት የሚገልጻበት ቅስትና የሚሰጥ መሆኑ እንዲሰበት ይደ኏ግል:: የምርመ ህግ አንቀጽ 26(1) እንዲሆ የድምግ አስጥጥ በማስከበር እንዲሚሰጥ ይደ኏ግል::

ከዚህ በላይ ለመመልከት እንደሞከርነው በእትጥቃቶች የምርጫ ስርዓት ከዚህ በላይ የተመለከቱትን ሁሉት እና ማስታረዋዊ መሆኑን በማያረጋገጥ መልከት እንዲሰጥ የሚያደርግ ስርዓት የተዘረጋጀ መሆኑን የሚያመለከት ሲሆን፣ ይህም የህዝቦና ለአላማነት ለማያረጋገጥ ሌሎች ውስጥና መሆኑን የሚያመለከት ነው::

3. ነገ ምርጫ አስፈላጊ

ነፃና ቅትሬዋ ምርጫ ለማድረግ ምርጫው ከተወካይረዥች ተዕክኖ ነፃ በሆነ መልከት እንዲከናወን ነገ ምርጫ አስፈላጊ መኖሩ አስፈላጊ ነው:: ይጥከሱስያዊ ምርጫ ለማድረግ ስለሱት የሚሰጠው አካል ከየትናውም ተወካይ ተዕክኖ ነፃ ሆኖ በገልጻተኝነት የሚያስመርጥ መሆን አለበት:: በእትጥቃቶች ምርጫ ለማድረግ ስለሱት የተሰጠው ለሚሸዋዊ ምርጫ በርድ ነው::

በአዲዎች ህንጻ መንግባት በአንቀጽ 102 ስለምርጫ በርድ የሚከተለው ተደንግነት ይገኘል::

1. በፊዕራልና በከላል የምርጫ ክልሎች ነፃና ተከከለኛ ምርጫ በገልጻተኝነት እንዲያከኔድ ከማንኛውም ተዕክኖ ነፃ የሆነ ለሚሸዋዊ ምርጫ በርድ ይችቁማል::
2. የበርካት አባላት በጣቅለይ ማረጋገጫ አቅራቢነት በህዝብ ተወካይች የክር ቤት ይሰማል:: ኦርክና በህግ ይመሰናል ይለል::

ይህንን መሰረት አድርገም በወጣው የተሻሽለ የምርጫ ህንጻ የምርጫ ህንጻ አዋጅ ቁጥር 532/99 ተጠሪነቱ ለተወካይች የክር ቤት የሆነ የምርጫ አስፈላጊ በርድ የተችቁሙ ሲሆን፣ አባላቱ በዚ እንደማሆኑ አመራረጥቷውም በአንቀጽ 6 (2) እንደተመለከተው፣ ተቀለይ ማረጋገጫ መሰረርቱን የሚያሸጋለ ለወችን ለቦርድ አባላት ለወካይ ቤት ከማቅረብ በፊት በምክር ቤቱ መቀመጣ ያለቸው ለለውች የፖ.ሳ.ቁ.ሪ ይርሱቸው አመሌካ ለሆነ የሚችሉ ባለበት ነፃና ተመለከት እንዲያራቸው የሚያስችል በቁ የምክር መደረሻ እንዲያር ወማድረግ ስለሱት ተተለዋል::

ይህም ሁሉም ተወካይ ፖርቲዎች በአጠቃላይ ለይ ያለቸው አቋም ገለልተኞና ነገ መሆናቸውን ለማያረጋገጥና ይጥከሱስያዊ የምርጫ ስርዓት ለመከናወነ ከፍተኛ ቁ.ይ.ዳ ይለው ነው::

በአባላት ለመመረጥም የበርካት ተወካይ እና የሰጥቷ ተስተር ከግምት ለገባ እንደማረጋገጥ ያስቀመጥ ሲሆን፣ በመሰረርተናትም የተቀመጠው::

1. ለህንጻንግሰቱ ታማኝ የሆነ፡
2. ከፖ.ለተካ ድርጅቶች ወገንተኞች ነገ የሆነ፡
3. የሞያ በቃት ያላቸውን
4. በመልካም ስነዥባራቸው የታወቁ መሆኑ፡

እንደሆነ በእንቅስ 6(3) ተዘርዝር እናገኘለን፡

በእንቅስ 6(4) የየመጠቀም በርድ አባላት የሥራ ገዢያቸው አጥቢት ዓመት ሆኖ ከሁለት ጊዜ
በላይ እንደማይረመራበበም ተደንግነነል፡፡ የየመጠቀም በርድ በበኩራዊ ያረጃ፡፡ በከላሉ ያረጃና
ከከላሉ በታች ዓብቃች እንደማግኘሩት በአዋጅ ተመልከቻል፡፡

የየመጠቀም በርድ ለመተዳደሪያ ተግባር

በአዋጅ እንቅስ 7 እንደተመለከተው ለቦርዕስ ከተሰጠት ለልማቶች መከከል፡

1. በሀንጻንግሰቱ እና በዚህ አዋጅ መሠረት የሚከሂደትን ማናቶዎንም ትርጉም እና ህንጻ
ወሰኑ በገለጹተኞች የሚሰራገዋሁ፡፡
2. በየደረጃው እና በየጊዜው የሚከሂደ ትርጉሙች ነገና ፍትሬዊ በሆነ መንገዶ
የሚከሂደበትን ሆኖታ የሚመጀቷቸትኩል የሚፈጻሚት፡፡
3. ትርጉም ለማሳራገም የሚያስፈልጋት ሲነጉትና ቁሳቀልና የሚዘጋጀትና የሚሰራመለት፡፡
4. ትርጉም አስመልክቶ ለስተበት የየጊዜው የመራመዙች ተምህርት በስራት የመሰጣቸና
ትምህርት ለማሰጠ አካላት ፈቃድ የመሰጠት፡፡ የመከታተልና የመቆጣጠር፡፡
5. ለየመጠቀም ተዘጋጀዎች ፈቃድ የመሰጠት፡፡ የመከታተልና የመቆጣጠር፡፡
6. የፖ.ለተካ ድርጅቶችን የመመዘገበ፡ ፈቃድ የመሰጠት፡፡ በህን መሰረት የመከታተል እና
የመቆጣጠር፡፡

ወዘተ..

የከተታል፡፡

4. መሠረታዊ መብቶችን ማረጋገጥ

በዚህክልልም ስርዓት ትርጉም ነገና የህንጻ ለአለዋነትን እንዲያረጋግጥ መሰረታዊ የህንጻ
መብቶች መከከል አለባቸው፡፡ ከእነዚህም መከከል ሁኔታን በንገ የመያዝና የመግለጫ መብትና
የመፊራይት መብት፡፡ ትርጉም የመታወቁ መብት የሚከተቱ ዓይነው፡፡

1. ሁኔታን በነገ የመያዝና የመግለጫ መብት

አዝቦ ተወካይናን ሌመርጥ የሚችሉው ለዘሱ ታላፊነት ይሆናል የሚለቸውን በማዕራፍ
ነው:: ከእነዚህ ተወካይናምኑ መከከል ለመምረጥ ድግሞ እንዳ ከሌላው በምን እንደማሟሻል;
የአገበኑን ፍላትኑ የሚወከለው ማን እንደሆነ ማውቅ አለበት:: እንዳ ከሌላው በምን
እንደማሟሻል ለማውቅ ድግሞ ሁኔታን የመግለጫ ነገነት ሌኖር የግድ ነው:: ሂሳብን የመግለጫ
መብት ከተከበረ የተለያየ ለመመረጥ የሚፈልጉ ለወቻ ሂሳቦችውን መግለጫ ይችላለ::
በዘሱ አማካይነትና አዝቦ ከቀረበት ሂሳቦች ወሰኖች የሚሰለው ይሆናል ነው ቀለው ለመምረጥ
ይችላል ማለት ነው:: በዘሱም አማካይነት አበባዎች ለው የመረጋገጫ ለው ለመረጋገጫ
ይችላል ማለት ነው:: ከዚህ በተጨማሪ ሂሳብን የመግለጫ መብት መኖሩ መንግሥት
በሥራው የሚታየውን ድክመት እና ስህተት በመጠቀም አካሄዶን እንዲያስተካክል እንደ
እንዲችሉ የሚያደርግ ሥርዓት ነው:: ሂሳብን የመግለጫ መብት የሚገለጋባቸው መንገዶች
በንግግር በስብሰብዎች ላይ በጋዜው ላይ በፈጸምና ተለዋናዎችን በመሰሳለት መንገዶች ነው::
የአፈጻጸም ሲገኘ መንግሥት የአመሰካከትና ሂሳብን በነገ የመግለጫ መብት በአንቀጽ 29
አረጋግጣል::

የምርመ ሲገኘ ሂሳብን ከመግለጫ መብት ወር በተያያዘ የምርመ ህን የመንግሥት የመገኘች
በዘሱን እና የመንግሥት አገልግሎት ቡለፊነት በግልጽ አስቀምጠኬል::

59. ስለመገኘች በተሂኑ አጠቃቀም

1. በመንግሥት ቁጥጥር ስር ያለትናን መገኘች በተሂኑ ማለትናም ፈዕቶች:: ተለዋናዎችና
ጋዜው የእጪ ድጋፍ የሚተካ የፖ.ስተካ ድርጅቶችና የኢትዮጵያ ክፍለው ያለ
አድልም ለመጠቀም መብት አለቸው::
2. እጪዎች በመንግስት መገኘች በተሂኑ ነፃ የአየር ገዢ አግኝተው የመጠቀም መብት
አለቸው::
3. የመንግስት መገኘች በተሂኑ አጠቃቀም ስርአት የማስታወቂያ ማረጋገጫ ከበርዳ
ወር በመሆኑ በሚያውጣው ድልድል መሰረት ይከናወናል:: ድልድልንም ተወካይ
የፖ.ስተካ ድርጅቶች እንዲያውቁትና አስተያየት እንዲሰጠበት ይደረጋል::

4. የመንግሥት በተሟኗን የጊዜውች የምርጫ አዘጋጅነት ስነዎች በርዳሪ በማያወቅዎች
ደንብ መሰረት ይመለድል::

60. የመንግሥት አካላት ግዢዎች

በማናቸውም ደረጃ የሚገኘት የመንግሥት አካላትና ዝላፈዎች የምርጫ ወደፊር
እንቅስቃሴ እንዲሰነድ ለማድረግ በየጊዜውች ስር የሚገኘትን ልክም ጥበቃዎች፣
የሰበሰባ እኩራሽቶ፣ ሂሳቦችና የመሰረሰለትን እጩዎችና ዝጋፈዎችዎች ያለ እኩልው
ለመጠቀም የሚያስተካክዎች ሁኔታ የማመቻቸውት ግዢዎች አለበቸው::

የምርጫ ቅስቀሳ ሁኔታን የመግለጫ መብት እንዲ በመንግሥት ሁኔታ በመግለጫ መብት ስም
የወንጀል ድርጋት፣ ማለትም የለለውን ስው ሁጻዊ መብት የሚከናወ፣ ወይም ሆኖ
ለመንግባት የሚችሉን የወንጀል ድርጋት ለፈጸም ይችላል:: በተለይም ዓጥክና
በመንግባት ሌይ ባለ አገርቶ ማሳጠን የመግለጫ መብት ለወንጀል ሥራ ከማካከለት ተግባር
ለይቶ ማስቀመጥ አስተኛው ነው:: ባለለ በከላል የምርጫ ቅስቀሳው እንዲይደኞቁና፣ የአገል
ዓጥክና ሁጻዊ መብቶች በተማሪ መልከት እንዲገለጫ ማድረግም ያስፈልጋል:: ይህንን
በማመለከት በምርጫ አገል የሚከተለው ተደንግነት ይገኘል::

በአዋጅ እንቀጽ 57 የእጩዎች ለየ መብት እንዲሚከተለው ተደንግነል::

1. እጩዎች ከባድ ወንጀል ለፈጸም እና ከፍንድ ከልተያዘው በስተቀር የምርጫው
እስከሚጠናቀቁ ደረሰ እያያዘው::
2. በዚህ እንቀጽ 30-ስ እንቀጽ /1/ ከተጠቀሰው በተለያ ሁኔታ እጩዎች አገል
ወጥ ድርጋት የፈጸም እንደሆነ ሲጠቀም እርምጃ የሚመስረድባቸው የምርጫው ወጪት
በየርዳሪ ከማካይነት በይሩ ለአገልበት ከተገለጫ በረጋግጣት በቻ በቻ ይመናል::
3. ከላይ በንኩስ እንቀጽ 2 የተደነገገው በጥርም እስናው ስው በምርጫ ወቂት
በፈጸም ወንጀል የሚጠየቀው በማመለከተው ምክር ቤት የህግ ከለለው ለነኩ
ነው::

2. የመፈጸሮት መብት (የመፈጸለ ፖርቲ ስርዓት)

የሳጠን የመግለጫ መብት በተማሪ መልከት ወጪታማ ለሆነ የሚችሉው የመሰብሰብና
የመፈጸሮት መብት ከተፈቀደ በቻ ለው:: የሳጠን የመግለጫ መብት እንዲ ግብ ተመማሚያ
የሳጠን የሚያስበት ለወች በተፈጻሚው መብት ከማካይነት ተዋወቁው የሚደግኝባትን ማሳጠ

ሥራ ለይ ለማዋል፣ ተስቦበበው ወጪት እንዳያመጠ ማድረግ ነው፡፡ ፕሃብ ሥራ ለይ
እንዳወል ሥራ ለይ የሚያውለው ሲው የሰራልገዋል፡፡ ለዘሱ ደግሞ መሰብሰብ መደራቸት
የሰራልጋል፡፡

በዛዬው ወከበበበበ በሁነው ዓላም የመንግሥትን ሥልጣን ለመያዝ በተደራሱ መልካ-
የንሳሳ አማራመታትን ማቅረብና መውቆሪር ያሰራልጋል፡፡ በዛዬው ይጥናኩራስያዊ ዓላም
ሥልጣን ለመያዝ የሚችሉው በተደራሱ መልካ በማድረግ የምርጫ ወደፊር በቻ ነው፡፡
ስለሁነም በየትናውም ይጥናኩራስያዊ ሥርዓት መንግሥት ጥርቱምች ይኖራል፡፡ ጥለቱ ጥርቱምች
በፈቻደኝነት የተመሳረቱ እና አካባቢ የመንግሥትን ሥልጣን ለመያዝ
አካላዊነቱን የሚያረጋግጣቸው መማርያምች ዓይነው፡፡ በምርጫ ወደፊሩ የእብዛዬን
ድጋፍ ያገኘው/የገኘት ጥርቱምች ጥለሳና ገጋግራማቸውን ስያስፈልጊዜ ተሽናል ወይም
የእናሳውን ዓይነው ያለው ጥርቱ ደግሞ የመንግሥትን ጥለሳ አፈጻጸም በመተቻት
አማራዊ ጥለሳዎችን ያቀርብል፡፡

ጥለቱ ጥርቱምች አካባቢ ተመራመታትን ተጠቃቄ ለማድረግ የሚጠቁሙ መማርያምችም
ናቸው፡፡ አካባቢ የሚመርጠው የጥርቱውን ጥርግራምና ጥለሳና በመሆኑ ተመራሙ
የጥርቱውን ጥርግራም ተግባራዊ የሚያደርግ ካሆነ ጥርቱው ሥልጣኑን እንዲለቅ ወይም
ደግሞ በጽሁፅ በማድረግ ምርጫ ስለማይመርጠት ጥርቱው ተመራመታት የገበትንን ቅል
እንዳፈጊዜ ለማድረግ የሚያስቻል ሥርዓት ነው፡፡ ይጥናኩራስያዊ የሆነ የገለጹ
ጥርቱምች በምርጫ ተሽናልው ሥልጣን ባይዘተው የተመረጋገጫን መንግሥት፡፡
የሚያውጥቸውን አካት ያከበረለ፡፡ ለየነትናው በውይይትና በሰላምዊ መንገድ በቻ
መፈታት እንዲለበት ያምናለ፡፡ ለይጥናኩራስያዊ ስርዓቱ ተማኝ የሆነ ተቋዋሚ ጥርቱ
በጣም አስፈላጊ ነው፡፡

የእፈራሻ አገል መንግሥት በእንቀጽ 31 ማንኛውም ሲው ለማንኛውም ዓላማ በማነበር
የመደራቸት መብት እንዲለው ደንግጋል፡፡ እንዲሁም በእንቀጽ 56 በምክር ቤቱ አባላጭ
መቀመጣ የገኘ የገለጹ ደርሱት ወይም ባምራ ደርሱቶች የፈልጋለንን መንግሥት የከገ
እስፈላጊ አካል ያደራቸል ይመራል በማለት ደንግጋል፡፡

የፖ.ስታ.ኩ. የርሃቸውን የሚመዘገበበት፡ የሚሰራበትበት ወከተ ሥርዓቶች በተካናለው የፖ.ስታ.ኩ.
ፖ.ስታ.ቁጥር ፭፻፻፻ አዋጅ ቁጥር 573/2000 ላይ ተመልከቻል፡፡

የፖ.ስታ.ኩ ጥርቱ ምንነት

በአዋጅ አንቀጽ 2(2) የፖ.ስታ.ኩ ጥርቱ ወይም የፖ.ስታ.ኩ ድርጅት ማለት ከዚህረተሰበ
ውሰድ የተወስኑ ለመጀመሪያ በማስቀመጥ የራሳን የፖ.ስታ.ኩ እምነትና ፍለማ የሚያጠቃቄበት
ኞርግራም በማውጣት በህንጻ አቀፍ ወይም በከልል የፖ.ስታ.ኩ እንቅስቃሴ ውስጥ ተሳትራ
በፊጥናስተዳደሩ የሚያጠቃቄ ሥርዓት መሠረት የፖ.ስታ.ኩ ሥልጣን ለመያዝ በዚህ አዋጅ መሠረት
የተፈጸሱ ማነበራዊ ተቋም እንዲሆነ ተመልከቻል፡፡

የፖ.ስታ.ኩ ጥርቱ ምንባንን በማመለከት በአን የሚከተሉው ይገኘል፡፡

አንቀጽ 4. የፖ.ስታ.ኩ ጥርቱ ሲለመመሥራት

1. የዚህ አዋጅ አንቀጽ 58² እንደተጠበቀ ሆኖ ማንኛውም እትምናያዊ የፖ.ስታ.ኩ ጥርቱ
የማቋቋም ወይም የፖ.ስታ.ኩ ጥርቱ አባል የመሆኑ መብት አለው፡፡
2. የዚህ አዋጅ አንቀጽ 58 እንደተጠበቀ ሆኖ ማንኛውም እድሜው 18 አመትና ከዚህ
በላይ የሆነ እትምናያዊ በዚህ አዋጅ መስረት የህንጻ አቀፍ ወይም የከልል የፖ.ስታ.ኩ
ጥርቱ አባል የመሆኑ መብት አለው፡፡
3. እንደ የህንጻ አቀፍ የፖ.ስታ.ኩ ጥርቱ አልወጥ የሚጥረው፡፡
 - ሀ. 1500 መሥራት አባላት ለተፈጻሚነት፡
 - ሐ. ከእነዚህ መሥራት አባላት ውስጥ አርባ አመቶ የማይበልጠት /40/ የአንድ
ከልል መድቦና ነዋሪዎች ለሆነና፡
 - ሐ. የተቀኑት መሥራት አባላት ነዋሪነታቸው በእትምናያ ከሚገኘት ክልሎች
ውሰድ በይንስ በእራቱ ክልሎች መድቦና ነዋሪዎች ለሆነና
 - መ. በዚህ አንቀጽ 30-ን አንቀጽ /ሐ/ መሠረት በየከልል ለአንጻር አቀፍ ጥርቱ
መሥራትነት ከሚመዘገበበት አባላት በእያንዳንዱ ክልል በይንስ በይንስ
ለማመዘገበበት ጥርቱ አሥራ እምነት በሙያ ነፋ /15/ የሚሆኑ መሆኑ
አለባቸው፡፡

² ይህ ደንጋጌ ይች፡ የመከላከል ለረዋት አባል፡ የፖ.ስታ.ኩ አባል የፖ.ስታ.ኩ ጥርቱ አባል ለሆነ የማይችሉ መሆኑን
የሚፈጸማት ነው፡፡ ይህንና የፖ.ስታ.ኩ ጥርቱ አባል መሆኑ ክልሎች የያዘትን ሲሆ መልቀች ይኖርባቸዋል፡፡

3. አንድ የፖ.ስታ.ኩ. ጥርቱ የከልል የፖ.ስታ.ኩ. ጥርቱ ስልዕና የሚያረው::

ሀ. 750 መሥራች አባላት ስ.ናፋት::

ለ. ከእነዚህ መሥራች አባላት ውስጥ ከሰላሳ በመቶ /60/ በላይ የሆነት የአንድ
ከልል መደበኛ ነዋሪዎች ስ.ሆነ ነው::

በዚህ መልካም የተቋቁሙ የፖ.ስታ.ኩ. ጥርቱ መመዘገበ ይኖርበታል:: ክልተመዘገበ
መሥራት አይችልም::

ማንኛውም የፖ.ስታ.ኩ. ጥርቱ በፖ.ስታ.ኩ. ጥርቱነት ለመንቀሳቀስ የሚችሉው በዚህ አዋጅ
መመረት በመዘጋበዱ መሥራያ ቤት ተመዝግበ የአጋዋ ስወጣት ማረጋገጫ የምስክር
ወረቀት ስ.ምንኛ ነው::

4. የግዢን የመታወሻ መብት

ግዢን በማድረግበት ገዢ በእርግጥም በፍትሃዊነት መደረገን ለማረጋገጥ ተወካይ ጥርቱም ተ
አንዳሸጥ ለለመች ወገኖች የሚታወቂበት ሥርዓት መዘርጋት አስፈላጊ ነው:: ከዚህ አንድር
የአጋዋ የግዢን ስሜ የሚከተሉት ድንጋጌዎች አለበት::

አንቀጽ 78. ስለግዢን ተዘጋጀዎች በማድረግበው ከፍል_የግዢንውን ሂደት ለመታወሻ
የሚፈልጉ የአጋዋ ውስጥ የግዢን ተዘጋጀዎች ከዚያ በማስተካከል ሲቻል የግዢንውን ለመታወሻ
አንድማችል እንዳሸጥ አገልፅ የተቀበለቸው ስምምነቶች እንዲተጠበቀ ሆነው መንግስት
አስፈላጊ ሆኖ ስ.ምንገዴው የወጪ የግዢን ተዘጋጀዎችን ለጠበኩ እንድማችል ይደንግጋል::

አንቀጽ 82. በዚህ አንቀጽ በእያንዳንዱ የግዢን ከልል ስስት የህዝብ ተዘጋጀዎች እንዳሸጥ
በእያንዳንዱ የግዢን መብት በህዝብ የሚመለመ አምስት የግዢን ተዘጋጀዎች እንድማችና
ይደንግጋል::

አንቀጽ 83 ይግሞ ማንኛውም ለግዢን እና የቅረብ የፖ.ስታ.ኩ. ድርጅት የግዢንውን ሂደት
በሚወከለው ተወካይ መታወሻ እንድማችል ይመለከታል::

4. የምርጉን በተመለከት የሚነስ ቁልታውች የሚፈጸበት ስርዓት

የምርጉ ቁስቀሳ ገዢ፡በደምጽ መሰጠ እስት እንዳሆም ደምጽ ቁጥራንና ማስወቅን በማመለከት በተወካይ ፖርታውች ቁልታ ለኋር ይቻላል፡፡ በተወካይ ፖርታውች የሚነስ ቁልታውች የሚፈጸበት ስርዓት ስርአትም ለምርጉው ፍትሬዋነትና ነገ መሆን አስፈላጊና መሰረታዊ ነው፡፡

ከዚህ እንዲር የምርጉ ህገ በእኔዋኝ 92(1) በርሃ በምርጉ ሂደት የሚነስ አለመግባብች በወይይትና በስምምነት ለመፍታት የሚያስችል የፖልተኩ ደርሞች የጋራ መጽሪቱ በየደረሰው እንዲማያችቷም ያስቀምጣል፡፡

ከዚህ በተጨማሪ በምርጉ ህገ ወሰኑ ቁልታ ስለሚፈጸበት ሁኔታ ኮርክር ደንጋጌዎች ደንግጋል፡፡ በምርጉ ጥበቃውች አስተዳደሩዋ ወሰኑ የሚሰጠ የአበቱታ ሲሄ ከሚችውች እንዲማጥሩ እንዳሆም በከልል ደረጃና ከዚያ በላይ የአበቱታ ሲሄ ከሚችው እንዲማጥሩ ተደንግነትና፡፡

በዚህ መሰረት በአዋጅ እኔዋኝ ከእኔዋኝ 92 ደምጋዊ በመራመኑት ከመመዘገበ የሚያጠድ ሁኔታ ያወጪው ስው በሂያ እናት ሲከት ወሰኑ አበቱታውን ለምርጉ መበቃው አበቱታ ሲሄ ከሚችው ማቅረብና ማስወሰን ይቻላል፡፡ የአበቱታ ሲሄ ከሚችው በሂያ እናት ሲከት ወሰኑ ወሰኑ ከልሰጠ በአበቱታ አቅራቢው ጥያቄ እንደተከማማ ይቆጠራል፡፡ ስልሆነም የሚገባው ይከናወናል ማለት ነው፡፡ ይህንና የአበቱታ ሲሄ ከሚችው በ24 ሲከት ወሰኑ ወሰኑ ከልሰጠ በወሰኑው ለይ በ48 ሲከት ለምርጉ ከልለ ዴህንት ቤት አበቱታ ሲሄ ከሚችው ይግባኝ ማቅረብ ይቻላል፡፡ የከልሉ የምርጉ መበቃው አበቱታ ሲሄ ከሚችው በ24 ሲከት ወሰኑ ወሰኑ ከልሰጠ የምርጉ ከሚችው አበቱታ ሲሄ ወሰኑ ከልተከማማ በ24 ሲከት ወሰኑ ለወረዳው ፍርድ ቤት ይግባኝ የሚቀረብ መብት አለው፡፡ የወረዳው ፍርድ ቤት የሚሰጠው ወሰኑም የመጨረሻ ይሆናል፡፡

በለላ በከልል መብት የለለው ወይም በመራመኑት መመዘገበ የለለበት ስው ተመዝግበል በማለት ማንኛውም ስው ቁልታውን ለምርጉ መበቃው አበቱታ ሲሄ ከሚችው አቅርቦ ወሰኑ የማማኑት መብት አለው፡፡ የምርጉ መበቃው አበቱታ ሲሄ ከሚችው በ24 ሲከት ወሰኑ ቁልታውን መርምሪ ወሰኑ መሰጠት አለበት፡፡ የአበቱታ ሲሄ ከሚችው አበቱታውን ከልተቀበለው፡፡ ወይም በ24 ሲከት ወሰኑ ወሰኑ ከልሰጠ፡ አበት ምድ ቀልታውን በ48 ሲከት

ወሰጥ ለከልለ የምርጫ ጥበቃ የማቅረብ መብት አለው:: በተመሳሳይ የምርጫ ክልለ አቤቱታ ስሜ ከሚሸው በማስተካከል ውስጥና ለይ ለወረዳ ፍርድ በት ቁልታ የማቅረብ መብት አለው:: የወረዳው ፍርድ በት የማስተካከል ውስጥና የሙጨረሻ ይሆናል::

በአዋጅ አንቀጽ 94 እንደተመለከተው በእጩነት ለመመዘገበ የታገድ ስው ለምርጫ ክልለ አቤቱታ ስሜ ከሚሸው አቤቱታውን የማቅረብ መብት አለው:: በ24 ስት ውስጥና ክልተሰው ተያችው ተቀባይነት እንዲለው ይቆጠራል:: ይህንና አቤቱታ ስሜ ከሚሸው በ24 ስት ውስጥ ውስጥና ክልተሰው በማስተካከል ውስጥና ለግባኝ ለከልለ ቁርንጫፍ ድ/ቤት አቤቱታ ስሜ ከሚሸው በ72 ስት ውስጥ መቅረብ አለበት:: በተመሳሳይ መንገድ የከልለ ቁርንጫፍ ድ/ቤት አቤቱታ ስሜ ከሚሸው በ48 ስት ውስጥ ውስጥና ክልተሰው ውስጥና እንዲያናው ይቆጠራል:: ጉለሰቦ ቁልታ ከከለው ለከልለ መቅለው ፍርድ በት ይግባኝ ማቅረብ ይቻላል:: የከልለ መቅለው ፍርድ በት የማስተካከል ውስጥና የሙጨረሻ ይሆናል::

በተመሳሳይ መንገድ ለእጩነት ከመመዘገበ የተከለከለ የፖ.ስቴክ ድርጅት እናው ወይም የግል እናው የማቻዎን የማቻዎም ማንኛውም ስው ወይም የፖ.ስቴክ ድርጅት አቤቱታውን በተመሳሳይ መልከ ለምርጫ ክልለ:: ለቅርንጫፍ ድ/ቤት በማቅረብ በሙጨረሻም ለከልለ መቅለው ፍርድ በት አቅርቦ ውስጥና የማስተካከል መብት አለው::

በአዋጅ አንቀጽ 95 እንደተመለከተው በይምና አስጥጥ ሂደት ድምጽ ከመስጠት የታገድ ስው አቤቱታውን ለምርጫ ጥበቃ አቤቱታ ስሜ ከሚሸው መብት አለው:: የአቤቱታ ስሜው እንዲያው ገዢያዊ ድምጽ እንዲለጥ በማድረግ ጉዳዮን ወይምርጫ ክልለ ድ/ቤት በሙሉ ውስጥና እንዲያገኘ ለይድርግ ይቻላል ወይም ገዢያዊ ድምጽ መስጠት የለበትም በለው ለወሰን ይቻላል::

በውሳኔው ያለተሰማማው አቤት ማረጋገጫ ውስጥና ለወረዳው ፍርድ በት የማቅረብ መብት አለው:: የወረዳው ፍርድ በት የይምና መስጠው ስት ከመጠናቀቁ በፊት ውስጥና ይሰጣል:: ውስጥና የሙጨረሻ ይሆናል::

በዚህ መልከ በማስተካከል ውስጥና መስጠት ድምጽ እንዲያመር ለይፈጻሚ የሚቻለው የይምና ማቅረብ ከመጠናቀቁ በፊት ከደረሰ በታ እንደሆነ ህገ የሰቀምባል::

በተመሳሳይ ደንብ ለሰጥ የሚያገኘው ስዕስ ደንብ ለጥቃት በማለት አቤቱታ ቁርብ በተመሳሳይ
አነስተኛ ውሳኔ እንዲሸጻችን በእናቀጽ 95(5) ተደንግነት እናገኘለን::

በአዋጅ እናቀጽ 96 በድንብ ቅጂዬ ማረጋገጫ ወጪት ላይ ቁልጥ ያለው ስዕስ ቅጂዬው
ከተፈላጊው በቋሚ ቅጂዬውን ለምርመራ ማዘዣው አቤቱታ ስሜ እኩል አስመዝግበ በ48 ስክት ገዢ
ውሰጥ ለምርመራ ክልሉ አቤቱታ ስሜ ከሚታይ ማቅረብ ይችላል:: አቤቱታ ስሜው በ48 ስክት
ውሰጥ ውሳኔ ይሰጣል:: በውሰኑው ያልተስማማ አቤቱታ አቀራብ በ5 ቀናት ውሰጥ ለበርካታ
ይግባኝን ማቅረብ ይችላል:: በርካታ በማስጠበቅ ውሳኔ ያልተስማማ በ5 ቀናት ውሰት ለፋይናል
መቅለይ ቁርድ በት ይግባኝን ማቅረብ ይችላል::

ከዚህ በተጨማሪ በአዋጅ እናቀጽ 92(6) እንደተደነገገው ከዚህ በለይ ከተደነገገት ውሳኔ¹
ማንኛውም የፖ.ለተክ ዳርጅት ወይም የግል እጓዣ በርካታ በምርመራ ማረጋገጫ የሚሰጠውን ውሳኔ²
ውይም ተኋናዣ በመቋወጥ ለፋይናል መቅለይ ቁርድ በት ይግባኝ ማቅረብ እንዲሸጻች ተደንግጋል::

ከዚህ በለይ እንደተመለከተው የኢትዮጵያ በሂድ፣ በሂልስቦችና ህጻዣ የለአለዋ ስልጣን
ባለቤት መሆናቸውን የሚያረጋግጣ መስራታዊ ተቋማጥቶ መኖራቸውን ነው:: ስለሆነም
የኢትዮጵያ በሂድ፣ በሂልስቦችና ህጻዣ የለአለዋ ስልጣን ባለቤቶች ዓይወጥ በለን
በኢትዮጵያ ለመናገር ያስችሉናል::

2.3.3. ቁጥጥና ዴሞክራሲያዊ ተሳትሪ

አገልግሎት የሰነድዎች ለሰነድ የለዓለምነት መግለጫ አገልግሎት በቀጥታ የሚያደርግው
ዲሞክራሲያዊ ተሳትሪ እንዲሆነ ነው:: ይህም ማለት ለመስጠት ወደታቸው በማውረድ አገልግሎት
በቀርቡ በማግኘው የወረዳና የቀበሌ መስተዳድር በቀጥታ የራሳን ጉዳይ እንዲወስናን ማድረግ
ማለት ነው::

ከዚህ መንግሥቱ ሲለ ለዓለምነት በማግለጫው ደንጋጌ በንዱ እናቀጽ 3 አገልግሎት የለዓለም
ለመስጠት የሚያገኘውን እንዲ መንገድ የአገልግሎት ቁጥጥና ዴሞክራሲያዊ ተሳትሪ
እንዲሆነ ደንግነኩል::

አዝበ በቀጥታ የሬስናን ገዳይ በራሳ የሚውሰን መሆኑ የእዝበ ለዓለምነት መገለጭ
ስለሆነም ይፈጸመል. በተግባር የሚተረካምበት መሆኑ አይከራከርም::

በሌሎች ይፈጸመል.የወ አገልግሎም በሆነ አዝበ በቀጥታ በዋናና አሰጣጥ የሚሳተፍበት
ሁኔታ እንዳለ ለምሳሌ 1/ የምክር ቤት ተወካይታን በመምረጥ 2/ በእንዳንድ ወሰኝ ገዳያች
ገዢ በእዝበ ወሰና በመውሰን ቅጥታና ተሳትሮው እንደማግለጫ ተመልከተናል:: ይህ
በኢትዮጵያው ልተገበር የሚችል ነው::

አዝበ ተወካይታን በመምረጥ ለዓለምነቱን አሳይረጋገጫ ይረዳ ከዚህ በተጨማሪ የእዝበ
ቅጥታና ተሳትሮ ምን ያደረጋል? የሚል ጥያቄ ለነገ ይቻላል::

በእርግጥም የእዝበ ቅጥታና ተሳትሮ አንዳ የለዓለምነት መገለጭ በሆነም:: በኢትዮጵያ
ሁኔታ የእዝበ ቅጥታና ይፈጸመል.የወ ተሳትሮ ከዚህም በላይ ትርጉም ያለው ነው::

“የዲሞክራሲና የመልካም አስተዳደር ስርዓት በተማሪ አኩረን ተማሪው የሚሆነው
ይህንን ለማድረግ የሚያስችሉ የተለያዩ የዲሞክራሲያዊ አገበብ ተቁጥቶና ይርቃቶች
በተፈጻሚነትና በተመናከሩበት በአጠቃላይ ወሰኑ የዲሞክራሲ አስተሳሰቦና ማህል
በያዘጋበት ሁኔታ ነው:: በመሆኑም በብዕትምች የቆበረ የዲሞክራሲ ሥርዓት ባለቸው አገልግሎም
በተፈጻሚው የታሪክ ሂደት እንዲሆነ ቅድሚቱን ሁኔታ መኖርበት ተቋል:: በተፈጻሚው ሂደት
መጀመሪያ ከፍተና ይረዳ ሌሎች የለው የእዝበተሰብ ከፍል ቅጥሎ ይረዳ በደረጃው ወደ አዝበ
የወረዳ በብዕት ወጪ ወረዳ የተፈጻሚ የዲሞክራሲ በአል እውን ሆኖል:: አገልግሎም
በሚመሩባቸው መሠረታዊ መርሆምች በሀገመንግሥታዊ ስርዓቱ ሌሎች የሚበዛው
እዝበ እንደ ዓይነት የጋራ አቅም ለመሆኑ ችልል:: ሌሎችም በስለማዋና በዲሞክራሲያዊ
መንገዶ በውጭዎት በእዝበ ወሰና በምርጫ መንገዶች ብቻ የመቀታት በአል ይበሽል::
እንዲሆነ ቅድሚቱ መሠረታዊ የእመሰከተት የእምነትና የባሳል እንዲነት መሠረት በጣለበት
ሁኔታ የሚፈጻሚት ሌሎችም መለሰተናና በዲሞክራሲያዊ አኩረንና በመቻቻል ስርዓቱን
ለቀመሳና ለአዲር የሚያጠሙ ለሆነ ችልዋል:: በተመማማይ መልካ በተፈጻሚው የታሪክ
ሂደት የተፈጻሚ የመንግሥት ተቁጥቶ ተርጉሙ ማንበሻት ማረጋገጫ ወዘተ የተለያዩ
የእዝበተሰብ ከፍሎችን ጥቅም በቆበረ አኩረን ማረመዳ የሚችሉ በመሠረታዊ መርሆምች
ለ እንደ ዓይነት አመሰካከተና እምነት ያለቸው በዚህ ሌሎች ተመስርተው በጋራ የሚሰሩና
መለሰተና ሌሎችቻቻውን በዲሞክራሲያዊ አኩረን ለመቀታት የሚችሉ ሆኖዋል::

...

በኢትዮጵያውያን የዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ አዲስ አበባ ተቀብዬ የሚችለው በተመማማይ መልካም በመሠረታዊ መርሆዎች እና ሁጻዊነት አንድ ዓይነት የጋራ እምነት የሚደገበበት፣ በዘመኑ እና ተመሥርቶ በጋራ እምነቶች ዘርፍ አገር የሚሰራበት መለሰተኛ ልቦነቶች ስርዓቱን ለቀዱስ ለአዲስ ለቅዱስ ለአዲስ ለቅዱስ የሚፈጸመው አገባብ ተቋሙኝና ይርሱቸው በዘመኑ መንፈሳ የሚያስተበት ሁኔታ ሲሆን በመነው::

ነገር ገን አገልቻን ይህን ሁኔታ እኝም በተራለመ ሂደት ለመፍጠርም በተመችቶና በቀለስ
ሁኔታ ላይ አይደለቷም፡፡ የፊጥኩረሰ ጉዳይ በአገልቻን የነፃስ አድን እንቅስቃሴ ጉዳይም
ቍምር ሰላምነ በተፏጠነ ሂደት መጠናቀቁ አለበት፡ አለበለሁም ከጥቅት መሆን አገልቻለም፡፡

የዲ.ምኩራል. አንበሳ በእናጣኝ ስር እንዲሰድ እምነትና ተቋማዊ እንዲፈጻና እንዲጠናከር
ከተፈለገ መለያ አብረታስቦ በዲ.ምኩራል. ስርዓት ግንባታው እንቅስቃሴ ወሰጥ በስራትና
በቀጥታ መሳተፍ አለበት::

3

የዲ.ጥዣክራለ. ስርዓት. ለመንግባት. በሚደረገው. የእለት. ተእለት. ታማል በቀጥታ ተሳታፊ እያሆነ
ከላምና መማር፡ ገድለዋናን እያስተካከለ መዝኑ ክፍቃን እያሳለበት ከሥርዓቱ በቀጥታ
ተጠቁማ. መሆን አለበት፡፡ በዘመኑ ሂደት መለው አሁን በተፈጻሚነት ሂደት ዓ.ጥዣክራለ.
ከሚያስተካክለት. መብትና ቅቅም ተቁዳሽ እያሆነ ከላምና ከወይይሩና ከከርክሩ እየተማረና
የዲ.ጥዣክራለ. ባሻለን እያጠናከረ ለዲ.ጥዣክራለ. የተመችች ሆኔታ በአፏጣዊ ለፈጻሚ ይችላል፡፡
የዲ.ጥዣክራለ. ተጠቁማ፡ መብቃና መቀመጥ የሆነ ሲሆ አብረተሰቦዎች ዘይል በመቆጠር ተቆጠዎ
ሥርዓት. በእንቃቤጭ እንዳይቀጥሙና የአገራችንም ስልዕና አገር እንዳያከትና ለማደረግ
ይችላል፡፡

.....

እንደሚታወቂው ሁሉ የህንጻችን ይሆነትና እሳ ቅርቡ እኝም የከፌ ስር የሰይድና
የተወስኑበት ማንኛውም ያለት ነው፡፡ የተሰተካለ የልማት አቅጣጭ ተይዞ መለው አብረቱስስብ
ዳሆነትና ለመዋጋት ከፍር ዓር በማንቃቅበት ወቅትም በሆነ ከፍተኛ ትግልና ገዢ
የሚጠይቷል ለሆነ መሆኑ የሚያቀር ነው፡፡ ይህ በሌሎች ሁኔታ ከእነዚሁ መውጥት
አይቻልም፡ አገባችን ለከፍተኛ እና መጠለው አይቀርም፡፡ የሚከተሉት አገባው በሌማት
ተማሪ ከፍር ዓር እንዲንቀሳቀስ ከተፈለጉ ከሚገኘው ልማት በቀጥታ ተጠቃሚ መሆኑ

አለበት:: ገልሎምና ለመቀየስ በማዳደገው ወይም ከርከር በቀጥታ ተኩቃቄ በመሆን ተቆሙን የሚያስጠበቅለት ገልሎምና እንዲቀረብ ማድረግ መቶች አለበት :: በእራዳዚም ሂደም ከልምና እየተማረ ማስተካከል አለበት:: በወይይትና በተግባር ገልሎምና በእርግጥም የሚጠቀሙት መሆናቸውን መገንዘብና ማመን አለበት:: ይህ ስይሆን በመፈልጉ በልማት ተግባር ላይ በመሰተና አገራቱንና ልሳን ማሞን እያወቂልም:: በላይ አነጋገር በደመጥኬስኩም ሂደት በቀጥታና በሰራው ተኩቃቄ ከልሆነ በስተቀር በልማቱ መሰኑ እንዲመወት የሚፈለጊውን ማኅ መጠወቂት እያወቂልም:: በአገራቸን ያጣመኩስ እንዲተጨማሪ የልማት ሁኔታ በመሆን ማገልጻ አለበት ያልነው ጉዳይ በተማረ አከዋኩን ተግባራዊ መሆን እያወቂልም:: ስለሆነም የህዝቦ ቅጥታና ተሳትፎ ከለው አጠቃላይ ተፈላጋሉት በተጨማሪ የድሆነትና ጉል ቁርቡ አዘጋጅነት በመበጠስ ህዝባቸንን ከጥሩት ለመታደግ የሚያስችል ቁልፍ መሰረምና መሆኑ ለሰመርበት ይገባል::

በአገራቸን ተጨማሪ ሁኔታ ከህዝቦ ወደ 85 በአቶ የሚሆነው አርሱ እናር ነው:: በእርሱ እናሩ መከከል በእሁኑ ወቅት ይህ ነው የሚባለ የጥቅምም ሆነ የመበት ማጭትና ለያነት የለም:: እናሩ ድርጅት የአርሱ እናሩን መብትና ጥቅም ማስጠበቅን በዋናና ዓለማነት ይህ ከተነስና በእርሱ እናሩም ተቀባይነት ከገኘ በፖ’ለቲካ ሂደቱ ላይ ወሰኝ ተክናና ማሰረፍ የሚችል ይሆናል:: ከዚህ ወጪ ያለው የፖ’ለቲዎች በቻ እኩን መባዛና የፖ’ለቲዎች ለልማት ለመያዝ በቻ እኩል የማይከናት ነው:: ከዚህ በተጨማሪ በተወቃቄ ሪፖ’ለቲዎች እኩዎስ በመሆናቸውና የየነኩውንም የአጠረተሰበበት ከፍል መብትና ጥቅም በበቻ መውከል ያልቻሉ በማስተካከለ የተሰበበው ሆነው ይገኛል:: የፖ’ለቲዎች ድርጅቶች በዚህ መሰከተ እኩን ይከማ በሆነት ወቅት ከነስ ባሻነር ሂደት እያንዳንዱ የሀበረተሰበበት ከፍልና እኩ በበቻ ማስተና አማራዊ የለለው ይሆናል:: የህዝቦ ቅጥታና ተሳትፎ እኩን በባጥ ተፈላጉ የሚሆንበት እናሩ ምክንያትናም ይሂች ነው::

/ በእኩናየኩ የፊርማዕስ ስርዓት ግንባታ ጉዳዮች ላይ የተወሰደ /

ከዚህ በላይ የቀረበው ድሆናል::

1. የፊርማዕስ ስርዓት ግንባታ ጉዳዮች ላይ የተወሰደበት እኩናየኩ የፊርማዕስ በአገራቸን ለሰመርናቸው የሚችለው በተሸዘዴው ሂደት ላይሆን በእኩናየኩ እኩናየኩ በቻ እኩናየኩ:: ይህ ማስቀበት የሚያስችል የተገነባ የፊርማዕስ ተቀማት እኩናይለለ::

2. በአት’የክያም ድህንት’ን በፍጥነት ማስወገድ የህልውና ጉዳይ እንደሆነ እና ድህንቱን የማስወገድ ሥራ እውን ለሆን የሚችሉው የመለው ሁበረተሰብ የነፃ ተሳትሪ ለጥር በቻ እንደሆነ፡
3. 85 በሙያ የሚሆነው ሁዝብ እርስ እናር በሆነበት እንዲ ይርሱት የእርስ እናናን መብትና ተቀም ማስጠበቅና ወንጀ ዓላማው እናር ከተነሰ በፖ’ስታኩ ሂደቱ ሌይ ወሰኝ ተግኑና ማሻረና የሚችል በሙሁኑና ለሌላ ጉርጹ ለሌማን ለመያዝ በቻ እናል የማይከፍት በሙሁኑና ለሌሎች የፖ’ስታኩ ጉርጹውችም እኩ ይካማ በሆነበት ሁኔታ እያንዳንዱ የህበረተሰብ ክፍልና ካር በበቻ ማሳተፍ አማራጭ የለለው መሆኑን፡
- በማስቀመጥ በአት’የክያም ዓጥምክራስና ለመገኘበት የአገበው ቅጥታኩ ዓጥምክራስያዊ ተሳትሪ መተካም የለለው እንደሆነ ያስቀምጣል፡፡

ስለሆነዎች፡

- ✚ አገበው በቀጥታ ዓጥምክራስያዊ ተሳትሪ የሚያደርግበት ሁኔታ ካልተመጀች ዓጥምክራስ በፍጥነት ለገንባ እያችልም፡፡
- ✚ በአት’የክያም ዓጥምክራስ በፍጥነት ካልተገኘበ በረሱም ገዢ ለገንባ የሚችልበት እናል የለውም፡፡
- ✚ ሰለሆነዎች የአገበው ቅጥታኩ ተሳትሪ በሌሎበት ዓጥምክራስ እውን ለሆን እያችልም፡፡ ሰለሆነዎች በአገበመገኘመኩ የተደነገገው የአገበው ቅጥታኩ ዓጥምክራስያዊ ተሳትሪ የዓጥምክራስው ልዩ ባከርድ ነው ማለት ነው፡፡

በአት’የክያም ተጨማሪ ሁኔታ የአገበው ቅጥታኩ ዓጥምክራስያዊ ተሳትሪ ማለት ወንድ ማለት ነው? እንደሆነ ይገለጋል?

አገበው ቅጥታኩ ተሳትሪ እንዲያደርግ የሚፈለግ ከሆነ ይህንን ለያደርግ የሚችሉው በተግባር ቅጥታኩ ተሳትሪው ለገንዘጽ በሚችልበት ሁኔታ ነው፡፡ ይህ ደግሞ እውን ለሆን የሚችሉው ቅጥታኩ ዓጥምክራስ የሚገለጽባቸው ሁኔታውች አነስተኛ የአገበው ቅጥር ባለበት ሁኔታ ነው፡፡ ይህ ደግሞ ለገንዘጽ የሚችሉው በገዢታኩ ይረዳ በሚገኘ የአስተያየር እርከናች ነው፡፡ ሰለሆነዎች በቻ የመወሰን ለሌማን ያለው ያልተማከለ አስተያየር ለጥር የህግበው ቅጥታኩ ዓጥምክራስያዊ ተሳትሪናን መርሆ ተማሪው ማድረግ ይታሳል ማለት ነው፡፡

የዕቅተኛ የአስተዳደር እርከፍቶችን ማቅረብ በሚመለከት በኢት-ሙንግሥቱ አንቀጽ 50/4/
የሚከተሉው ተደንግነት እናገኘለን::

ከልሎች በከልልነትና ክልሎች አስፈላጊ ሆኖው በሚያገኘው የአስተዳደር እርከፍቶች
ይዋቅሶሉ:: ህዝቦ በዘቅተኛ የአስተዳደር እርከፍቶች በቀጥታ ይሳተኝ ወንድ ለዘቅተኛ እርከፍቶች
በቁ ስልጣን ይሰጣል::

በአገራችን ሆኑታ ገዢተኛ የአስተዳደር እርከፍቶች የምንጫቶች የገመር ወረዳዎች የከተማ ማዘጋጀ
በቶችና በስራቶች የተዋቀሩ የገመርና የከተማ ቅበሌዎች ፍቃድ::

ከዚህ አንቀጽ በቀበሌ ያረጋ ያለ ምክር በቶች ስኩ ያለ ቁጥር ያለኝው እንዲሆን ከተደረገ
በቀበሌው ዓይ ከሆነው ሁዝቦ ወሰኑ ከፍተኛ ባጪት የሚሰጠው ቁጥር የቀበሌ ምክር በት
አባል ስለሚሆን የሀገሪቱ ተሳትሬ ከሚፈጻሚ አኞች ላይ አስተዋጽኑ ለመረከት
ይችላል:: ከዚህ በተጨማሪ በነዚህ ያረጋዎች ያለ ምክር በቶች በመከራታዊ ጉዳዮች ላይ
ውጭናውቶችን ከመውሰናቸው በፈቻ ሁዝቦ በቀጥታ በየቀበሌውና በየመንዳርና ይሁን በየማህበሩ
እያስቀሰው ለመማከሩ ለመያዙ::

/ በኢት-የጀት የፊጥና ስርዓት ግንባታ ጉዳዮች ከሚል ድሁፍ የተወስኝ/

አሁን በኢት-የጀት አገራችን በዘቅተኛ ያረጋ የሚገኘ የቀበሌና በራ ማህበራት ወሰኑ
ህበረተሰቦ በቀጥታ የሚሳተፍባቸው በርካታ አባል ያለት መማከርት ጉባኤዎች ያለ ስሜን::
ከዚህ በተጨማሪ በተለያዩ በአካባቢ ለማትና ጥበቃ በተል ሁበረተሰቦን የሚያሳትኩ
እንቅስቃሴዎች የሚፈጸግ መሆኑን ስንመለከት ይህ ሁዝቦ በፈቻ ጉዳይ ቅበተኛ ተሳትሬ
እያደረገ መሆኑን:: ስለሆነም የለአለዋ ስልጣን ባለቤት መሆኑን እያፈጻሚ መሆኑን
እንደሚለን::

ስለሆነም ከዚህ በላይ እንደተመለከተው ሁገመንግስቱ የተመከራተበት እንዲ መከራታዊ መርሆ
የሆነው የሀገሪቱ ለአለዋነትን ያረጋገጫ መሆኑ ስሜን:: ይህም::

- በኢት-የጀት የለአለዋ ስልጣን ባለቤት ሁዝቦ እንደሆነ::
- ይህም ቅበተኛ መምራትና:: በቀጥታ የፊጥና ስርዓትና የሚፈጸግበት::
- ቅበተኛ ለመምራትና አለምአቀኑ ለምድችና ስርአቶች የሚጠረቀትን የምርመ
መርምጃና ሲታንዳርድችን የዚህ የምርመ ሆኖ ያለን እንደሆነ::

- የጊዜ በተመለከት መሰረታዊ ከሆነት የምርጫ ስርአቶች የአብዛኛው ስርአትን የሚከተል እንደሆነ፣
- የጊዜ እኩልነት፣ ፍትና ወዘተ መርሆምዎችን ባጊል መልክ ለመፈጸም የሚያስቀል ነገር መርሆምዎች መኖራቸውን፣
- ስብሰባዊ ዕጥነሮች መብቶች መከበራቸውን፣
- መቆራቸትና መሰባሰብ የተከበረ መሆኑን፣
- የምርጫ ስርአቱ በታማውች ወዘተ የሚታይ መሆኑን፣
- ቅሬታ የሚቀርብበት ስርአት መኖሩን፣
- ቅጥተኛ ዕጥነሮች ተሳትሪኝ በሚመለከት በቀበሌ ይረዳ የህዝብ ተሳትሪኝ መኖሩን፣

የተረዳን ሲሆን፣ ከዚህ በመለከት የህዝብ ለአለዋኑትን ለመፈጸም የሚችል ስርአት በመግንባት ለይ እንደሆነ መረዳት እንቻለለን፡፡

የመወያዙ ጥያቄዎች

1. ለአለዋኑትን በሚመለከት በእትጥቅ:ያ የነበሩት የተለያዩ አገመንግሥት ያስፈሩት እንደሚከተሉው ነው፡፡
የጊዜለሁለሁ አገመንግሥት እንቀጽ 1 ለአለዋኑትን ለጊልጋ እንደሚከተሉው ነው፡፡”
የእትጥቅ:ያ ታትስ ነገሥት መንግሥት ማዘት በእትጥቅ:ያ ነው፡፡ መለ ጉዢነት ሥር
የሚጠኑት አገልግሎት ሁሉና ማህተም ይረዳቸው ቅምር ነው፡፡ መለ ጉዢነቱና አገልግሎት የሚይናበበለ ዓይወ፡፡ አገልግሎት የገዢነት መብቶችም ለባሕድ የሚይተላለኝ ዓይወ፡፡”
ለአለዋኑት በዚህ ስነድ ” መለ ጉዢነት” በሚል መልክ የቀረበ ነው፡፡

የደርግ አገመንግሥት እንቀጽ 1/2/

የእትጥቅ:ያ አገበዋ ዕጥነሮች ሪፖርት ይሰጥታኝ መሆና የየበስ የአየርና የባህር
ግዢ የሚይናበበለኝ የሚይደራር ለአለዋ መንግሥት ነው”

እንቀጽ 3 /1/ በእትጥቅ:ያ አገበዋ ዕጥነሮች ሪፖርት ሲልጠን የሰርቶ አይሩ አገበበ
ነው፡፡

በእነዚህ የተለያዩ አገመንግሥቶች ለይ እንደተመለከተው ለአለዋኑት የተገልጻው ከግዢትና
ከድንበር እንዲር ነው፡፡ የእራዳው አገመንግሥት ይግሞ ለአለዋኑትን ከግዢትና ዓንበር

አንድር ስይምን ከስተዴች መብት ዝር በማያያዝ የቀረበ ነው:: ተከከለኝው የለጥላዊነት መገለጫ የትናው ነው?

2. የርግ በአገመንግሥቱ ስልጣን የሰርቶ እናኑ ነው የሚል ድንጋጌ ነበረው:: ይህንና በእርግ ጊዜ ስልጣን የሰርቶ እናኑ አሳለበም:: የአፈጻጸም አገመንግሥት ስልጣን የአትጥክቶ በሂድር በአገመንግሥት ስልጣን የሰርቶ ስለሆነ መግለጫው ማንኛነው?
3. አገባብ የለጥላዊ ስልጣን በለቤት የሚሆነው ለምንድነው? የአገባብ ለአለዋነት የሚመለከው ከምንድነው? የመንግሥት ስልጣን የዚህ ለወቅ አገባብ ለአለዋ ነው በማለተቸው ነው? አገባብ የለአለዋ ስልጣን በለቤት ስይምን ይችላል ወይ?
4. አትጥክቶ በምርጫ ስርአት የአባለጫ ድምጽ ስርዓትን መከተል ተገቢ ነው ወይ? ለለዚ የምርጫ ስርአቶች በአትጥክቶ ተግባራዊ በሆነ ፍንት መቀሚታ? ፍንት ጉዳት አለው?
5. ቤት በአንድ አገር በጥሩም በስርአቱ ሁሉም እኩል ተጠቃሚ ሁሉም እኩል ቤት እየደለም:: ሁሉትና ገበያት ያለው በስርአቱ በከፍተኛ ደረጃ ተጠቃሚም ሆነ ቤት ለሆነ ይችላል:: ስለሆነም ሁሉም እኩል ተጠቃሚና ቤት በሌሎች ሁኔታ ለሁሉም እኩል ድምጽ እንዲኖረው መድረግ ተገቢ ነው ወይ?
6. በሀገመንግስቱ እንቀጽ 9(2) ማንኛውም ቤት የመንግስት አካላት የፖ.ኤሌክ ደርጅቶች ለለዚ መሆኑት እንዲሆም በለሰልጣኖቸው ሁገመንግስቱን የሚከበርና ለሀገመንግስቱ ተገኘ የመሆን ሁለፊት አለባቸው ይለል:: በምርጫ ቁስቀሰ ወቅት ሁገመንግስቱ የህንብ ስይምን በህንቦ ለይ በተሰበት የተጠኑ ነው በለው መቀበቀበ ይህንን ድንጋጌ መጠስ እየደለም ወይ? በምርጫ ሁት በምርጫ ቁስቀሰ ወቅት ከዚ ወንጀል እንደሚያሳይ ደንግነኬል:: ሁገመንግስቱ የህንብ እየደለም በለው መቀበቀበ ከዚ ወንጀል ነው ወይ? ከዚ ወንጀል ወንጀል ማንድነው?
7. የምርጫ ወጪትን አለመቀበል መብት ነው ወይስ አገን መጠስ?
8. በምርጫ ወድድር የታዘበዎች ሆኖ ማንድነው?

5.2. የህን መንግሰት የበለቤት

የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህንጻዊ የተመዘገበበት ሌላው መስራታዊ መርሆ ወይም ችልሽ የህንመንግሰት የበለቤት ነው::

ሀንጻዊ የህንመንግሰት አንቀጽ 9

1. ህንጻዊ የህንራቱ የበለቤት አንቀጽ ነው:: ማንኛውም አንቀጽ ሌላው እኩል እንዳሁም የመንግሥት አካል ወይም ባለቤልጣን ወጥኑ ካወጪ አንቀጽ የሚችሉን ከሆነ ተፈጻሚነት የለውም::
2. ማንኛውም ካር የመንግሥት አካላት የፖ.ለቲካ ድጋፍ ሌላቸው ሌላቸው አንቀጽ ባለቤልጣኝቸው አገልግሎቶች የሚከበርና ለህንመንግሰቱን የሚከበርና ተገኘው የመሆኑ ታላፊነት አለባቸው::
3. በዚህ አንቀጽ ከተደረገው ወጪ በማናቸውም አካሄንን የመንግሥት ሲልጣን መያዝ የተከለከለ ነው::
4. ኢትዮጵያ ያወጪቸው ዓለም አቀፍ ስምምነቶች የህንራቱ አንቀጽ አካል ፎቶች::

ይህ ህንጻዊ የኢትዮጵያ በሂድቸቱ፣ በሂረሰቦችና ህዝቦች ሌላለዋ ሲልጣን መግለጫና ማረጋገጫ በመሆኑ የህንጻዊ ሁሉ የበለቤት ሁኔታ ነው:: የህንመንግሰቱ የበለቤት የሚከበርውም::

- ህንጻዊ በማከበር::
- ህንጻዊ በማከበርና
- ለህንመንግሰቱ ተገኘ::

በመሆኑን መሆኑን በግልጽ ያስቀምጣል::

ስለኢ.ፌ.ዲ.ሪ የህንመንግሰት የበለቤት በዘርዝር ከመመልከትናን በፊት ስለሆነ የበለቤት በመሆኑ መቆሰሻ ተገበረ ነው::

5.2.1. የህን የበለቤት ዓንስሳሳቢ

የእና የበለቤት መሳሪያ ሌላው በሆነ ከእና በሆነ ከይደለም:: ለሚሆራው ሥራ ሁሉ ተጠቃቄ ነው መሳሪያ ነው:: የእና የበለቤት በሌሎች ሁኔታ ሌናር የሚችለው የሰው የበለቤት:: ይህም መሳሪያ ተጨማሪ ቡድል ያለቸው ሲወች የበለቤት ነው:: ሁሉም ሌላው

በእና በማይወጥዎች ሥርዓት ተጠያቄ ያልሆነው ወገን እንዳልተዋና እንዳሻው ማድረግ
ደቃላሉ ማለት ነው:: በታሪክ ጉዢዎችና አካል እንደ የነበሩት ጊዜ ነበር::
ስለሆነም አካል ማለት የገኘው ፍላጊትና ፍቃድ ማለት ነበር::

What pleases the ruler is the law.

የእና የበላይነትን ማከበር ማለት::

- ፩ የህንጻቱ የበላይ አካል የሆነውን አካል መንግሥቱን ማከበርና ማስከበር::
- ፪ በእና መንግሥቱ መሠረት ሥልጣን የተሰጣቸው አካላት የሚሰጠትን ውሳኔ ማከበርና
ለውሳኔ ተገኑር መሆኑ::
- ፫ በሚሰጠት ውሳኔዎች ላይ ቁልፍ አካል፣ በህን መንግስቱ የተፈጻሚነት መብቶች
ከተማለ፣ ወይም ማንኛውም አይነት አለመግባባት የተቀመጥ የህን ስርአቶች ተከትሎ
እንዲስተካከለ፣ እንዲታረሙ ማድረግ::
- ማለት ነው::

የእና የበላይነት በተለያየ መልካም ይገለጠል::

1. ሥልጣንን መቆስት (Limitation of power)

የእና የበላይነት እንዲ መሠረታዊ መግለጫ ባለሥልጣኝ እንዳልተት ያለንዳ
የሚመስትበት ሁኔታ እንዳይኖር በማድረግ የመቆስት ሥልጣኝውን መገዢ ነው:: Rule
of law puts limits on the discretionary power of the government, including
the power to change laws.

ይህም ማለት ማንኛውም የስልጣን አካል ወይም ባለሥልጣን የሚሰራው ሥራ በህን
በተሰጠው ሲልጣን ላይ በቻ መሆኑ አለበት ማለት ነው:: በህን ከተሰጠው ሲልጣን በላይ
መስራት ያለበልጣን መሠራት ሲለሆነም የህን መግቢ ይሆናል ማለት ነው::

2. በህግ ፊት እኩልነት፣

የህግ የበለቤት ሌላው መገለጫ ማንኛውም ስው የፈልጋው የከልማን ደረጃ ይተረው ሁሉም ስው በህግ ፊት እኩልና ተጠሪቁ ይሆናል ማለት ነው፡፡ ስለሚገኘው በየትናውም ደረጃ የሚገኘ ስው ለማረዳዎች የህግ መግቢት በተመሳሳይ ህግና ስርዓት መሠራት ይጠየቃል ማለት ነው፡፡

3. ስልጣንን በሙቀቃው ጊዜ የሚኖር የሥነሥርዓትና አፈጻጸም ሥርዓት፣

ማንኛውም የሥልጣን አካል ወይም ባለቤልጣን ለመወሰን ስልጣን ባለው ጉዳይ ለይ ለመስን በወጪኩና አስተያየቶች የሚገባ ስርዓቶች፡ ለጥናቶች የሚያችሉ መሠራታዊ መብቶች አሉ፡፡ ስለሚገኘው የመወሰን ስልጣን በጥናውም በሚወሰንበት ጊዜ ለከበሩ የሚገባው የሥነሥርዓት ሁሉም ደንብ ቀድሞ ባለው የተዘረዘሩኝና ሁሉም ስው የሚያውቀቃው ለሆነ ይገባል፡፡ እነዚህ ሁሉም በግልጽነት ተግባራዊ መደረግ አለባቸው፡፡

If the government is to be restricted in its exercise of discretion, the government has to follow legal procedures that are pre-fixed and pre-announced.

ስለሚገኘው ለምሳሌ ወንጀል ስርቃኬል ተብሎ የሚጠረጋበር ስው ለይ ታርጋሙ ሲደረግ ወይም ክስ ቁርቦ ለመስንበት በማስረጃ ማስቀሰብ፡ በከርክር ሂደት ለይ የህግ አፈጻጸምዎና ቁርድ በቱ ለይከበሩው የሚገባው ስርዓት ማለት ነው፡፡ ሁግ አውጭው ሁግ በሚያውጠበት ጊዜ ለጥናቶች የሚያችሉቶች መስራታዊ መብቶች እንዲከለ ሁሉ አካል በማውጫት ጊዜ የሚከተለቶች ስርዓቶችም በዚህ ውስጥ የሚከተለው፡፡

የለአለዋ ስልጣን ባለቤት የሆነው ሁዝብ በተወካይኩ፡ አማካይነት ያወጣቸውን ሁሉም ለጠብ የሚጥነው ወገን ተጠሪቁ ካልሆነ የሀዘብ ለአለዋነት ተጠስ ማለት ነው፡፡ የአሁበት ለአለዋነት የሚረጋገጥ ካሆነ የአካል የበለቤት መረጃገጥ ይኖርበታል፡፡ የሀዘብ ለአለዋነትና የህግ የበለቤት ለነጠበለ የሚያችሉ ዓይነው፡፡ በፊጥከራከራዊ ስርዓት ሁሉም የሀዘብ ለአለዋነት መገለጫ ስለሆነ ወረጃ እንዲያከበሩ የሚጠየቁት ሌላ ስው በእነሱ ለይ የሚነውን አካል

አይሁን እኩለታው በቀጥታ ወይም በተወካሪታው አማካይነት ያወጪትን አገልግሎት ነው:: ስለሆነም በፊጥከራከራያዊ ስርዓት ውስጥ ይህ ቤት ህንጻ አከበረው እንዲኖሩ እንደ መሠረታዊ ጥናትነት ነው:: ስለሆነም በፊጥከራከራያዊ ስርዓት ህንጻ ለማክበር ጥቂ ነባራዊ ሁኔታ እስ ማለት ይችላል::

5.2.2. የህግ የበለቤነትን ለማስፈጸም የተቀመጠ የህግ ስርዓቶች

1. ስልጣን በህግ መገዳብ

በማንኛውም ስርዓት የህግ የበለቤነት እንዲረጋገጥ ከተፈለጉ ገዢ የለለው ስልጣን ያለው የመንግሥት አካል መኖር የለበትም:: ማንኛውም የመንግሥት አካል ስልጣን በህግ የተገዢበ መሆኑ አለበት:: በፊጥከራከራያዊ ስርዓት ሁጻመንግሥቶች የከፍተኛው የሰልጣን አካል / የህግ አውጭው ስልጣን / ስልጣን በሀገመንግሥቱ የተገዢበ ነው:: ሁግ አውጭው አካል ሆኖ የሚውጥት ስልጣን በኋረውም ያለገኘበ እንደፈለጉው የሚያውጠው ስይሆን በሀገመንግሥቱ የተቀመጠ መሰረታዊ መብቶችንና ነገኖችን እንዲሆም የህግ ስርዓቶችን ባከበረ መልከ በቃ ነው ማውጥት የሚችሉው:: የሚውጥት ሁት መሰረታዊ የሆነ መብቶችን የሚያከበሩና የሚያጥኑ መሆኑ አለባቸው::

2. የሰልጣን/ ለራ ክፍፍል መኖር:

ሰልጣን በእንደ በታ ከማከማጥት ስልጣንን መከፋፈል የህግ የበለቤነትን ለማረጋገጥ እንደእንደ መሆኑም ይጠቀሳል:: በንድፈ ሁሳብ ደረጃ ስልጣን አይከፋፈልም የሚከፋፈው ተግባራዊ ዓቶው የሚል ክርክር የሚያቀርቡ ጥሃሁራን እንዲለ ሁሉ:: ስልጣን ይከፋፈለል በለው የሚከራከሩ ጥሃሁራን አለ:: ይህ የንድፈሁሳብ ክርክር እንደተጠበቀ ሆኖ በሁሉም ይጥከራከራያዊ ስርዓቶች ማለት ይችላል የመንግሥት አካለት በህግ አውጭ:: ሁግ አስፈላጊሚና ሁግ ተርጉሙ የተከፋፈለ ነው:: ስለሆነም ሁግ አውጭው ሁግ ከማውጥት አልበኝ ሁግ በማስፈጸም ሲሆ ውስጥ አይገባም:: ወይም የቆኗነት ለራ አይሰራም:: የህግ አስፈላጊሚውም ሁግ ከማስፈጸም ውስጥ ሁግ የሚውጥትም ሆነ የቆኗነት ሲሆ አይሰራም:: የቆኗነት አካለም የቆኗነት ከመስጠት ውስጥ ሁግ ከሞዕስም አያስፈላጊም::

ይህንና የእነዚህ አካላት እንደን ሌሎች የመቆጣጠር ሆኖታ እንዳያስረከት መንግሥቱ ይለያል:: ለምሳሌ በኋዕላማዎች ስርዓት ውስጥ ንፃዕላማዎች የሂርለማ አባላቶች በቀጥታ በሁዝብ የሚመራው ለለማሆኑ እንደ ሌሎች መቆጣጠር የሚችሉት ስርዓት ነው:: በያኅኑት ስራ ላይ የሚቀመጥው የመንግሥት ሁሉም በሁሉም የሚፈጥሩ አካላት ለምጣት የሚመረጥ በሙያነት የያኅኑት አካላ በእንደኛው ወገን ተሽኑና ስር እንዲይውድቁ ያደርግዋል:: የያኅኑት ስርዓቱ ይግሞ በሚቀርበለት ክስ መሠረት በእነዚህ አካላት የተሰሩ ሁኔታ ያለተከተለ:: ለራውች ወይም ከሆነ ውሃው የተሰሩ ለራውች እንዲያተካለ:: አጥፏው እንዲቀጥ:: ተገኘው እንዲከለ ያደርግዋል:: ለምሳሌ በአማሪ ሁኔታው አካል የሚያውጥው አካል በሆነ መንግሥቱ የተደነገገትን መሰራታዊ መብቶች የሚችሉን ከሆነ በፍርድ በት ክስ ቁርቦበት ለእር ይቻላል::

በለለ በከል በሂርለማንታዊ ስርዓት ሁዝቦ በቀጥታ የሚመርጠው የሀዘብ ተወካይች የሚገኘበትን ሁኔታውን በታች ለለማሆኑና የለአለዋነት መገለጭ ተደርሱ የሚውሰድው ይህ አካል ለለማሆኑ ሲልጠን እንደተከናወለ ተደርሱ እየቆጠርም:: ሁኔታው ከመሆከለ የእስራያሚውን አካል የሚመርጠበት ስርዓት በሙያነት ሂርለማው ከሆሉም የበለጠ ሲልጠን ያለው ለሆነ በኋዕላማዎች ስርዓት እንዲለው ለለዙች አካላት የሚቆጣጠሩት እየደለም:: ይህንና የስራ ክፍፍል ገን ተመሳሳይት ያለው ነው:: በዚህ ስርዓት ውስጥ የሀዘን አውጭው አካል በሆነ መሠረት መሰራቱን ለማረጋገጥ የተቀመጠ ስርዓትም እንየአገሩ ይለያል:: በእራዳዲሮ ሁኔታውን የሚችሉን ሆኖ ከተገኘ እና ይህንን በሚመለከት ተቀም ያለው ወገን ከጠየቀ የፊልጋሽን የሆነ በት ሁኔታ በእርግጥም ሁኔታውን የሚችሉን ሆኖ ከእገኘው ለሻለው ይቻላል:: ለለሆነም በእትጥቅድ ሆኖታ ሁኔታ ሁኔታውን የሚቆጣጠር አካል በሙያና የሀዘን የበለይነትን ለማረጋገጥ በግኝ ስርዓት እንዲከለ ያመለከታል::

ስልጠን ወደገኘ በታች ለይሆን ወደታች የሚከናወለበት ስርዓትም በተመሳሳይ መልክ የስልጠን ክፍፍል አካል ነው:: ፊልጋሽለዋ አውቃዬ ባለችው አገራት ሲልጠን ለፊልጋሽ መንግሥቱና በከልለ መንግሥታት መከከል ይከናወለል:: በእራዳዲሮ ቀረቡ መንግሥቱ ፊልጋሽለዋ በሙያነት የሆነንያት ለፊልጋሽ መንግሥትና ለከልለ መንግሰት የተከናወለ ነው:: በእራዳዲሮ አገል-መንግሥቱን ለመለውጥ የበርካታ ክልላዋ መንግሰት ለማጥነት::

ያስፈልጋል የህግ ሥልጣንን ለተለያዩ አካላት በመከናዬ የህግ የበለይነትን ለማስጠበቅ
ጠንካሬ ቅስትና መኖሩን የሚያሳይ ነው::

3. የዘመኑ ይጥከራስና የወር ስብአዊ መብቶች መከበር

የዘመኑ ይጥከራስና የወር ስብአዊ መብቶች በመከበርናው እኔታ በመብታናው ተጠቁሙው
በመንግሥት ላይ የሚታደረ ድክመቶችንና ስህተቶችን ጥሩቶችን የሚያጠበብት በዘመኑ
መሰረት ለሎቶች የመንግሥት የስልጣን አካላት በህግ መሠረት ስራቶችን እንዲመጠ
በማድረግ የህግ የበለይነት እንዲከበር ካፍተኛ ማና አላቶች:: ከዚህ ዓይነት ተያይዞ እኔታ
ተመከሮችናውን በማንኛውም ገዢ የመጥራትና የመተካት መብታናውን በመጠቀም
ተመከሮችናውን ለሽያጭ ለሰማችለ መንግሥት በእግና በህግ መሠረት በቋ እንዲሰራ
የሚያሳይ አስፈላጊ ነው::

ይህንና የህግ የበለይነት ለባልና ሆኖ መከበር አለበት ለባል ስርዓቱን ባለጠበቀና ካስልጣን
ውጭ የወጣ ሆኖ ማከበርናው ይጠይቷል ወይ? የሚል ተያቄ ለነፃ ይቻላል:: በይጥከራስና የወር
ስርዓት መንግሥት ውስጥ ስርዓቱን ባለጠበቀ መሰረት የሚወጣ ሆኖ ሆኖ አይደለም:: ለሰማችናው
ይህንና አለማከበር እንደሆነ መጠስ አይታይም የሚል ክርክር ለተጠበቀ ይቻላል::

በብዕውች ይጥከራስና የወር ስርዓት በተመሰረተባቸው አገሮት ማንኛውም የስልጣን አካል
የሚያወጣው አገልግሎት ወይም ደንብ የሚታረምበትና የሚስተካከለበት ስርዓት አለ:: ለሰማችናው ሁን
በአገባበት ሥርዓቱን ጠብቆ የወጣ ነው ወይም አይደለም በለው ለመወሰን የሚችለው በስርዓቱ
ውስጥ ይህንና ለመወሰን ለሰማችና ይለው አካል ነው እናቸ ማንም ለው አይደለም:: ለሰማችናው
ማንኛውም ወገን ይህንና ስርዓት ተከትሎ ሁን እንዲሻር ወይም እንዲለውጥ ተያቄ በማቅረብ
ውሃኑ እንዲሰጥ ማድረግ እናቸ ለሰማችና ባለው አካል የወጣን አገልግሎት ወይም የተሰጠን ወሃኑ
ሱርዓቱን የጠበቀ አይደለም ወይም ለምሳሌ ክሳት-መንግሥቱ ዓይ ይቻልናል በማለት
አለማከበር አይቻልም:: የአገልግሎት የሚረጋገጠው ማንኛውም ለው ይህ ሆኖ ካስልጣን
ውጭ የወጣ ለሰማችና ሆኖ አይደለም ለሰማችናው አለአገበኛው በማለት ለይሁን ሁን እንዲሻር ወይም
እንዲለውጥ በተቀመጠው ሥርዓት መሠረት ሥልጣን ለለው አካል በማቅረብና እንዲታረም
ማድረግ በቋ ነው::

የህግ የቦላይነት ባለቤት የሰውን ውሃኔኩ (Discription) መልዕስ በመልዕስ ይጠናል ማለት አይደለም:: እያንዳንዶች ጉዳይ በአገር ተወስኗ ትቁሙጥ በባል ለእኩረቶም አስተዋሪ እንዲሁም ውሃኔኩ ከተጨማሪ ሆኖታ ወር እየተገኘበበ መሰጠት የሚገበው ከመሆኑ አንፃር ፍትሬንም ማብት ይሆናል:: አዘጋጅ በተጨማሪ የሚታይልም አይደለም:: እራሳ ህገ በሆነም አጥቢስ የመጣ ስይመን በሰውች የሚወጣ ነው:: በፈጥቶው ተግባራዊ የሚሆኑ ስይመን በሰው አማካይነት ተግባራዊ የሚሆኑ ፍቶው:: ለሰውነም ወኩ ተያቄ የሰውችን አገባብ (Discription) መልዕስ በመልዕስ ማስወገድ ስይመን በህግ የቦላይነትና በሰውች የመወሰን ነገነት መሆል ማዘዣናን ለመጠበቅ ነገነትን እኩልነትን እና ፍትሬን ማረጋገጥ ወይም ማግኘት የሚታይበት ሥርዓት መዘርዝር ነው::

5.2.3. ሆነ ህገ መንግስት የቦላይነት በጠቃላላው

ሀገ መንግስት የእንዲት አገር የቦላይ ህገ እንደሆነ በተለዋዋል የምንስለማውና በብዕት የፊርማ ተገልግ የምናገኘው ሁኔታ ነው:: ሆኖም

- ✓ የህግ መንግስት የቦላይነት ስንጻ ችግር ማለታችን ነው?
- ✓ የህግ መንግስት የቦላይነት ተፈጻሚው ባህሪያት (እስንስ) ችግር ችግር መመረጃዎች ሁኔታችን ይጠቃላላል?
- ✓ እንዲት አገር ህገ መንግስት የእንደቱ የቦላይ ህገ መሆናቸውን የሚያረጋግጣባቸው አይወም ችግርናን ፍቶው?
- ✓ የህግ መንግስት የቦላይነት የሚከበርና የሚከከበር ግዢታና ቡለፈነት ያለባቸው አካላት የትክክለኛ ፍቶው?
- ✓ የህግ መንግስት የቦላይነት በተማሪ ሆኖታ ዕውን የሚሆኑው እንዲት ነው? የሚለትን ጥያቄዎች ለመመለስ ዕንሰ ሁኔታን በዘርዝር ማየትና መተንተን ይጠቃቋል::

የህግ መንግስት የቦላይነት ስንጻ በእንደቱ ወሰኑ ህገ መንግስቱ ማናቸውንም ለውና የመንግስት አካላ ወይም ባለሥልጣን የመግዛት (Govern የሚደረግ) ወይም የሚከገድድ ሁኔል ወይም ባቃት አለው ማለታችን ነው:: አዘጋጅ ሌሎ የህግ መንግስት የቦላይነት ስንጻ:-

- ✓ ማኅቶችውም የመንግስት አካል ማለትም ሁን አዎች፣ ሁን አሰራዊሮ እና ሁን ተርጉሙ አካል የሰላማና ሁሉፊታቸው የሚመለከውና የሚቀዱው ከሁን መንግስቱ መሆኑን፣
- ✓ ስልጣና ሁሉፊታቸውን ሥራ ሌይ በሚያውለበት ጉዥ ሁን መንግስቱን ድንጋጌዎች የሚከበር ሁሉፊት ያለባቸው መሆኑን፣
- ✓ ማኅቶችውም የመንግስት አካል በሁን መንግስት በተሰጠው ስልጣን ለመጠቀም ወይም በሁን መንግስቱ የተሰጠውን ስልጣን አለማባብ በመጠቀም ሁን መንግስቱን የሚችሉን ማኅቶችውም ሁን ውሃኬ ወይም ሌላ አይነት ተግባር በፈልግም አድራሻቱ ሁጻዊ አስገዳጅነት እና ተፈፀማኬት የሚያደረውና ሲሆን መሆኑን፣
- ✓ የፊልክል ቁርዕ መንግስት ባለቤቸው አገርቸ የፊልክል መንግስት ስልጣና ሁሉፊት ከሁን መንግስቱ የሚመለሙ መሆኑና የፊልክል መንግስታትም ስልጣን ምንምና መሠረቱ የሁን መንግስቱ ድንጋጌ መሆኑን፣
- ✓ የፊልክል መንግስት በሁን መንግስቱ ለፊልክል መንግስታት በተሰጠ ስልጣን ጥልቂ መግባት የለለበት መሆኑና ክልሉታቸው ለፊልክል መንግስት በተሰጠ ስልጣን ጥልቂ መግባት የለለባቸው መሆኑን፣
- ✓ የፊልክልም ሆነ የፊልክል መንግስታት ስልጣናቸውን ሁን መንግስቱን በሚችሉን መንገድ መጠቀም ያለባቸው መሆኑና ሁን መንግስቱን በሚችሉን መንገድ የሚያውጠት ሁን ወይም የሚሰጠት ውሃኬ ሁጻዊ አስገዳጅነትና ተፈፀማኬት የለለው ሲሆን የሚሆን መሆኑን፣
- ✓ ማኅቶችውም የህይማኖት ተቁም፣ የፖ’ለቲካ ድርጅት ወይም ማህበር ሁን መንግስቱን የሚችሉን ማኅቶችውም አይነት ውሃኬ ወይም እንቅስቃሴ ከሚደረግ የመቆጠብ ጉዳታና ሁን መንግስቱን በመጠስ የሚያማራሩት ውሃኬ ሁጻዊ ተፈፀማኬት የለለውና ሲሆን መሆኑን፣
- ✓ የመንግስት ጽልሰዎች ስትራቴጂዎችና ለለቻ ተግባራት ከሁን መንግስቱ የተቀናና የሁን መንግስቱን መርሆች ወይም ድንጋጌዎች የሚችሉን መሆኑን ያለባቸው መሆኑና ጽልሰዎች ስትራቴጂዎችና ለለቻ ተግባራት ሁን መንግስቱን የሚችሉን ለሆነ ሁጻዊ ተፈፀማኬት የለለቸው ሲሆን መሆኑን፣

ለመግለፅ የምንጠቀምበት ይንሰ ሁሳ እንዲሆነ ሲለ ሁን መንግስት የበለይነት ውስጥ ይዘት የሚተነስት የሆኑን ድንጋጌ::

5.2.4. የህን መንግስት የብላይነትን ለማረጋገጥ የሚጠቁሙ አዲዣቶ

የህን መንግስት የብላይነት ይንሰ ሁሳብ ሌተነተን ምን ምን መሠራቱ ሁሳቦችን እንደሚያይበ ካላይ
ለመግለፅ ተቀናሽል:: በማስከተላ መመለስ ያለበት ተያቄ የአንድሬት አንር ሆነ መንግስት ካላይ
በተገለዥው መልክ የአንድሬቱ የብላይ ሆነ መሆኑን እንዲሆት ይረጋግጣል የሚለው ነጥቢ ነው?

ሀን መንግስት የአንድሬቱ የብላይ ሆኖ መሆኑን ለማረጋገጥ የተለያየ አንድሬት የተለያየ አዲና
አዋጅ ይጠቀማል:: በመሆኑም ካዚህ በታች የተገለዥት ወደዣቶ ወይም አዋጅም የህሉንም
አንር ልምዶችና ተቀናሱ የሚያከተሉ ሌሎች የሚያችሉ ሌሎች፣ ንር ግን በባለ አንድሬት
ተቀባይነት ያላቸውን አዋጅም ወደዣቶ ነው::

- ✓ ሆነ መንግስት የአንድሬቱ የብላይ ሆኖ መሆኑን የሚያረጋገጥበት እንዳ መንገድ ስለ ሆነ
መንግስቱ የብላይነት በግልዥ የሚደንግጋ ድንጋጌ (Supremacy Clause) እንዲኖረው
ማድረግ ነው:: የብርካታ አንድሬት ሆነ መንግስት ሆነ መንግስቱ የአንድሬቱ የብላይ ሆነ
መሆኑን የብላይነቱም እስከ ምን ደረሰ እንደሆነ የሚደንግጋ እንቀል ይዘ እናገኘቻለን::
በዚህም ሆነ መንግስቱ ሆኖ አውጭው የሚያውጥቶ ወለዣ ሁት የአስፈላጊው
ውይም የህግ ተርጻሚው የሚሰጣቸው ወጪዎች ከሁን መንግስቱ ወር ተቋራኒ ከሆነ
ምንም አይነት ሁዋዊ ወጪት እንደማይቆናቸው የሚደንግጋ ሆነ መንግስታዊ ድንጋጌ
በማስቀመጥ የህን መንግስቱን የብላይነትና ለልልና የሚሰከበሩ ሥርዓት ይዘረጋለ::
- ✓ በህሉና ደረጃ አንድሬት ሆነ መንግስታዊውን የብላይነት የሚያረጋገጥበት መንገድ
በመንግስት አካላት የሚውጠ ሁት ወይም የሚሰጠ ወሳኔዎች የህን መንግስቱን
ደንጋጌዎች የሚያቀይሩ መሆናቸው የሚመራበት ሥርዓት ይዘረጋለ:: አንድሬት
የአንድሬን ሆኖ ወይም ወጪና ሆነ መንግስታዊነት ለመመርመር የዘረዝርት ሥርዓት እንደ
ወጥና ተመማማይ አይደለም:: ለእብነት የህሉት አንድሬትን አዋጅ እንመልከት::
ፈረንማይ በህግ አውጭ የሚውጠ ሁት ሆነ መንግስቱን የሚያቀይሩ ስለመሆናቸው
የሞት-መረምረው ሁት በምክር ቤቱ ከዚያ ቤት ንር ግን ሆኖ ሆኖ ከመውጣቸው
በፊት አግባብነት ያላቸው አካላት ተያቄ ሌያቀርብ የዚክር ቤቱ ያወቀው ሆኖ በህን
መንግስቱ ጥብኬ (Constitutional Council) ተያቄና ተመርምሪ ሆነ መንግስቱን
የሚቋራኑው ክፍል ሆነ ከመታተሙ በፊት የሚታረምበትን ሥርዓት ዘርግታለቸ::

- በለላ በት·ል የህን አስፈላጊው አካላት የሚያወጣቸው ይጋበኝና መመርያዎች ከመውጥታቸው በሂት “ካውንሰል ሲት” በት·ል ተመርምር የሚታመሙትን ሥርዓት ኪርማ እናገኘታለን፡፡ በለላ በት·ል (USA) በንመለከት ማኅቸውም ሆኖ ወይም ውሳኔ ሥራ ሌጅ ካዋለ በታላ የህን መንግስቱን ድንጋጌዎች የሚችሩን በመሆኑ ሁን መንግስታዊ መብት ተጥነበኝል በለመ የሚያስተባ ማኅቸውም የተፈጥረው ወይም ሁን ወለድ ለው በማንኛውም ደረጃ ለሚገኘ ፍርድ በት ጥያቄውን የሚያቀርብበትና የህንን ወይም ወሰኑዎን በፍርድ በት የሚያስመርምርበት ሥርዓት ኪርማታለች፡፡ በአጠቃላይ አገርች የተለያየ ሥርዓት የዘረዝር በመንግሥት የህንን ወይም የውጥናዎች ሁን መንግስታዊነት የሚመራመርበት ሥርዓት መዘረዝር የህን መንግስቱን የበለቤት ለማረጋገጥ የሚጠቀሙት ዘዴና አመራር እንዲሆነ መገኘበት ያስፈልጋል፡፡
- ✓ ሥስተኛው መንገድ አገርች አስፈላጊው አካል አስተካይ ገዢ ሁኔታ አጋጥሞናል በሚል ለቦብ የህን መንግስቱን ድንጋጌዎች ተፈጻሚነት በመገደብ ሁን መንግስቱን የሚችሉን ሆነች እንዳያወጣና የተፈጻሚውን አይደረግም ለመቀልበበ ከሚያስፈልጋው በለይ አስተዳደሪያና ሌሎች እርምጃዎችን እንዳይወስድ የአስተካይ ገዢ ሁኔታ የሚደንግገ ድንጋጌዎችን በህን መንግስታቸው በማከተትና የአስተካይ ገዢ ሁኔታ የሚችለበትና የጊዜ ወሰን በህን መንግስቱ በመገደብ እንዲዘጋጀም የአስተካይ ገዢ ሁኔታ የከተትልና የቀጥጥር ሥርዓት በመዘርጋት የመንግስት አካላት አመራርን የሚቀጣመበት ሥርዓት ይዘረጋል፡፡ በዘመኗም መንግስት አስተካይ ሁኔታ ለደረግማው በህን መንግስቱ ድንጋጌ መመርያው መተዳደሪያው አይርት የሚያራበበትን የአስተካይ ገዢ ሁኔታ ተፈጻሚነት ያላቸው ድንጋጌዎች በማከተት በስለም ገዢ በቋ ማይሆን አስተካይ ገዢ ሁኔታ ለደረግማው መንግስት በህን መንግስቱ የሚመራበበትና የሚተዳደሩበት ሥርዓት በመናጠር የህን መንግስቱን የበለቤት ያረጋግጣለ፡፡
 - ✓ በእራተኛ ደረጃ የህን መንግስቱን የበለቤት ለማረጋገጥ አገርች የሚከተሉት አመራር ከህን መንግስቱ የሚሽያይ ሥርዓት ጋር የተገኘነ ነው፡፡ በርካታ አገርች ሁን መንግስቱን ለማሻሻል የዘረዝር ሥርዓት ሁን አውጭው ሁን ለማውጣት ከሚከተሉው ሥርዓት የከበደ ነው፡፡ ለዘመኗም ከሚሰጠው እንዲችው ባዘንደቅት ሁን አውጭው አልመቻቸው ያለው የህን መንግስት ድንጋጌ በቀላል ሥርዓት እያሻሻል የህን መንግስቱን የበለቤት እንዳይሰረስር ሁን መንግስቱ የሚሻሻልበትና ሥርዓት ሁን ሁን ከሚወጣበት ሥርዓት የከበደ ማድረግ መቆጣት አለው በማለት ይገልግሎ፡፡ በዘመኗም በት·ል የአገርችን ተጥክርና

አውራር ስናይ አንዳ አንዳ አገልግሎት ከሆነ መንግሰቱ ወሰኖች የተወስኑት መመረጃዎች
ድንጋጌዎች ደግሞ ከባይ ነገር ጥን ከመጀመሪያው በመጠኑ ቅል ያለ የሚከናወ
ሸጋዎት ይደረግኝለ::

- ✓ በአምስትና ደረጃ የህን መንግሰትን የበላይነት ለማረጋገጥ አገልግሎት የሚከተሉት አውራር
ህን መንግሰቱን የሚችሉን ውሃኩን ወመዘዣ ወይም ለሌ አይነት አንቀሳቻቻ ያደረገው
አካል ወይም ጉለብዕ በህን ተጠሪው እንደሆነ ማድረግ ነው:: በመሆኑም ስልጣን
ማይችል ውሃኩን በመወሰን ጉዳት የደረሰ አካል በፍትሏብዕር ተጠሪው የሚሆንበትን
ሸጋዎት የዘረዝር ሲሆን ስልጣን አለባባብ የተገለጋ ጉለብዕ ባለሥልጣን ደግሞ¹
ከሁሳይኑ የሚወገድበት በፍትሏብዕር ተጠሪው የሚሆንበት ዳርሻ ውጤት በመዘርጋት የህን መንግሰቱን
የበላይነትና ለዕላፍ ለማረጋገጥ ይመራለ::

በአጠቃላይ ሁን መንግሰቱ የበላይነት መረጋገጥ ቅስትና የሚሆነ የተለያየ ሸርዓቶች
የሚዘረዝሩት ለምን እንደሆነ በድጋጌ መግለፅ አያስፈልግዎች:: በእንዲት አገር የህን መንግሰቱ
የበላይነት መረጋገጥና መከበር የህን የበላይነትና ለዕላፍ የሰራነት ሸርዓት ለመገኘት
የመጀመሪያው ቅድመ ሆነታ ነው:: የህን የበላይነት ይንሰ ሁኔታ ማኅችዎች ለው ወይም
የመንግሰት አካል ወይም ባለሥልጣን ከሆነ መንግሰቱ በለይ ማይሆን በህን መንግሰቱ ጥሩ ሸር
ለህን መንግሰቱ ደንጋጌዎች ተገኘ ሆኖ መኖር ያለበትም መሆኑን በለላ አነጋገር “ሀለም በህን
ሸር” ሆኖው ግዢታችዎንና ለአፈልግችዎን መውጥትና ስልጣናችዎን መጠቀም ያለበችዎን
መሆኑን ይጠይቷል::

5.2.5. የአፈልግ ሁን መንግሰት የበላይነት:

የአፈልግ ሁን መንግሰት የአገልግሎት የበላይ ሁን መሆኑን ለማረጋገጥ የሚያስተኞለ በለለው አገልግሎት ተቀባይነት ያላቸውን አስፈላጊ እና በዚወች ያከተት ሆኖ እናገኛዋለን::
እነዚህም በረዘር አድርጋን ሰናያችው::

- በመጀመሪያ ሁን መንግሰቱ የአገልግሎት የበላይ ሁን መሆኑን በግልጽ የሚያውች ደንጋጌ (supremacy clause) ያለው መሆኑ ነው:: ሁን መንግሰቱ በእንቅስ በጠና የህን
መንግሰቱን የበላይነት የሚያውች እናት መመረጃዎች ደንጋጌዎችን ያውችል::
እያንዳንዱው ደንጋጌዎች የረዳችው ዓላማ ያላቸው በመሆኑ ደንጋጌዎች

**በአንድነትና በንጂሳ ስለእፈዳር ሆነ መንግስት የበላይነት የሚያሰቀምበትን
መረጃዎች መርሆን እንማልከት::**

ስለ ሆነ መንግስት የበላይነት የሚደናገጠው የሀገር መንግስቱ እንቀጽ በጠና የእፈዳር ሆነ
መንግስት በምධራዊ ሁሉት ሌጾ የሀገር መንግስቱ መረጃዎች መርሆዎች በማለት
ከብቀመጥቶው አምስት መረጃዎች መርሆዎች ወሰኑ እንደኝነው መረጃዎች መርሆ
መሆኑን በትክክለት መታየት ይኖርበታል::

ሁን መንግስቱ በአንቀጽ 9 ንዑስ እንቀጽ 1 " ከጠና መንግስቱ የሀገር የበላይ ሆነ ነው::
ማናቸውም ሆነ ለማዳዊ አስራር እንዲሆዎም የመንግስት አካል ወይም ባለበለማን ወሰኑ
ከዚህ ሆነ መንግስት ወጪ የሚችሉን ካሆን ተፈጻሚነት አይኖርውም " በማለት
ደኝነገጋል:: ይህንንም በአዋጅ ስንዘረዘሩው:: -

- **ማናቸውም በከልል ወይም በፊደል ሆነ አውጭና ሆነ አስፈላጊ አካላት በፖልል
ደረጃ በስተረራቸኝ መለከ ወይም ለለዕች ወሰኑዎች አይኖርም ከሁን መንግስቱ ወጪ የሚችሉን
ከዚህ ተፈጻሚነት የለለው መሆኑን :**
- **ማናቸውም የከልል ወይም በፊደል የቆኝነት አካል በስጠው ወጪና ካሆን -መንግስቱ
ወጪ የሚችሉን ካሆን ተፈጻሚነት የለለው መሆኑን :**
- **በማናቸውም ደረጃ የሚገኘ የከልል ወይም በፊደል መንግስት ባለበለማን የስጠው
ውሰኑ ከሁን መንግስቱ ወጪ የሚችሉን ካሆን ተፈጻሚነት የለለው መሆኑን በመደገገባ
በከላላም ሆነ በፊደል ደረጃ የሚገኘ የመንግስት አካላት የሀገር መንግስቱን
ደንጋጌዎች የሚችሉን ሁጻቸኝ ወይም ወጪዎችን ከማውጣት መታቀብ ያለባቸው
መሆኑን፣ ሆነ መንግስቱን የሚችሉ ወጪዎች ወይም ሁጻቸኝ ክወጺ ግን ተፈጻሚነት
እንደማይኖራቸውና በአገልጻ ወሰኑ ግዢ የሆነው ሆነ መንግስቱ መሆኑን በግልጽ
ከብቀምዎላ::**
- **ሀገር-መንግስቱ የበላይነቱን የሚያውቃው በመንግስት አካላት ወይም ባለበለማን
በሚውስድቸው ወጪዎች ላይ በቻ አይደለም:: የእፈዳር ሆነ መንግስት በየተኩው
አካባቢ የሚፈጸሙ ለማዳዊ አስራይቸኝ ተፈጻሚነት የሚኖራቸው ሆነ-መንግስቱን
እስከልተችሉን ደረሰ በቻ እንደሆነ በግልጽ አውጭል:: ሆነ መንግስቱ እያንዳንዱ በፊር
ብኬረሰቦና ሆነበት ማስተካከለ የሚሰጠው መብት እንዳለው ደንግጋል:: ሆኖም**

- በሁለተኛ ደረጃ የሆነ መንግስት የበላይነት አንድቶው መርሆ እናርታው ሁን መንግስቱ በአንቀጽ 9 ጽዜሰ አንቀጽ 2 "ማንድቶውም ነው የመንግስት አካላት፣ የፖ.ለቲካ ዳርጅቶችና ማህበራት አንድዎሁም ባለቤልጣናዎችው ሁን መንግስቱን የሚከበርና ለሆነ መንግስቱ ተገኘው የመሆኑ ሁሉፊነት አለባቸው በማለት ይደኅዋል::

የህን መንግሰት ይንጋጌዎች በመንግሰት ላይ በታ ስይምን በግለሰቦች በማህበድችና
የፖስታ ያርፈቶችን የሚመለከቱ መብቶችንና ተመጥጣች የሆነ ግዶታና ሁሳኔታን
የሚያሰቀምው ነው፡፡ በመሆኑም ሆነ መንግሰቱ ማንኛውም ካር ንግድበር ይኖረዳቸው
ይርቃቻ ወይም የመንግሰት አካል በህን መንግሰቱ የተረጋገጠለቸን መብት ሲሆ ላይ
ስያውል ሆነ መንግሰቱ ያሰቀመጠውን ግዶታና በእነላ ይረዳ ማክበር እንዲለበት ሆነ
መንግሰቱ ቅሰታና የሰጠውን የለሎች መብት ማክበር እንደሚገባው እና ሁልጊዣም ሆነ
መንግሰቱን የሰራ መመሪያው ማድረግና ለህን መንግሰቱ ተገኘው የመሆኑ ሁሳኔታ
እንዲለበት ይኖሩ፡፡ እነሱ ላይ ሆነ መንግሰቱ የሚጥለው ሆነ መንግሰቱን የሚችሉ
ማናቸውም ተግባራቸው ከመፈጸም መታቀበ፣ ለህን መንግሰቱ ተገኘው የመሆኑና የማክበር
ገዶታ በታ ስይምን ለፈጸም ስምቶች ያርፈቶች ወይም ማንኛውም አካል ሆነ መንግሰቱን
የሚችሉን ተግባር ሲፈጸም ክገና ሆነ መንግሰቱን ለያስከበሩ የሚችሉ በአቅመ-
ማድረግ የሚገባውን ሁሉ የሚድረግ ግዶታ ጥለበታለ፡፡ በመሆኑም ሆነ መንግሰቱ ሆነ
መንግሰቱን የሚችሉን ተግባር ወይም ወሰኑ ከመሰጠት እንዲታቀበ እና ለህን
መንግሰቱ ተገኘው እንዲሆነ በለን በእነላ ይገዋው ሆነ መንግሰቱን ለማስከበር የበከተቸውን
ሁሳኔታ እንዲወጠ በመፈጸግ የህን መንግሰቱን የበረሱት ለማረጋገጥ ይኖሩ፡፡

በኢትዮጵያ የሀገር የህንጻ መንግስቱ እንቀጽ 9 ጊዜ እንቀጽ 3

" ԱԱՍ ՄԴ ՄԵՂՋՈՒՄ ԻՒԹԵՆՈՂՈՎ ԹԱԿ ԱՊԳԴՔՎՈՒՄ ՀԵՇՆ ՈԼՈՐԴ ՄԵՐԻ
ՔԴԻԼԻԼ ՆՈՎ ։ " ԱՊԳԼՈՒՄ ՔԵՂՋԱԾԱՅ ՔԵՇՆ ԱՄՉՍԻՒՄ ՔՈՓՄՈՒՄ ՔՀԵՇՆ ՔՀԵՇՆ Ք

በኢትዮጵያ ህንጻች የመንግስት ስልጣን ይጥከሱኝም በህን መንገድ በህን
መንግስት መሠረት በታ መሬዝ እንዳለበት ይህንን በመተላለፈ በህይል ይጥከሱኝም
መንግስት በመግለጫ ሥልጣን ለየዘ እንደማይችሉና እንደዚህ ዓይነት መከራ
በደንብ የአትቶች በኢትዮጵያ ህንጻች ይህንን መርህ ለማስከበር አስፈላጊ
የሁኔውን እርምጃ ሁሉ እንደማቋዴኝ የሚደኑባን በዚህም የህን መንግስቱ የበደረኑትና
ገኘት የሚያረጋግጥ ይንጂ ሆኖ እናገኘዋለን::

በእራትና ደረጃ በህን መንግስቱ እንቀጽ 9 ጊዜ እንቀጽ 4

አትቶች የገዢቀኝቶው ዓለም አቀፍ ለምምነቶች የአገራቱ የህን አካል ፍቃው የሚል
መርህ ይንግጫል:: ይኩ መርህ በዓለም አቀፍ ለምምነቶችና በህን መንግስቱ ይንጋጌዎች
መከከል ለጥር ለለማግበው ዓይነት የሚደኑባን ነው:: ይኩ መርህ እንደሸቱ ነው
መተርጋዣም ያለበት የሚል በርካታ አከራከሪ ጉዳቶች ይኩለ::

የመጀመሪው "የአገራቱ ማቅረብ ነው" የሚለው ሁሉንም እንደሸቱ ነው መታየት ያለበት
የሚል ነው:: በዚህ ማቅረብ ማቅረብ ለመጀመሪው ክህን መንግስቱ ወጪ
የለትን ለለቶች ሁጻች መሆኑን ከእንቀጽ 9 ጊዜ እንቀጽ 1 ይንጂ ለመረዳት
ይችላል:: ዓለም አቀፍ ለምምነቶች የሚወደቀት በህንበት ተወካዮች ምክር ቤት እንደሆነ
በእንቀጽ 55 ጊዜ እንቀጽ 12 ተደንግጫል:: በመሆኑም ዓለም አቀፍ ለምምነቶች
የአገራቱ የህን አካል የሚሆን ከዚ የፋይራል የህንበት ተወካዮች ምክር ቤት
ዶክመንታዊ ሆነ የከልል መንግስታትን ተፈጻሚ የሚያደርግውን አዋጅ የከል
የህን ጉዳበት ያሳይው መሆኑን ያመለከታል የሚል መከራከሪያ የሚያቀርቡ አለ::

በላይ በከል የህን መንግስቱ እንቀጽ 13(2) እና በህን መንግስቱ እንቀጽ 9 ጊዜ እንቀጽ 4 ከተቀመጠው መርህ የሆነ እንደሸቱ ነው መጠቀም የሚችሉው አትቶች የ
የወደቀኝቶው ዓለም አቀፍ የሰበአዊ መብቶች ለምምነት በህን መንግስቱ ምልሬፍ ለሰት
ሥር ከተደነገነት የሰበአዊ መብቶች ይንጋጌዎች የሆነ እንደሸቱ ይረጃ እንደማቋዴ
ወይም የህን መንግስቱ ይንጋጌዎች መተርጋዣም ያለባቸው ከዓለም አቀፍ የሰበአዊ
መብት ይንጋጌዎች የሆነ በተጠቀሙ መንገድ ለለሆነ እንደሸቱ ነው የሚታየት የሚል
ጥያቄዎች ይኩለ::

በኢትዮጵያ ስነመለከተው በህንጻ መንግስቱና ዓለም አቀፍ ለምዕስናቶች መከከል ያለው ግንኝነት ቅዱን እንደሆነ ገዢ የሁኑ መርሆ ማስቀመጥ የህንጻ መንግስት የበላይነት ወሰን አስከምን ይረዳ እንደሆነ ያሳያል፡፡ በመሆኑም ዓለም አቀፍ ለምዕስናት የሚያዙሉውው አካል ዓለም አቀፍ ባይታ ውስጥ ካመግባቱ በፊት ለምዕስናቱ ከህን መንግስቱ የር የሚችሬን መሆኑ አለመሆኑን እንዲመረምር ወይም ካስምዕስናቱ ውስጥ ከህን መንግስቱ የር የሚችሬነውን ክፍል የሚያቀበለውና የሚያገድድበት (Reservation) ያለው መሆኑን ገልጂ እንዲቀበል የሚያሳይድና መርሆ ነው፡፡

የኢትዮጵያ ሁንጻ መንግስት የበላይነቱን የሚያውች ድንጋጌዎችን መወረጃዊ የህን መንግስት መርሆ አይርጋ ካመያለሁ በተጨማሪ የሚኖቶውም የመንግስት አካል ውሃኔ ወይም ማኅቶውም ሁንጻ ሁንጻ መንግስቱን የሚችሬን ሆኖ ከተገኘ ተመርምር ውድቅ የሚሆንበትን ሥርዓት በመደንገግ :

- የህን መንግስት ማኅቶው ጥያቄ ለማችሬበውም ሆነ ሁንጻ መንግስቱን ለማኅሻል ጥብቁ የሆነ ሥርዓቶችን በመደንገግና በመዘርጋት፡
- የመንግስት ባለቤልጣናት ተጠያቂነት የህን መንግስቱ እንዲ መወረጃዊ መርሆ አይርጋ በመደንገግ፡
- የአስተኛው ገዢ ሁኔታ ለመራባቶው የሚገቡ መወረጃዊ ደንቦች በመደንገግ በስላምም ሆነ በቻቻር ገዢ የህን መንግስቱን ገዢነትና የበላይነት የሚያረጋግጣ አስፈላጊዎችን መወረጃዊ መርሆዎችን አካትና እናገኘዋለን፡፡

የመወያያ ጥያቄ

1. የህን መንግስት የበላይነት ባለተረጋገጠበት ሁኔታ ይህን የበላይነትና ለዚልና ማረጋገጥ የሚያሳይቷል ሥርዓት መንግስት ይችላል በለው ያስቀል?
2. በህን የበላይነት "Rule of law" እና በህን መወረጃ መግዛት "Rule by law" መከከል የዚህ መወረጃዊ ለያነት አለ በለው ያስቀል?
3. የከልል ሁንጻ መንግስት የበላይነት መግለጫዎች በገርግር ያስቀምጣል፡፡

4. የአ.ዲ.ሪ.ሪ ሁንጻ መንግሰት የበለቤኑት በከላል ሁንጻ መንግሰት የበለቤኑት ጋር ያለውን ጉንጥናት ይዘርባሩ:: እንደ ክላል የፈ.ዲ.ሪ.ስ.ለ.ን መንግሰት የሚችሉን የከላል ሁንጻ መንግሰት በ.የወደቅ ወጪቱ ፖሮታ? ይህንን የሚያመጣት ስምምነት ለማሳደግ ይረዳ?
5. የመጨረሻ መጨረሻ አገኘ የሚያመጣት ስምምነት ለማሳደግ ይረዳ? ይህንን የሚያመጣው ሁንጻ የህዝብ ተመራጭ በሚያመጣት ሁንጻ መካከል ያለው ለተከተል የሚያደርግ?
6. በኢትዮጵያ የስልጣን ካፍናል (separation of power) አሉ ወይ?
7. በኢትዮጵያ ወጪና እንዲሰጥ ስልጣን የተሰጠው አካል በእድልው ወይም በስህተት የሰጠውን ወጪና አለማሽበር የህንጻ የበለቤኑትን እንዲመጣለ ይቆጠሬል ወይ?
8. በዲሞክራሲያዊ ስርዓት መንግሥት የአገኘ የበለቤኑት አሉ ይባላል:: በኢትዮጵያ እንዲንደ ቤቱ ስብዓዊ መብቶች ስጠት ይታደሉ:: ይህ ባለበት ሁኔታ እንደ የአገኘ የበለቤኑት አሉ ማለት ይታደሉ?

5.3. አብዛኛው ደንብኩራሲያዊ መብቶች

ሁንጻ የተመሰረተበት ስነተኞች ምስክር ወይም መሰረት በብዛኛው ደንብኩራሲያዊ መብቶች መከበር ላይ የቀመጥ መሆኑ ነው::

የሰብዓዊ መብቶች መካከል ባለቤኑት ንብረቱን ካመንግሥት ለማሳደግ abuse መጠበቅ ነው:: ከተረከ እንደምንገነዘበው ላይ ደንብኩራሲያዊ ስርአቶች ምስክር የተደረገው ትግል የሰውች መብቶች እንዲታወቂኝ እንዲከበር ከተደረገው ትግል ጋር የተደረገው ትግል ነው::

በአገኘ ካልሆነ በስተቀር ያለመታሰቢ:: የእምነት መብት ወዘተ በእንግሉዝ አገር ደንብኩራሲያዊ ስርዓት መንግሥት ካመመሰረቱ በፊት በከባድ ትግል ዕውቅና ያገኘ መብቶች እና መብቶች የመብቱ ተመቻሗ የሆነት እና ስራቸው ስምምነት የሚችሉን የሰውች ስብዓዊ መብቶች የመብቱ የሚችሉን ስምምነት ነው:: ስብዓዊ የሰውች ለማሳደግ የሚችሉን የሰውች ስብዓዊ መብቶች የመብቱ የሚችሉን ስምምነት ነው::

የብሔዕዋን አጭርና የመሰረተት መሰራት አባቶች የአጭርናን ነገነት ስያውቷል በተጨማሪው ስያውቷል::

We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their creator with certain unalienable rights that among these are the pursuit of happiness—that to secure these rights, Governments are instituted among men, deriving their just power from the consent of the governed. ’

Taken from 'Declaration of Independence'

የዲ.ጥዃክሬስ.ያዊ ሥርዓት መንግሥት ጥሰራታ ወና መሰራቱ የሰውቻና የአጭርና መብት መከበር ስለሆነ ደ.ጥዃክሬስ.ያዊ ሥርዓት መንግሥትና የሰውቻ መብቶች መከበር የሚገባበት አይደለም:: ስለሆነም የዲ.ጥዃክሬስ.ያዊ ሥርዓት መንግሥት መንሰኑውም ሆነ ወና መገለጫው የሰውቻ መብቶች መከበር ነው ማለት ይችላል::

5.3.1. የመብቶች አካፋይ (classification of rights)

የሁራን የሰውቻ መብቶችን የተለያዩ መሰራርቶችን በመጠቀም ከፋይነው ይሰጣል::
በአንድንድቸው positive and negative ተብሎው ሲ.አካፋይ አካፋይ መንግሥት
አቶን እንዳሰበሰብ የሚያስገድሩ ለምሳሌ በህይወት የመኖር መብትን ማውቅ ማለት ሲሆን
Positive ማለት ይግሞ መንግሥት ለሁሉም እኩል ጥበቃ ለያደርግ የሚገባው ለምሳሌ
የት.ጥዃክሬስ.ያዊ የጠና መብት ለሁሉም ማቆረሰ ማለት ነው:: በሌላ በኩል ይግሞ እንደኛ
ት.ውልድ መብት (first generation) ማለትም ስብአዊና ጉልጾዕው መብቶች:: ሁለተኛ
ት.ውልድ መብት (second generation) ማለትም አ.ኤፍ.ማ.ያዊና ማህበራዊ መብቶች እና
ስስተኛ ት.ውልድ መብት (third generation) ማለትም በንግሱ እኩበት የመኖር መብት
ወዘተ... በማለት ይከፋፈለለ:: በኢትዮጵያ ህን መንግቦት መብቶችን ስብአዊና ደ.ጥዃክሬስ.ያዊ
መብቶች በማለት ይከፋፈቻል:: በዚህ ዓይወት የኢትዮጵያ ህን መንግቦትን መሰራርት
መሰረት አድርገን ለመመልከት እንዲያስፈልግ::

አንቀጽ 10

ሰብዓዊ ዓጥዴራስኩርቃ መብቶች

1. ሰብዓዊ መብቶችና ነባነቶች ከሰው ሌጅ ተፈጥሮ የሚመለከ የማይጠበና የማይገኘና ፎቶዎ::
2. የዘት እና ስዘም ሰብዓዊ ዓጥዴራስኩርቃ መብቶች ይከበራል::

በጊዜ አንቀጽ 2 እንደተደነገው እነዚህ ሰብዓዊ መብቶች እንዲሆጥ ዓጥዴራስኩርቃ መብቶች እንደሚከበሩ ያንግድል:: የዘት ሰብዓዊ ዓጥዴራስኩርቃ መብቶች መከበር ለለምን ለማስረጃ ለማቅረብ እና በጣም አስፈላጊ ነው:: ወታች መብቶችው ከተከበረ ወደ አመዳና ሁከት መኖርበት የሚሸፍበት እና የሚሸፍበት እና የሚሸፍበት:: ንርክቶች ለማቅረብ በቻ ተግተው እንዲሆሩ የሚያደርግ ነው:: በተለይ በእትጥና ሁኔታ ለሰላምም ለእድገት የሰብዓዊ ዓጥዴራስኩርቃ መብቶች መከበር መመረቻቸው ተቻቻ የሚከበሩበት ነው::

ሰብዓዊ መብቶች

ሰብዓዊ መብቶች ማለት ማንኛው የሚሰጣቸው ወይም የሚነፏርቸው ለይሁን ለዚህ በመሆናቸው በቻ በተፈጥሮ ያገኙቸው መብቶች ማለት ነው:: መንግሥት እነዚህ መብቶች እውቅና ይሰጣቸዋል እንዲ የሚያበረከታቸው ለጠታዎች እያደለም:: እነዚህ መብቶች ከተማት ጋር የተያያዘ ለይሁን ለው በመሆኑ በቻ የሚከበሩ መብቶች ፎቶዎ::

ሰብዓዊ መብቶች ተብሎው ከሚጠቀሱት መከከል እንዲገኘቷ::

- 1/ በአይወት የመኖር መብት::
- 2/ የአካል ይህንንት መብት እና
- 3/ የነፃነት መብት ፎቶዎ::

ዓጥዴራስኩርቃ መብቶች

ዓጥዴራስኩርቃ መብቶች የሚባለት ለታች በአንድ አገር አበረው በመኖራቸው የሚከበሩት በጊዜ የመሰረቱት ማህበረሰቦ ወሰኑ የሚኖራቸውን እኩል ተሳትሬና ተጠቁሚነት በሚመለከት እኩል መብት እንዲገለቸው የሚያረጋግጣ በሥርዓቱ እውቅና የሚሰጠው መብት ነው::

ዓጥዴራስኩርቃ መብቶች ተብሎው ከሚታወቁት መከከል እንዲገኘቷ::

- 1/ የሰብዓዊ ዓጥዴራስኩርቃ መብት::

2/ የመሰብሰብ፣ የመጀመሪያ ስለማዋ ስልፍ የማድረግ መብት፣

3/ የመምረጥና የመመረጥ መብት ነው::

የኢትዮጵያ ሁንጻንግስት ይህንን መርሆ ተከተላው በምኬራፍ ስብት መሰረታዊ ስብሰባዊ
ዳጂኩራሳይዋ መብቶችን አርብራል፡፡ በአጠቃላይ የሀገመንግስቱን እና ስብተኛ ክፍል የዚሁት
የኢትዮጵያ መሰረታዊ መብቶች አርብራር መሆናቸውን ስንመለከትም፡፡ ሁንጻንግስቱ ለሰብሰባዊ
ዳጂኩራሳይዋ መብቶች የሰጠውን ተከራካሪ እንዲዘበለን፡፡

5.3.2. በመብቶች ለይ ስለማኖር ገዢ

በደግኝነት ስርዓት ካልተኞች ሁሉ እኩል በመሆናቸው በመብት አጠቃቀም እኩል ተጠቃሚ
ናቸው:: በዚህም መሰረት ለምሳሌ ማሳዣ የመግለጫ መብት የሁሉም መብት ስለሆነ እንዲ
ማሳዣ ሲጠልቷል ለለውም የተለያ ማሳዣ ካለው ያንን ሁንጻንግስቱን የመግለጫ መብት አለው ማለት
ነው:: እኔ የቀረበከትን ማሳዣ ለለው ለቀበል ይጠባል አለበለሁያ መብቱ አልተከበረም የሚል
እመለከከት የራሳን በቻ እንዲ የለለውን መብት አለማውቷል ይሆናል፡፡ ስለሆነም ማንኛውም ለው¹
በመብቱ ለጠቀም የለለውን ሲቻቻ ተመሳሳይ መብቶች ማከበር ይገባዋል፡፡ ስለሆነም
የማንኛውም ለው መብት እውቅና የሚሰጠውና ጥበቃ የሚደረግለት የለለውን ለው መብት
እስከበረ ይረዳ በቻ ነው:: የለለውን ለው መብት የሚሆነ ለሆኑ መብት መሆኑ የቆምና
የለለውን ለው መብት መጠሰ ይሆናል፡፡ ይህንና የእንደኛው መብት አቀምና የለለው
የማቻቻውን መሰረት ማስመር ከባድና አስተኛው ነው:: ይህ በተለይ ማሳዣ ከመግለጫ
መብት ጋር በተያያዘ ክልቶ ይታደል፡፡ ስለሆነም የእንዲ መብት ከፊለው መብት ጋር
አማጥጥ መሆኑ እንዲ በደግኝነት ምርመት የሚያጠጥም ፍተና ነው::

መብቶች ለከበር የሚቻለት መብቶች ለጠበ የሚያስከበር ምርመት ለጥር ነው:: ስለሆነም
መብቶች እንዲይጣሉ፡ ከተጠበና አጥፏው የሚቀጣበት ወይም ለደረሰው ጉዳት ተመጣጥና
የሚከፍልበት ህግና ስርዓት መኖር አለበት፡፡ በደግኝነት ምርመት ምርመቱ የሚገበበትና
የሚተቆረጋበትና የሚገበበት አገና ምርመት አለ፡፡ የደግኝነት ምርመቱን ማስጠበቅ ማለት
እነዚህ አገኘና ምርመቶች ማስጠበቅ ማለት ነው:: መብቶች እንዲከበር እነዚህ ህግና ስርዓቶች
መከበር አለባቸው:: እነዚህ ህግና ስርዓቶች ቅጋሚቸና ጉዳለት ያለባቸው በሆነም በሆነም
በስርዓት መሰረት በቻ ነው ለታረሙና ለስተከበል የሚገባው:: ህግና ስርዓት እስከሆነ ይረዳ
ግን ማንኛም ለው ለያከበረቸው ይገባል፡፡ ስለሆነም ካልተኞች የደግኝነት ምርመቱን ለመጠበቅ

ተብለው የወጪ ሁኔታና ለርዓቶችን የሚከበር ቤትዎች አለባቸው:: ይህንና የእግዥ ማስከበር
ሠራው የት አቀፍ ስብዓዊ መብት መጠስ የሚደምጋው የፌ ቡ እንዲሆነ መለያትም ካሳል
አስተኛው ነው:: እነዚህን ስት ለማስፈጸም የቆመው የእግዥ አስፈላጊዊ አካል አገን ለማስከበር
በሚውሰድው እርምጃ የሰብዓዊ መብቶች ለነትና ለጣለ ይቻላለ:: በዚህ ምክንያት
በፊጥኩራስ የወጪ ስት የእግዥ አስፈላጊዊው አካል ከፍተኛ ፍጥና እንዲማግኘው መገመት
አይሰቶችም:: በዚውን ጊዜ የሰብዓዊ መብት ተከራካሪ በፊጥና ታክረት ስጥተው የሚተችት
ወንጀል በመፈጸሙ የሚፈጸሙውን የሰብዓዊ መብት መጠስ ስይሆን የእግዥ አስከባረው አገን
ለማስከበር በሚውሰድው እርምጃ የወንጀል ተጠርጓሚ መብት እንዳይነት መከላከል ገዢ ነው::

መብቶች በእስተካደር ገዢ አዋጅ የሚገኘት ለገዢ ይችላለ፡፡ በሀገ-መንግሥቱ እንቀጽ 93
የውጭ ወራሸ ስያጋጥም፡ ሁገ-መንግሥታዊ ሆኖችን አይደረግም የሚጥል ህኬታ ስከሰለትና
በተለመደው የአገግ ማስከበር ለመቆቻጥም የሚያችል ሲሆን መብቶች ለገዢ እንዳማችለ-
ተደንግጋል፡፡ ንጋ ግን በእንቀጽ 18 የሰበሰቅ አያያዝ ስለመከልከለ፡ በእንቀጽ 25 የእነሳነት
መብትና በእንቀጽ 39 የበኩር በተጨማሪው መብት እንዳማችለበት ደንግጋል፡፡

5.3.3. የአብዛኛው ሥልጣን በእናሳው በፊት መብት የሚገደብ መሆኑ (the majority rule restrained and limited by the rights of the minorities)

የመብት አካባቢር ስ.ወሰን የሚነበረሰበት አናስ ክፍለው መብት የተለያ ታክራት የሚሰጠው መሆኑን
ግንዘብ መውሰድ ያስፈልጋል፡፡ የግዢኩራሳ የአናስውን ክፍል ተቀምና አስተያየት ከግንዘብ
ማስተካከለ በተቻለ መጠን በአውካከል ሆነ የአስተያየቱን መከበር በተግባር መገለጽ ይኖርበታል፡፡
ይህ ካልሆነ ግን ማንኛውም ማነበረሰበትን የሚነካ ወሰኑ በደምጽ በልጭ በቻ ከተወስኑ አናስው
ክፍል ተቀሙ አንዳንድ ቤት ለይመበቅለት ይቀረብ፡፡ ከዚያም አልፎ ለረሰና ለመቀናዣ
ይችላል፡፡ ይህ ሲሆን አናስው ማነበረሰበት ወሰኑ በእከልነት ተሳታፊ ሆነው አብረው የመኖር
ፍላገታዊ ለመካምና ይችላል፡፡

አኅሳ ለጠል የበከራለበብ፣ የበሀል፣ የሂያማጥናት፣ የቁንቃ እንዲሁም ያግጣ የፖ’ለተካ አስተያየት የሚወካል ክፍል-ቻን ሆኖ ይካተታል::

የኢትዮጵያ አናስተኛ ቁጥር ስሜ ካለ፡ ቁጥራችው በሚፈልጊዎች መጠን የፖ.ለተክ ወከላና ሌያን
ሰለማችለ የመብታችው መከበር ሆኔታ አጠቃላይ ለይሆን ይችላል፡፡ ነገር ግን በሚኖሩበት
ማነበረሰበበ ወይም በፊረሰበበ ካልል ወሰኑ ቁጥራችው በጣም አነስተኛ ሆኖ በፖ.ለተክ ተቀማት

ወሰጥ ወከልና ለማግኘት የሚይችል ካሆን ሲልዕናቸው፤ ተቀማቸውና አስተያየታቸው እንዲታወቁና እንዲከበር የተለየ መብት እንዲሰጣቸው ማድረግ የዳምኩራሳ መርሆ የሚጠረቁው ነው፡፡ ለምሃሽ በእንደ ክልል ወሰጥ የሚኖሩ በቀጥሬቸው ማነስ ምክንያት ወከልና ማግኘት ካልቻሉ ከበዚሱን አወካከል ለየት ያለ የአወካከል መብት በተለያየ የዳምኩራሳ ሥርዓት ይሰጣቸዋል፡፡ ስላለሁ የእንደን ማነስረሰባበ አናስ ከፍሰውና መብት ማስጠበቅ የዳምኩራሳን መርሆ የሚችሏን ስይሆን ፊቃዬኩራሳን እንዲማጠናከር የሚችውር ነው፡፡

ከዚህ በላይ እንደቀረበው በእንደ በከል የበዚሱን የበለይነት ማስከበር በለለ በከል የአናስውን መብት መጠበቅ የሚችሏን ይመስላል፡፡ ይህንና እነዚህ የዳምኩራሳያዊ ሥርዓት የመሠረቱ ጥስቦዎች ዓይነት የአጠቃቃው የበለይነት የሚያስፈልገው በጋራ ጉዳይ ላይ ለመወሰን እንዲ ለለዎን አናስ ወገን ለመጨረቷ የተዘረዘሩ አይደለም፡፡

በእኔዚህ ሂሳብ መንግሥት የአናስውን መብት ለመጠበቅ የሚያስቀል ድንጋጌዎች ይገኘል፡፡

አነጋስ፡፡

1. የበኩር በፋይሰባበ የራሳን እናል በራሳ የመወሰን እስከመገናበል መብት፡፡ ይህ መብት የበኩርስዕናን ቅጥር ከግምት ስያስጠና ለማንኛውም በፋይ በፋይሰባበ በእኑመንግሥቱ የተረጋገጠ መብት ነው፡፡ ሰላምነም በቀጥሩ አነስተኛ የሆነ በፋይ ወይም በፋይሰባበ በተመሰረተው ፊቃዬኩራሳያዊ ሥርዓት መሠረት አሁን የሚገኘበት ሆኖታ ከልተመቶች ከልተስማማው ማንኛም ሌላ ወገን ስያጠናው የራሳን መብተዳደር ለመመሰረት ወይም እስከመገናበልና የራሳን መንግሥት ለመመሰረት የሚያስቀልው መብት ነው፡፡

2. በፊልጋሽን ምክር ቤት በፋይሰባበን መሠረት ይደረገ ወከልና፡፡ በእኔዚህ የተወካየቸው ምክር ቤት አባልነት የተመሠረተው በእኑበበ በሆነ እናል ስው እናል ይሞላ የሚለውን መሰረት ይደረገ ወከልና ነው፡፡ በዚህም ምክንያት አጠቃቃው ሂዝብ የወዘዣ በፋይሰባበ ከፍተኛ ቅጥር ያለው ወከልና ይኖረዋል፡፡ በተወካየቸው ምክር ቤት እያንዳንዶ በፋይ በፋይሰባበ ወከልና ለይገኘ በሚችል መልካ የምርጫ ክልል እንዲማወሰንም ተመልከቶናል፡፡ በዋነኛ ማን በፊልጋሽን ምክር ቤት እያንዳንዶ በፋይ በፋይሰባበ

የመጀመሪያ አና በሆነዎች ከፍተኛ ቁጥር ያለው ወከልና እንዳደረግው የሚያደርግ ነው::

3. በአገልግሎት መሠረታዊ መብቶች:: እነዚህ በመሠረቱ የአናስ በድጋቸው መብት ለመጠበቅ ተብሎው የተደረገበት መብቶች ዓይነ:: እነዚህን መሠረታዊ መብቶች ለመለውጥ የሚችሉው ሁሉም የከልል ምክር በቶች ሲሰማው በቃቄ ነው:: እንዲሁ አነስተኛ ቁጥር ያለው ክልል ምክር በት ካልተስማማ እነዚህ መብቶች ሌይ እንደገኘ ፍይነት መሳሪያ አይደረግም::

5.3.4. ህንጻነቱ ስብዓዊ ዕቅና ዕቅና መብቶችን ለማስከበር የዘረዝርው የቀጥጥርና

የከትትል ስርዓት

ህንጻነቱ የመንግስት አካላት አገልግሎት መንግስቱን ማስከበር ማስከበር እንዲለባቸው እንቀጽ 9/1/ ስር ቁጥር ባለው ሁኔታ ይጠየኗል::

ማንኛውም ካር የመንግስት አካላት የፖ.ስትና ድርጅት ለለው ማህበራዊ ድርጅቶች እንዲሁም ባለበልጣኝቶችው ህንጻነቱን የማስከበር ለህን መንግስቱን ተገኘ የመሆኑ ይለፈንት አለባቸው /ስር የተጨመረ/

ይህን ህንጻነት ለማስከበርም እንዲ ቅደም በህን መንግስቱ የተደረገበትና እውቀና ያገኘትን ስብዓዊ ዕቅና መብቶችን ማስከበር ማስከበር ቅደምታቸው ነው:: ህንጻነቱን ጥንቃቤ የመንግስት አካላት ለነዚህ የመንግስት አካላቶችና ባለበልጣኝት አልተውውም:: ይልቀኑ መብቶችን ለማስከበር የቀጥጥርና የከትትል ስርዓት ዘርጋጋል:: በዚህ ክፍል እነዚህን የቀጥጥርና የከትትል ስርዓት ከሚውጭታቸው በፊት በሌሎች አገርች ያለባትን ተዋከረውች ለማየት እንጥናኩራለን:: እነዚህም አገርች እንግሉንና አሚራኬን ዓይነ:: እነዚህ ሁሉት አገርች ዕቅና ለተደረገበት አገርች ሲሆን በሆነት ነጥቦች በኋነባዕቷው እንግሉን ያለባት የመንግስት ቁርቃ በህን መንግስት የተገዢ አገልግሎት ስርዓት ሲሆን በዋናነት ወናው ሲልማን ያለው ፖርአማ በንድ ነው:: አሚራኬን ጥንቃቤ የመንግስት ቁርቃ ተፈጻሚታዊ ሲሆን ፈጻሚያዊ የመንግስት አውቃቀር አላት:: እንግሉን የተባለ ህንጻነት የአገልግሎት አሚራኬን ጥንቃቤ የተባለ ህንጻነት አላት:: ለነዚህ የነዚህን ለምድ ማየቱ ጥሩ መንፈርድሮ ይሆናል::

አማርኛ አንቀሳ

ሰበር መብቶችን በህን መንግስት ወሰኑ ማከተት ያስፈልጋለት የሚገኘውን ስልጣን የተገዢ መንግስት ለማቋቋም ነው:: በሌላ አባባል ስልጣን ፍዴማዊ በሆነ መንገድ በተለያየ የመንግስት ተቁማትና በግለሰቦች እና አንቀጽ ስምምነት ለማድረግ ነው::

በዚህ በትል አንቀሳ አንፃር የተቀረ ሆኖ መንግስት ስለፈለ ሰበር መብቶች ተቆራው የሚገኘት በተለያየ ሁኔታ ወሰኑ ማከተት ነው:: ስለሆነም ጉልሰቦች መብቶችን በመንግስት ተጣስ ማከተት ጉዳዮችውን ፍ/ቤት በማያቀርብበት ገዢ የተባለው ጥስት መድረሻ አለመድረሻን ለማየት ፍ/ቤቶች የሚፈጸማት ሆኖ መንግስቱን ስይሆን ተሸሬ ሁኔታ ነው:: ይህ ሰበር መብት ጥስት በመንግስት ወይም በሌላ አካል ወይም ጉልሰቦ ለፈጸም ይቻላል:: የመንግስት አካላት ደግሞ ካላይ አንቀጽነው ሆኖ አውጭ ሆኖ አስፈላጊና ሆኖ ተርጉማ መሆናቸውን ተመልከተናል:: ስለሆነም ሰበር መብት ጥስትን የፈዴሙ ሆኖ አስፈላጊው ካሁን የእንቀሳ ፍርድ በቶች /judicial review/ ማቅረብ /mechanism/ አስፈላጊ ድርጋቱ የሰልጣን ጉዳን ያለፈ /ultra vires/ ነው ማከተት ድርጋቱን አንቀጽም ለመወሰን ስልጣን አለቸው::

ሁኔታ ታርጉማው ሰበር መብትን የሚጥበ ሆኖ በያዥ የወጪው ሆኖ አሁን መንግስታዊ ነው ማከተት ሆኖን መሽር አናገም አዋጅን ተከተሉ የተከናወነ ወይም እየተከናወነ ያለ ድርጋትም ካለ አንቀጽም የሚዘገበ ስልጣን የለቸውም:: የሚገኘውን አንድ አዋጅ አሁን መንግስታዊ ነው ማከተት የተቀረ ሆኖ መንግስት መኖር ያስፈልጋል:: የተከናወነ ሆኖ መንግስት ካለ የህን መንግስት ድንጋጌዎችን በተሸሬ አዋጅ መሽር አይችልም::

ይህን በጥናለ እናሰራዲ በኋላደንጋ ሆኖ መንግስት አንቀጽ 22/1/ ሲሆን ማንኛውም ለው የወንጀል ክስ ለተቀብበበት የተከሰለበት ድርጋት በተፈዴሙበት ገዢ ድርጋቱን መፈጸሙ ወይም አለመፈጸሙ ወንጀል መሆኑን በህን የተደነገገ ካልሆነ በስተቀር ለቀጥ አይችልም አንቀጽም ወንጀልን በፈጸሙበት ገዢ ለውንጀል ተፈጸማ ካነበረው የቅጥት ማረጋ በሌላ የከበደ ቅጥት ማንኛውም ለው ለው አይውስም ማከተት ተደንግጋል::

በዚህ አንቀጽ መሰረት የወንጀል ሆኖ ለተጠሪዎች ተቀም ካልሆነ በቀር ወደ ጥላ መልስ አይሰራም:: ይህ መብት እንግሉዝ አገርም የተከበረ መብት ነው:: ጥን ህገ የተካሬው በህገ መንግስት ወሰጥ ስያሜን ተራ ሆኖ ወሰጥ ነው:: ስለሆነም የእንግሉዝ ፕሮግራም ሲለ ተራ ሆኖ በማውጣት ይህን መብት መገደብ ይችላል:: የእንግሉዝ ፍ/ቤቶችም እራሳ አዋጅ እና ሁገ መንግስታዊ ነው በማለት ሁገን የመሽር ስልጣን የገዢዎች::

ውደ አማራር ስንመጥ ግን ነገሮች የተለያ ዓቶዎ:: ለመጀመር አማራርና ከ200 ቀመት በላይ
ደድጂ ያለው የተዘረፈ ህን መንግስት አለት:: ይህም ህን መንግስት አንቀጽ 6/2/ ስር ሰነን
በአገልቱ የሚገኘ ሁሉት ሁሉ የበለይ መሆኑን ደንግኙል:: እንዲሁም ይረው ህን መንግስት
የተለያየ የመንግስት አካላት በመፍጠር ሲልጣንን አከፋፈቻል:: በስጥቶውም ሲልጣን ላይ
የተለያየ ገዢዎን አድርጋል:: ለምሳሌ የአማራር ከንግረሰ የጥራስ ነባትን የሚገኝበት ህን
ለያዎጥ አይችልም:: ይህን የመሰለ አዋጅ በያዎጥ የፋይናሱል ተቋላይ ቅ/ቤት ህን አ.ሆን
መንግስታዊ ነው በማለት ይሻረዋል:: በተመሳሳይም የአማራርና ህን አስፈላጊዊ በማንኛውም
መለከ ህን መንግስቱን የሚገኘው የሰብት ተስት በፋይናሱል ተቋላይ ቅ/ቤት
ደርሃኝን አ.ሆን መንግስታዊ ነው በማለት ይርሃኝ እንዲቆም በማድረግ ሲልጣን አለው::

ስለሆነዎች ማንኛውም የመንግስት አካል ሁኔታ አስፈላጊማውም ይህንን ወይም ሁኔታ አውጭው የህን
መንግስቱን ድንጋጌውን የሚጥበ ድርጋቶች ሲፈጸሙ ወይም ሁኔታ በያዥበት የአማራኑን
ፋዳራል በቅለይ ፍ/ቤት ሁኔታ አሁን መንግስታዊ ነው፤ ድርጋቱንም ደግሞ አሁን መንግታዊ
ነው በማለት ሁኔታ የመሻር እና ድርጋቱን የሚሰቀም ስልጣን አለው፡፡

ከላይ የእንግሊዘኛ ፕሮግራም መሰረታዊ መብቶችን የሚጥኑ ህትቶችን ለያዥበት እንደሚቻል
ተመለከተናል፤ የሚከተሉት አነስተኛው መብቶች ተደንግጋው የሚገኘት ተሸጋዬ ህትቶች ሌይ ስለሆነ ነው.
በለናል፤ በፈላጊ የግዢ አነስተኛው መሰረታዊ መብቶች ተቆኂው የሚገኘት በአማርኛ ህት
መንግስት ወሰጥ በመሆኑ ለመሽር ቁርቶ ለማቅረብ እንዲሁ ቁሳ አይደለም፤ በአማርኛ ህት
መንግስት አንቀጽ 5 መሰረት አነስተኛው ሲሸጋዬ ማብት የሚደነገገት ዓይነዎች ለማቅረብ
ሁለተኛ ለማቅረብ የክፍል 2/3 ዓይነዎች ያስፈልጋል፤

ለማጠቃለል በእንግሉዝ አገር የተኩል ሁንጻ መንግሰት የለም በአማራኝን ጥን አለ ስለሆነም መስረታዊ መብቶች በእንግሉዝ አገር ተኩልው የሚገኘት ተሸ ሁኔታ ወሰጥ ነው፡፡ በአማራኝ ጥን ተኩልው ያለት አገሩቱ ሁኔታ ሁሉ በላይ በሆነው ሁንጻ መንግሰት ወሰጥ ነው፡፡ ከዚህ የሚከተለው ይግሞ የእንግሉዝ ፖርመኝ እነዚህን ሲሉ መስረታዊ መብቶች የሚደንግጋ ተሸ ሁኔታ በፈላ ተሸ ሁንጻ ለሽያጭው ይችላል፡፡ የእንግሉዝ ፖ/ቤቶችም ይህን ለመከላከል እያወለም የአማራኝው ፖርመኝ ጥን እነዚህን መስረታዊ መብቶች ለእር የሚችል ሁንጻ ማውጣት እያወለም በያወጪም የፏዕራል መቅለው ፖ/ቤት ሁንጻ እሱን መንግሰታዊ ነው በማለት ወጪ ያስተዋል፡፡ በእንግሉዝ ለሽያጭ የሚችል ሁንጻ መንግሰት የለም፡፡ በአማራኝን ጥን ለሽያጭ የሚችል የተኩል ሁንጻ መንግሰት አለ፡፡ ሆኖም ጥን ስለመስረታዊ መብቶች የሚደንግጋትን የሁን መንግሰት ይንጋጌው ለማሽያል የፖርመኝውና የከልል መንግሰታት ቤት ይጋፍ ይጠይቷል፡፡

አጥቃቃያ

የኢትዮጵያ ፌዴራል ሁንጻ መንግሰት የኢትዮጵያ ብሔር በኋይረሰቦችና ህዝቦች መርመው በለካቻው ተወካይች ሁኔር 29 ቀን 1987 ዓ.ም ተደቀ፡፡ ስለሆነም ኢትዮጵያ እንደ አማራኝ የተኩል ሁንጻ መንግሰት አለት፡፡ የአማራኝ ሁንጻ መንግሰት አንቀጽ 6 ላይ እንደፊነገዣ የእናም ሁንጻ መንግሰት አንቀጽ 9 ላር የሂሳት የበለይነት በሚከተለው ሁኔታ ይንግጋል፡፡

ሁንጻ መንግሰቱ የሁንጻ የበለይ ሁንጻ ነው፡፡ ስለሆነም ማንኛውም ሁንጻ ለማዳዋ አስራር እንዲሆኝም የመንግሰት አካል ወይም ባለቤልጣን ወሰኑ ከዚህ መንግሰት ወር የሚቀረን ከዚ ተፈጻሚነት እያደረሰውም፡፡

በዚህ ሁንጻ መንግሰታዊ ይንጋጌው መስረት ሁንጻ አውጭ፤ የፏዕራልም ሆነ የከልል ሁንጻ አውጭም የሁን መንግሰት ይንጋጌውን የሚቀረን ሁንጻ ማውጣት እያወለም በያወጪም እሱን መንግሰታዊ ነው ተብሎ ወጪ እንዲይፈጸም ይደረጋል፡፡

በተጨማሪም የሁን አስፈላጊማው ወሰኑ ሁንጻ መንግሰቱን የሚቀረን ከዚ ይርጋቱ እሱን መንግሰታዊ ተብሎ ይርጋቱ እንዲፈረጥና የተገኘ ወጪትም ከሉ እዲቀለበት ይደረጋል፡፡ ሁንጻ አውጭው የሚያውጥውን ሁኔታ እሱን መንግሰታዊ ለሆነ ከሚችለባቸው ሁኔታው እንዲ

በሆነ መንግስትና የተጠበቀትን መሰረታዊ ሌብዓዊ መብቶች የሚያገኘው ወይም የሚሰራበኑ ሁኔታ መሆናቸው ነው:: ይህ በሚሆንበት ገዢ የወጪው ሆኖ አ..ሆነ መንግስታዊ ነው ተብሎ ይሰራል በተመሳሳይም የህን አስፈላጊማው ድርጋቸቻቸው መሰረታዊ ሌብዓዊ መብቶችን የሚጥሉ ካሁን አ..ሆነ መንግስታዊ ፍቸው ተብሎው እንዲችረሙ ይደረጋል::

በአማርኛ ሆነ መንግስትና በለም መሰረታዊ ሌብዓዊ መብቶ ሲጠበ ሁኔታዎችን የሚመለምርና ወሰኑ የሚሰጠው የፋይራል መቋላይ ፍ/ቤት ነው:: በኢትዮጵያ ጥን ይህ ስልጣን ያለው የፋይራሽን የዚክር በት ነው:: እንቀጽ (62) የፋይራሽን የዚክር በት ለዚህ እንዲረዳው በዚህ እንቀጽ ገዢ እንቀጽ 2 መሰረት የህን መንግስት ጉዳዮች አባሪ ጉባኤን ይደረጋል::

የህን በአዋጅ ቅጥር 250/1993 መሰረት ተደረሱትል:: የተባለውን ስልጣን ተግባር የሚዘረዘሩው እንቀጽ 6 በፋይራል መንግስትም ሆነ በከልል ሆኖ አውጭ አካላት የሚመጠ ሁኔታ ሆነ መንግስታዊነታቸው ለይ ጥያቄ ሲነሳ ጥያቄውን መርምጃ ለመጨረሻ ወሰኑ ለፋይራሽን የዚክር በት ያቀርባል በማለት ደንግጋል:: ስለሆነም የህዝብ ተወካዮች የዚክር በት መሰረታዊ የሰብዓዊ መብቶችን የሚጥሉ ወይም የሚገኝበት ሆኖ በታወባ አዋጅን የፋይራሽን የዚክር በት አ..ሆነ መንግስታዊ ነው በማለት ሁኔታ ይሰራውና ተግባራዊ እንዲሆነም ያደርጋል ማለት ነው:: ሆኖ አስፈላጊማው ሆነ መንግስቱን በለም ሌብዓዊ መብትን ተስ ቤትና ፍ/ቤቶች ድርጋቸው ለማስቀምና ከዚህም የተገኘው ወጪት እንዲቀበበ ንብረቱ የመሰጠት ስልጣን እንዳለቸው በሆነ መንግስታቸውን እንቀጽ 9/2/ ስር ማንኛውም የመንግስት አካል ሆነ መንግስቱን የሚከበበ ታላፊነት አለበት በማለት ደንግጋል:: በተጨማሪም ዓይቸ ለጠሙ ሆነ መንግስቱን እንዲማያከበበ እንዲማያከበበ ቅል ይገባለ::

ለማጠቃለለ እትዮጵያ የተዘረዘሩ ሆነ መንግስት አሳይ:: ሆኖ መንግስቱም ከሆሌም ሁኔታ የበለይ ሆኖ ነው:: መሰረታዊ ሌብዓዊ መብቶችም በዚህ ሆነ መንግስት አውቆና ተስተቶችው የህን መንግስት ወሰኑና አለቸው:: ስለሆነም እነዚህ መሰረታዊ መብቶችን ለመስር ወይም ለመለወጥ ሆኖ አውጭው ማለት የህዝብ ተወካዮች የዚክር በት ሆኖ ሆኖ ለታወባ አይችልም:: በታወባም በፋይራሽን የዚክር በት አ..ሆነ መንግስታዊ ነው ተብሎ ይሰራል እንዲሆነም ሆኖ አስፈላጊማው ሆነ መንግስትን የሚችሉን እርምጃ በመሰድ እንዲሆነታው ንብረቱ የመሰጠት ስልጣን አለቸው:: ስለዚህ በዚህ ዓይነት መሰረታዊ ሌብዓዊ መብቶች ጥብቃ ይደረግለቸዋል ማለት ነው::

የህግ መንግስቱን የሰብዓዊ መብት ድንጋጌዎች ለማሽኑል በፈለግ

ከላይ እንዳያነው በአመራር ሁን መንግስት ተደንግገው የሚገኘ የሰብዓዊ መብት ድንጋጌዎችን ለማሽኑል የህግ አውጭው /ከንግረሰ/ 2/3 ደጋፍና ደምጽና የከልል መንግስታት 2/3 ደጋፍ ያስፈልጋል፡፡ በእኔዚያ ህገመንግስት መሰረታዊ መብቶችና ነገኖች የተደነገገት በህግ መንግስቱ ፖስራና ለሰት ስር ነው፡፡ እነዚህን የመብቶችና ነገኖች ድንጋጌዎች ለማሽኑል አንቀጽ /105/ ስር እንደተዘነገው የሚከተሉት ሁኔታዎች መሆን አለበትው፡፡

1. ሁኔታ የከልል ፖስር በት የቀረበውን ማሽኑያ በድምጽ በፊዴ ሲያደረግበት.
2. የፈዕራል መንግስት የህግበ ተወካይዎች ፖስር በት በ2/3 ደምጽ የቀረበውን ማሽኑያ ሲያደረግው እና
3. የፈዕራልና ፖስር በት በ2/3ኛ ደምጽ ማሽኑያውን ሲያደረግው፡፡

በዚህ ክፍል የሚከተሉት ሁኔታዎች ለማሽኑል አይደለም ማለት ነው፡፡ ለማሳሌ የአንዳ ክልል ፖስር በት ወሰጥ h50 + 1 ደምጽ ማግኘት ባይደረገው በተቀኑት ለምንት ክልሎች የተፈለጉው ደምጽ በታች እንዲን ማሽኑያውን ማድረግ አይደለም፡፡ በተመሳሳይ በአንድቶ ፖስር በት የ2/3 ደምጽ ደጋፍ ባይግኝ ማሽኑያ አይደረግም ማለት ነው፡፡ ለተም ቁድመ ሁኔታዎች በአንድ ቤት እንዲ ለይ ለይ ለገኘ በታች በታች ነው በመሰረታዊ ለሰብዓዊ መብቶችና ነገኖች ድንጋጌዎች ለይ ማሽኑያ ማድረግ የሚቻልው፡፡ ለለሁነም በህግ መንግስቱ የተደነገገ መሰረታዊ ለሰብዓዊ መብቶችና ነገኖች ድንጋጌዎች በለበብ አስቀባ በማሽኑል ለም እንዲይሰራረኝ ሁን መንግስቱ ክላይ በተቀመጠው ሁኔታ ተበቂ ያደርጋለቸዋል፡፡

ለለች የቀጥጥርና የከተትል ኮዶዎች

የሰብዓዊ መብት ተስት በተለያየ ደረጃ በተለያየ አካላት ለፈጸም ይቻላል፡፡ የመንግስት አካል፣ የመንግስት በለበልጣን፣ የፖልጋዊ ፖርቲ ገለበብ ለሆነ ይቻላል ተስፋን የሚፈጸሙት፡፡ ክላይ ፖርቲው አሁን መንግስታዊ የሆነ ሁኔታ በፈለግ ሁኔታውን ሁኔታ ተግባራዊ

አንዳይሆን አንድሂት አንድማችል ደርጋቱን ማስቀም አንድማችል ለዘመኑ የህን መንግስት አጥቃ ገበኩን የፋይናዕሰን ይዘር በትና የፋይር በቶታን ማኅ ተመልከተናል::

በተጨማሪም አንቀጽ 55/14/ እና /15/ ስር እንደተደነገው የሰበድዋ መብት ከሚሽንና የአዘገብ
እንዲ ጠበቃ ተቁማትን አቋቋሚል፡፡ የእነዚህ ተቁማት ታላፊነት ፍን እንደሆነ ወደፊት በገዢ
የምንጫስለከተው ነው፡፡

ሰብዳዊ መብቶች ለአበራ የሚችሉት ሲሆን እና የከግ የበለቤነት ለኋር ነው በሌላ አባላ
እነዚህ ለብዳዊ መብቶች በግለሰቦች ሆነ በበድን በረዳቸው ለብዳዊ መብት ስም ገኑን መጠስ
የለባቸውም፡፡ በመሆኑም እነዚህን መብቶች ለመተገበር እና ተጠቃሚ ለመሆን ማደረግ
የሚይበው ይጠየቂችን ወይም መቆረግ ያለባቸውን ይጠየቂች ከነዚህ መብቶች ወር አያያዝ
ዶንንጻል፡፡ እነዚህንም አንድ ባንድ እንመሳከት፡፡

አንቀፅ 29 ስር እንደተደነገው የአመልካከት እና ሁሳን በነፃ የመጀና የመግለሰ መብት እውቅና አግኗጭል፡፡ ይህ ማለት እንደ ስው የሚሰማማውን አመልካከት የመጀና ሁሳን የመግለሰ መብትን ያጠቃላለል፡፡ አገላለዥም በቁል፣ በዕኑና፣ በአትመት፣ በሥን ጥበብ መልክ ወይም በመረጋገጥ የሚሰረቸ ዘዴ ለሆን ይችላል፡፡ ከዚህ ዓር ተደረሱ ሁን መንግስቱ በዚህ አንቀፅ 30-ሰ አንቀፅ 29/3/ ስር የጥራሰና የለሎች መገኘቶች በዘሮን እንዲሁም የሥነ ጥበብ ፈጠራ ነባለት መረጃዎን ይጋግጧል ቅድመ የመርመራ (Censor) የተከለከለ መሆኑን የአገልግሎት ጥቅም የሚመልከት መረጃ የሚያገኙት መብት መረጃዎን ይጋግጧል፡፡

ታዲያ እነዚህም መብቶች ገዢ የልለበቶው አይደለም:: በዚህ አንቀጽ ገዢ አንቀጽ 6 ስር አንድተዳነገዱ የወጣቶችን ይህንት የሰውን ክብር መልካም ስም የሚገኘ የተረስ ውጤቶች አንቀጽ ዓላማ::

እንዲሁም በስሙ የንግግር ነባት የሚደረገ የመሆኑ ቁስቀልዎች ስብአዊ ክብርን የሚነት የአደባባይ መግለጫዎች አንቀጽ ዓላማ:: በአንቀጽ ተጠሪዎች ያደርጋለ:: አንቀጽ 30 ስርም የመሰብሰብ ስለማዋ ስልፍ የሚደረገ ነባትና አበቱታ የማቅረብ መብት የተጠበቀ ነው:: ሆኖም እነዚህን መብቶች ለመተባበር አንድንድ ገዢቶችን መመልከት ያሳይፈዋል:: ለምሳሌ ከለሎች ጋር ለመሰብሰብና ስለማዋ ስልፍ ለማደረገ የሚገኘ ዓይነት የጊር መሳሪያ መያዝ አይችልም::

ከበት ወጪ ስብአዊዎችና ስለማዋ ስልፍ ከተደረገ ስለማዋ ስልፍ፣ በሚንቀሳቀስ የጥቃቄው በአሁን እንቅስቃሴ ላይ ቅጋር መፍጠር የለባቸውም:: ወይም እነዚህ ስብአዊዎችና ስለማዋ ስልፍ ይጠየች ይጠየች የጥክሮች መብቶችን የአሁን የጥክሮች ሁኔታ መብት የሚደረገ ሁኔታ መብት የወጣቶችን የሰውን ክብርና መልካም ስምን መግለጫ የለባቸውም:: እነዚህ መብቶች የመሆኑ ቁስቀልዎችን እንዲሁም ስብአዊ ክብርን የሚነት የአደባባይ መግለጫዎችን ለመሰበት መጠቀማሪ መሆኑ የለባቸውም::

በአንቀጽ 31 ስር ማንኛውም ስው ለማንኛውም ዓለማ በሚሆበር የመደራቻት መብት አለው:: ሆኖም አገባብ ያለውን አገልግሎት በመጠበቅ ወይም አንቀጽ መንግስታዊ ስርዓቱን በአንቀጽ ውጤቶች ለማድረሰ መደራቻት ከልክል ነው::

ለማጠቃለል ሆን መንግስታዊ የተቀረ ሆን መንግስት ነው:: ከህጻች ሁሉ የበላይ ሆን ነው:: ስለሆነም ማንኛውም ሆን ከህን መንግስቱ ጋር የሚችለን ከሆነ ወጪ አይኖረውም:: ለዘዚው ስልጣን ያለው የፈጸመዎችን የሚከበር በት ነው:: ቅ/ቤቶችም ሆን መንግስቱን የሚከበር ግዢታ አለባቸው:: ለለው የመንግስት ባለበልጣኑም ሆነ አካላት ሆን መንግስቱን የሚከበርና የሚከበር ዝለፈነት አለባቸው:: ስለሆነም ማንኛውም የመንግስት አካልም ሆነ ባለሥልጣን በሀገርንግስቱ የተደነገገትን የሰበአዊና ይጠየች መብቶችን የሚከበርና የሚከበር ግዢታ አለበት::

ስለ ለብዕዋና ይጥዕናሸስታዊ መብቶች የሚደንግጋትን የህን መንግሰት ያንጋጌዎች ማቅረብ
በተራ ሆኖ አይቻልም፡፡ ሆን መንግሰቱ ሲሆ በቀየለው መንገድ ካልሆነ በስተቀር፡፡ በመጨረሻም
ለዚች ሆን መንግሰቱ ይህን ያሁል ተብቂ ያደረገለቸውን ለብዕዋና ይጥዕናሸስታዊ መብቶች
መጠቀም የሚችሉት የለለውን ለብዕዋና ይጥዕናሸስታዊ መብቶች በማከበር ነው፡፡ በስዕስ
ለብዕዋና ይጥዕናሸስታዊ መብት ስምና ምሩን ስርዓት አልበቃነትን ማንኛለ ተጠቃፊነትን
ያስከተላለ፡፡

ስለዚህም በህንመንግሰታቸውን፡፡

- ለብዕዋና ይጥዕናሸስታዊ መብቶችን ማከበር የዘመኑ ሆን መንግሰቱ እንዲ መሰረት
እንደሆነ፡፡
- እነዚህም በህንመንግሰቱ ፊልፈና ስሰት አበዛዎችን በታ ይዘው የሚገኘ እንደሆነ፡፡
- እነዚህን መብቶች በተጨማሪ እንዲተገበሩ በዘርዝር ሁሉት የተደገኘ መሆኑ፡፡
- እነዚህን መብቶች እንዲይጠና ለመከላከል፤ በተጠሳቸው ዘዴ ለማከበር የተለያየ ስርአቶች
መኖራቸውን

የተመለከተትን ሲሆን፤ ከዚህ በመነሳት በአገልግሎት አትዮጵያ የዚጀት መሰረታዊ መብቶች
እያከበሩ ያለና በዚህ እንዲቀጥል ለሰራ የሚገባ መሆኑን መረዳት እንቃለለን፡፡

የመዋሪያ ጥያቄዎች

1. በተቀራና ባልተቀራ ህን-መንግሰት መሆል ለብዕዋ መብትን አስመልክቶ ፊን ለይነት አለ?
2. የአመራሪ ሆን መንግሰትና የኢትዮጵል አገልግሎት ለብዕዋ መብትን አስመልክቶ
ያለቸው እንደነበሩና ለይነት ፊንደናድርቸው?
3. የህዝብ ተወካይት ፊክር በት በኢትዮጵል ህን-መንግሰት የታወቂትን ለብዕዋ መብት
እንጋጌዎች የሚጥበ ሆኖ በያዥወጣ ወጪቱ ፊን ይሆናል?
4. ለብዕዋና ይጥዕናሸስታዊ መብቶችን በማከበር የፍ/ቤቶች ሙሉ ፊንደናለው?
5. በከልተኩሮ የህን-መንግሰት አጠራ ገባኤ ተግባርና ቤሌሬነት ፊንደናለው?
6. ለብዕዋና ይጥዕናሸስታዊ መብቶችን ለመጠቀም በቅድመሟም ሆኖን ማከበር ያስፈልጋል፡፡
በዚህ ተሳማማለቸው? ለምኑ?
7. ይጥዕናሸስታዊ የብዕሮ አገባብ ነው፡፡ ለለዚህም የግለሰቦ መብት መከበር ከደጥዕናሸስታዊ
ምን ያገናኘዋል?

8. በሀገመንግስቱ የሰብአዊና ይመከራከያዊ መብቶች በተደለገበበት ክፍል እንዳንድ እንቀጽ
ለምሳሌ እንቀጽ 15፣ 17፣ 19(6) እና ሌሎችም በእኑ የተደነገገ ካልሆነ የሚለ ህረቻች
አለባቸው:: ይህ ማለት ሁኔታ አውጭው አካል በህግ በማድኋገግው መሰረት መብቶች
እንዲማረበኝ የሚያመለከት ነው:: ይህ በህግ የተደለገገ የሚለው አባላ ሁኔታ አውጭው
እንዳለሁ የመብቶችን እፈጻሚ እንዲያጠብ ወይም በተዘዋዋሪ መብቶችን እንዲነፋግ
የሚያደርጉው አይሁም ወይ? ለዚህ ምን መከላከል አለው?
9. ካሬት አስተዳደሩዋ በደል ደረሰቦን፣ ተገለገለ፣ መንግስት አስፈላጊ የሽጭል በማለት
በተደረጋመሃ ለለማቅ ስልፍ በማድረግ ታያች ለመንግስት በያቀርቦም፣ መንግስት ይረ
ዳ ለበዚ በማለት ሙርጫውን አልሰማቸውም:: እነዚህ ለምት የይመከራከ መብቶችን
አልተከበረም በማለት ወደፊመድ ሲሆ ገበ:: የይመከራከ መብት ተከበረ የሚበለው
አበቱታ የማቅረብ መብቶቸው ለከበር ነው ወይም አበቱታቸው ተቀባይነት አጥቃቶ
መንግስት እነዚ እንዲማረፈልጋት ለያደርግ ነው? ካሬት መንግስት አልሰማቸው ለል
ወደፊመድ ሲሆ ከመግባት ለለ ምን ምርመራ አለቸው?
10. ሁጻዊ የሁሉም የደረሰ ለምትን ሂሳብ እንዳበተኑ ማስሰበያ በስጥቶ ለመብቶ
ፈቻቻ አልሆነም:: እንዲያውም በፖስታ ለይ ይንጋጌ መመርመር ይቻምሏለ::
ፖስታ መሰራቶ በይዘተም በተመሳሳይ መልካ በረባሽቱ ለይ ይንጋጌ ይወጋወሏለ::
ከፖስታ በተወረጋዎረ ይንጋጌ አገል በታ የተመታ የረባሽቱ አባል ይሞታል:: ይንጋጌ
ወርሃዊ ሂሳብ ለው በመግዳለ ወንጀል ለከበር ይገባል ወይ? የሚከበር ከዚህ የህግ
ማስከበር ተግባር እንዲት ለከናወን ይቻላል?
11. የአፈጻጸም አገመንግሥት ለብአዊና ይመከራከያዊ መብቶችን የየዘው ክፍልን ለማሽንል
ሁለም ክልሎች የዚክር ቤት በአብላጭ ይጋጌ መሰማማቸው አለባቸው ይለል:: ይህንና
አነስተኛ ወከልና ይለው የህፈጻ ክልል የዚክር ቤት ክልተሰማማ ለቀርር አይቻልም::
በዚህ ሁኔታ በአናስቀመ ወገን ፍላትት በታ የአብዛኛው ወገን ፍላትት እንዲወሰን እያደረገ
እንዲት ይመከራከያዊ ነው ለባል ይቻላል?

5.4. የመንግሥት አሰራርና ተጠሪዎች

የኢትዮጵያ ህገመንግስት ከተመሰረተባቸው መሰረታዊ መርሆዋቸው እንዲ ተጠሪዎች ነው፡፡ ተጠሪዎችንን በሚመለከት የኢትዮጵያ ሁን መንግሥት በእኔቀጽ 12 እንደሚከተለው ያሳቀምበል፡፡

1. የመንግሥት አሰራር ለአዝብ ጉልጋ በሆነ መንገድ መከናወን አለበት፡፡
 2. ማንኛውም ሁሉፊና የህዝብ ተመራጭ ሁሉፊናን ለይዞድል ተጠሪቁ ይሆናል፡፡
 3. አዝብ በመረጋገጥ ተወካይ ላይ እያነት ባጥ ጊዜ ከበቃው ለማንሳት ይችላል፡፡
- ዘርዝሩ በእጣ ይመስናል፡፡

በፊጥኩራይ መንግሥት ስልጣን የህዝብ በመሆኑና የመንግሥት ሥራ የሚሰሩት የህዝብ ወከለው በመሆኑቸው ተወካይ ለመረጋገጥ ሁን ተጠሪቁ የቸው፡፡ ማለትም ስለሥራታቸው ሲጋርት ማቅረቢ፣ መረጃ መሰጠት እንዲሆኝም ሁንን በመጠስ ለማፈጸም ተግባር ተመጣጥና ቁጥት እንዲያገኘ ወይም ለደረሰት ጉዳት ከሚ የመከራል ተጠሪዎች አለባቸው፡፡

ሁን የመረጋገጥ ተወካይ ተጠሪዎች የለለው እንደሆነ የህዝብ ለአለዋኑት መናቶ እያቀርቡ፡፡ የአዝብ ለአለዋኑት እውን ለሆን ከሆነ ደግሞ ተወካይ ተጠሪቁ መሆን አለባቸው፡፡

በኢትዮጵያ በተለይ ይጥኩራይ የመንግስት ጉዳይ የህልውና ጥያቄ በሆነበት ሆኖታ ወጪታማ የሆነ የተጠሪዎችን ሲጋጥት ከለለ ይጥኩራይ ሲጋጥናትን መንግስት እያይፈልም፡፡ ይጥኩራይ የህልውና ጉዳይ በሆነበት አገር ወጪታማ ተጠሪዎችን እንዲኖር ማድረግ በተመሳሳይ የአልዕዥና ጥያቄ ይሆናል፡፡

1. መረጃ የሚገኘት መብት

በሀገመንግስቱ እኔቀጽ 12 ንዑስ እኔቀጽ እናይ እንደተመለከተው የተጠሪዎችን የመጀመሪያ መርሆ ጉልጋነት ነው፡፡ መንግሥት ለወከለው አዝብ እውራፍን ጉልጋ በሆነ ሆኖታ

የሚከናወን ቅድታ አለበት:: ከነበር የመረጋገጥ መንግሥት ፈንን እያሱል እንደሆነ የሚውቀ
መብት አለው:: ከግልጽነት እንዲር:: ፈንን መደረግ አለበት?

1. ከነበር በመንግሥት ወማኑዎች ላይ በብቻት መሰተኞች የሚችሉው ታክክለኛና ወቅታዊ
መረጃ ማማገኘት ለቃል ነው:: ሁነበር የመረጋገጥ መንግሥት በትክክል መሰራቱን
ለመቆጣጠር የሚችሉው ... ወቅታዊና ታክክለኛ መረጃ ለምንም ነው:: ሁብረተሰቦ
ወቅታዊና ታክክለኛ መረጃ ማማገኘት ከይለ ነገሮ ሁሉ ገልጋ በመሆኑ በቋ የአስተዳደር
በደላና በልሽነትን ለማሳቀል ከፍተኛ አስተዋጽኑ ማድረግ ይችላል:: ቅልጋነቱ ሲሆ
በቀጥታ ከሚያስከትሉው መቅረብ በላይ ሁብረተሰቦ ወቅታዊና ታክክለኛ መረጃ በማማገኘት
ተደለቶችን ለማሳተካከል ሪፖርት እንዲወስድ ማድረግ ይችላል:: የኢትዮጵያ ለሽል
ሰርበሳ ማቅረብ ተጨማሪም:: በሥነ-ምግባር ዓ.ስ ተጨማሪም ወሰጥ ከተያዘተ
ጥርቃቶች እንዲ መረጃን የማማገኘት መብት ሁኔታ ሁኔታ የሚዘጋጀት ለሆነ በአዋጅ ቅጥር
590/2000 የመገኘና በተሟኗና የመረጃ ነገሬት አዋጅ በሚል ወጥቶ ተግባራዊ መሆኑ
ይሞርጫል::
2. እያንዳንዱ መሥራያ በት የሚሰጠውን መንግሥታዊ አገልግሎት በተመለከተ ፈንን
ዓይነት አገልግሎት በምን መሰራርት ለማን እንደሚሰጥ በዘርዝር የሚያበራሩ መመራያ
ማውጣትና ተጠቁማው ሁብረተሰቦ ይህንና በሚገባ እንዲያውቀው መደረግ ይኖርበታል::
በሽል ለርበሳ ማቅረብ ተጨማሪም የሰነድግባር ዓ.ስ ተጨማሪም ወሰጥ ተይዘው
ከነበሩት ተጨማሪቶ እንዲ የዘመና ተርጉት ለሆነ:: ይህ ለቀቅ ሁኔታ ሆኖ ባይመጣም::
በአገራቱ በሀላፊነት መሰራያ ቤቶች እየተሰራና በመተግበር ላይ አለው የበትኩስ ተጨማሪ
ይዘመናን እንዲር ተገልጻዋች ፈንን አይነት መሰራርት ለመማለ እንደሚገባ የሚያሳይ
ዘርዝር ተዘጋጀተው ተግባራዊ መደረጋቸውን ስንመለከት ተጠቁቀነትን ለማምጣት
ፈንን የሆነ እንደተሆኑ መንግዴበት እያደግኝም::
3. ሁኔታ አስፈላጊማው አካል የሚያውጣቶች ገልጻዎች የሚያቀርብዎች የእናገድ ለቀቅ
ወዘተ.. ገያቶች ላይ ሁብረተሰቦ አስቀድሞ የተወያዩባቸውና አስተያየት የሰጠባቸው
ለሆነ ይገባል:: ለተወካይቶ የዚህ በት በሚቀርቡ የሁኔታ ለቀቅ ከመግዳቸው በፊት
ሁነበር አስተያየት እንዲሰጥበት የሚያደርግ ለርከት ተዘጋጀቶ እየተተገበረ እንደሆነ
የሚታወቁ ነው::

2. ተጠያቄነት

መረጃን የሚገኘት መብት መረጃዎን ስህተ ወይም የሚመለከተው ወገን መረጃ አግኝቶ በራሳ
በከል ማድረግ የሚችሉውን እንዲያደርግ የሚረዳ በሆነም ካዬ ወጪታማ የሆነ
የተጠያቁነት ስርዓት መኖሩ የግድ አስፈላጊ ነው:: ወጪታማ ተጠያቁነት ከሚገልጽባቸው
መንገዶች መከከል ወርምጃ የሚከተሉት ዓቸው::

2.1. የከተተልና ቅጥጥር ሥርዓት

1. የህዝቦ ሌ-እሌዋነት መገለጭ የሆነው ምክር በት በምክር በቱ የወጪ አገልግሎት የሚገኘ ሌ-እሌዋነት እቅድ ምክር በቱ በሽማቸው የፖ.ሰ.ቴ.ኩ ተጀመሱ በት-ከከል ተፈጻሚ
መሆናቸውን የሚረጋገጥ ሥራ መሰራት አለበት:: ምክር በቶች በተከናወነ ጉዳይ
የሚረዳውቸው እንዲዋና እዲተር ይ/በት ያለ አካላት የመንግሥት በደትና ዕቅድ
አፈጻጸምን በተመለከተ በመመርመር አስፈላጊውን መረጃ ስለሚያቀርብ ምክር በቱ
ሁለፈነቱን በሚገባ እንዲውጣ የሚረዳ ዓቸው:: የአዝቦ እንዲ መቀቃው ተቆምም
በአስፈላጊው አካል የሚፈልጋሙ የአስተዳደርዎ በደለምናን እየመረጃዎን አስፈላጊ
እንዲሰተካከል በማድረግ ተጠያቁነትን ለሚረጋገጥ በመሳይሱት የሚያገለግል ነው::
2. የፖ.ሰ.ቴ.ኩ ተጀመሱ ቀሚ የመንግሥት ስራተኞቸና ለጠ.ኤሌ ስርቢ.ኤሌ በአጠቃላይ በምክር
ቤቱ የተቀመጥ መሰራታዊ እቅዱውቸና እነዚህን ለማስፈልግም የሚወጪ እቅድ
ደንቦችና መመሪያዎች በት-ከከል መፈጸማቸውን ማረጋገጥ ይኖርባቸዋል::

2.2. የሥነ-ጥማግባርና የወ-መ-ሰና ከሚሽናቸው

በመንግሥት ባለሥልጣኖችና ማሬታቸ የሚፈልጋሙ የመ-ሰና ወንጀለምናን ለመመርመርና
ለመከለለ እንዲሆኑ የመ-ሰና ወንጀል እንዲይፈልጋም ለመከለከል ነገ የሥነ-ጥማግባርና የወ-መ-ሰና
ከሚሽናቸው በፈጸመ በበዚ ክልሎች ተቁቀመዋል::

የፈጸመ ሥነ-ጥማግባርና የወ-መ-ሰና ከሚሽናን ሥልጣንና ተግባር በከራል::

4. አግባብነት ካላቸው አካላት ጋር በመተባበር ስለመ-ሰና ነፃነት የህዝቦ ገዢ ሁሉና
እንዲሳለበት በማስተማገር እና መልካም ስነምግባር በህዝቦ አገልግሎት እና በህበረተሰቡ
ወ-ሰጥ እንዲሰሩና በማድረግ መ-ሰናንና ተለስ አስፈርጉ መዋጋት::
5. አግባብነት ካላቸው አካላት ጋር በመተባበር በመንግስት መሰረድ በቶች እና የመንግስት
የልማት ይርሱቸው ወ-ሰጥ ለመ-ሰና ለጠልስ አስፈርር የተጠለውን ለጠለው የሚችሉ

የኢትዮ-ርድብ ስርአቶችን በማጥናት ወይም እንዲጠኑ በማድረግ እንዳሻሻለ ማማከርና ማሳሰቢ፣ የኢትዮ-ርድብ ስርአቶች የተሻሻለ መሆናቸውን መከታተል፣ እና አስፈላጊ ሆኖ ለተጀመሩ ተገበረ የሚኖው እርምጃ እንዲወሰኝ ወይም ወሰኑ እንዲሰጥ አግባብ ለለው አካል በማሳወቅ ወያን በማሳሰቢ መሰኞን መከላከል፣

6. በመንግስት መሰራያ ቤቶች ወይም በመንግስት የልማት ድርጅቶች ወይም ልዕሊ መንግስቱ ለከልሎች ከሚሰጠው ድንጋጌ ላይ በተያያዘ በከልል መ/ቤቶች በዋናዬ ለማና በለሎች ሁሉች ወሰኑ የተመለከተት የመሰናዊነት በመንግስት ለራተኞች ወይም ባለቤልጣኖች ወይም በለሎች ለወች ለለመፈጸማቸው ተቆጣጣሪ ለደርሰው ወይም በቀጥር ለተፈጻሚ የመመርመርና የመከሰሰ ወይም እንዲመረመርና እንዲከሰሰ የማድረግ፣
7. ከመሰናዊነት ወንዱ ላይ በተያያዘ በቀጥር ለተፈጻሚ የሚገኘውም ባንክ የሚገኘ የተጠሪዎች የባንክ ሂሳብ በከሚሽነና ታክክለ እንዲመረመር የማድረግ መረጃ የማግኘትና አስፈላጊ ሆኖ ለተፈጻሚ በፍርድ በት ታክክለ እንዲከሰሰ ማድረግ በከልል ያለ የሰነድግባርና ይረዳ መሰናዊነት በከልሎችው ተመሳሳይ አይነት ለልማትና ተግባር እንዲፈጸሙት ማድረግ፡፡

የፌዴራል ሲነምግባርና ይረዳ መሰናዊነት ከሚሽነን በቀጥታ የሰራ እንደፈጸማቸውን ለመከታተልና ለመቆጣጠር የተቋቋሙ ለለሁም የኢትዮ-ርድብ አካል ተጽናና እንዳይፈጸሙት ማድረግ የተቀመጥ ድንጋጌዎች በአዋጅ ወሰኑ ይገኘለ፡፡

እንቀጽ 3(2) የከሚሽነ ተጠሪነት ለጠቅላይ ማረጋገጫ ነው፡፡

እንቀጽ 4. ለለከሚሽነ የኢትዮ-ርድብ ነገነት፡-

በዚህ አዋጅ በእንቀጽ 3(2) የተፈነገገው በጥርሃው ከሚሽነ በማመራምናው ወይም ከስ በማመሰርትናው ወይም ከስ በመከራተባቸው ጉዳዮች ከማንኛውም ለው ወይም አካል ጥልቻ ጉባኤትና አመራር ነገ ነው፡፡

እንቀጽ 10

ከሚሽነ

1. በጠቅላይ ማረጋገጫ እቅራቢነት በተወካይ የሚሽነ በት የሚሽና እንደ ከሚሽነ
2. በጠቅላይ ማረጋገጫ የሚሽና እንደ የሚሽነ ከሚሽነ ይኖሩታል፡፡

የከሚሸነና የምክትል ከሚሽነና የስራ ርዕስን

1. የከሚሽነና የምክትል ከሚሽነና የሰው ርዕስ ስድስት አመት ይሆናል፡፡ ሆኖም አስፈላጊ ሲሆን እንደገኘ ለማቅረብ ይችላል፡፡
2. ከሚሽነና ወይም ቅዱትል ከሚሽነና ካዚህ በታች ካልሆነ በስተቀር የተሻሙበት የስራ ርዕስ ከሚለው በፊት ከፈቻዎች ወጪ ከሰራው እያነሳም
3. አግባብነት የለው የሰነድዎች ደንብ የተመለከተኝ ድንጋጌዎች ተላይ ሲገኘ፡፡
4. ገልህ የሆነ የስራ ቅሉታዊ ቁልጥናና የለለው ሲሆን፡፡
5. በህመም የካንያቶች ተግባሩን በተገበዎ ሁኔታ ማከናወን የሚይችል ሆኖ ሲገኘ፡፡

2.3. ነገ ፍርድ በት

የተጠያቂነት ለሥርዓትን ከመመራረት አንፃር ነገኑት ያለው ፍርድ በት መኖር አስፈላጊና መሠረታዊ ነው፡፡ አንዳ የመንግሥት ቤሌ ባጠናው ቅዱት የሚጠየቀበትና የሚቀጣት ነገ የሆነ ፍርድ በት ያስፈልጋል፡፡ "የእግ አስፈላጊው አካል በተጠያቂነት መርሆ እንዲሰራ ከሚደረግ አኩያ የቆኅነት አካላዊ የቆኅነት አካላት ተብሎው የሚታወቂት ተቋሞች ከፍተኛ አስተዋጽኑ ለያደርግ ይችላል፡፡ መስተዳድሩ ከእግ ወጪ የከተማኝ መብትና ተቀናው በሚጥስበት ወቂት በታች መንግሥትን በፍርድ በት ከለው መብትና ተቀማቸውን ማስከበር ይችላል፡፡ ይህ መብት መረጃዎ ሪሳ መንግሥት ለራውን በጥንቃቄና አጋዋዎ በሆነ አካሂን በቻ እንዲሰራ ለያሳይድ ይችላል፡፡"

ይህንና የቆኅች ወገኖችና አድለው እንዲያይምኑ በመጀመሪያ ከእግ አውጭውና ከእግ አስፈላጊው ተያሳና ነገ መሆን አለባቸው፡፡ የቆኅች የሥራ ወሰትናና ተመጣጣች ከፍያ እንዲያገኙ ያስፈልጋል፡፡ በየሁከውም የቆኅችን አቅም የመንግስት የሰጠውና ሥራ ለሰራ ይገባል፡፡ እንዲሆ ዓይነት ተበቃዎች ያለት የቆኅነት አካል የህዝብ መብቶችና ነገነቶች መቀበ በመሆን ያገለግለል፡፡ የተጠያቂነት ለሥርዓት ወጪታማ በሆነ መልከ ተግባራዊ ያደርጋል፡፡ በአፈጻጸም ሆነ መንግስት አንቀጽ 78 ታክክ አንቀጽ 1 ነገ የቆኅነት አካል በዚህ ሆነ መንግስት የተቋቋሙ መሆኑን ይደንጋጋል፡፡

2.4. የመጥረጥና ተወካይን የመጥረት መብት

የተጠያቁነት የመጨረሻው መቆጣሪያ መሳሪያ ነገና ፍትሬዊ የምርመ ነው:: ነገና ፍትሬዊ የምርመ በለበት አሁባር የሚፈልግዎን ለመስጥ ያላገዘገበዎን ድግሞ ለማውራድ የሚጠቀምበት መሰረታዊ የስልጣን በለበትነት ማረጋገጫው ሲለሆነ ማንኛው ስው ተጠያቁ እንደማሆን አውቅ ተጠኗቁቁ እንዲሰራ የሚያደርጉው፣ ክልል ድግሞ ክስልጣን ለያወርድ የሚችሉበት ሥርዓት ነው::

በሆነ መንግባቱ እንቀጽ 12 ቤት እንቀጽ 3 የተደነገው ድንጋጌ እንደማሆኑ መሰረት አሁባር በመረጋገጫው ተወካይ ላይ እያወንት ባጥ ገዢ ክበታው ለማንኛት እንደማሆኑ ነው:: ይህንን መሰረት እናርተም ተመራጭ በመረጋገጫው እመኑታ ለያወርድ ሲለማውሰድ እርምጃ በሚል ማስረጃ አዋጅ ቅጥር 88/89 ወጥቶአል:: በአዋጅ እንቀጽ 5 እንደመሰከተው እንደ ተመራጭ የመራጭ እመኑታ የለውም ለባል የሚችሉው ::

1. በተወከለበት የምርመ ክልል ክሚጥና መራጭ ከ15 ሏ.ህ በላይ የምርመ በርድ በማያወጣው ድንብ መሠረት የይውረድልን ተያቁ ለምርመ በርድ ለያወርድ::
2. በተወከለበት የምርመ ክልል በማጥና ከ10 ሏ.ህ መራጭ አሳሳቢነት የምርመ በርድ በማያወጣው ድንብ መሠረት የወረዳ ምክር በታች በአበበዎ ድምጋ ተወካይ ተመልሮ እንዲጠና ወሆኑ ያሳሌሩ እንደሆነ እንደሆነ::
3. የልዩ የምርመ ክልል ተወካይን በተመለከተ የምርመ በርድ በማያወጣው ድንብ መሠረት የመራጭ እመኑታ ማጣቀ ለረጋገጥ::
4. የአሁባር ተወካይና ምክር በት ተመራጭ በማያሳያው ሥነ ምግባር የወከለውን አሁባር በበቃት ለመከል አልቻለም በለው በሁሉት ምስተኛ ድምጋ ለመስና ይሆናል::

በዚህ እንቀጽ መሰረት ተያቁው ተማልቶ ለፌርዴ የምርመ በርድ መመዘኛው መማለቱን አረጋግጣ መራጭ ሁዝብ እያወንት እጥቶአል በለው ክወሰን በእስት ምስተኛ ለለ ለው እንዲመረጥ ይደረጋል ማለት ነው::

2.5. ለለሎች ተጠያቁነትን ለማስናድ የሚረዳ መማርያምና

1. የመንግሥት ማረጋገጫ በለመልጣናን የሚመሩበት የሥነ-ምግባር ድንብ መኖር::
2. የጥቅም ግዢትን፣ የገንዘብ ግዢምን ማሳወቂያና የንብረት ማስመዘገብ ሥርዓትን መዘገበ::

3. ለመ-ሰና ወንጀል የሚከተሉትና መቁጥሮች ተበቃና ካለ የሚሰጥ እና ማውጣት፡፡

2.6. መልካም አስተዳደርና ትጠማቷት

መልካም አስተዳደር የሚገኘው?

የተለያዩ ዓለም አቀፍ ድርጅቶችና አካላት ለመልካም አስተዳደር (Good Governance) ወይም ለአስተዳደር (Governance) የተለያዩ ትርጉሙችን የሰጠ ሲሆን እነዚህ ድርጅቶች የሰጣቸው ትርጉሙች ውስጥ ት-ከ-ረት ከሚሰጠበት ነጥብ ጋር ይያያዘል፡፡ ከዚህ አንፃር ለቁለጥ የተባለቸት መንግሥታት የሰጠው ትርጉም ስንመለከት በእንግሊዝኛው የሚከተለውን ይመለሳል፡፡

“Governance as a holistic concept is defined as the totality of the exercise of authority in the management of the country’s affairs comprising the complete mechanisms, processes, institutions through which citizens and groups articulate their interests, exercise their legal rights and mediate their differences. It encompasses the political, economic, legal judicial, social and administrative authority and, therefore, includes the government, the private sector and the civil society.”

በመጀመሪያ ዓንስ ህማዊና ስናነስ መንግሥትና (Government) እና አስተዳደር (Governance) ይለያል፡፡ መንግሥት (Government) የመንግሥት የሚሰራውማያዥ አቅመኑው፡፡ መማሪያ ነው፡፡ ይጋበኝ፡ ሲተወቃቻና ተቁማጥቶችን ማዣጤ የመንግሥት ማሰራውማያዥ መማሪያ ነው፡፡ አስተዳደር (Governance) ጥን ድርጋችን የሞንጂድጋበት ሁኔታ ነው፡፡ አስተዳደር መንግሥት የሚሰራ ነገር ከነበረበት ቤት ይሞር የነበረ ሲሆን በአምባገኘን (Autocratic) መንግሥት ውስጥ አስተዳደር አለ፡ ይሆም ላላው ቅራጭ ነው፡፡ በፋይነት መንግሥት ውስጥም ማፈጻሚ አስተዳደር አለ ይሞከራለዋል በሁኔን መንግሥት ውስጥም አስተዳደር አለ ቅርጽ ይሞከራለዋል ነው፡፡

ከዚህ አንፃር ከዲሞከራለዋል ሥርዓት አንፃር ሲታይ መልካም አስተዳደር የአንድ አገር ሌቦ ሌቦ ጉዳዎች በማስተዳደር ሲገድ አካሞማያዋል፡፡ ሳለተካው፡፡ አስተዳደራዊ፡፡ ማህበራዊና

የፍትህ ጉዳዮች በአግባብ የሚመሩበትና ከእነዚህ ጉዳዮች ጋር የተያያዘ ስልጣንት በአግባብ-ተግባራዊ የሚሆንበትን የአስራር ሂደቶች የሚያንጻባቸውን ዓይነ ሁኔታ ነው::

መልካም አስተዳደር Good Governance የእናድ አገር ሌቦ ሌቦ ጉዳዮች የሚመሩበትን አካይና የሚያመለከት እንደመሆኑ ለመልካም አስተዳደር መኖር መንግሥት የግል ኮርፍ (The private sector) እና የሰ.ሳ.ማ ማነበረሰብ (The civil society) ወኩዎን ማና ይጠቀቋል:: በዚህም መሠረት እያንዳንዶችው ለመልካም አስተዳደር መስፈት የየራሳቸውን ማና በአግባብ ማለትውጭበትና አንዳ በሌሎች ማና ውስጥ ያለካግባብ በገባበት ሁኔታ መልካም አስተዳደር አሉ ለማለት አይችልም:: እነዚህ ስሳቱ የመልካም አስተዳደር ወልታዎች (Poles of Good Governance) ወይም የመልካም አስተዳደር ተዋናቶች (Actors of Good Governance) በመሳሌ ይታወቋል::

ስለዚህ መልካም አስተዳደር በእናድ አካል በቻ የሚገኘው ነገር አይችልም:: በመሆኑም መልካም አስተዳደር ስሳት ምስክር ማለት የሚለው (The three pillars of good government) ያለት የሰራ አመራር ነው ለማለት ይችላል::

ከዚህ በተጨማሪ መልካም አስተዳደር በሁሉም የመንግሥት ለልጣን አካላት ማለትም በህግ አውጭ፣ አገልግሎት አገልግሎት አስተዳደር መታየት የሚኖርበት በእነዚህ የመንግሥት ለልጣን አካላት ውስጥ በከፍተኛ ደረጃ ባለት (Macro Level) በቻ ማይሆን በከፍተኛ ደረጃ (Micro Level) በሚገኘ ማለትም መገለጥ ወይም መታየት ይገባዋል::

ስለዚህ ስለ መልካም አስተዳደር ስነዚህን በከፍተኛ የመንግሥት ለልጣን ላይ ለለተቀመጥ ባለቤት ወይም በከልተኛ ደረጃ ለለማጥኑ የመንግሥት መሥራም ቤቶች አስተዳደር በቻ ማይሆን በህግ ማውጣት፣ ማስረዥምና መተርጋም ላይ የተሰማናና በተለያየ ደረጃዎች የሚገኘ አካላትናም የሚመለከት መሆኑ ለታወቁ ይገባል::

በዚህም መሠረት መልካም አስተዳደር (Good Government) ከእስተዳደር (Government) የሚለው በተወስኑ ባህሪያት ነው:: መልካም አስተዳደር በእናድ ከበረታሰብ ውስጥ አሉ ለማለት ይመለ የሚባለት ነገሮች የሚከተለት ፍቃው::

1. የልክና ነገ በሆነ ምርመራ የተቋቋሙ መንግሥት መኖር
2. በሁለም አካላት የአገ የበላይነት መከበር
3. የሁለም ካር የልክና ምንም በማያሳይ ሁኔታ መንበረሰው ተማትና መኖር
4. ስብአዊና የጥቅምሬነት መብቶች መከበር
5. የልክና ተጠቃቄነት ያለበት አስፈላጊ መስፈርት ውስጥ.

እነዚህን ባህሪያት ከምላ ገዳል ተግባራዊ ስ.ሆነና መሚልት ለቻል ማህበራዊ ተማትና አረጋግጣና ማለት የሚታሰው:: እውነትና ማህበራዊ መሚራይ የሆነውን መልካም አስተዳደር ለመንግባት የሚያስፈልገውን መመዘኛ ተማሪልቷል ማለት ነው::

በላሉ በከል በጽ’ንስ ሁኔታ ክርክ መልካም አስተዳደር ማለት እናድ ነገር በቻ ማይሆን የተለያየ ገዢታዥች አለሁ:: ገዢታዥች ይግሞ የነበረተሰቦን ተማትና ይውስተል:: ከዚህ አኩያ መልካም አስተዳደር ጽልተካዋ ገዢታ አለው:: ይኩዎም የውሳኔ ለጠኑት ሂደት (Decision making process) የሚይዘን የአስተዳደር ገዢታ ነው:: ማህበራዊ ገዢታው አለው:: በሀላቸን የውሳኔ አስገኘ ቅልጋቹንና አቅማችንና ይውስተዋል:: ለስተቀር መልካም አስተዳደር ለመንግሥት በቻ የተተው ማይሆን በእያንዳንዱችን ለይ ከበተሰበ ይሞር እስከ ማህበራለበት ይረዳ የሚንዝባለቁ ድንብ ስሳቢ ነው::

በመልካም አስተዳደር ዓንስ ሁኔታ ወሰኑ መብቶ መንግሥት የምንለው የፖለቲካውን አካላትና ሌያ ሌያ የአስተዳደርና የፍትሕ አካላትን የሚጠቃሚው ስ.ሆን የግል ካርድ (Private sector) የሚጠለው ይግሞ በማግኘች የንግድ:: የባንክ፣ ውስጥ.. ተቋማትን በግል በመያዝ ለተርጉም የሚንቀሳቀሰትን የሚመለከት ስ.ሆን እነዚህ የተሻለና አመታዊ የገበያ ሁኔታ (conducive Market Environment) ለማግኘት በእኔድ ነገር የሚህበራዊ :: አ.ከፍማማዊና ጽልተካዋ ጽልሰዥች ለይ ተጠናቀሏል::

የሰነድ መንበረሰበበት ገለሰቦችንና ለሌደ ሌያ የለማ የተደረሱ በድጋፍ:: ማህበራትን ለማሳሌ እንደወያ ማህበራት የጃይማጥት ተቋማትና የበገ አድራሻት ይርሱች:: መንግሥታዊ ያልሆነ ይርሱች የባህልና የእስጥርት ከለበት የሽታና የአካባቢ ጥበቃ ከለበችንና የመስሰለትን ይመለከቻለ:: እነዚህ ንብረተሰበ በሚያደርግው የእለት ተወስት እንቀሳቀስ ወሰኑ ከከተበተሰበ የፊለት ተወስት ፍላጊቶች በመነሳት የሚያጠሙ ቅጋዊችን ለመኖታት ይጋቀሳቀለ:: በዘመኝ መንገድ በሌደ ሌያ ጽልተካዋ:: አ.ከፍማማዊ:: ማንበረሰው ተያያዥ ለይ በማስሰው ወሰኑዥችና በሚመው ጽልሰዥች ለይ አዎንታዊ ይጋሩ ማድረግ ይቻላለ::

በኢትዮጵያ በአንድ አገር ላይ ላይ ገዢዎች አስተዳደር ወሰኑ መንግሥት የሰጠለ
ማነበረሰብ የግል ኮፍ በመንግሥት አስተዳደር የተለያየ ኮፍዎች (Dimensions of
governance) ወሰኑ ማለትም በፖስታው፡ የኢትዮጵያው የአስተዳደራዊና የማነበረሰብ ኮፍዎች
የየፈሳቸውን ሙሉ የሚጠቀቁ ሲሆን መልካም አስተዳደር እንዲያርም ካላይ የተጠቀሰት ስለቱ
የመልካም አስተዳደር ወልታዎች ተጠውን ሙሉትውን ለጠቀቁ ይገባል፡፡ ከሚጠበቅባቸው
ማናዎች እንደሚከተለው ለእነዚህ የህል ማየት ይችላል፡፡ ጥለቱክዎች ሁኔታ ከመንግሥት
አስተዳደር ኮፍዎች (Dimension of Governance) እንዲ ሲሆን መንግሥት የፋይኩራል
መብቶችን ማረጋገጥና ተቆማቸትን መዘርጋት ወዘተ ሙሉ ለመጥና የሰጠለ ማህበረሰብ ይግሞ¹
አጠቃላይ መብቱን እንዲያውቁ በማድረግ የበከራለን ሙሉ መጠቀት ይገኝበታል፡፡ በኢትዮጵያ
ከፍ ለታይ መንግሥት ውና ውና መሠረት ለማት የመዘርጋት ሙሉ ለጠቀት የግል ኮፍ
ደግሞ እንሰሳት ማድረግ፡ የሥራ እድል የመኖር፡ የወጪ ምንጂ ማስተኞትና ወዘተ ሙሉ
ይመጣል፡፡ ከዚህ በሽንር አስተዳደራዊ ኮፍናን በተለይ ይግሞ መንግሥት የአስተዳደር
አከላትን የመዘርጋት ሥራ ለያከናወን የግል ኮፍናን የሰጠለ ማህበረሰብ ይግሞ መልካምና
የተፋጠነ የመንግሥት አገልግሎት እንዲያር ጉልት የማድረግ ወተዘ. ተግባራትን ይመጣል፡፡

በሌላ ሌገድ ለታይ ይግሞ መልካም አስተዳደር የፋይኩራል ወንጀ ክፍል (Structural
component) ነው፡፡ ከዚህም ወንጀው ክፍለው ወሰኑ የሚኖሩ አሬት ነገዎች ይገኝሉ፡፡ ለሌላ
በአንድ አጠቃላይ ወሰኑ መልካም አስተዳደር ለመንግባትና ለማጠናከር፡-

1. **ማህበረሰብ ስምምነት** (Social consensus) መኖር
2. **ነፃ ወድድር መኖር** (Free competition) መኖር
3. **የሚሰሩ ሥራዎች** በአንድ ማህበረሰብ ጉልጋሎት ወሰኑ መጠቀላል እንዲሁም
4. **የሕግ የበለይነት** (Rule of law) የሰራልጋል፡፡

የተፋጠነ የመንግባት አገልግሎት እንዲያር ጉልት የማድረግ ወዘተ ተግባራትን ይመጣል፡፡
በሌላ ሌገድ ለታይ ይግሞ መልካም አስተዳደር ይግሞኩራል ወንጀ ክፍል (structural
component) ነው፡፡ ከእነዚህ ወንጀ ክፍለው ወሰኑ የሚኖሩ አሬት መሠረታዊ ቅዱነትዎች
እናገኛል፡፡ ለሌላ በአንድ ማነበረሰብ ወሰኑ መልካም አስተዳደር ለመንግባትና ለማጠናከር፡-

1. **በመሠረታዊ ገዢዎች ለይ ስምምነት መኖር**፡
2. **ነፃ ወድድር መኖር**፡
3. **የሚጠቀላለ ሥራዎችን በአንድ ጉልጋሎት ወሰኑ መጠቀላል እንዲሁም**፡

4. የህግ የቦላይነት ያስረዳል::

የመልካም አስተዳደር መለያ ባህሪያት

መልካም አስተዳደር የሚከተሉት መለያ ባህሪያት አለ::

1. አሳታፊነት

ሁዝበት ቅጂዎም ልዩነት ስይመረጥ ተሰጥሱ እንዲኖራቸው ማድረግ የመልካም አስተዳደር መሰረት ነው:: ተሰጥሱ በቀጥታ ወይም በውክልና ለመን ይችላል:: ይህንና በውክልና ዘመኑዎት ከሁዝበ አናስ የሆነትና ለአደጋ የተጠለውት ሁሉ ተጠው ተከራክ አይሰጣቸውም:: ለለሆነም አሳታፊነት ማለት ሁሉም ወጪታማ ተሰጥሱ የሚያደርጉባት ሁኔታ ማመጀቸት ማለት ነው:: ወጪታማ ተሰጥሱ ለማድረግ ተሳታፊዎች መረጃ ማግኘትና ሁኔታን በነፃ የመግለፅ እንዲሁም የመፈጸምት መብት መንግባት ለያረጋግጣ እንደሚገባም ግንዘበ ለመሰድ ይገባል::

2. የህግ የቦላይነት

መልካም አስተዳደር ያልወጤን የህግ አፈጻጸም እንዲኖር ይፈልጋል:: ከዚህ ዓይነት በተደያዘ የተማሪ የሰበሰበ መብት ጥበቃን በተለይም አናስ በድርጅቱ ጥበቃ እንዲያገኙ ባድ ይለል:: ያልወጤን የህግ አስፈላጊዊ እንዲኖርም ነፃ ቅርጫ በትና ከመሰኑና ነፃ የሆነ የህግ አስፈላጊዊ ሁይል እንዲኖር የግድ ይለል::

3. ጉልዕነት

ገልዕነት ማንኛውም ወሰናኝ አፈጻጸም በግልፅ የተቀመጥ የህግ ስርዓቶችን ይጠበቅ ተከትሎ መፈጸም ማለት ነው:: ከዚህ በተጨማሪ በውሰናው በአዎንታዊው ሆነ በአለታዊ መልካ የሚነካ የሀብረትበብ ከፍለው መረጃ የሚግኘት መብት በማመጀቸት መረጃ በቀለለ ማግኘት የሚችሉበት አስፈርር ማለት ነው::

4. ለህዝብ ጥያቄ ቅልጻ መሰጠት

መልካም አስተዳደር የመንግባት አገልግሎቶች የሚሰጠበትን የጊዜ ገዢ ማስቀመጥና በዚህ ታሪክ ለህዝብ ጥያቄ ቅልጻ መሰጠት ማለት ነው::

5. የጋራ መግባባትና መፍጠር

በአንድ አገር ወሰጥ የተለያየ አመልካከትና አስተሳሰብ ያለቸው ስምም እንዲሆናል፡፡ መልካም አስተዳደር በእነዚህ የተለያየ አመልካከትና አስተሳሰብ ባለቸው ወገኖች መከከል ወሰኑና የጋራ በሆነት ጉዳዮች ላይ የጋራ መግባባት መፍጠር ማለት ነው፡፡

6. ሁሉ·ን አቀፍ

በአንድ አገር ለሁሉ·ም የህብረተሰብ ክፍለዎች መልካምና ውስጥ ሁኔታ የሚፈጸመው ሁሉ·ም ወገን የአበሪነት የእኔነት ስሜት ሲሆን ወጪውና የመገለጫ ስሜት ሲሆን ወጪው ሰጥቶ ነው፡፡ ይህ በተለይ ከሁሉ·ም ለገዳቸው የተጠለውንን/ለምሳሌ ለተቻቻ/ማሳተፍንና የእኔነት ስሜት እንዲኖር ማድረግን ይጠይቷል፡፡

7. ወጪታማና ቅጠብ

መልካም አስተዳደር በአገራቱ ያለ የህብረት ማገልጻ ተቋማቶች በአንድ በከል የህብረተሰቦች ቅልት ለማርካት የሚችል እና በፊላ በከል ቅጠብ እንዲሆኑ ይጠይቷል፡፡ የቅጠብ ጉዳይ የተፈጥሮ ሁሉትን በአገባቡ መጠቀም አካባቢን ከበከለት መጠበቅን ይጨመራል፡፡

8. ተጠያቂነት

ተጠያቂነት የመልካም አስተዳደር መሰረታዊ መገለጫ ነው፡፡ የመንግባት መሰረቶ በቶች በቻ ሲሆምኑ የግል ለከተሩ ወሰጥ ያለ አደረጃቸቶችም ለህብረት ለባለድርሻዎችው ተጠያቂ መሆኑ አለባቸው፡፡ ይህንና ተጠያቂነት ያለግልበነትና ያለ ሆኖ የበለቤት ተግባራዊ ለሆኑ የሚችል አይደለም፡፡

የመልካም አስተዳደርና የፋይምክራለ ጥንቃነት

ለመልካም አስተዳደር መኖር የፋይምክራለ መሰረታዊ ቅድመ ሁኔታ ነው፡፡ ለምሳሌ አሳታፊነት፣ የህግ የበለቤት የጋራ መግባባት መፍጠር፣ ተጠያቂነት ያለፋይምክራለ ለጥር አይቻልም፡፡ የፋይምክራለ በፊላው መልካም አስተዳደር አይኖርም፡፡ የፋይምክራለ በፊላው ሁዝቦ ይገኘ መሰናናን በሀዋዕ መንገዶ መታገልና ማጋለጥ አይቻልም፡፡

ዲ.ጥክክለኛ. በሌሎች ገልፋነትና ተጠቃቀነት የመንግስት አሰራር መሰረታዊ መርሆዎች ሆነው በጥበቃ ተግባራዊ ለሆነ አይችሉም፡፡ በመሆኑም ዕ.ጥክክለኛ. ለመልካም አስተዳደር ቅድመ ሁኔታ ነው፡፡

ይህንና ዕ.ጥክክለኛ. ስላለለ መልካም አስተዳደርም ይረዳገብ ማለት አይደለም፡፡ ዕ.ጥክክለኛ. የሆኑ መልካም አስተዳደር ለይኖር ይችላል፡፡ መልካም አስተዳደር በሌሎች መሳሪያ፣ ስልጣን ለገል ተቁም ማዋል ይዘሩኝል፡፡ መሳሪያ መሳሪያ በመሳሪያ የጠቅምት አገር በይኖርም መልካም አስተዳደር የበለቤነትን ካሱ በቀጥጥር ስር ገበቶ በገዢታኝ ይረዳ የሚከሰት ለሆነ ይችላል፡፡

ይህንና መልካም አስተዳደር አለመኖሩ በመሳሪያ መሰራቱት በቻ የሚውሉን አይደለም፡፡ መሳሪያ ወይም ስልጣን ለገል ተቁም ማዋል በእንቃዬ ካልተገኘ ዕ.ጥክክለሳይቃ ስርአቱንም አድር ለይ ይተለዋል፡፡ መሳሪያ ካልተገኘ የመንግስት ስልጣን የህዝብ መገልጻይ መሆኑ ቁርቶ የጥቃት ለምት መጠቀማቸው ይሆናል፡፡ ሁዝቦ በመንግስት ስልጣን ተጠቃሚ መሆኑ ቁርቶ ተሳሳይ ይሆናል፡፡ በዘመኩ ሁኔታ ሁዝቦ በመንግስት ስልጣን ተጠቃሚ መሆኑ ቁርቶ ተሳሳይ ይሆናል፡፡ በዘመኩ ሁኔታ ሁዝቦ ገዢ በለ ስለማይረቀመጥ የመንግስት ስልጣን ለገል ተቁማቸው የሚገልጻለበት በደንጋች ተቁማቸውን ለማሳጠበቅና ከተጠየቁነት ለመዳን የህዝቦን ዕ.ጥክክለሳይቃ መብቶችና የህዝቦን ወዳችነት የተጠየቁነት ስርአቱን ይረዳ በደረጃ መሽረረቁቸውና ማረጋገጫዎች አይቀርም፡፡

“ በኋላ አገር ሁኔታ መሳሪያ የኢትዮጵያ እንቅስቃሴው ወደ ፖርታማ ለማት ከማተከር ይልቀ ወደ ማጭበርበርና የኢየር በየር ጽጋፍ እንዲያዘዣበት በማድረግ ለማታችንን ክኩቶ ለተዳደር ይችላል፡፡ የመንግስት አሰራር በእድልዎና ገዢ ተጨማሪዎች መንግስት በልማት ተግባር ለይ በት አስተዋዕና ማድረግ ተስተት የልማት ቅጂዎችን የመኖትና አካል መሆኑ ቁርቶ የንግድ ቅጂር ለሆነ ይችላል፡፡ መንግስት ሁዝቦዎ አገልግሎት የሚጠረከትበት ስይሆን አገልግሎት የሚከናወንበት መድረሻ ይሆናል የመንግስት ስልጣን ለመያዝ የሚደረግ የጥቅት ስራት ቅጂል እንዲሆን ሰላምና ዕ.ጥክክለሳይቃ ከስረ መሰረቱ እንዲኖሩ በር ለከፍት ይችላል፡፡ በእነዚህ የመንግድ ሁሉ መሳሪያ ለማታችንን አይኖችና የኤጥክክለሳይቃ ስርአችንን ከወሰኖ እንዲበለበበ አይርሱ የልማትና የቆጣጠሪዎች ስርአት ቅጂዎችንን ለመፈልግ ይችላል፡፡ በመሆኑም መሳሪያን በመዋጫት

**መልካም አስተዳደርን ማስረጃ የዲጂኝስና ስርአት ገንባታና የልማት ሲእያንጻን እውን
እንዲሆን የሚደረግ ጉዳይም መምር ነው::**

**መንግስት አገልግሎቱን ቁልጥሩ በሆነ አገልግሎት እንዲሰጥ ማድረግ ወይም አለማድረግ ባለቤት
አለም በእኩናማ ተወካድር ለማሽነና ወይም ለመሽነና ምክንያት ከሚሆነት ወንድ ጉዳያች
አንዳ ነው:: መንግስት እንደሸፍ ባለው አገር ሌይ የለቀ ለማታዊ ማና መጠወቃት አለበት::
እንዲሆን አይነቱን ማና ለመጠወቃት የሚችሉው ከሁሉም ካርድ በራትና ከሁሉም ካርድ በላይ
ቆልጥሩ አገልግሎት መስጠት ሲችል ነው:: እንደሸፍ ባለ አገርች ህዝቦ ይጠናሸልን
የሚመጀበት እንዳ መሰረታዊ ምክንያት ፍትሬዊና ቁልጥሩ የመንግስት አገልግሎትን ለማግኘት
ነው:: እንዲሆን አይነት አገልግሎት ከላገኘ በደጂጠናሸው ስርአት ሌይ ያለው እያነት
በከፍተኛ ፍጥነትና ያረጋግጣር እንደማችል የበርካታ አገርች ለምድ ያረጋግጣው ነው::
በመሆነም ፍትሬዊና ቁልጥሩ መንግስታዊ አገልግሎት በማቅረብ መልካም አስተዳደርን ማስረጃ
የልማትና የዲጂኝስና ስርአት ገንባታና እውን ለማድረግ ተፈላጊ ጉዳይ ነው::**

/የኢትዮጵያ የዲጂኝስና ስርአት ገንባታ ጉዳያች/

ስለሆነም በአገልግሎት ሁኔታ መልካም አስተዳደርና ይጠናሸው ለነጠረሰው የሚያሳይ

**በሆነ መንግስቱ የህዝቦች ቀጥተኛ ተሳተሙ፣ የሀገር የበለይነት፣ ተጠቃቄነት በግልጽ ተደንግጋዋል::
ስለሆነም ሆነ መንግስቱ የመልካም አስተዳደር መርሆምችንም ያካተተ ነው:: ሰለሆነም
እነዚህን የሀገር መንግስቱን ድንጋጌዎች መተግበር መልካም አስተዳደርን ማስረጃ ማስተካከለ ነው::
በለለ በከል የመልካም አስተዳደር አጠቃላይ ወይም አለመኖር በአንድ ወይም በለለ መልከ ሆነ
መንግስቱን ስራ ሌይ አለማዋል ማለት ነው::**

መወያዙ ጥያቄዎች

1. በተወካዩ ምክር በት ማቋቋሚያ አዋጅ የተወካዩ ምክር በት የአስፈላጊማውን
እንደማችበበር ተመልከቶኩል:: ከዚህ በመቀበሌም እርምጃ እንደማውሰድ
ተመልከቶኩል:: ተወካዩ ምክር በት ምን አይነት እርምጃ ለመስድ ይችላል? ማረጋገጧ
ከከላማን ይመሏል በለው ለመስድ ይችላል ወይ?

2. የዕለ መሰኩና ከሚሸጥ አስፈላጊማውን ለመቆጣጠር ተብሎው የተቋቋሙ ሆነው ስለ
አስፈላጊማው ተጠሪ መሆኑን ተገቢ ነው ይረዳ?
3. ተመራዊን እምነት ማጥት በሚመለከት ከ15 ሲህ ስው በላይ ከፈረመ ሌንሳ
እንደማቻል ተመልከቶአል፡፡ በምርጫ ማግኘት እንዲህ አይነት ጥያቄ በተሽነፈው
ተመራዊ ወገኖች ተፈርሞ በቀርብ ሚኒል ይደረጋል?

5.5. የፋይማጣትና መንግሥት መለያዎች

በኢትዮጵያ ለዘመናት ልይማጣትና መንግሰት ተነዋጥለው አልነበሩም፡፡ ይህም ለግዢታችና
ለድም መኅሰቦች ምክንያት መሆኑ ይታወቂል፡፡ በሌላ በተሳኔ እትዮጵያ በርካታ ሁይማጣቶች
የሚጥሩባት ስለሚነት ከዚህ እንዲሁ ሁይማጣትና መንግሰት የተለያየ መሆኑን አስፈላጊ
ማለፍ ያስፈልጋል፡፡ ስለሆነም ህጻመንግሰቱ በመሰረታዊ መርሆነት ከሰቀመጥቶው እንዲ
ሁይማጣትና መንግሰት የተለያየ መሆኑን የሚገልጻው ነው፡፡

በሀገርመንግሰቱ በአንቀጽ 11 የሚከተሉው ተደንግሏል፡፡

1. **መንግሰትና ሁይማጣት የተለያየ ዓቶዎች**
2. **መንግሰታዊ ሁይማጣት አይኖርም**
3. **መንግሰት በሁይማጣት ጉዳይ ጥልቂ አይገባም፡፡ ልይማጣትና በመንግሰት ጉዳይ ጥልቂ
አይገባም፡፡**

የዚትና መሰረታዊ ስብሰቦና ዕቅናኬለሰላም መብቶችን እውቅና የሰጠ ስርዓት መንግሰት
በመሰረቱ የአንድ ሁይማጣት አሸማይ ለሆኑ አይችልም፡፡ ስለሆነም ዕቅናኬለሰላም በሆነ ስርዓት
መንግሰት መንግሰትና ሁይማጣት የተለያየ ዓቶዎች፡፡ በታሪክ እንደማቻቃውዎው ለሰብት
መከበር የተደረገው ተግል እንዲና መሠራታዊ መብት የእምነት ነገሱት መከበር ነው፡፡

የህይማኖትና የእምነት ነገሱት ሁኔታን በነገ ከመግለጫ መብት ላይ የተያያዘ ነው፡፡ የእምነትና
የራሳን ሁኔታ የመግለጫ መብት በተከበረበት ሁኔታ የህይማኖት ነገሱት መከበርም የግል ነው፡፡
ሁይማጣት በመንግሰት ሥራ ወሰጥ የሚገባ ከሆነ መንግሰት የአንድ ሁይማጣት መንግሰት
ይሆናል፡፡ መንግሥት የአንድ ሁይማጣት ተከታይ በሆነበት፡፡ የእምነት ነገሱት ለከበር
አይችልም፡፡ ወይም በሌላ አነጋገር የአንድናው እምነት ማስኋፈያ መማርያም ለሆኑ፡፡ የዚትና
እከራለበት ለከበር አይችልም፡፡ መንግሥት ከያዘው እምነት የተለያ እምነት ያለው በመንግሥት

ሥራና በአፈነት ለሰተኞ እያችልም፡፡ በዚህ ቁጥንምት የለለ ሁይማኖት ተከታታይ የሆነ ጉዳት እኩል የሚውከለበት እያወጪም፡፡ የተወስኑውን የህብረተሰብ ክፍል ሁይማኖት የሚውከለ መንግሰት የሁሉም ሁዝብ መንግሰት ስለማይይምን መንግሰትና ሁይማኖት ባልተለያየበት ሁኔታ የህዝብ ለአላዋነት ለእበር እያችልም፡ ይጥናሸስሎች ስርዓትም ለጥር እያችልም፡፡ ስለሆነም መንግሥት ከሱይማኖት ነገ መሆን ይኖርበታል፡፡ ይህ ማለት የመንግሥት ዘላፈዎች የራሳቸው ሁይማኖት እያደርግቸውም ማለት እያደለም፡፡ ይህንና ሁይማኖታቸው የመንግሥት ሥር መምራት የለበትም ማለት ነው፡፡

አትዮጵያ የተለያዩ ሁይማኖት ያለቸው ሁዝቦች የሚኖሩበት አገር እንዲመሆኝ መጠን መንግሰትና ሂይማኖት መለያየቱ የህዝቡን ለአላዋነት ከማረጋገጥ እንዲር መሰረታዊ ጉዳይ ነው፡፡

በአንቀጽ ከተመለከተው በመነሳት መረዳት የሚችሉው የመንግሰት ማና የዘትታን የሱይማኖት ነገነት እንዲከበርና እንዲረጋገጥ ከማድረግ ያለፈ በሱይማኖት ጉዳይ ወሰኑ ጥልቃ እንዲማይደገባ ነው፡፡

ይህ ማለት ጥን ሁይማኖትን ከለለ እድርጋው የሚነስ የክመክ እንቅስቻዏችን መንግሰት በሂይማኖት ጉዳይ ጥልቃ እያጠበው በማለት እቅን አማጥሪ የሚቀመጥበት ነው ማለት እያደለም፡፡ እመሻና የተሰበት ስራ የአንዳን ፍላት በሌላው ሌይ መሆን ስለሆነ ይህ ማለትም የአንዳን የሱይማኖት እያመነት በሌላው ሌይ ለመመን የሚደረግ እንቅስቻዏ በመጀመሩ ይረዳ የሱይማኖትና የእምነት ነገነትን የሚጠረር ስለሚሆን፡ መንግሰት የሱይማኖት ነገነትን የሚከበር ጉዳቸ ስለእለበት እንዲሆ እያነት በሂይማኖት ከለለ የሚነስ የክመክ ዳርጋቸቻን መቆጣጠርና ማስቀም መንግሰታዊ ጉዳቸው ነው፡፡

ለረጃም ገዢ የሱይማኖት እኩልነት በሌሎረበት አገር ወሰኑ በሱይማኖታቸው መከከል እኩልነትን የሚያውቁ መንግሰት በሚመሰረትበት ገዢ ቅዱና መድልው ሲደርሰባቸው የነበሩ ሁይማኖታቸው በተገኘው ነገነት ለመጠቀም በሚያደርጉት እንቅስቻዏ እንዲንደ ቅጋዊ መፈጻሚቸው እያቀርም፡፡ መንግሰት እንዲሆ ቅጋዊ ሲፈጻሚ በሂይማኖት ጉዳይ ጥልቃ ሌይ በጥንቃቀና በሌላማዊ መንገድ የሚፈተበትን መንገድ መሻት ይኖርበታል፡፡

መወያዥ ተያቄዎች

1. የህይማኖት ትምህርት ፊልሁ እግዢያዊዎን በማስረጃ በታች ካላቸነታቸው ይሞላው መልካም ስነወጣዎን እንዲይዘው የሚያደርግ ነው፡፡ መንግሰት የህይማኖት ስመራ ፊልሁ እግዢያዊዎን ያለቸው በታች ስለማመራው ለመልካም አስተዳደር መሰረት ነው፡፡ እነዚህ ጊዜ መንግሰት ካህይማኖት እንዲለው በመደረገ ለሰነድ መለያቸው፡፡ ለመሰናና ለአልጠኑ ባይነት መሰራቱት የሚከፈልኝ ነው በለው የሚከፈልኝ አሉ፡፡ በዚህ አስተያየት የዚህ የሀል ይሰማማለ? መልካም ስነወጣዎን ለማሰራን መንግሰት የዚህ ማድረግ ይችላል?
2. የሂይማኖት ይርቃቄች እንዲጠፍ ገዢ ስለጥንት ለማምጣት በፖ’ስተካ ቡድሎች መከከል የሽያጭልና ለመስተካከል ተያይዞ፡፡ ይህ በመንግሥት ጉዳይ ጥልቂ እንደመግባት ለቁጥር ይችላል ወደ? ሆይማኖት በመንግሥት ጉዳይ ጥልቂ እያጠቀም ማለት የዚህ ማለት ነው?
3. ሆይማኖት በመንግሰት ሲሆ ጥልቂ እያጠቀም ይበል እንዲ ሆይማኖታቸው የመንግሰት ባለቤልዎን የሂይማኖቱን ህግት ተግባራዊ እንዲያደርግ የዚህ ይከለከለዋል?
4. መንግሰት በህይማኖት ጉዳይ እያጠቀም ሲባል የዚህ ማለት ነው? የራሳቸው ጉዳይ እንደፈለጋቸው ሆኖ በለው እኩን መሰብሰብ በታች ነው? በእንደ መቆት የተገኘና የተገኘ ሁይማኖቶችና የህይማኖቱ ተከታታቸው እምነታቸውን ለመተግበር የሚፈልገትን ሆኖታ (ለምሳሌ የአምስክ መፈጸማቸው በታች) እንዲያገኘ ማድረግ በህይማኖት ጉዳይ ጥልቂ መግባት ነው?
5. በእኛነት ለይ ካማጠለ ገዢበት እንዲ ለህዝብ ጥራል ተቁራኒ ያልሆነ የሚል ነው፡፡ የአሁን ጥራል ነው? ለምሳሌ በእኔው ህን መንግሰት እንቀጽ 27(5) ሆይማኖትንና እምነትን የመግለጫ መብት ለገዢበት የሚችለው ‘... የህዝብን የጥራል ሆኖታ...’ ለማረጋገጥ ነው ይለል፡፡ በእኔዋና የህዝብ የጥራል ሆኖታ ሲባል የትናው ሆነበት ጥራል ነው?

ማጠቃለያ

በዚህ ክፍል ወሰኑ ሁገመንግሰቱ የተመሰረተበቸውን መሰረታዊ የሰነድዎች ወይም መርሆዎችን ተመልከተናል፡፡

እነዚህም፡

- የባሮር ቴሮንስ እና ህዝቦች ለአለዋነት

- የሀገመንግስት የበለቤኑት
 - የሰጠናውና እጥነትሬትም መብቶች የተከበሩበት
 - የመንግስት አስራር ተጠያቂነት ያለበት፣
 - መንግስትና ሁይማኖት የተለያየበት

መሆኑን በማስረጋገጥ ላይ የተመለከተ ነው:: ሁሉምንም ስነ ተግባራዊ ሲደረግ
እነዚህን መርሆዎች ሁሉንብ ማስታወሻ ካሳዎች መርሆዎች ጋር በሚጣጥም መልካ-
መተግበር:: መተርሱም ይኖርበታል::

6. Հաճակականություն ՈՒ. ԴՐԱ. Հ. Ք.

ክርክር አለማቻች፡

በዚህ ማሻሻል ለር የተከተተው ተስሆኑ አንብበው ተሰዕኑና ሌይ ገለግ ክተደረገነቸውና የእርስ በርሳ ወይም አድርጋው ለሚጠሩ ለልማትና ለ:

- + የፊ.ዲ.ኤ.ለ.ዘም ታሪክዋ አመጣጥና ዓንሰሳዣ ያስረዳለ::
 - + ፊ.ዶ.ኤ.ለ.ዘም ካለለው ሥርዓቶች ገዢ ያለው ለየነትና ተመሳሳይነት ያብራራለ::
 - + የኢትዮጵያ ፊ.ዶ.ኤ.ለ.ዘም መሠረታዊ መርሆም መለያዎች ቅንጾች እንደሆነ ይዘረዘሩለ::
 - + በኢትዮጵያ ፊ.ዶ.ኤ.ለ.ዘም የሥልጣን ከፍቅልና የመንግስት አካላት ይዘረዘሩለ::
 - + በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የግዢት አ&ታት መዋቅር ይዘረዘና ቅንነት ያብራራለ::
 - + የፊ.ዲ.ኤ.ል መንግስት በከልል ጉዳዮች ጠልቀ የሚገባበትን የህግ አግባብ ይዘረዘሩለ::
 - + በፊ.ዲ.ኤ.ልና በከልል የመስተዳደር አካላት መከከል ስላለው ጉንኑት ያስረዳለ::

6.1. የፊልስለዘም ተንሰ ሁኔታዎች ተረካዋ አመጣቶ

የፊልስለዘም ቅል አመጣቶና ትርጉም

ፊልስለዘም የሚለው ቅል ወደ እንግሉዴክ የመባው ካሬንሳይቶ ቅንቃ በከል ሆኖ ስራመሰረቱ ግን ከላይኝ የተገኘ ቅል ነው፡፡ ፍይደራለተስ (Foederatus) ማለት “በስምምነት መግባት (bound by treaty) ሲሆን ፍይድስ (Foedus) ማለት ስምምነት ሲሆን ፍይደ (Fidere) ማለት ይቀም መተማሙን ማለት ነው፡፡ ቅል ለጠዋላ በመተማሙንና በስምምነት አብር መኖር ማለት እንዲሆነ ከፍቃዎች መረዳት ይችላል፡፡

በእንግሉዴክ ይህ ቅል በጥቃዋ ላይ ወለው የተመዘገበው በ17ኛው ክፍለ ዘመን ተያረጋግዥ በሚባለት የህይማኖት ተከታታቸ ልማድ መለከት” በሚለት ከሚናገሩት የተገኘ ሲሆን ትርጉሙና በእግዚአብሔር እና በአማርኛ የሚገኘ ለፏራዎች መከከል የተደረገ ቅል ከዚን እንዲሆነ ጥናቶች ይተነስናል፡፡ በ17ኛው ክፍለ ዘመን መጨረሻና በ18ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ የቁሉ ለጠዋቀም በእገርቶ መከከል የሚደረገ ስምምነቶችን በማከተት በყድት ተለዋዎም እ.ኤ.አ. በ1721 ፍልስለዘም የሚለው ቅል እና ዓይነ “የተባበሩት ለግ” የሚል ትርጉም ተለጥቶት ነበር፡፡

ቻረካዋ አመጣቶ

ፈጥቶች የቃል የተለያዩ የፖ.ለ.ኤክ ማህበረሰቦ ክፍሎች የጋራ ዓለማዎችን ለማሳከት ሲባል እንደ የፖ.ለ.ኤክ ማህበረሰቦ የመኖር ሲሆ እኩሉ ስይሆን በታራካ የሚታወቂ ነው፡፡ በ19ኛው ክፍለ ዘመን ለጠዋል ከሚችሉ ወሆኖች መከከል ለዋዘጋቢት የመጀመሪያው እንር ሰትሆን ንዘጋቢት ቀጥል የወጪት-ጠቅስ እንር ለመሆን መጀለቸው ይታወቂል፡፡ ንር ግን ይህ እኩነት ወሆኖች ተንካሏ ያልነበሩ፡ በአማካቢ ያልተደረሱ እና ይከማ ማቆከላዊ የመንግስት አውቶክ እንደነበሩ ይነገራል፡፡

ከብዴ አመታት እና ጥረት በዚህ እነዚ ከተጠቀሰው በተለየ የተሻለ መዝኑ ወሆኖች የመሰረቱ እንደች በቁ ማለት ችግል፡፡ ለምሳሌ፡- መዝኑ ወሆኖች ከመሰረቱት እንደች መከከል የ.ኤ.አ. አማርኛ በዘመን ሌሎች በግንባር ቁደምት-ነት ት-ጠቀሰለች፡፡ ገዢቶች (States) በመጀመሪያ ላይ ይከማ የሆነ ማቆከላዊ መንግስት (ከንፈስለዘም) በመሰርቱም ይህን ይከማ ለርሃን እ.ኤ.አ. በ 1789 ዓ.ም እኩሉ የፊልስለዘም ሲገኘ መንግስት በማርቀቂ ለመተካት ችግል፡፡ በዘመን የግዢት-ቻረካዋ አመናዊ ይኖረት-ዶ ሲተት-ሰን ለመመሰረት በቁቁል፡፡

በአሜሪካ አ.ኤ.ኤ. በ1789 ዓ.ም አሁን ያለው የፊልድራል.ዘም ቅርඩ- መንግስት የየዘ ሆነ
መንግስት ለመቅረብ የተቻለበት ጊዜ ነበር፡፡ ይህን አሁን ያለው ፊልድራል ከገ መንግስት ለ.ወደቀ
የተለያየ ከርክርች ቅርበው እንደነበር ይታወቂል፡፡ አሁን ያለው የአሜሪካ ሆነ መንግስት
እንዲወደቀ እና ለፊልድራል.ዘም ይጠበቅ ሁኔታ (ከፍተት) መሰረት የጣለና እንዲሆም ለዘመኑ ስርዓት
ድጋፍችውን ለተቻ ከነበሩ ተከራካሪ ወገኖች መከከል ለምሳሌ፡- ህግለተን፡ ማረሰነን፡ እና ፕሮ
መጥቀስ ይቻላል፡፡

የፊልድራል ሆነ መንግስት ቅርብ አመጣጥ

ከላይ በአሜሪካ እንደተጠቀሰው ከጥንት ጊዜ ፕሮጀክ ቅርቡ በተለያየ እንደች ወሆናቸውን ለመፍጠር
የተለያየ መከራወች ተደርጋው ነበር፡፡ የፊልድራል እንደች አመጣጥ አ.ኤ.ኤ. በመከተለም 1787
በፈለጋልፏም የወደቀው ፊልድራልን መቆቻም ጋር ይገባበማል፡፡ በፈለጋልፏም የወደቀው የተባበሩት
የአሜሪካ ግዢቶች (United states of America) ሆነ መንግሥት የመጀመሪያውን ቅርብዎች
የፊልድራል ሆነ መንግስት አነጋ ይወከላል፡፡ የ1787-ኩ ሆነ መንግስት በቀድሞው ቀን 13 የአሜሪካ
ቁጥ ግዢቶች መከከል እንደ የሆነ መንግስት ለመመስረት በሚፈልጋት እና የግብረ ለግለዋነት
ጥቃቁ ወሰኑ መግባት የለበትም በሚለት የከንፈልዎችን ስርዓትን ለመቆቻም በሚፈልጋት
መከከል እርምጃ (Compromise) የተፈጻሚ ነበር፡፡

በፈለጋልፏም ከጤንን ላይ የተገኘት ለዚና በድን የጋራ ቅጽርቻቸውን ከርዝር ጉዳይ ላይ
በስማሙም ቅጽናን ይፈጸማል በተባለው መቀቻቸው ላይ ገን አልተስማሙም ነበር፡፡ በጥናው
ከተገኘት መከከል እንዲንደች ድጋፍችውን ለደሰየ እንዲንደች ደግሞ የረጋግጣትን ስርዓት
መንግስት “የኩና የግብረኩራይ እንደ” መሆን የሚቻሉው ተንሽ እንደ በመሆን ነው፡ ተልቅ
እንደ ወሰኑ ከሆናን ገን የግብረ ምቀና ይገባበል የሚፈልጋ አመለካከት የነበረቸው ለወች ነበሩ፡፡
በዘመኑ የሚከናወት የአሜሪካ ሆነ መንግስት በግዢታዊ (Ironically) አባባል፡ በሁለት
በማይሱባሙ በድጋፍች መከከል በመጀመሪል ለመኖር በስምምነት (Compromise) የተፈጻሚ
የፊልድራል.ዘም ስርዓት ነው ማለት ይቻላል፡፡

እንደ የሽያጭትን፡ ስማልተን እና ማረሰነን የመሳሰቢት ለወች በዚ ቅጥር ይለቸውን ግዢቶች
እንደ ተንካሬ በሆነ ማዕከላዊ መንግስት ወሰኑ ማከተት ለፈልጋት ለለች እንደ ጉዳይ ሲነሱ
የመሳሰቢት ደግሞ ለግብረች መብት ለመከከል ጥረት ማድረጋቸው ይታወቂል፡፡

በ20ኛው ከፍለ ወጪን ደግሞ የዶክመንት አገር ተከታይ የሆነ እና የጋራ በልዕዋና አባላ
አገሪቱ መካከል እንደ አውሳጥቷልም፡ ከኝ እና ህንድ ከ2ኛው ፊልም መጠንት በንላ ደግሞ
ደርመን፡ በራዘዣ፡ ከአፍሪካ ፍይይሱ እንዲሁም የዶክመንት ማንኛስት ተቀብል በ1987
ዓ.ም ዝዕጀቀች አገር አትጥፊያ ይጠቀስሉ፡፡

6.2. ፍዴጊዢ ከፈተት ሲሆን ስርዓቶች ጋር ያለው ልዩነትና ተመሳሳይት

በአንድ ሁገር የመንግስት ስርዓት ያለውን የሥልጣን ከፍፍል በሚመለከት ሁሉት የተለያየ
አስፈላጊ እንዳለ ማስተዋል ይቻላል፡፡ የሥልጣን ከፍፍል የተለያየ የመንግስት አካላት
(Organs of government) ባለቸው የሥራና ሥልጣን ከፍፍል ሌይ ያተከረ ከሆነ በህግ
አውጭው& አስፈላጊውና ሁግ ተርጉም አካላዊ መካከል የሚኖር ከፍፍል ነው፡፡ በህግ
መንግስቱ አማካይነት በእነዚህ በተለያየ አካላት ለሰራ የሚገበው ሥራና በመከከላቸው ለኋር
የሚገበው የግንኙነት ማርሱ ይደኋገል፡፡ የከፍፍል ልክና ገዢ ከሆነ ሁገር ሁገር የተለያየ በሆኔም
በተለመዶው አነጋገር (Separation of powers) የሚለው ዕንሰ- ሁሳብ የሚጠቃለው ይችንኑ
የሥልጣን ከፍፍል አይነት ነው፡፡ የመንግስት አካላት የሥራ ብንኩነትና እንዲ ለለውን
የሚቆጣጠሪነት ከፍፍል አይነት-የመንግስት አካላት የሥራ ብንኩነትና እንዲ ለለውን
የሚቆጣጠሪነት ሲርአት (Check and balance) የሚመለከት ነው፡፡ በዚህ ልንድ ሁገር
የሚከተሉትውን አማራጭዎች መካከል በማድረግ የየሆነ የመንግስት አስተዳደር ስርዓት
ፕሮግራምዎች ንጽሕናዎች መዘገብ ተሰጥቶ የሚችል፡፡

በአንቀፅ የሥልጣን ከፍፍል በማከተላቸው መንግስትና በተለያየ የሆነ ከፈተት መካከል
የለውን የጋራዎች ያርኝና የግንኙነት ማርሱ የሚመለከት ከሆነ የተለያየ ሁገር የሚከተሉትና
አማራጭ ስርዓት መሠረት በማድረግ የመንግስት ስርዓቱ ፍዴጊዢ ከፌዴራልዋና ወይም
አሁዋይ ነው ይባለል፡፡ ከፌዴራልሽንና አሁዋይ ሲርአት መሰረት በሙሉ የተለያየ ስርዓቶች
ናቸው፡፡ ከፌዴራልሽን ከልሎች (State, regions, etc)ለማከተላቸው መንግስት ሥልጣን በወከልና
የሚሰጠበትና ሂቻዎች እነዚህን ቀን ለኋር የሚችል ስርዓት ነው፡፡

እልጋ እልጋ በታሪክ እንዲታየው ቁጥጥ የየራሳቸው ለዓለዎች የነበረቸው ሁገር ጊዜ ወደ
አንድ የሆነ መንግስት በውሃድት(Aggregation)መጠቃለል ለፈልግ አዲስ የተፈጻሚዎን

(Political Union) በኢትዮጵያን ያረጋ በቻ የተመሰረተ እድርጊው ይወስኝ ነበር፡፡ ለምሳሌ ስዋዎችን የቀድሞውን የኢትዮጵያን መጥቅስ ይችላል፡፡

በዚህ የቃቁሙት ከንዳደራሽን የተወሰነ ገዢ ይቆይና ለመሆኑ ጥዣት የሚታረው ተለዋዋሽ ለምሳሌ የተሻለ የፖ.ስት.ኩ. ይህንንት የኢትዮጵያ ተቀባው ወዘተ በሂደት እየተጠናከሩ ከሂሳብ ማርጣቱ የፌዴራል ማርጣት ማረጋገጧ ለይዘን ይችላል፡፡ በዚህ መንገድ ከንዳደራሽን እንዲ ዘላቂ የግንኙነት ፍጤት ለይዘን ወደ ተጠናከራ ህጻዊት የሚያስተካክር ይልፍ ሆኖ ለማስጠና በቃርከ ወሰኑ ተደርጉም ተችሉል፡፡

በአሁንም ማርጣት ከልሎች ወይም ከፍላት-ሆነ ለልማቶችውን የሚያገኘት ከማብከላዊው መንግስት ነው፡፡ ለልማቶችውን የሚወሰነው በማብከላ እስከሆነ ያረጋ የከልሎች ወይም ከፍላት-ሆነ ለልማት እንደ ገዢ ከፍ ለለ ገዢ ነው በል ለየነት እያመጣው፡፡ የኩል ቀምና ለልማቶችው እንደየአስፈላጊነቱ የሚለጠና የሚቀነስ ከመሆነ ለይ ነው፡፡ እንዲጊዜ አሁንም ሆነ ለማስተካከል የሚገኘውን ለልማት ያለቸው ከልሎች ይይዛል፡፡ እንደ አሁንም ማርጣቶች ሁሉ የከልሎች ተቀጥል ያልሆነ የራሳ የህን መንግስቶች ለልማት ያለው በዝክሮ ማብከላዊ መንግስትንም ያችኔል፡፡

ዶ.ዶ.ል.ዘዴ በእንደ ገዢታው ከፍ በለው በተጠቀሰት ሁሉት ተቀራዩ ማርጣቶች (ማለት-ም ከንዳደራሽን አሁንም) መከከል ለይ የሚገኘ በመሆነ ከሂሳብ ለመሆኑ በማቻቻ ተጠና ክፍት “የተዋቢ” ማብከላዊ ማርጣት ነው ለማለት ይችላል፡፡ እንደ ከንዳደራሽና ሁሉ ከግምት የሚገባ ተጠናና የሚይጠለ ሁን መንግስቶች ለልማት ያለቸው ከልሎች ይይዛል፡፡ እንደ አሁንም ማርጣቶች ሁሉ የከልሎች ተቀጥል ያልሆነ የራሳ የህን መንግስቶች ለልማት ያለው በዝክሮ ማብከላዊ መንግስትንም ያችኔል፡፡

የተለያየ ሆነ የሚገኘውን ማርጣቶች እንደ ከለለው የሚለያየባቸው የየግል ማረጋገጧ ለተፈጥሮች ይችላል፡፡ ነገር ገን የሂሳብ ማርጣት የጋራ የሚታየባቸው ተለይተው የሚታየባቸው ተመሳሳይ ማረጋገጧ እና ይችላል፡፡ ከእነዚህም መከከል የኩል ማርጣቶች ተለይተው የሚታየባቸው ተመሳሳይ ማረጋገጧ እና ይችላል፡፡

- በፌዴራል ማርጣቶች የ”ሀን መንግስቶች ልልልና” መርሆ የተቀበለ ነው፡፡ ሁሉቱም የመንግስት እርከናቸው (Levels of government) ለሁን መንግስቱ ተገኘው ይችላል፡፡ ሁሉቱም ለልማቶችውን የሚያገኘት ከራሳ ከሂሳብ ለሁን መንግስቱ ነው፡፡ እንዲ/ለምሳሌ ማብከላዊው መንግስት ወይም የከልል መስተዳድር/ የሌሎው ተቀጥል እየደለም፡፡ ማለት-ም የተኞቸውም በሆነ ለልማትን በውጭልና ያገኘ አካል እያደለም፡፡ ከንዳደራሽን

በተለያ ሁኔታ ማብከላዊው መንግስት ከከልሎች ነኝ በሆነ መንገድ በህጻ መንግስቱ በራሳ
የተሰጠ ሥልጣንና ዘላፈነት ያለው ነው::

- ከእሁዳዊ ሥርዓቶች በተለያ ሁኔታ ከለሎች ከማብከላዊ መንግስት የቀጥታ ቁጥጥር ነኝ
በሆነ መንገድ በራሳ በህጻ መንግስቱ የተሰጠ ሥልጣንና ዘላፈነት አለቸው:: ይህ
እንዲተጠበቀ ሆኖ እንደየከተሉ ሁኔታ እንዳንዶ የማብከላዊው መንግስት ሌላ ገዢ
የከልሎች ሥልጣን የስራ ወይም የጠበብ ለሆነ ይችላል:: ይህን እንዲ አነጻ ልዩነቶች
የሥርዓቱን መሠረታዊ ለህጻ የሚለውውት ለሆነ አይችሉም::
- ሌላው የፌዴራልነዥ መለያ ለህጻ የሀገሩን የበለይ ህገ ሁገመንግስቱን ማብከላዊ
መንግስት ሆነ ከለሎች በተፍጠል ለቀይሩት የሚይችሉ መሆነ ነው:: በዘመኩ የተነስ
የፌዴራል ህገ መንግስት የሚሽኑል ሥርዓቶች(Amendment Procedures)በቀለለ
ተፈጻሚ ለሆነ የሚይችሉና የግልጽ ሁገዎች የገዢ ወሰኑ National Consensus
የሚጠይቷል የሚችል::

የህነው ሆኖ ይስኝ ከፍ በለው የተጠቀሰው መርሆ በፌዴራል ሥርዓቱ ለታች ሁገዎች የገዢ ወሰኑ
ዋስትና ሆነው የሚያገለግለ እነዚቶች የሚችል::

ሁኔታዎች በተለዋወጪ ቁጥር የትናውም የፌዴራል ሥርዓት በყድት የተለያየ ለህጻዎት
ለታችበት ይችሉ ይሆናል:: ለሥርዓቱ መሌመርና ሁልውና መሠረት የህነው የሀገ
መንግስታዊው ለዕላና መርሆ ከተባለ ጥን በሥርዓቱ መቀበል ወይም ያለመቀበል ሌላ ሥር
ነዋል እንደምታ ይኖረዋል:: በዘመኩ መስል ቁዕስ ቁጥርና የተበታተነት አለያም ወደ አሁዳዋነት
የተቀበበ ሁገዎች ተዋካው ማስታወሻ ይችላል:: ለምሳሌ የቀድሞ ሁንድ ፖስታና Sub-
continent በሆነት ተከታታይ ሂዕወች የተገማመሰበበትን ማድረግ በስራ በስራ የውቅታችን
ከማሩን ያለፈችበት ማድረግ ማስተዋል እንቻለለን:: የሀገ መንግስት ማሽኑያ ሥርዓቱ በህጻ
መንግስቱ ከመፈጸመ አካሄድ ወጪ ተጥስ በዘመኩ መሠረት ከተጀመሱ ሥርዓቱ በመቀበል
ውይም ባለመቀበል ሌላ እንዲዘጋጀ ሥር ነዋል እንደምታ ይኖረዋል:: ለምሳሌ በ1960ዊም
ማብቃሪ ሌላ በኋይይሮ አስከና የርስ በርስ መርነት የፈጻሚዎች ሁኔታ ማስታወሻ ይችላል::

ከፍ በለው ከተጠቀሱት መሠረታዊ የፌዴራል ሥርዓቶች የገዢ ለህጻዎት የምንውስድው
አስተዋወጪ ፌዴራልነዥ የሀገ የበለይነት ልዕጥ ለነጻ መቀበል የሚይችሉ ጉዳዮች መሆናቸውን
ነው:: በህጻ መንግስት ለዕላና ሌላ የተመስረተ ሥርዓት የግልጽ በጠንካራ የሀገ ተርጉሙ አካል

መዳንና ይጠበቃበታል:: የፌትህ ሥርዓቱ የተለያ በታ የሚኖረው ካዬ መሠራታዊ ስህፈይ
በመነሳት ነው::

6.3. የኢትዮጵያ ክፍልና ከም መሠረታዊ መርሆዎችና መለያዎች

በኢትዮጵያ ማኅበር የተወጠው ስምም በእንቅጽ 1 እና የተገለጹ ስምም ስምምው
የኢትዮጵያ ፌዴራልግዢ ይሞከራልኝዋ ሪፖርት ነው፡፡ ይህ ስምም በሆነ ስለ እትዮጵያ
ፌዴራልግዢ በግልጽ የስረዳለ፡፡ የመንግስት ሙሉጥንቃ ለፌዴራልና ለክልሉ መንግስታት
ተከተል፡፡

በኢትዮጵያ ሆነ መንግስት የተቀመጠው ፊዴራልናም መድብረዋ የህን ሁን አውጭ ተቋማትና
የኢትዮጵያን ሁሉበትናት ካገኘሁ ወሰጥ ያስገባ የተለያዩ የህን ጥንቃጭና (legal
pluralism) አውቅና የሰጣቸው የኢትዮጵያ ፊዴራልናም አባላቶች(ከላለዎች) አብረው
ተባበረው የሚኖሩባትና የሚያደርግባት የትብብር/ የሙተግኑና ፊዴራልናም (Co-operative
Federalism) ነው:: በዚህ ክፍል የኢትዮጵያ ፊዴራልናም መሠረታዊ መርሆዎችና
መለያዎችን በዘርዝር የምናይበት ይሆናል::

የኢትዮጵያ በአዲስአበባ ህንጻች ለማግኘት፣ እና ሁሉም በፋይናዎች

የኢትዮጵያ ሁንጻዊ በንግድ 8 ሌሎችዎንት የኢትዮጵያ በፌዴራል በሚገኘው ሁንጻዊ
እንደሆነ ያስቀምጣል:: እንደየለለው ሁንጻዊ ሁንጻዊ በንግድ የሚከተሉበት የህጻብ ነው:: በለ
በዚህ መልካ በንግድ 8 አለማግባርመውና በፊይና በፊይረሰውና ሁንጻዊ የለማግባር ስልጣን
ባለቤት ፍቃው በለው ማሳቀመጥ ሁንጻዊ የምትከተሉበው ፍዴራልናገም መለያ ባህሪ እንዲኖረው
የደርጋዋል:: በተለይ የሀገራቸን ፍዴራልናገምና ፍዴራልናዋ የመንግስት ቅርጫ በንግድ 45-
48 በተደንገገው መልካ ለመቀመጥ በንግድ 8 የለማግባር ሁልጣን ወጪዎት ነው ማለት
ይቶላል:: በንግድ 39 ሥር የተደንገገው የብዕር በፊይረሰውና መብትም የዘዚህ ሌሎችዎንት
ውጪት መሆኑን ማውቆ ያስፈልጋል::

በዚህ የዚህ አገልግሎት ተወካይ ተመርምና መሆኑን አንቀጽ 60) እንዲሆም ለዚህ ጥሩ

በት ማንኛውም የመተርጋዥ ሥልጣን መወጪቱ የኩል ተከታታይ የበኩል
በኩረሰበዎችና ህዝቦች የለዓላዊ ሥልጣን ባለቤት መሆኑ ማለት ይቻላል፡፡ በእጻቻለይ የህገዏች
የለዓላዊነት ሥልጣን ባለቤቶች በኩል የኩረሰበዎችና ህዝቦች መሆናቸው የአጥቶኩያ
ዶደርሳለሁም መወረጃዊ መርሆና የኩል መሆኑን ማወቅ ያስፈልጋል፡፡

የአጥቶኩያ ፌዴራልሁም መወረጃዊ መርሆ አብዛኛ በኩራዊ የዶደርሳለ ሥርዓትን ማስፈን
ኬው ማለት ይቻላል፡፡ የማንኛውም ፌዴራልሁም የኩል ዓላማ በእንደ ሁገር ወሰኖ ያለ የተለያየ
ህይለዎችና የአ/ቢቢ ክፍሎች ለየነጂታቸውን አቶችለው በንጂ እንዲኖሩ ማድረግ ነው፡፡ በወሰኖ
ከ80 በንጂ የሚሆኑ የተለያየ በኩል የኩረሰበዎችና የየዘት አጥቶኩያ አብዛኛ በኩራዊ
ዶደርሳለሁም አማራካዊ የለውም፡፡ የአጥቶኩያ ፌዴራልሁም በአጥቶኩያ በኩል የኩረሰበዎችና
አብዛኛ የተመወረተ ፌዴራልሁም በመሆኑ አብዛኛ በኩራዊ ፌዴራልሁም ነው ማለት
የቻላል፡፡

የአጥቶኩያ ፌዴራልሁም አብዛኛ በኩራዊነት በህግ መንግስታቸውን ከመግቢያው እንዲያ
ተንበብርቷል፡፡ የህግ-መንግስቱ መግቢያ የሚደመረው እንዲህ በሉው ነው፡፡

"እኔ የአጥቶኩያ በኩል የኩረሰበዎችና ህዝቦች ... በአጥቶኩያ ሁጻቸኝ
የየረዳትን አከር ማል ያለን የየረዳትን መልካና ጥናር አስቀልር የንበረና
የለን..." ይሳል፡፡

ስለዚህ የህግ መንግስቱ መግቢያ የአጥቶኩያ ፌዴራልሁም ሁብዛኛ በኩራዊነት በጣም በግልጽ
የሰቀምወል፡፡ በህግ-መንግስቱ እንቀጽ 8 የተደኋገገው የለዓላዊነት ማልጣን ባለቤትነትም የዘዢ
የህብዛኛ በኩራዊነት ፌዴራልሁም መግለጫ ነው፡፡ ከዚህ በተጨማሪ ከእንቀጽ 46-47
የተደኋገገው ድንጋጌ የአጥቶኩያ ፌዴራልሁም ሁብዛኛ በኩራዊነት ቁልጫዊ ባለሙሉ
አስቀምወል፡፡ እንቀጽ 50 ዓለም እንቀጽ 1 "የአጥቶኩያ ፌዴራልዋዊ ደምከራልያዊ ሪፖርለክ
ቦዶደርሳለ መንግስታና በከልሎች የተዋቀረ ነው"፡፡ በሉው የሰቀምወል ሲሆን እንቀጽ 46(2)
ከላይዎች የሚዋቀሩት በአገባብ አስቀልር ቁጥቃዊ ማንኛት እና ሁቃድ ላይ በመመስረት
መሆኑን ይደኋገጋል፡፡ ይህንን ተከተሉው በእንቀጽ 47 የተደኋገገው የአጥቶኩያ ፌዴራልዋዊ
ደምከራልያዊ ሪፖርለክ አገልት አስቀምወል በራስ የአጥቶኩያ ፌዴራልሁም ሁብዛኛ በኩራዊነት
በግልጽ የሰቀምወል ነው፡፡ የዶደርሳለሁም አገልት በሚከተለው መልካ በህግ-መንግስቱ
ተሰይመዋል፡፡

1. የተጻረጋሪ ክልል
 2. የእኔር ክልል
 3. የእማራ ክልል
 4. የእርማንያም ክልል
 5. የሰማንያለ ክልል
 6. የበሬትንግል/ ጉሙካ ክልል
 7. የደቡብ በአሁር በአሁረሰቦችና ህዝቦች ክልል
 8. የጋዥበት ህዝቦች ክልል
 9. የአሁራ ሲዘተበ ክልል

እንግዲህ ይህ የአባላቶች አስፈላም የብኬር በኩረሰበዎች እና ህጻዊ አስተዳደር ቀንቃ እና
ማንነት የተከተለ መሆኑ በግልጽ የእትዮጵያን ፌዴራል ነው ሁሉም በኩረ በኩረዋንት ያሳያለ::

መወያያ ካጥበቻ-

- ♦ የለ.ቃለዋንት ስልጣን በእ.ፈ.ቃ.ሪ ሁን-መንግስት ከኢትዮጵያ ፌዴራልተምህር መዋቅር የጊዜ ያለው ተስፊር ምንድናነው ?
 - ♦ የለ.ቃለዋንት ሥልጣን ከዕለደራሽን ባ/ቤት አውቶክፍርና ሥልጣን የጊዜ ያለውን ግንኑት ተወያይበት::

፳፻፲፭ ዓ.ም የሸጻን ሰድል በሸስ የመውሰን መብት፤

የእ.ተ.የኋና.የ ፊ.ይ.ሸ.ለ.ዘም ሁሉ በአራቅ ፊ.ይ.ሸ.ለ.ዘም በቻ ማረሚን የእ.ተ.የኋና.የን በአር
በአረስበዎች የራሳን ዕድል በራሳ የመውሰን መብት የሰጠ መሆኑ የነኩዎች መለያዎች ነው፡፡
በእርግጥ የራሳን ዕድል በራሳ የመውሰን መብት እብዛኛዎች ህገ-መንግስት በተዘዋዋሪ መልካ-
ለ.የሰቀምጭ ይችላለ፡፡ ነገር ግን የእ.ተ.የኋና.የ ፊ.ይ.ሸ.ለ.ዘም "የራሳን ዕድል በራሳ የመውሰን
መብት" በሰበት እብደት ነገሮች ካለለውች ፊ.ይ.ሸ.ለ.ዘም ይለያል፡፡እነሰ-ም፡-

1. ՔԹԱՐԵՒ ՊԼՈԴԻ ՊՆԵԱ ՊՆԵԱՀՈՐԴԻ ՍԱՐԵ ՄՄԳԻՄ:
 2. ՔՆՈՆ ՃՅԱ ՈՉՈ ՔԹՎՈՆ ՄՊՈԴԻ ՈՊԳ ՈՂԱՑԻ ՈՊՐԴԿՄ ՄԱԼԻ ՈՍԻ
ՄԿԴՈՒ ԸՆԴՀԱ ՄԿԴԻՆ ՀԿ:

3. የህ መብት ይዘት አንድ በኩር/በኩረሰሰነ ተገናዋለ ለበቃው የሂሳብ መንግስት ለመመለከት መፍቀድ :

የኢትዮጵያ ፌዴራል ነጥሱ የንግድ መለያዎች ትኅወር

ይህ የሚያመለከትው የእ.ተ.የኩል ፌ ፊደል.ለ.ካም እንደለለው ህገርች ፊደል.ለ.ካም የእባላትን
ቀጥር ወሰኖ የሚያስቀር አለመሆኑን ነው፡፡ በእ.ተ.የኩል ፌ ፊደል.ለ.ካም አበል የሆነ ክልሉዋ
ለ.ቁንሳ.ካም ለመግኘታ የሚችሉበት ፊደል.ለ.ካም ነው፡፡ በእንቀጽ 39 ክተማው ለአ
የከልሉዋ ቀጥር ለመቀነስ ወይም ለመጠዥር የሚችሉበት ሁኔታ በእንቀጽ 47 (2)
ተንዘኛርቻል፡፡

հԴՓՃ 47(2) :

በዚህ አንቀጽ ገዢ-ስ አንቀጽ 1 የተመለከተት ክልሎች ወሰኑ የተከተለት በፊርማ በፊራሱስቦችና
ሆነዎች በማንኛውም ገዢ የየራሳቸውን ክልል የሚችቃም መብት አላቸው::

ԱՆ ԱԿ ՀՆԳ 39(1) ԲԱՂԻՒԹՆԵՐՆ ԵԶՆՊՐԱԾ

"ማንኛውም የእ.ተቶክ.የ.ብ በአር በአረስበት ስካብ የራሳን ዕድል በራሳ የመወሰን እስከ
መገንጫል ይለው መብቱ በማኅቸውም መሬት ይለንጂ የተመዘቀች ነው::"

ይህን ፊልጋለሁም አንዳንድ ቅዱሳን እና በታች ፊልጋለሁም አድርጋው የየታል፡፡
በእርግጥ የአትዮጵያ ፊልጋለሁም በታች ነውን ? እነዚ ገዢ መታወቂ ያለበት የአትዮጵያ
ፊልጋለሁም ህዝቦች አብረው በንጂ ተባብረውና ተጋግዘው የሚኖሩበት ሁንጂ እናይታሆን
የታለሙለት ፊልጋለሁም መሆኑን ነው፡፡ ይህን በማቀጥልው በሰራው ስኬያዋሉን፡፡

የመተዳደሪያ የመተባበር ፊልድራለንም

ከላይ እንደተዘረዘሩት ቅዱም እንኩን የኢትዮጵያ ፊልድራለንም የብኬር በከረሰቦችን የረሰን
ዶክል በራስ የመወሰን መብት ያለምንም ገዢ ያረጋገጣ ፊልድራለንም በሆነም አለማው.
በመፈቻቁድ ገዢ የተመዘረተ እንዲነትን በሁገራቱ ለማጥመት መሆኑን ለፍሰምርበት
የሰራልዋለ፡፡ የኢትዮጵያ ፊልድራለንም አባሎች የሚኖቀሩበትና የሚባለበት ማይሆን አበረው¹
በፈቻቁዎች የሚያደርግበት ፊልድራለንም ነው፡፡ እንዲጊዜቶች ይህንን ፊልድራለንም "የገዢ
ፊልድራለንም" የመተጠልን" በመፈቻቁድ እንዲ ካሉበው ሁሉ እየተጠበው የሚኖርበትና ቅዱም
ዓይነት የጋራ አገማ የለግኝዎች አባለበት የተሰበበበበት ፊልድራለንም ነው በማለት ይፈጸቂታል፡፡

ንጋ የን ካላይ የቀረበውን አስተያየት ከሆነውንግዢ ይንጋዢዎች ጋር ለማየትና ለማመሌከር
እንቅዱር፡፡ የኢትዮጵያ ፊልድራለንም የመተጠል ፊልድራለንም (Co-operative
Federalism) መሆኑን የሚያንበበቁ አያለ ይንጋዢዎችን በአፈጻጸር ሆነ መንግስት
እናገኘለን፤ እንዲሆዎም ለለዎች የመተጠል ሁኔታዎችን በማየት መረዳት እንቃላለን፡፡ ከዚህ
እንዲር የሚከተሉት ለመቀበ ይችላለ፡፡

- በሁ መንግስቱ መግቢያ የሚከተሉውን እናገኘለን፤ "እና የኢትዮጵያ በኬር
በከረሰቦችና ሁጻዊ በሁገራችን እትዮጵያ ወሰኑ በላዊ ሰላም ቁስትና ያለው
ዶቃቻዎስ እንዲሰሩን፤ እናገኘውያዊ ማህበራዊ እድገታዎችን እንዲቀመን ...በኋላ
ፍጠራዎችን ... በራሳችን ፍቃድ ገዢ የተመዘረተ እንዲ የፖልቲካ ማህበራበብ በጋራ
ለመንግበት ቁርጉን በሙስኑት ... የፈረናው የጋራ ቅዱምና አመሌካከት አለን... መጠወ
የጋራ ዕድገትና መመዘረት ያለበት ... የጋራ ቅዱማችንን በማሳደግ ገዢ መሆኑን...
ጥቅምችንን መብታችንና ንግነታችንን በጋራ እና በተደረገዎ ለማሳደግ እንዲ
የኢትዮጵያ ማህበራበብ የመንግባቱን አስፈላጊነት በማመን..." ይላል፡፡ በሁ-መንግስቱ
መግቢያ የተዘረዘሩት እላይ የተጠቀበት ቁጥር ካይወች የኢትዮጵያ ፊልድራለንም አብዛኛ
በከራዊ ቤቶች ማይሆን የመተጠል ፊልድራለንም መሆኑን በግልጽ የሚያሳይ ነው፡፡ ይህ
የፊልድራለንም መርህ በፊልድራለና በከላሉዎች መከከል መኖር የሚገባውን ዓንተነት
በቶ ማይሆን በከላሉዎች መከከል መኖር የሚገባው ዓንተነት የመተባበርና የመተጠል
ዓንተነት መሆኑን እንዲሰበት የሚያሳይ ነው፡፡ የኢትዮጵያ ፊልድራለንም የመተጠል

- በእትወቃደም የመተጋገሪያ ፊልፍራለሁም በዘሱ በቻ እየበቃም፡ የህን-መንግስቱ የእትወቃደም ነኩ ዓለማውች መከከላል : "መንግስቱ በፊድጋት ወደፊሳ ለቀር በፊር በፊረሰበበች ስዘጋጀት ላይ ይጋፍ ማድረግ እንዲለበት" እንዋጽ 89(4) በግልጽ ይደንግጋል፡ በዘሱም መጨረሻ የፊልፍራለሁም መንግስቱ በማድረግ ላይ ገለት ካልለውች የሚያደርጋው ላይ ይጋፍ የዘሱ የመተጋገሪያ ፊልፍራለሁም መግለጫ እንደሆነ የሚያሳይ ነው፡፡
 - ይህ በቻ እየደለም፡ ካልላ ካልላ የሚያደርጋት ተብብርችም የመተጋገሪያ ፊልፍራለሁም መግለጫ ዓይነው፡ ለምሳሌ፡ በእኔርና በተባራይ ካልለውች፣ እንዳሁም በእኔርና በእማራ ካልለውች፣ በበንሻንጂል ገመዝናና በእማራ ካልለውች፣ እንዳሁም በእጋሚያና በስማላ ካልለውች መከከላ የተደረገትና እየተደረገት ወለት የመተጋገሪያ ሁሉምች የእትወቃደምን የመተጋገሪያ ፊልፍራለሁም የሚያንበበሩ መሆናቸውን መግቢያዎች ይታረጋል፡፡

ԱԼՈՒԴ ՔՆԴՔԻ ՃՈՂՈՎՐԴՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ՄԱՍՄԱԿՆ ՄՈԽԱԳԻ

እስከሁን ደረሰ ባደራገኘው ማብራሪያ የእትጥቅምን ልዕሊሬለጥም መሠረታዊ ገዢዎችና
መለያዎችን አጋሩር አንቀጽን ለማየት ቅዱንናል፡፡ ይህ ማለት ገን እሳው የተቀመጥት በታ
ናቶው የእትጥቅም ልዕሊሬለጥም መለያዎች ማለት እንዲልሆነ ማወቅ አለባን፡፡

- የኢትዮጵያ ፌዴራልነገሥ መሠረታዊ ገዢዎችና መለያዎችን በትክክል ለመፈጸም
በከፍል ህገ-መንግስት አንቀፅ 1 ወሰጥ የተደነገውን የኢትዮጵያን ቁርወ-መንግስትና
ሳይንስ መጽመር ያስፈልጋል፡፡ አንቀፅ 1 የሚከተሉውን ደንግጋል፡፡ ይህ ህገ-መንግስት
ፌዴራልዋና የጥኩኬስላያዊ የመንግስት አውቃዎር ይደንግጋል፡፡ በዚህ መሠረት
የኢትዮጵያ መንግስት የኢትዮጵያ ፌዴራልዋና የጥኩኬስላያዊ ሪፖርት በማል ስም
ይጠናል፡፡ ይህ ድንጋጌ በውሰድ በብዕት መልካት ለተነተነ የሚቻሉ የኢትዮጵያ
ፌዴራልነገሥ መሠረታዊ መርሆዎችና መለያዎች የዚህ ነው ማለት ይችላል፡፡ ይህ
አንቀፅ ከኢትዮጵያ ፌዴራልዋና የመንግስት አውቃዎር በዚ መከተል እንዲሸጠት ይደንግጋል፡፡
ስለዚህ የመንግስት ሥልጣን በዋናነት ለፊልግል መንግስትና ለከልሎች መከናፈል
እንዲሸጠት የሚያሳይ ነው፡፡ ከዚህ በተጨማሪ የፌዴራል አውቃዎርና እውቅና

45 የጥናት አገልግሎት ያስቀምጣል:: በአንቀፅ 1 ሥር የተደነገገውን ከከንቀፅ
ታርለመንታዊ ይጥናት መሆኑን አንዳለበት ያስቀምጣል:: በግልጽ ያስቀምጣል:: አንቀፅ 45 የእ.ፈልጂ⁸
ህገ-መንግስት “የእ.ት.የድ.ቁ. ፌ.ፈልጂለዋ ይጥናት ያስቀምጣል:: ስተጠለኝ ሥርዓት መንግስት
ታርለማንታዊ” መሆኑን አንዳለበት ያንቀሳል::

- በሆለተኛ ይረዳ በህገ-መንግስቱ ከተቀመጠው የእትዮጵያ መንግስት ስምጣዊ የምንፈልግዎች ለለው ጉዳይ የእትዮጵያ ፊዴራልነም ለተበለከዋ ፊዴራልነም መሆኑን ነው፡፡ መንግስታዊ መውቁቀሩ ገንዘብዎችን በዚህ አልማት ወደም በደም ተሰሳ ሌይ የተመስረተ ማይሆን በደምኩራልያዊ ፖርመ ሌይ የተመስረ መሆኑን የሚያሳይ ነው፡፡ ይህም በተለይ የለ-ዓለምነት ሥልጣን በእንቀፅ 8 እንደተነገዱ ለበአር/በአረሰቦች መሠጠቂ ለተበለከዋነትን የሚገልፅ ፊዴራልነም መሆኑን ያሳይል፡፡ በእንቀፅ 9/3/ የተደነገዱውና በህገ-መንግስቱ ከተቀመጠው ወጪ በማድረግውም አነጻን የመንግስት ሥልጣን መሆኑን የሚከለከለው ይህንን ዕግኩራልያዊነትና ለተበለከዋነትን የሚያጠናክር ነው፡፡
 - ለለው ወንድ የእትዮጵያ ፊዴራልነም መሠረታዊ መለያው ለLegal pluralism እውቅና የሠጠና የፊቃደ ፊዴራልነም መሆኑን ነው፡፡ ያለኝት ሥርዓቶች ማንኛውንም የህጻረተቡን ጉዳይ የሚገባ ሁኔታ በመንግስት የተደነገገ ሁኔታ በቁጥር መሆን እንዲሰበት የሚያሳካቸውን ነበር፡፡ በ1960 የእትዮጵያ ፍትሕ በአር ሁኔታ ለላለ በሀላዊ ሆኖች አስመልካቶ ያስቀመጠው ይንጋጌ ለዚህ አይነትና ፖስቲል ነው፡፡ ነገር ጥን የእትዮጵያ ፊዴራልነም ለለው መለያ ለተለያየ የህግ ሥርዓቶች ተፈጻሚነት እውቅና የሠጠና ፊዴራልነም መሆኑን ነው፡፡ ለዚህም ለላለ ሁሉም የግልና የበተሰብበ መብቶችን የደነገዱው እንቀፅ 35(4) (5) አይነትና ፖስቲል ነው፡፡ ለጋል ተፈጻልነም (Legal pluralism) በእትዮጵያ ፊዴራልነም በዚህ በቁጥር አይደለም የሚገለበው፡፡ ባለው የፊቃደ ሥርዓት ፖስቲል ሁኔታ ሁኔታ የሚውጥት ሥልጣን የተሰጣቸው አካላት በየደረጃው መኖራቸው የዘገዱቸን መብትና አብት ለጋዬ የሚችሉ ሁኔታ በየደረጃው መኖራቸው የዘገዱቸን መብትና አብት ለጋዬ የሚችሉ ሁኔታ በተለያየ ይረዳቸው ለመስጠት አነጻ ይህን ሁገ-መንግስቱ ለ “ሌጋል ተፈጻልነም” የሠጠና እውቅና ከግንዘብ አስተባቶች ለያ ተከራዩ መሠጠት አለበት፡፡

6.4. በኢትዮጵያ ፌዴራል ከም የሥልጣን ክፍና የመንግስት አካላት

የፌዴራል መንግስት አውቃቀር ሥልጣንና ተግባር

የማንኛውም ፌዴራል ከም መሠረታዊ ማህተም የመንግስትና ሥልጣን ለፌዴራል መንግስትና ለከልለዎች ከፍናለው ማከናፈል ነው:: የኢትዮጵያ ፌዴራል ከም በዚህ ላይ የተለየ ነገር የለውም:: በዚህ መሠረት የኢትዮጵያ ህንጻ-መንግስት የፌዴራል መንግስት እና የከልለ መንግስትና አውቃቀር ሥልጣንና ተግባርን በግልጽ አስቀምጠዋል:: እንቀዱ 1 ላይ ከነዚ እንደተመለከተኝው የመንግስት አውቃቀር ፌዴራልዋዊ ዕጥበኩልዋዊ እንዲሁም በእንቀዱ 45 ፖርአመንታዊ የመንግስት ሥርዓት እንዲሆን ይደንግጋል::

የፌዴራል መንግስትና ለከልለዎች መንግስትና ለሰነድ የመንግስት አካላት እንደሚኖሩትው በእንቀዱ 50/2/ ተደንግጋል:: እነዚህም የህግ አውጭና የህግ አስፈላጊ የህግ ተርጓሜ ዓይነው:: እያንዳንዱትው የየራሳቸው ሥልጣንና ተግባር በህን-መንግስቱ ተሠረቶችዋል::

የፌዴራል ፖርአመን በሁለት የህግ በቻቻ የተዋቀረ ሲሆን እነዚህም የከበብ ተወካይት የህግ በትና የፌዴራልሽን የህግ በት ዓይነው:: ሁሉቱ የህግ በቻቻ የተለያየ አውቃቀር፣ ሥልጣንና ተግባር አላቸው:: የከበብ ተወካይት የህግ በት አባላት በቀጥታ ነገና ዕጥበኩልዋዊ የህግ በከበብ የሚመራው ሲሆን የምርመራ መርሆም (እንደ ስው እንደ ድምዕስ) የሚለው ነው::

የከበብ ተወካይት የህግ በት የፌዴራል መንግስት ከፍተኝው ስልጣን አካል ነው:: ሁንጻ-ንግድ ያውጠል& የሀገራቸውን ጽልሰዎች ያውጠል& የፌዴራል መንግስቱ የአስፈላጊ አካል ሪፖርት መስተዳድር የህግ መስተዳድር ተወካይ ማረጋገጫ ያዘጋጀል& በጠቅላይ ማረጋገጫውን የተዋቀረውን የአስፈላጊ አካል ያወጪቸል& የከፍተኝ የመንግስት ባለቤልዎች ስሙት ያወጪቸል:: የፌዴራልሽን የህግ በት አባላት የሚመራውን በሁለት አማራጭ የህግ መንግድ ነው:: እንዲ የከልለ የህግ በቻቻ በት አባላት የከበብ/የከበብ/የከበብ/የከበብ አገበብ ተወካይት ዓይነው:: እንደሚታወቂት በከበብ/የከበብ/የከበብ የሀገራቸውን ለተለያዩ ዕጥበኩልዋዊ ሥልጣን ባለቤት መሆናቸውን እንቀዱ 8 ይደንግጋል:: ስለዚህ የፌዴራልሽን የህግ/በት የለማለዋይን ወከል ነው:: ለዚህም ነው አብዛኛው የም/በቱ

ሥልጣን ተግባር ከበኬር/በኬራስቦች መብት ወር የተያያዘ ነው የሚሰለው:: የፌዴራልኩን
ምክር በት ለለው ስልጣኑ ሁገ-መንግስቱን የመተርጋጥም ሥልጣን ነው:: ሁገ-መንግስቱ ይግሞ¹
ለዓለምነታቸው መግለጫ ነው:: ለለው የምክር በቱ ሥልጣን እና ተግባር የከበበች እኩልነትና
በህዝቦች መፈቻቃድ ላይ የተመሳረተ አንድነት ሥር እንዲሰደና እንዲቀበር ማድረግ ነው::
ይህ ሥልጣን ይግሞ የ/ቤቶን በእከላለነትና መፈቻቃድ ላይ የተመሳረተውን የህንጻችን አንድነት
በቅድ ያደርጋዋል:: ይህንት ለማጠናከር ለባል በከልሎች መካከል ለማነስ አለመማባባቸቻን
መኖትና የበጀለቸዋል:: በእንቀዱ 39 የተቀመጠውን መብት ለመጠቀም ታሪክ ያነማ ወገን ካለ
በሀገ-መንግስቱ መሠረት ታሪክውን ይመለናል:: ከዚህ ለለ በእከላለ ተወካይች የምክር በት አገ
ለመጠላቸው የሚጠሩ የፍትሬ በኬር ጉዳዮችን ይለየል ፕ እንዲሁም የፌዴራልኩ መንግስት ሁገ-
መንግስቱ በከልል ለማስ ማልቂ እንዲጠቀ ትኩዛዣ መሰጠት ይችላል:: በተለይ የፌዴራልኩን
የ/ቤት ቁልፍ ተግባር የሚነው አንቀዱ 62/7 ነው:: የፌዴራልኩን የ/ቤት የከልሎችና የፌዴራል
መንግስት የጋራ ተብሎው የተመዳደሪ ገዢች በሁሉቱ መካከል የሚከናፈለበትን እንዲሁም
የፌዴራልኩ መንግስት ለከልሎች ይገመግ የሚሰጥበት ቅመር የመወሰን ሥልጣን አለው::

የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሁገ-መንግስት የሚሰራ ሲሆንት መሠረት የፌዴራልኩ መንግስት የአስፈላጊው አካል
በቀላይ ማኔስትርና የሚኔስተሮች የ/ቤት ይኖሩታል:: በቀላይ ማኔስትሩ የህንጻ ሪፖርት መሰተዳደር ለሆነ
መሰተዳደር ለሆነ ንርዜ ይግሞ የህንጻ ሪፖርት በኬር ነው:: በጥርአመንታዊ የመንግስት
ሥርዓት ወሰኑ በቀላይ ማኔስትሩ ቁልፍ በታ አለው:: አብዛኛውን ቤት አብዛኛው መቀመጣ
ያገኘው የጥር ፖርቲ ለቀመንበር በቀላይ ማኔስትር ሆኖ ይወያማል:: በቀላይ ማኔስትሩ
የአስፈላጊውን አካል ይመራል:: ለለው የሚኔስተሮች የምክር በት ነው:: የሚኔስተሮች የምክር
ቤት በቀላይ ማኔስተሮችና የማኔስተሮችን እና ማኔስተሮችን ይጠቃላላል:: ለለች
ባለሥልጣኑትም የዘመኝ የ/ቤት አበላት ለሆነ ይችላል:: የሚኔስተሮች የምክር በት አንቀዱ 77
የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሁገ-መንግስት ሥር የተዘረዘሩትን ሥልጣንና ተግባር ይኖሩታል::

የፌዴራልኩ መንግስት ለስተኞች አካል የቆኙነት አካል ነው:: የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሁገ-መንግስት የፌዴራልኩ
ሆነ የከልል መንግስት የቆኙነት አካልን አውቃቀር ሥልጣንና ተግባር በዘርዝር በምዕራፍ ኮጻዣ
ደንግጋል::

የከልል መንግስት አውቃቀር ሥልጣንና ተግባር

የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ-መንግስት የኢትዮጵያ ፌዴራልነት አባላት ዓይነቶች አንድሆነ ይደንጋል፡፡ እነዚህም የፈዕዳዎች አባላት እኩል መብትና ሥልጣን ተሰጥቷቸዋል፡፡ የከልል መንግስት አውቃቀር በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 50/4-7/ በግልጽ ተደንግጋል፡፡ ይህ አንቀጽ በታች የከልል መንግስት ለሰቱም የመንግስት አካላት እንደሚኖሩት በግልጽ አስቀምበል፡፡ በዘመኑ መሠረት አንድ የከልል መንግስት የከልል ም/በት& የከልል መስተዳደር እና የከልል የቆኗት እኩል ይኖረዋል ማለት ነው፡፡ እያንዳንዱ ካልልም የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት መሠረት ያደረገ የሬነ ህገ-መንግስት ይኖረዋል፡፡

የከልል ምክር በት በከልሉ ሥልጣን ሥር በሆነ በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት ተለይተው በተቀመጥት ጉዳዮች የከልሉ ሁገ አውጭ እኩል ነው፡፡ የከልሉን ህገ-መንግስት የሚዘጋጀት የሚወደቀና የሚከናወል ሥልጣንም የተሰጠው ለዘመኑ ምክር በት ነው፡፡ ምንም እንዲ የእንዳንዱ ካልል ምክር በት ተግባራት እንደ የከልሉ ነገሮች ሁኔታ ለለየሽ የሚቻል በመንግሥት የከልሉን ህገ-ቻ&ፖ.ለ.ወቻና ንርግራዊቻ የሚውጥትና አፈጻጸማቻውንም የመከታተል ቁልፍ ተግባር በዘመኑ ምክር በት ይከናወናል፡፡

የከልሉ መስተዳደር የከልሉ ከፍተኛ የህግ አስፈላጊ እኩል እንድሆነ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ-መንግስት በአንቀጽ 50/6/ ይደንጋል፡፡ ምንም እንዲ የከልሉ አስፈላጊ እኩል አውቃቀር ለእንዳንዱ ካልል የተተው በመንግሥት የሁለም የከልሉ ህገ-መንግስት የከልሉ መስተዳደር በከልሉ ምክር በት የሚያየና ንርግራቷት እንደሚኖረው ያስቀምበል፡፡ አባላቶችም ንርግራቷቱ ምክትል ንርግራቷቱ የበርሃሪ ቤትዎችና ለለዚ በህግ በሚውሰነት አባላት መስተዳደሩ በፈዕዳዎች መንግስት ያረጋግጣት ባለት መቅረብ መሠረት የተመሳሳይነት ባህሪ አላቸው፡፡ ተጠሪታቸው ለከልሉ ምክር በት ነው፡፡

የከልሉ የቆኗት እኩል አውቃቀር ሥልጣን ምንም እንዲንግ የሁለም ካልለው ህገ-መንግስት በፊንጋዥና የካተተ በመንግሥት ቁልጥ በለን እንዳያነው የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ-መንግስት በዘመኑ አስቀምበል፡፡ አንቀጽ 50/7/ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ-መንግስት የከልሉ የቆኗት ሥልጣን የፌ/ቤቶች በታ እንድሆነ ይደንጋል፡፡ እንዲሁም አንቀጽ 78/3/ ካልለው የከልሉ መቅረብ ፍ/ቤቶች የከልሉ

ከፍተኛ ቅ/ቤቶችና የከልል የመጀመሪያ ቅ/ቤቶች እንደሚኖሩትው ይደንጋል:: የከልል ቅ/ቤቶች የፌዴራልና ከፍተኛ ቅ/ቤትና የመጀመሪያ ይረዳ ቅ/ቤት ለልማት በውክልና ለውሰድ እንደሚቻሉ እንቀዱ 78/2/ እና እንቀዱ 80/4/5/ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሁገ-መንግስት ተደንጋጋል::

በለ ከልሎች አውቃቀር ለልማትና ተግባር ስንነጋር መሠመር ያለበት ጉዳይ የኢትዮጵያ ፌዴራልና አባላት የሆነ ከልሎች አውቃቀር ለለያይ እንደሚቻሉ ነው:: አውቃቀሩትው በዋናነት በከልል ሁገ-መንግስት የሚመለን መሆኑ ነው:: በዚህ ሲገድ እንቀዱ 50/4/ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሁገ-መንግስት ከልሎች አስፈላጊ ሆኖው በሚያገኘትና የአስተዳደር እርከያች እንደሚዋቀሩ መደንገጻ ይህን የመለከታል:: የኢትዮጵያ ፌዴራልነም ይህን ለለማረቅና ከልሎች እንደነባራዊ ሆኖታቸው የተለያየ ቁርዕ ያለው መዋቅር እንዳለቸው በተግባር ይታደል:: ለምሳሌ የፊብር በፊቡር በፊቡርስቦችና ህገቦች ከልል በከልል& በዚን& በወረዳ& በቀበሌ ይረዳ ያለቸው መዋቅር እንዲሁም በየደረጃዎች ያለት አካላት ያላቸው ለልማትና ተግባር ከልሎች ከልሎች ለያት ይገል:: በከልል ይረዳ ሆኖት የዚህ በቶች ያለው ቀጥቶ ከልል መሆኑን መጥቀስ ይታደል::

የፌዴራልና የከልል የጋራ ለልማት በኢትዮጵያ ፌዴራልነም

የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሁገ-መንግስት የፌዴራል መንግስትና 9 ከልሎችን ዝነት የመንግስት አውቃቀር ደንግጋ ካበች በጀት ለልማትና ማቅረብ ለማቻቻቸው:: ንርር ገን ሁገ-መንግስቱ እያንዳንዶችው ለበሽቶው ለኖራቸው የሚቻቻውን ለልማት በቻ ማይሆኝና ሆኖች በጋራ ለኖራቸው የሚቻቻውን ለልማት በዘርዝር ያለቀምጣል:: የፌዴራልና የከልል የጋራ ለልማት በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሁገ-መንግስት የተደነገገው በተለይ በታክስና በግብር ለልማት ይር በተያያዘ ነው:: እነዚህ የጋራ ለልማቶች በእንቀዱ 98 የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሁገ-መንግስት በግልጽ ተዘርዝረዋል:: በዚህ መሠረት የጋራ ለልማት እንደሚከተለው ነው::

1. የፌዴራል መንግስትና ከልሎች በጋራ በሚያቀቀማቸው የልማት ይርሱቸች ላይ የንግድ ትርፍ ግብር& የሥራ ግብር የሽያጭና እኩልዎን ታክስ በጋራ ይጥለለ& ይሰበሰበለ::
2. በይርሱቸች የንግድ ትርፍ ላይና በበለ አካላይ የትርፍ ይርኝ ላይ ግብርና የሽያጭ ታክስ በጋራ ይጥለለ ይሰበሰበለ::

3. በከፍተኛ የሚծድን ለራወችና በማኅናውም የቴትሬለያምና የጊዜ ለራወች ላይ የገበ
ግብርና የደረሰት ክፍያወች በጋራ ይጥላለ ይሰበባል::

እንግዲህ እነዚህ በጋራ ለፊልክስሉ መንግስትና ለከልሎች የተሰጠ ለልጣን ስ.ምን በህን
መንግስቱ ለፊልክስሉ መንግስት በተለይ ወይም ለፊልክስሉ መንግስትና ለከልሎች በጋራ በግልዥ
የልተሰጠ ለልጣን የከልል ለልጣን እንደሚሆን አንቀጽ 52/1/ይደንግጋል:: በአንቀጽ 99
መሠረት በዚህ ሁገ-መንግስት ተለይተው ያልተሰጠ ታክክና ግብር የመጠል ለልጣዎችን
ቦማማስለከት የፊልክስስት ምክር በትና የህንጻ ተወካይች ባሮ/ቤት በጋራ ሲባለባ በሁለት ሪሳታ
ድጋምዕ ይወሰናል::

6.5. የፊልክስስት ምክር በት ለልጣንና ቤት

ፊልክስሉ ለርዓቶች በአብዛኛው የሚታየው በማሻከል የሚችቃሙው የህን አውጭ አካል
አዲሪያት ሁለት ቤቶች(House) የካተት ነው:: በተለዋዋል Lower House and Upper
House ተብሎው የሚጠሩት የህንጻ ተወካይች ምክር በትንና ሌኑቸው ያቀል መሆኑን
ለማማስለከት ነው::

በተለያዩ ሁገዎች “Senate” የተለያዩ ስያሜዎች ላይ ይችላል:: ይህን እንዲ ለልጣንና
ቤለፈነቱን በህን አውጭ ለርዓቱ ቤቱን ከጥላ ጉዳል ተመሳሳይ ነው:: በህን አውጭ ለርዓቱ
ይሰተናል ቤተለያዩ ቤተለያዩ ቤተለያዩ አፍን ለሆነ ከለሎችና ማዘኅዎች ወከልና ለማስተገኘት
ይጠቀማል:: በዚህም አማካይነት በማሻከል በማክናውን ለራወች ላይ የህንና ሁገዎች ሁሉ
የባለቤትነት ስሜት እንዲያደርግኝች ይረዳል:: በህን አውጭ ለርዓቱም በስለት የተሞላበትና
የሁሉም የህበረተሰበ ክፍለው አመኅቸው ያለው የፊልክስሉ ሆኖ ለማውጫት ይጠቀማል::

በላይ በከተል በኋናት የተወካይች አመራረጥ የተለያየ አመራረችን ይከተላል:: ሌብነቶችም ሁለት
ገዢዎችን የሚማስለከት ነው:: ከሁሉ በፊት በፊልክስስት የታቀኑት ክፍለት ሁገር ወይም ከለሎች
(States, Provinces etc) ተወካይችቸውን ማን ይጠረጥ በሚል ተያቄ ላይ ከውሳኔ ላይ
ለመደረሰ ይሞከራል:: ቀደም በሎ ሲሰራበት የታየው ክለሎች ለምሳሌ የአማራር ሲቴቶች
በኋናት የሚወካደችው በቀጥታ እንዲወከለ በማድረግ ነበር:: እስራር የፊልክስሉን መንግስት
ነፃት በከልሎች የቀጥታ ተወካይ ለርር ይጥላል በሚል ለጋብት ሁገዎች በቀጥታ የሚመርጫው

ተወካሪዎች ስታችናን በስኔት እንዲወከል ተደርጋል፡፡ በየ.አዲ. እሚራካ ይህ አሰራር ከ
1913/ኢ.ኤ.ኤ/ክፍጥበር ተፈጥሯል፡፡

ሁለተኛ ጥያቄ በስኔት የሚኖረው የከልሎች ወከልና ምን ያህል ተመማሚ ይሁን በሚል ላይ
ነው፡፡ በዚህ ላይ በያንስ ሁለት የተለያየ አሰራሮችን ማስተዋል ይቻላል፡፡ በእኔና በከል
በስኔት ክልሎች እከል ቅጥር ባለቸው ተወካሪዎች የሚወከሉት ሥርዓት ይኖራል በለላ በከል
ከልሎች የተለያየ ቅጥር ባለቸው ተወካሪዎች የሚወከሉት ሥርዓት ይቻቻል፡፡ በዚህ ሌገድ
የየ.አዲ.አሚራካንና የኩናዶን ተምክር ማጠን ይቻላል፡፡

የኢትዮጵያ የመረጋገጥው አያራር በከፍተኛ ይረዳ ለየት ያለ አቅጣጫ ተከተል ይከውጥ
በለስት መንገዶች ተንበባቸል፡፡

1. የህንጻ በፌር በከራለበዱ ሁዝቦች በሁለተኛ የፊዕዃዬል ምክር ቤት የሚወከሉት
በከልሎችቸው አማካይነት ላይምን በቀጥታ እየተወከል መሆኑ፣
2. በፌር በከራለበዱ ሁዝቦች ቅጥራቸው ታሳቢ በማድረግ ለለማወከል የተወካሪቸው
መጠን የተለያየ መሆኑ፣
3. የኢትዮጵያና ምክር ቤት ክልሎች ሁጻች በተለየ ሁኔታ ከህግ አውጭነት ይለቀ
በለሎች ዘላዕነቶች ላይ የተለየሙ መሆኑ

ናቸው፡፡

የፊዕዃዬን ምክር ቤት ሥልጣንና ተግባር

የኢ.ፌ.ዲ.ሪ አገልግሎት አንቀጽ 62

1. ምክር ቤቱ አገልግሎት መንግሥቱን የመተርካም ሥልጣን ይኖረዋል፡፡
2. የአገልግሎት ገዢዎች አባሪ ገብሩን ያደረጋቸል፡፡
3. የበኩረቱ በከራለበዱ ሁዝቦች የፊዕዃን ዕድል በራሳ የመወሰን እስከ መገኘበል መብትን
በተመለከተ በሚኒስ ጥያቄዎች ላይ በአገልግሎት መሰረት ይወስናል፡፡
4. በአገልግሎቱ የተደነገገው የአገልግሎት እኩልነትና በአገልግሎት መፈቻቂድ ላይ የተመለከተ
አንድነት ስር እንዲሰጠና እንዲቀበር ያደርጋል፡፡
5. ከአገልግሎት ተወካሪዎች ምክር ቤት ጋር በጣም የተሰጠትን ሥልጣኝ ያከናወናል፡፡
6. በከልሎች መከከል ለሚኒስ አለመማግበቶች መኖትኩ ይፈልጋል፡፡

ከዚህ የጤናነቶች ነገር ከፍትህ ተቁማት ገዢ በመጠኑም በሆነን የሚያመለሰለት ሁሉት
ገዢዎች አለ:: የህን መንግስት ነገርዎች ለማየትና ግዴታዎች በአጠቃላይ በስላምዊ
ለመኖታት ያለው ሆለፈነት ነው::

6.6. የግምት አፈጻጸም መዋቅር እና ገልፅ ገበያ በእተምኑ ፕሮጀክት ማረጋገጥ

6.6.1. ፊልጋዢነት እና የግዢት አስተዳደር

ፊልጋዢነት በዚህ ገዢ በከፍተኛ ያረጋ እርስ በርስ በተከራይለ አሳይቷልበት ወሰጥ የሚገኘ የግዢት አስተዳደር መሆኑን በመሆኑ ተመራጭ ሆኖል፡፡ እርስነም የገዢ፡ የቁንቃ፡ የሂድማጣ፡ እና ከታሪክ ተዋካርምቶ የሚገባ ለለው እምነቶ የግዢቶችን ለማርጫ ጥቅም ለይ ለመል ይቻላል፡፡ በገዢ፡ በቁንቃ እና በሻድማጣ፡ በተለያየ ማስበረሰቦች መከከል እከልነትን፡ የራስ ገዢ እና የወል አስተዳደርን በማረጋገጥ፡ ለእንዲያንዳ ማስበረሰብ የየራሳን ጥለዋ ማንኛት ለመጠበቅ እና ለማማሪ የሚያስቀል ወሰትና እና ሲሆን እያመቻቸ በጋራ ሲእየች ለይ በማህበረሰባዊ ትብብርቸን ለመናከር ይቻላል፡፡ ይህንና ፊልጋዢነት በተለያየ ማስበረሰቦች ወሰጥ እንደ የግዢት አስተዳደር ለሰራ የሚችሉው የጋራ ለማስወገድ መንግስት ድጋፍኬለያዊ በሆነ መንገድ እንደ የደንታ የሚያስቀምጥ መዋቅልዋ እና ህልተኩዋ መልስ ለመሰጠት የቻለ እንደሆነ በቻ ነው፡፡

እንደሆነ አስፈላጊ መሆኑ እንደማያወሰኑ ከአባል አከላት የልየነት አልወኑ ትይቶ በሆነ ሆኖታ የእንደሆነ ሆኖ አካል የመሆኑ ምሆኑት ለኖር ይገባል፡ ይኩወም አጠቃላይን በእንደነት አሁን ለመያዝ የሚችሉው በቻቸ መንገድ የሆነው በከራይ ምሆኑት ለኖር ይገባል፡፡ ከዚህ በፊት የፈልጋዢ መንግስቱ እና አባል አከላት እያንዳንዱው ለለለው ጥቅም አከበርት ለኖርችው የግድ ነው፡፡

6.6.2. ፊልጋዢነት በእትጥቅም ዓለማውች እና የግዢት አስተዳደር መዋቅርቸ

የእትጥቅም ፊልጋዢዋ ድጋፍኬለያዊ ድጋፍኬለያዊ ሪፖርት ማስቀበት የእትጥቅም በፊይርቸ፡ በፊይሩበት እና አገልግሎት “የራሣጥቶው እናል በራስ የመወሰን መብት በነፃነት እና ያለንዳቸ ገዢ በመጠቀም” በየራሣጥቶው ነፃ ልቃድ እና ምምምነት እንዲሆም በፊጥ የበለቤነት ለይ የተመሳረተ የፖ.ኤሌክት ማስበረሰብ፤ እንዲሆም መብቶችውን ነፃነቶችውን እና ጥቅምችውን እርስ በእርስ በመዳጋገጥ መንፈል ለመጠበቅ እና ለማረጋገጥ የሚያስቀለቸውን እንደ የኢትዮጵያ ማስበረሰብ ለመፍጠር የሚያስቀለቸውን የፈልጋዢ ቅል ከ.ዲን መግባቶችውን ያውቸል፡፡

ይህ ፊልጋዢዋ የፖ.ኤሌክት ማስበረሰብ የተቋቋመበት ዓለማ በሆነፃ ወላቀ ለለም እና ድጋፍኬለያዊ ምሆኑን እና የአገልግሎት እና ምምምነት እና ምምምነት ለማረጋገጥ ነው፡፡ በፈልጋዢ

ቍል ከዳናቸው እያንዳንዱቸው የየራሱቸው የሆነ የተለያየ በትል እና ግብት ያላቸው በሆነም ለረጅም ገዢ አበረው መኖራቸው እርስ በርሳቸው በተለያየ ይረጃዎች እና የአይወት ገጠመቻች እርስ በርሳ የሚያስተማሩኝ የጋራ ግንኑነቶች በመኖጣልቸው የወል ተቀባዩን እና አመለካከቶችን ለመኖጣር ትልዋል፡፡ በተጨማሪም የፌዴራል አይደረግምቸው ለሳሽ የሚችሉው የገለሰቦችን እና በድጋፍን መሠረታዊ መብት በማረጋገጥ በቃቃ ማይሁን ባሳሰቦችን እና ሂይማኖቶችን ያለ አንቀጽ ለየነት ማማሪያ ለታደል ቅዱር መሆኑን በገልጻ አስቀምጠዋል፡፡

የኢትዮጵያ ፌዴራልለዋ ሥርዓት የሚመነጨው እና የተመለከተው በበኩርቸት፤ በተረለቦች እና አገበቦች የራሳን እናል በራሳ የመውሰን መብት መተግበር ሌሎች ነው፡፡ የራሳን እናል በራሳ መውሰንን አስመልክቶ አንቀጽ 39 የሚከተለውን ይደኗገል፡፡

የበኩር በተረለቦች አገበቦች መብት

1. **ማንኛውም የኢትዮጵያ በኩር በተረለቦ አገበቦ የራሳን ዕድል በራሳ የመውሰን እስከ
መገኘበል ያለው መብት በማናቸውም መልካ ያለገዳብ የተጠበቀ ነው፡፡**
2. **ማንኛውም የኢትዮጵያ በኩር በተረለቦ አገበቦ በቃቃቸው የመናገር የመጀመሪያ ቁንቁውን
የማሳደግ እና ባሳሰቦች የመግለፅ የሚቆበር እና የመስራቅት አንቀጽም ተረከና
የመንከባከብ መብት አለው፡፡**
3. **ማንኛም የኢትዮጵያ በኩር በተረለቦ አገበቦ ሪፖር በራሳን የማስተካድር መሳ
መብት አለው፡፡ ይህ መብት በኩር በተረለቦ አገበቦ በስራረቦት መልካና ሙሉር ሪፖር
የሚያስተካድርበት መንግስታዊ ተቁማት የሚችቃም አንቀጽም በከልል እና በፌዴራል
አስተካድርቸው ወሰጥ ማዘናዣ ወከልና የማማኑት መብትን ያጠቃላለል፡፡**

የራሳን እናል በራሳ የመውሰን ዓንስ ስሜ የሚያስከትለውን አንድምታ ከሚያታችን በፈት
በኢትዮጵያ ስት መንግስት መሠረት የራሳን እናል በራሳ የመውሰን መብት ባለቤቶችን
አስመልክቶ ሁለት ነጥቦችን ማስቀመጥ የገድ ይሆናል፡፡

የመጀመሪያው ነጥቢ “በኩር፤ በተረለቦች፤ አገበቦች የሚለው ቅል ያለውን ትርጉሙ
የመመልክት ገዳይ ይሆናል፡፡ የዘመ ቅል ትርጉም “በዘመ ስት መንግስት ወሰጥ በኩር
በተረለቦ አገበቦ ማስታ፡፡ ከዘመ ቅጥለው የተገለጠውን ስህርይ የሚያሳይ ማህበለቦ ነው፡፡ ለቅ

ይለ የጋራ በባይ የሚያንበባቸው ማህል ወይም ተመሳሳይ ለማድች ያለቸው ለግባብበት የሚችሉበት የጋራ ቅንቃ ያለቸው የጋራ ወይም የተካሂዙ አሳይቷል አለን በለው የሚያጥሙት የስነ ልቦና አንድነት ያለቸውና በእያወናው በተያያዘዎች መልክና ጥናር የሚኖሩ ዓቶች::” ይህ ትርጓሜ የነበረው እና ስብሰዊ (Subjective) ክፍለ ነገሮች ጥርቁም ነው:: ነገሮች ክፈለ ነገሮች የጋራ ባከል ወይም ተያያዘኛ ለማድች:: የጋራ ቅንቃ እና ከታገበም ግዴት ለሚሆ፣ ስብሰዊ ክፍለ ነገሮች ደግሞ የወል ማንኛነት መንፈሰ እና የጋራ ሥነሰበናዊ መሰተዋበር ዓቶች:: በመሆኑም ሁለቱን ክፍለ ነገሮች የሚያጠቃለ ማስከበረሰብ “በኩር በኩረሰሰብ እና ስበባ” ይሆናል፣ ማስተኞም የራሳን ዕድል በራሳ የመወሰን መብት ባለቤት ይሆናል ማስተኞም ነው:: የጋራ ክሆነ ነገሮች ባከርይት እናም ቅንቃ፣ ባከል፣ ለማድች፣ ወዴት የመሳሰላት፣) የመነጨ እና በእነርሳ ላይ የተመሠረተ የወል ማንኛነትን የሚያሳይ በመሆኑ እናም ማስከበረሰብ እናም እናም በኩረሰዊ ማሆበሰብ ለቅጹ ወይም የአዘጋጅነትን ዕንሰ ስብሰብ በራሳ የመወሰን መብት እናም ማስከበረሰብ እናም እናም በኩረሰዊ ማሆበሰብ ለቅጹ ወይም የአዘጋጅነት ማስከበረሰብ ለእያንዳንዱ በኩረሰዊ ማስከበረሰብ የተረጋገጧ መብት ነው:: ለነገሩ ከዚህ በለይ የተጠቀሱት ድንጋጌዎች በኩረሰዊ ማሆበሰብ ለቅጹ ወይም የአዘጋጅነት መከከል በብዛትም ሆነ በደረጃ ላይ የተመሠረተ ለየነት እያደርገኝም::

የኢትዮጵያ ከተ መግኑበት ወሰጥ የራሳን ዕድል በራሳ የመውሰን መብት ማስት ውና ውና ገጽታዎች አለ-ት:: የመቻመርያው የቃንቃ እና የባክል ለማጥረዋል ለየነትን የመጠበቅ እና የማስደግግ ገጽታ፣ ሁሉተኛው የከይንዳንደብ በፊዬው ማስበረሰብ የፖ’ለቲካዊ ፍሰት ገዢ አስተዳደር እና በፈጸመ የውሳኔ አመጣጥ ሂደት የመሆኑና መብት ገጽታ እና ማስተኞው የመገንጧል መብት ገጽታ ዓይነ::

የራስና የደረሰ የመወሰን መብት የቁንቃ እና የባከል ሥብጥር ጉዳታ ሆኖ እያንዲገኘ
በከራይ ማሳጠረሰብ የራስና ቁንቃ የመოቀም እና የማማሪው የራስና ግዢ የመግለጫ እና
የማስተካከለት የራስና ተሸከ የመንከባከብ መብቱን የነትታል:: በእትዮጵያ ወሰጥ ተከላለው
ለነበሩት ባጭታች ወንድ መንሰራዎ ከነበሩት መከከል በተዚት በኩር በኩረሱዋል ከዘመ
በነበሩት ትምህሮች መንግስታት የተጨኑባቸው የቁንቃ እና የባከል ባቆናወች ነበር:: እነዚህ
መንግስታት በፖስታ ተገናው የሚሆበትን ማሳጠረሰቦች ከመቻች የባክራር ባከል ማቆቀና ወር
ለማዋዕስ የተከተሉቸው ገልጻወች ለየነቶችን ለማጥሩት ከለመጀለቸውም ባሻገር ይልቀኝም
የወሰጥ ባጭታችን ለፈጥሩ ችሎዋል:: እነዚህ ተምህሮች ዘላቂነት ያለው ለለም እና
ማሳጠረሰዋ ወስትናን ለመፍጠር እና በአገራቱ ማሳጠረሰቦች ነፃ ፍቅር ለይ የተመሬት

የራስና ዕድል በራስ የመውሃን መብት የራስ ገዢ አስተዳደር እና የተማትና ገዢ እያንዳንዱ
በከር፣ በከረሰቦና አገባብ ልቦን በራስ ለማስተዳደር እና በከላለዋ እና በራይራል መንግስታት
ውሰጥ ፍትሬም እና ተመዝግኝ ወከላና እንዲኖረው የሚያደርጉውን መብት የሚያቀቀው ነው::
ይህ የራስ ዕድል በራስ የመውሰን መብት ገዢ የመንግስታት ለልጣን ወደ ክልል ማስከበራለሁ
በማውረድ ሁሉም ለልጣን በእንደ ማዕከል ወሰጥ እንዲይታሙች እና እንዲይማከል
ያደርጋል:: የአገብ ለልጣን ወደ ታቶ የመውረድ ሆነታ አማራጭ በበከራቻ መከከል
የሚኖረውን ተከክር እና ስከታዊ ለመቀነስ በቻ ማይሆን የሚመለከታቸው ማስከበራለሁ
በእስተዳደሩ ሂደት ለመማተኬ እና ፍላጊ-ጥቃቸውን ለማካተት የሚያዘጋጀውን ዕድል
ለመሰጠት ቅምር ነው:: የራስና ዕድል በራስ የመውሃን መብት በሀገበዴ መከከል የጋራ
ማንኛት እና እንዲነት ገዢ ሌይ ያነጣጠረ ነው:: ተረኑ እንደሚያረጋግጣው ቅልቅል በሆነት
የኢትዮጵያ አገበዴ መከከል ያለውን የበከር ለየነት በመከና እና በመጨረሻን በመከከለቸው
እንደ የጋራ የሆነ ማንኛት የመፍጠር ስትራ-ቴክ ወ-ድቃ ሲሆን ነጥጋይ ጉልጾክዎች ቤይለት
እንዲፈጠሩ አይደርጋል:: በመሆኑም የኢትዮጵያ በከር በከረሰቦና አገበዴ የራስና ዕድል
በራስ የመውሰን መብት ዕውቅና መሰጠት ዘላቂ ለለም:: ይመከራከለ እና ለማት ለማምጣት እና
በተለያየ አገበዴ መከከል በንግ ሌ.ቃድ እና ለምምነት ሌይ የተመሠረተ እንዲነት ለመፍጠር
የግድ አስፈላጊ ሆኖ:: ስለሆነም የራስና ዕድል በራስ የመውሰን መብት ገዢዎች መጠናከር
የተለያየ ማስከበራለሁ ከየራሣቸው መኖሪያ አካባቢ እንስቶ አስከ ክልላዋ እና ፍልጋል
መንግስታት ይረዳ ይረዳ ባለው የፖ.ለ.ቴክ ሂደት ተማታኬ የሚሆነበት የሆለም:: የዶ.ምክራለ
እና የልማት ለርዓት ለመፍጠር አስፈላጊ ቅድመ ሆነታ መሆኑ የተረጋግጧ ጉዳይ ነው::

በኢትዮጵያ ከተ መንግስት ወሰኑ የራሳን ዕድል በራሳ የመውሃን መብት ወሰኑ የመገኘበል
መብት እና አካላቸውን የሚነት አካል ነው:: እንዲጊዜቶች ይህ መብት በቅር አገባበት ቅንበር ሆኖ
ለማማቅዬ አገልግሎት በቻ የተመጠበቃ በመሆኑ ለዘመን መብት ዕውቅና መሰጠት አገልግሎት
ለመብታትን አይደረግም ያጠለጣቸል በማለት በአገኘያት ይችውመታል:: ከዘመን በተጨማሪ
“የመገኘበል መብት በከርተዋኑት እንዲሰሩና የሚያጠግል እና በፊልጋለዋ የእስተዳደር መዋቅር
ለሰኞን ከሚገባው የውድድር ጽልቱ ይርሱ የሚያጠግል ከመሆኑ በተጨማሪ የመቻቻልን
(Compromise) ጽልቱዋ ጥበብ ከመተግበር ይልቀ የተመሃነት ወይም አገባቸውና ተቋሙ

የኢትዮጵያ የፖ.ስተኞች ታሪክ እንደሚያረጋግጣው የአገበበዎች አንድነት ለፈተሻ የሚችሉው ወደ
እይል በማምራት አይደለም፡ ይህ ለተነበ እና በዘላቂነት ለመበቅ የሚችሉው እንደሰ በንድ
በመኖር የጋራ ተቀባዩታቸውን ለማረጋገጥ በንድ ሥምምነት ለይ ለመሠረት ብቻ ነው፡፡ የፋስን
ዶክል በራሳ የመውሃንን መብት በመጠበቅ ለይ የተመሠረቱ አንድነት ለረጅም ገዢ በንድ
ተጠበቅ ለቋይ አይችሉም፡ ይልቀንም እውነታቸው እና አያዥ አንድነት ከማምጣት ይልቀ
ለበከራዊ ቅጽናወች እና ለመገኘበል የመሆነዎች ማሣ በመሆኑ ለእርስ በእርስ መርነት መንሰራ
ይሆናል፡፡ በመሆኑም አትዮጵያ የአገበበዎችን አንድነት ለማረጋገጥ የፖ.ስተኞች ሥልጣንን ወደ
መሥራቶ አገበበ በማውራድ በራቅዱ ለይ የተመሠረቱ አንድነት ለማምጣት እያደረገች ያለችው
መ-ከራ ፍንደታን ያጥለቀችን ነጥበያ ቤይለው ለመለካም የሚጠቀሙ ወኔወቁ መ-ከራወች
ናቸው፡፡ በመሆኑም የመገኘበል ተያቄ ለተርጓሜ የኢትዮጵያ ሆነ መንግስት ለዘሱ ተያቄ
ተግባራዊነት ለማማዊ እና የመከራከላዊ መንገድ በማስቀመጥ ለዘሱ ተያቄ የሚከናወት ለፈተሻ
የሚችሉ የንድኤል ባቃቃቸውን ለማስቀረቡ ይጥከራል፡፡

የራስን እናል በራስ የመውሃን መብት ዕውቅና ማግኘቱ አገበዎች በመከከለቶች የእርስ በርሃ
መተማመንና አብረትን ለመንጻባት ወጥና ማና ይጠቀቂል፡፡ የሚንደፋም እከልነታቸውን፤
በየከልለዎች ልማት ለማሳተፊዎች ያላቸውን መብት እንዲሆም በከልል እና በፈዃድራል
መንግስታት ይረዳ ተመጣጣች ወከልና የሚግኘት መብታቸውን ስለሚያረጋግጥ ነው፡፡ ይህ
ሁኔታ በግዛት በሥልጣን እና በሥልጣን ክፍፍል ተረም የሚነስ ጉዢቶችን ለማስተኞደ
የሚያስተኞል አስተማማች ወሰኑና ነው፡፡

በኢትዮጵያ ከተ መንግስት ወሰኑ በፊዕራልነት ማዕቀፍ ወሰኑ የሂሳን ዕድል በራስ የመውሃንን
መብት ለመተማሪር የሚያስችሉ ምስት ዘዴዎች አለ::

- የመጀመሪያው ገዢና በታችናው የአብረቱዋዎን ክፍል ማስተካከለ እና ማስከበደውን በሚኖርበት የግብት ካልል ደረጃ የሚገኘ ስ.ሆን ለለምና ደግሞ በአባል መንግስት ደረጃ እና በፈልጋል መንግስት ደረጃ የሚገኘ ፍቃው:: በታችናው የአብረቱዋዎን ክፍል ደረጃ የራሳን ዕድል በራሳ የመውሃን መብት አተገባበር የሚገለበው በየራሣቸው ግብት የራሳ ገዢ አስተዳደርቸን በማቅረቻው እና ለቅ በላ ደረጃ ደግሞ በከልል መንግስት እና በፈልጋል መንግስት የአስተዳደር እርከኩት ወሰጥ ማዘኝዋው ወከልና በማግኘትቸው ይገለዋል:: ለእብነት የህል ስት መንግስቱ እያንዳንዶ ማስከበደውን በፈልጋል ደረጃ ማዘኝዋው ወከልና ለማግኘት እያንዳንዶ ማስከበደውን በፈልጋልና የሚ በት ለእንደ ማለያን ስት በይንስ በእንደ አባል እንዲውከል በመደንገግ እና በብዴትን ደምጽ አውራር የሚመሩ ተወካይ በብዴ 550 መቀመጣ በሚኖረው የኢትዮ ተወካይ የሚ በት በይንስ 20 የሚሆነ መቀመጣቸ ለእናሳ ማስከበደውን ተጠቃቁ እንዲቆይ በመደንገግ ነው:: የኢትዮጵያ በክርክር በክርክር ስት በፈልጋል መንግስቱ ደረጃው ማዘኝዋው ወከልና በሁሉቱ ፍርድ ስርዓት የሚገለቸ ተንድ ተፈጻሚነት ይኖረዋል:: በአባል መንግስታት የሚ በት ተመሟሟ ሆኖታ አለ::
- እያንዳንዶ ማስከበደውን ካለው የራሳን እናል በራሳ የማስተዳደር እና የውል አስተዳደር መብት በተጨማሪ ስት መንግሥቱ እያንዳንዶ ማስከበደውን በፈልጋልና ማቆቂዎች ወሰጥ የራሳን መንግሥት ለማቅረቻው የሚያቀርቡውን ተያቄ ለማስተኞገድ ይጥከራል:: የሚ እንደንጂ ስት መንግስቱ የፈልጋልና በዚ አባል መንግስታት እንዲስት በይውቸው:: በከልል መንግስታት ወሰጥ የሚገኘ እያንዳንዶ ማሆነዎን በማኅበራዊ በማኅበራዊ የሚ የራሳን መንግስት ለማቅረቻው ያለውን መብት ዕውቅና በመስጠት ለዘመ መብት አተገባበር አስፈላጊ የሆነትን ሥነ ሥርዓቶች ያስቀምጣል::
- በሁት መንግስቱ መሠረት የግብት አስተዳደርን አስመልክቶ ያለው ወንድ እና ተጠሪ ስት መንግስታዊ አካል የፈልጋልና የሚ በት ስ.ሆን ይከተማው የሚ በት የኢትዮጵያ በክርክር በክርክር ስት እና ስት ተወካይ በአባልነት የሚገኘበት ነው:: የሚ በቱ የተፈጻሚው በኢትዮጵያ ስት መከከል ያለውን ተብብር፡ አጋርነት እና ልቃድዋ ገንኩነት በእነዚህነት እና የየራሣቸውን ለያነት በማከበር ላይ በመመሥራት ለመጠበቅ፡ ለማከበር እና ስት መንግስቱን ለማከበር ደረጃውን ዓይነት መተባበር በሚያስችል መልካ ለማከበር ነው:: በዘመ አንቀጽ የሚ በቱ ተጠሪ የስልጣን ደረጃዎች::

Ա. ՍԴ ԹԵՂԴԻՔՆ ԹԵՇԵՐՅՈՒՑ:

- ለ. በህገ መንግስቱ መሠረት የበኩሪያ በአረጋግጣች እና ስጋብቻ የራሳን ዕድል በራሳ
የመውሃን መብት እስከ መግኑጻል አስማግላካቶ የሚኖራ ጉዳዮች ላይ መውሃን፡
ሐ. በህገ መንግስቱ የተደነገገውን የኢትዮጵያ ስጋብቻን የእከልነት መብት ማረጋገጥ
እና በጋራ ልቃፍቶች ላይ በመመሆኑ አንድነታቸውን ማጠናከር ማማረግ እና
መ. በክልሉ መንግስታት መከከል ለነዚ የሚችሉ አለመግባባቶች እና ወጪዎች
መፈጸሚዎች መሰጠት ያችው፡፡

ሠን መንግስታዊ ዓኔነት የእኑ መንግስታዊ የበለይነት መርህ ካማራሽከት-ለቶው ቅናዚ
አንድምታዎች እንዲ ነው:: በእኑ መንግስታዊ ወ-ዘጋበች ገዢ የመጨረሻ ውሃና የመሰጣት
ሥልጣን ለአንድኝው መንግስት በቻ የተሰጠ በሆነ ነው እንድኝውን የመሰተዳደር እርከን
በለላኝው ገዢ ተገኘ እንዲሆን በሚደረግ ለፊልክራል ሥርዓቱ ስልዕኖ አስፈላጊ የሆነውን
የሥልጣን ክፍናል ይሰርሳለው ነበር:: ስለሆነም የፊልክራል እና የእባል መንግስት ግለዋ
ማንነት ለማረጋገጥ ገለጠቶ እና ነፃ የሆነ መንግስት አጠራ ገብኬ ማቅረም የግድ
ይለል:: አጠራ ገብኬው የፊልክራልን ስት መንግስት በመተርጋም እና በመተግበር የፊልክራል
መንግስቱም ሆነ በእባል መንግስት የሚውጠ ሁጻትና የሚከናወተ ተግባራት ስት
መንግስታዊ ስለመሆናቸው ውሃና የሚልኩል:: ስለሆነም ይህ ተቋም የፊልክራል መዋቅርን
ጠብቀ ለማቅረት የሚያስተል የመጨረሻው አስተማማማና መቀት-ከተ ተደርገ ይቆጠራል::

የፌዴራልናን የሚከተሉት በተለያዩ የኢትዮጵያ ከገበዱ መካከል እኩልነት ለማስፈጸም እና ኢንድነታችውን ለማጠናከር የተሰጠው ለመስጠት በቀጥታ የሚያያዘው የበኩራዊ ልደነትን በማከበር እና በማሳደግ ኢንድነታችውን ለማጠናከር ከተ መጋገሻቱ ካለው ዓለማ ወር ነው:: ከዚህ በላይ ኢንዲተጠቀሰው የኢትዮጵያ ከገበዱ የደረሰት ከተ መጋገሻቸው ቅል ከግን የየራሳቸውን ማንኛት እኩልት ማረጋገጥ ይለውን አስፈላጊነት ከሚሰረጠውቸውም በላይ የጋራ ተቀባዩቸውን ለማከበር የሚያስተካቸውን ኢንዲ የፖ.ስ.ኤ.ክ እና የኢትዮጵያ ማህበረሰቦች ለመገኘበት ግዢታ ገበተዋል:: በርግጥ የጋራ ከልዕ዗ቸው ከሁለም በተኩለ መንገዶች የተመቀበለሁን የሚችለው እኩት-አዋጅ ታሪክ ባንቃነት በማስወገድ ስለመሆኑ ግልዕ ነው::

አን መንግስቱ የህለንም እኩልነት ከማጠናከር በተጨማሪ የፋይራሽንን የመ/ቤት እነዚህ
መብቶች ጥበቃ የሚያገኙበት እና የሚተገበሩበት መድረክ አድርጋቸል:: ከዚህ አንቀጽ የመ/ቤቱ
"በእስራሩ ሆኖታቸውን እና በሚመለከታቸው ሂዝቦች ማንኛት እና ፍቃድ መሠረት
የተቋቋሙ የራሳ አገዛ አካላት በሆነት የከልሉ መንግስት መከከል ለማነስ ወካሞች ወይም
እለመግባባቶች መፍትሬ የሚያገኙት ሥልጣን ተሰጥቶችል:: "ነገር ገን እነዚህ ላይ ቅንጻዣ
ለውሰድ የሚገባው የፋይራሽንን የመ/ቤት ከዚህ መንግስታዊ ጉዳዮች ወጪ በፋይራል መንግስቱ
እና በእበል መንግስት መከከል ተመሳሳይ ስልጣን በግልዥ ያልተከበው መሆኑ ነው::
ለፋይራሽንን የመ/ቤት ሂሳብ ከሚከው መነሻ የክንያት አንቀጽ የመ/ቤቱ በፋይራል መንግስቱ እና
በከልሉ መንግስት መከከል ለማነስ እን መንግስታዊ ያልሆነ ጉዳዮች ለይም ሥልጣን
እንደሚኖረው ማየት ይችላል:: በተለይም የተወካዮች የመ/ቤት የከልሉ መንግስት የውሰን
ጥያቄዎች ላይ የሚመለከታቸው ክልሎች ስምምነት ላይ ክልደፈሰ በስተቀር በእስራሩ ሆኖታቸው
እና በሚመለከታቸው ሂዝቦች ፍቃድ ላይ በመመሥራት የመጨረሻ ወሰኔ የመሰጠት ሥልጣን
ቻለጥቶችል::

ለለው የም/ቤቱ ቁልፍ ስልጣን ከበኩርቸ በከራይበት እና ሂዝቦች የራሳን እና በራሳ
የመውሰን መብት እስከመገኘበል ወር ተያይዘው በማነስ ጉዳዮች ላይ በዚህ መንግስቱ መሠረት
የመውሰን ሥልጣን ነው:: እነዚህ ጉዳዮች በዋና እድማን ላይ የተንጠረዥ እና የራሳን እና በራሳ
በራሳ በመውሰን መብት ዝርዝር የሚሰከረከሩ ፖቃዎችን ይከተታል:: የቋንቋ እና ባህላዊ
ማንኛነን የመጠበቅ እና የሚሰሩት ፖቃዎች የራሳ ገን እስተዳደሩዋ ተቋማት የሚቋቋም
እና በፋይራል እና ክልሉ መንግስት የመሳተፍ ፖቃዎች እና የመገኘበል ፖቃዎች
በፋይራሽንን የመ/ቤት የስልጣን ክልሉ ወሰኔ ይመለከችል:: የመ/ቤቱም እነዚህን ፖቃዎች በዚህ
መንግስቱ መሠረት የሚሰተኞል ጉዳዮች አለበት:: ለምሳሌ በማናቸውም በኩር በከራይበብ
ውይም ሂዝቦ የሚነሳ የመገኘበል ፖቃዎች ክራሳ የአገልግሎት እና የመ/ቤት የሆነ
ሰነድዎን ይጋፍ ማግኘት አለበት:: እን መንግስቱ ይህ ፖቃዎች ለየትናው የፋይራል
መንግስቱ አካል ለቀርብ እንደሚገባ በግልዥ ባይደንገግም ለፋይራሽንን የመ/ቤት መሆኑ አለበት::
የክንያቱም ይህ የመ/ቤት የራሳን እና በራሳ በመውሰን መብት እስከ መገኘበል ወር ተያይዘው
በማነስ ጉዳዮች ላይ የመውሰን ሥልጣን ይለው በመሆነ ነው:: በተጨማሪም በተመሳሳይ
የክንያት ፖቃዎች ከተቀበለበት ሆነ እንዲቶ በስበት ዓመታት ሆነ ወሰኔ ሂዝቦ-ወሰኔ
የመጥሏት እና የሚደራጀት ቡለፈነት ያለበትም ይከተታል:: የፋይራሽንን የመ/ቤት ነው:: በተመሳሳይ

መልካ· የመንግስት ቴያቄው በወሰኑ አገብበ በአብላጭ ደምሮ ተቀባይነትን ካገኘ ለማመለከተው
ም/ቤት ስልጣን የሚከተሉበኝ እና የፋይነት ክፍፍል የሚደረግበት ሆኖታ የመውሰን ሁሉፊነት
ዶለበትም የፈፀመዎችን ም/ቤት ነው::

ከዚህ በላይ ከሳራው በመነሳት የፌዴራልናንን ፖስቲ በትለያየ የኢትዮጵያ አገበኛ መካከል
ትብብርን አጋርነትን እና አንድነትን በመኖር እንዲሆም አገልግሎቶች ከርክምና
በማዳናት ሂደት ወሰኑ ማረጋገጫውት ማየት ይታሰሉ:: ንርር ግን የፌዴራልናን ፖስቲ
በግዢት መከለከለ እና አስተዳደር ዝርዝር ያለውን ማረጋገጫው አስመልክቶ የሚከተሉት ቅዱዎች
ለንስ ይታሰሉ::

1. የዚ/ቤቱ በተለያየ በኢትዮጵያ በአዲስ በአዲስበባ እና ስጋብቻ መከተል በፊዕሮ እና የተመሳረተ አንድነትን እና በሰላም አበር መኖርን ለማጠናከር የተሰጠውን ሲልጣን አስመልክቶ የሚከተሉው ስትራቴሽን የሚደንበው ነው?
 2. የዚ/ቤቱ የግዢት አስተዳደር እና መከተል ስትራቴሽን አለውን? በይሁ- በአዲስዋ ተብብርን እና አጋርነትን ለማጠናከር የሚያስተካል ለርፍተ-ሂደቶች እና መዋቅራዊ መጽሑፍዎች አለትን?
 3. በግዢቶች ዝርዝር መረጃዎችን ለማስቀሳብ እና ለመተንተን የሚችሉ መዋቅሪዎች እና የትብብር መረጋገጫ አለትን?
 4. በከልል መንግስታት ወሰጥ ከሚነስ ግዢቶች አንቀጽ ያለው ማኅና የሚደንበው ነው?
 5. ግዢቶችን አንደሸት ለያተኞቸ እና ለፈጸም ቁርቷል?
 6. ግዢቶችን ከመከተል እና ከመፍታት አንቀጽ ከእባል መንግስታት ይርሱ የለው ግንኝነት የሚደመዘገበል?

6.6.3. የፊዕራፍ ጥልቃ ገብት በእተምኑያ እና መንግስት

በዚ በፊርማ በፊርማለሁትና ስላም ገዢ የሰነድ የሚገኘው ተሸጋግሽ በሆነው ለፈቻቸው
አይታልም፡፡ የደመዱል ማልቂ ገብት አንድን በመሥራት ገዢ ያለ ይጥከራልያዊ ከነ
መንግስታዊ ሥርዓት ለያጠሩ የሚችሉ ባቃቃቸውን ለመቆጣጠር እና ለደመዱል ቅል ከዳን
ተከማኑ የሆነ ታማኝነትና ለማረጋገጥ የመጨረሻው አማራጭ መንገድ ነው፡፡ ከነ መንግስታዊ
ሥርዓቱን አይታ ገዢ የሚጥሉ ሁኔታዎች እንዲይቀበሉ ለመከላከል መውሰድ ያለባቸው ለሎች
እርምጃዎች በሙሉ ተወስኝው ስኩታማ አለመሆናቸው ማረጋገጥ በዘዴዋል እና በቀጥታ
የሚውሰድ እርምጃ አይደለም፡፡

በቀድመው ክፍል እንደተባሸራው በተለያየ ማህበረሰቦች የራሳን እናል በራሳ የመወሰን መብት ገዢ የተመለከተው የእትዮጵያ ፊዴራልዋዊ ሆርጓት የሚከተለት ዓለማውች አለት::

1. "በሀገራችን አትዮጵያ ወሰጥ በላይ ለለም ቅስትና ያለው ድጋፍኩል. እንዲሰጣን አካባቢያዎች ማህበራዊ እድገታችን እንዲሆጠን የየራሳችን ዕድል በፈሳችን የመወሰን መብታችንን ተጠቁሙን በነፃ ፍለትታችን በከተማ የበለቤት እና በፈሳችን ነፃ ልቃድ ገዢ የተመሰረተ እንደ የፖ.ለተክ ማሻበረሰቦን በርሃ መገኘበት...."
 2. "ጥቃማችንን መብታችንን እና ነባነታችንን በርሃ እና በተደረጋጋኑት ለማሳደግ እንደ የኢትዮጵያ ማሻበረሰቦን መገኘበት....."

እንደ የፖ.ስታ.ኩ. ማስበረሰብ መገኘት ፍለማ ሌ.ሳ.ኩ የሚችሉው የግለሰቦች እና የአገበዎች
መብቶች ሌ.ከበሩ እና የአገበዎች በስላም አበር መኖር እና አንድነት በእተ-ልነት እና ያለምንም
የጥታ የባህል ወይም የሂጻማዎት ለየነት ሌ.ራጭ በቻ ነው:: ይህ ሌ.ከት አገበዎች በረሽጥ
ንብ አበር የመኖር ታርክቶው እና መስተዋዕድቶችው ያቀረቡትውን የጋራ አመሌካቸች እና
የጋራ ታቁሙች ማሳደግ እና መጠበቅን የግድ ይለል:: በተጨማሪም ከማህበራዊ አደራሻዎች
አንፃር ከታረክ የተወረሰነትን የተዘበ አፍት-ሐዋ ገንዘኑቶች እና መረጃዎች የእተ-ልነት እነት
ሁኔታዎችን ማስወገድን ይገድ ይለል::

አን መንግስቱ ለእምነትና የራሳ ገዢ መብትን እና ለሁለም የውል አስተዳደር መብትን
የሚያረጋግጥ የፖ.ለተካ ሥርዓት ለመዘርጋት የኢትዮጵያ ህዝቦች የገበት ገዢ የፈጸመዎች ቀል
ከተማን እንደ መሆኑ መጠን በእምነትና እርከን ለይ የሚገኘ መንግስታት ማናቸውም አካላት
እና ግለሰልጣን ሰቀን መንግስቱ ተገኘ የመሆን እና ልሎችም ሰቀን መንግስቱ ተገኘ

መሆናቸውን የሚረጋገጥ ቡለዕስት ይችናል፡፡ አንቀጽ መንግባታዊ የበላይነት በአዋጅ በፌዴራል ገለጻኑ ወሰኑ መረምቶ እና ተመረምቶ በእነ መንግባቱ በተቀመጫት ሁኔታዎች በአግባቡ መኖር እንዳለባቸው ያስገኘል፡፡

የፌዴራልና ፍ/ቤት በእነ መንግባታዊ ዓይነት ሂደት በአትዮጵያ ሲዘጋጀት መከከል ታብብርን አጋርነትና ለለማቅ አብር መኖርን በማጠናከር እና በመንግባታት መከከል የሚፈጻሚ አለመግባባቶችን በለለማቅ መንገድ በመፍታቱ ሂደት ያለው ማኅና ከፍተኛ ከመሆኑም በተጨማሪ የእነ መንግባቱ የበላይነት የሚረጋገጥባቸው ለለማቅ አስራርቶን በመተግበር ሂደት ያለው ማኅናም ከፍተኛ ነው፡፡ የእነዚህ የአስራር መንገዶች አስራንት የሚመለከው ታክሬና ወገኖች ለእነ መንግባቱ ባለቸው ተገኘነት እና አለመግባባቶችቸውን በእነ መንግባታዊው ሙርጫት መሠረት ለመፍታት ለመሞከር ባለቸው ተገኘነው ተንጻለ ይወሰናል፡፡ ነገር ገን አንቀጽ መንግባታዊ ዓይነት& ስምምነት ወይም ለለ ማኅቶችውም ዓይነት ለለማቅ የግዢት አፈጻጸት ዘዴ ታክሬና ወገኖች ልፈድና ማይሆነ ቁርጥው አለመግባባቶች ወደ ሂደል እርምጃ ከመሩ ወጪ አይኖራቸውም፡፡ በእንዲሁም ዓይነት ሁኔታዎች አንቀጽ መንግባታዊው ለለም እና ሙርጫት ለከበር ይገባል፡፡ የአትዮጵያ አንቀጽ መንግባት የፌዴራል አንቀጽ መንግባቱን የመከለከል እና የመጠበቅ ግዢታን በፌዴራል እና በከልሉ መንግባታት ላይ ጥሩል፡፡

የፌዴራልኑ አባላት የሆነት ክልሎች መንግባታት አንቀጽ መንግባታዊ ሙርጫቱን በመጠበቅ ሂደት ግምባር ቁጥሮ ማኅና ይጠቀቁትሉ፡፡ ይህም የሆነው በየራሳቸው የግዢት ወሰን ለለም እና ሙርጫቱን ማስጠበቅ የእነርሳ ቁጥሮ ቡለዕስት በመሆኑ ነው፡፡ ነገር ገን የፌዴራል መንግባቱ በከልሉ መንግባታት ወሰኑ ጥልቂ መግባቱን የግድ የሚያስተኞች እና በቁ ምክንያት የሚሆኑ የተለያ ሁኔታዎች በእነ መንግባቱ ወሰኑ ተቀምጧዋል፡፡ የአትዮጵያ አንቀጽ ለሰት ዓይነት የፌዴራል ጥልቂ ገብኩም ተሰብ ያደርጋል፡፡

1. በአባላ መንግባታት ጥያቄ መሠረት የሚፈረግ ጥልቂ ገብኩም
2. በእዝና ተወካይቶ ፍ/ቤት እና በፌዴራልና ፍ/ቤት የጋራ ወሰኑ መሠረት የሚፈረግ ጥልቂ ገብኩት እና
3. በፌዴራልና ፍ/ቤት ታብብኩ መሠረት የሚፈረግ ጥልቂ ገብኩት ፍቃው፡፡

በኢትዮ አባል መንግስት ጥያቄ መሠረት የሚደረገን ማልቂ ገበየት አስመልክቶ የሰነድ
መንግስቱ አንቀፅ 51/14/ የሚከተለውን ይደናገኘል፡፡ ከዚህ አቅም በላይ የሆኑ የወጥታ
መረጃዎን ለያደርግ በከልሉ መስተዳድር ጥያቄ መሠረት የህንጻኑን የመከለከያ ማረጋገጫ
ይሰጣል፡፡ ከዚህ ደንጋጌ መረዳት የሚችሉው የመጀመሪያው ዓይነት ማልቂ ገበየት
ተግባራዊ መሆኑ የሚችሉው አንድ አባል መንግስት በግብር ወሰጥ ከእቅዱ በላይ የሆኑ
የወጥታ መረጃዎን መኖሩን ለገንዘቢ እና ለዕርዳታ ጥያቄ ለያቀርብ ነው፡፡

በፋዕራል መንግስቱ ሁሉት የመጀመሪያው የሚችሉውን ማልቂ ገበየት አስመልክቶ አንቀፅ 55/16/ የሚከተለውን ይደናገኘል፡፡ በማንኛውም ከዚህ ለብት መብትና
አጠቃላይ ከዚህ ድርጋፍን ማቆም ለይችል ለቀር በራሱ አነሳሽነትና ያለከልሉ ፈቃድ ተጠው
እርምጃ እንዲወሰድ ለፋዕራልና የመጀመሪያው በት የመጀመሪያው የሚችሉውን ማልቂ
መስረት ለከልሉ የመጀመሪያው የሚችሉውን ማልቂ ለይችል፡፡ ከዚህ ደንጋጌ መረዳት የሚችሉው
የፈዕራል መንግስት የመጀመሪያው በአባል መንግስት የሥልጣን ከዚህ ወሰጥ የሚፈጸመው
የብብት መብት ጥብቃትን ለማስቀም ወሰኑ እንዲያሳይሩ መካን የሚሆነው የዚሁ መንግስታቸው
በለስልጣናትም እነዚህን ጥብቃት ለማስቀም ያለመጀለዋል ሆነታ ነው፡፡ የተወከሮች የመጀመሪያው
በት የተለለፈው የመጀመሪያው ለይችል፡፡ የሚመለከታቸው የዚሁ መንግስት በለስልጣናት
ተጠውን ተብጥነት ይሰጣል፡፡

በፋዕራልና የመጀመሪያው በተለለፈ ተብጥነት መስረት የሚደረገን ማልቂ ገበየት አስመልክቶ የሰነድ
መንግስቱ አንቀፅ 62 የሚከተለውን ይደናገኘል፡፡ ማንኛውም ከዚህ ይህን ሲገኘ መንግስት
በመጠበቅ ሲገኘ መንግስታዊ ሥርዓቱን እያሱ ለይ የጠበቅ እንደሆነ የፋዕራል መንግስት ማልቂ
እንዲገበ ይሟል፡፡

ከዚህ በላይ የተጠቀሰት ለፋዕራል ማልቂ ገበየት የሚያበቀ ሆነታዎችን የሚደነገገት ሲገኘ
መንግስታዊ ደንጋጌዎች ለዚህ መንግስቱ ተገናኙት ከሚፈጻሚ እና ሲገኘ መንግስታዊ ሥርዓቱን
ከመጠበቅ ዓለማዎች መሳካት ወር የተቀራኝ እና ለዚህም የታለሙ ዓይነት እና የሚችሉው
ደንጋጌዎች በማንኛውም ሆነታ የአባል መንግስታቸውን ለጽላዋነትን መቀነስ ለያስነስ
እያሱለም፡፡

የመጀመርያውን የጠልች ገበነት ባማመልከት ማለትም በእባላ መንግስት ተያች
አማካይነት የሚደረገ ጥልች ገበነት አገልግሎት መንግስቱ እያንዳንዱ ክልል በግዢኬ ውስጥ የአገብ
ዕጥታ እና ለለምን የሚከበር ግዢታ እንዲሆበት የሚደለባቸው በመሆኑ እያንዳንዱ ክልል ውስጥ
የዕጥታ መድኅፈሰ ለከበት በቀዳማሪት ይህን ሁኔታ በራሳ ዓይነ የመቆጣጠር ነላልነት
አለበት፡፡ ካር ዘን እንደ ክልል የዕጥታ መድኅፈሰን ሁኔታ ከአቅም በላይ ሆኖ ለያገኅው
የፋይናራል አገልግሎት መንግስቱ እንዲሆ ዓይነቱ ክልል የፋይናራል መንግስቱ ጥልች እንዲገባ
የመጠየቹ ግዢታ እንዲሆበት ከመደንገኛ በኋገር የፋይናራል መንግስቱም የመከላከል ሂይለን
በማስማራት በጠቃቄው ክልል ውስጥ ያለውን የዕጥታ መድኅፈሰ የሚሰቀም ግዢታ እንዲሆበት
ይደንጋል፡፡ ይህ ዓይነቱ የዕጥታ መድኅፈሰ በቃመርያው በታ ክልቀሙ ለበባለ እና አገልግሎት
መንግስታዊ ሥርዓቱን እና ለለምን እድጋ ሌይ ለተል ይቻላል፡፡ በመሆኑም የፋይናራል
መንግስቱ ጥልች ገበነት የዋይ ነው፡፡

ሁሉተኛው የጠልች ገበነት ባማመልከት መለትም በአገብበት ተወካይቸ የሚከርቡ በት እና በፋይናራልን
የሚከርቡ በት የጋራ ውስጥ የሚደረገው ጥልች ገበነት ከለለቸ የተለየ ነው፡፡ በመጀመርያ ድረሻ
ለይሁ ዓይነቱ ጥልች ገበነት የሚሆነው በአንድ ክልል የሥልጣን ክልል ውስጥ
የሰብአዊ መብት መጠቢ መኖሩ እና ክልሉ እነዚህን ጥስቶች ለማቀም አለመችሉ ነው፡፡ ሁሉተኛ
የጠልች ገበነቱ እኩዎም ሂደት በማመልከተው ክልል ውስጥ የፋይናራል መከላከል ሲሆችትን
ማለማራትን እያከትትም፡፡ የሚከተተው ለማመልከታቸው የከልል ባለቤልጣኑት መመርያ
ማስተላለፍን ነው፡፡ ከመጀመርያ ዓይነት ጥልች ገበነት ወር ለንቀዱ በሰብአዊ መብት ጥስቶች
የሚከርቡ ጥልች ገበነት የበለጠ ከባድ ነው፡፡ ይህም የሆነው የእርምጃዎች ይዘት
በሆነቱ የፋይናራል የሚከርቡ የጋራ ገበነት የሚመለን በመሆኑ በታ ለይምን በአነዚህ መጠቦች
የእንዲ እባል መንግስት ቀጥተኛም ሆነ ተዘዋዋል ተስተና መኖሩን የሚያመልከት እና ለአገል
መንግስታዊ ሥርዓቱ እድጋ ለፈጥር የሚችል በጣም እድጋና ሁኔታ መኖሩን የሚያሳይ
በመሆኑም ምምር ነው፡፡

አገልግሎት መብቶች መከበር ሌይ ከፍተኛ ተከራክት ለተቻል፡፡ ከእንዲ ለሰተኛ በላይ
የሚሆነት የአገልግሎት ድንጋጌዎች የሰውች እና አገብበትን መብቶች እና ነባነቶች
መከበርቸውን ለማረጋገጥ የታለሙ ዓቸው፡፡ በተጨማሪው በተለይ እና በግልዥ ሁሉም
የፋይናራል እና የከልል ባለቤልጣኑት መመራታዊ መብቶችን እና ነባነቶችን የሚከበር እና

የማስከበር ገዢታ ቅልጠቃዋል:: በመሆኑም በሁሉተኛው የጣልች ገበት ዓይነት የሚሰጠ ትብዛዣች ለማመለከተው ካልል የሰበሳዊ መብት መጠሪቶን እንዲያስቀም የተሰጠ ገዢ ትብዛዣች ፍቃው:: በመመረጥምኩ መሰረት ቅበዕውን እርምጃ ካልተውስደ አንቀጽ መንግሰቱን እና ክፍንድ መጠሪ ብቻ ስይሆን የአንቀጽ መንግሰቻዊ ስርዓቱን ትክክለኛ አስራር እያደናዋል ነው:: በመሆኑም በእነ መንግሰቻዊ ስርዓቱ ላይ እናው በመኖጠር ተጠሪች የሚሆኑት የማመለከታቸው የከልል ባለቤልማናት ፍቃው::

ለስተኛ የጣልች ገበት ዓይነት ማለት በፁዕራሽናን የመ/ቤት ትብዛዣ የሚደረገው ጥልች ገበት ነው:: ማናቸውም ካልል አንቀጽ መንግሰቱን በመጠሪ አንቀጽ መንግሰቻዊ ስርዓቱን እናው ላይ ለተፈላለች የሚችልበትው ሁኔታውች እንዲ “አንቀጽ መንግሰቻዊ ስርዓቱን እናው ላይ የሚጥል እና በተለመዶው የአንቀጽ መንግሰቱ ስርዓት ለመቆቻም የሚያደርግ ሁኔታ” መኖር ነው:: በመሆኑም ለስተኛው የጣልች ገበት ዓይነት ቅልጠቃዋል የሚሆኑ እንዲሆን ሁሉንም የአስተኛው ቤቱ እቅዱ መታወቂ ይኖርበታል? ወይም የፁዕራል መንግሰቱ አንቀጽ መንግሰቻዊ ስርዓቱ በእንደ ካልል እናው ላይ ወደፊል በለው ሲያሞን የአስተኛው ቤቱ እቅዱ መውቂ ማስቀመጥ የሆነን ቡይለታ ማስማሻት ይችላል? የሚለ ቅልጠቃዋል በማንኛት መሟገት ይችላል::

6.7. የመስተዳደር አካላት ባንኩነት በኢትዮጵያ

በዚህ ሪፖርት ሁሉት መሰረታዊ ጉዳዮችን እንመለከታለን::

- 1ኛ. በየትኛው ፊዕራለዋዊ ስርዓት ቅልጠቃዋል የሆነ የመንግሰት መስተዳደር መርሆዎችን እና ንድፏ ሁሳቦችን :
- 2ኛ. በእነዚህ መርሆዎችና ንድፏ ሁሳቦች መሰረት የኢትዮጵያ ፊዕራለዋዊ ስርዓት የተከተለው የመንግሰት መስተዳደርና ባንኩነት ስርዓት:

5.7.1. የመንግሰት መስተዳደር አካላት ባንኩነት አጠቃላይ ማረጋገጫ

ታዋቂ የፁዕራለዋጥ የሙራን ለምሬል K.C. Wheare እንደሚያስተካክለ የአንድ አገር ፊዕራለዋዊ መንግሰትና የከልሎች (states or provinces) ባንኩነት ሁሉት መሠረታዊ መርሆዎችን መከተል ይኖርበታል:: እነዚህም የኢትዮጵያ የንግድ መርሆዎች ፍቃው::

ይህ ምን ማለት ነው? እንደተሰ በመሳ አገርቱ ሰልጣን ያለው የፌዴራል መንግስት በእንደ
የተወሰኑ የህንጻቱ ክፍል በቻ ሰልጣን ክለው ክላሉ ይህ እንደተ እከላ ለሆን ይችላል ?
እንደተሰ በእንደ ለአገዋ ህንጻ በማስና የፌዴራልና የክልል መስተዳድርች እንዲ ካለው
ምን ዓይነት ነጥነት ለኖረው ይችላል? ሁሉታም ጉዳዮች የተችላውን የህል ግልዕት ይችላል::

የፌዴራል መንግስትና ክልሎች እከላ ዓቶው ሰባል የሚያመለከተው በመስተዳድር ሲሆ
የለውን ግዢትና የህንጻ በዘት የሚያመለከት አይደለም:: እከልነት ሁሉታም ሰልጣናቸውን
የሚያገኘት ክህን መንግስቱ በመሆኑ የሕን መንግስቱ ፍጤሪች በመሆናቸው እከላ ዓቶው
ማለት ነው:: የፌዴራል መንግስት ሰልጣን የተገዢበው በሕን መንግስቱ ነው:: የክልሎችም
እንዲሁም:: ሰላለሁ እንበላና የፌዴራል መንግስት የክልሎችን አካመንግስታዊ ሰልጣን መቀነስ
ወይም መሻራረፍ በፈልግ ድርጋቱ አ.-አገት-መንግስታዊ ይሆናል:: እንዲሁም ክልሎች አገት
መንግስቱ ክስተዋወች ሰልጣናቸው አ.-አገትመንግስታዊ ይሆናል:: የሁሉታም መስተዳድርች ለልማት የተወሰኑው በሕን
መንግስቱ በቻ በመሆኑ በዘሆ መንፈል እከላ (Co-ordinate to each other) ዓቶው
እንሳለን::

እንዲሁም የየግለቻው ለልማት የተስጠው በሕን-መንግስቱ እስከሆነ ድረሰ እንዲ የለለው
ጥንቃ ወይም ተቀጥል አይደለም:: ሰላሆነም ክልሎች ሁለተኛው የሚቀጥለው የፌዴራል
መንግስቱ ሰላፊነት ወይም ሰላፊነት እይደለም::

የፌዴራል መንግስት አገት-መንግስቱ በስተው የታገኙነት ወሰን ሰልጣንን በመሳ ህንጻቱ ተፈጻሚ
ለማድረግ የግዢዎች የክልሎችን ሂቻ ማግኘት የለበትም:: በለላ አነጋገር ሁሉታም የህን
መንግስቱ ወጪቶች ዓቶው:: ሁን መንግስቱ የህንጻ የቦላይ ሁን ነው ማለት እንዲ ተጠናመ
ይህ ነው:: በዘሆም መንፈል ነው የፌዴራል እና የክልል መስተዳድርች እንዲ የለለው ፖንቃ
የማይሆንበት የነፃብ ወከና አገት መንግስታዊ ነጥነት (Independent Constitutional Entity)
አላቶው የሚባለው::

5.7.2. በኢትዮጵያ ፌዴራል ሥርዓት የመስተካከሸር አካላት ግንኑነት (IGR under Ethiopia Federalism)

በኢትዮጵያ ማንኛስት በፊልግራለኝ በከላላ መንግስታት መከከላ ያለው ግንኝነት የእኩልነት እና የንግነት መርሆምችን ባከበረ መልካ እንደሆነ እስከአሁን በተመለከተናቶው የሀገሮችንስቱ ይንጋጌዎች ግልጽ ነው::

ይህንና በዚመኑ የሰጠውን ማረጋገጫዎችን በእኔም ሌላዊ ሪፐብሊክ መሰጥ ሁብረተሰቦን ለማግልነት
በተደረሱት የፌዴራል እና የከላሉ መስተዳድርች ከፍ ተብሎ የተጠቀሰውን አይነት መብቃ
ለማቅያት የሚታረው እስከምን ድረሰ ነው የሚፈልጉ ይሁናል፡፡ ወደ አዲዣነቱ ፍዴራል ማር
ተዋዕው ለምግባ፡-አትቶኩል ከማለፍችን በፊት በቀድሞች ፍዴራል ማርች ለምግባ
በአማርካ ውል አድር አየገባ የመግዬን የመንግስት መስተዳድርች ባህሪ ማጠን ይኖርባኝል፡፡
በመጀመሪያው የሚፈልጉ ገዢ ሆኖ መስተዳድርች በየጊዜነት መሰከቶው ተገኘበው
ለማቅያት ሁኔታው ይፈጸማቸው ነበር፡፡ ለምግባ በቅድመ ከጊዜነው የአማርካ ከፍነት
ማር ሁኔታው ይተዳደሩ የነበረው በእርሻ ስራ ነበር፡፡ የመንግስትም አገልግሎት የሀገር ተጥቃና
ስላም ከማስከበር ያለፈ አልነበረም፡፡ ስላለሁ ከፌዴራል መንግስት የሚጠበቀው ውኅው
አገልግሎት ሁሉንም ከፍነት ማር ከዚህ ውል ወራው መጠበቅ ነበር፡፡ እናሁን አገልግሎቶች
መሰጠት እስከተችለ ድረሰ ለምግባ ከፍነት ማርን የአማርካን ፍዴራል መንግስት የንግድ
ፖ.ስ. በሚመለከት እምብካም የሚያሳይቸው ችግርች አልነበረም፡፡ ለምን በግል የሀገርቸ
አብይ የኢትዮጵያ እንቅስቻል የሚያተካለው ይበልጥኑ በእርሻና በመሰሰለት ቅድመ
እንዲስተረዋለሁን ችግርሱት ላይ ነበር፡፡ በተመሳሳይ ከፍነት ማር ለፌዴራል መንግስት
ካናና ገበ እንዲሆነ ሁን መንግስቱ የመድብቻውን የታክስ ከፍያዎች እስከኬዎን ድረሰ
በየከላሉ የውስጥ እስተዳደር ዓጥከራቢያዊ መሆን ወይም ይለመሆን እምብካም
የሚያሳይቸው ጉዳይ አልነበረም፡፡ ይህን እንደ ከጊዜ በጃላ የአገራቸን እትዮጵያ አብይ
ተግባር ወደ እንዲስተረዋለሁን ሲያተካር አመናዊ መንገዶች ተስፋናቸው የየከፍናት ማር
ሁዝቦች ዓገኔነት ለመናከር ገበያዎች እየተስፋና ሲሆን ከተማዎች በብዛት እና በስራት
እያደገኘ ለመጠ የአማርካን ሁዝቦና መንግስት ከዚህ ውል ወይም ገር ያለው ዓገኔነት ባሻነር
ሁዝቦች በቀጥታ በሚመለከቱት መሰከቶ ማለትም በንግድ፣ በግዢ፣ በትምህርት እና
በመሰሰለት መሰከቶ እየሰና ሲሆን የመንግስት ተልዕኮና ማና እየተለውጠ መጠ፡፡ ለምግባ
አብይተሰቦ ከፌዴራል መንግስት የሚጠበቀው ከዚህ ውል መከላከልን በቻ ማይሆን

የየከልለት የእርስ በርሃ ገንቶነት ማጠናከርን ህገራቸን ክውልዎች ዓላም ጋር ያሳተ ገንቶነት ማስፈጸሚነትን ሁጻዊ ክፍልዎች የግብርና ስራ ወጥቶ በዘመናዊ ተምህርት የሚደረጋበትን፤ በንግድ፤ በመንግስት አገልግሎት፤ በዘመናዊ እኩልማዊ እንዲሰጥሮ መሰከታቸ የሚሰማረበትን ሁኔታ ማመቻቸ ነበር፡፡

ከዚህ አዳስ ሁኔታ እንዲር የፏዕራልና የክልለ መሰተዳደሪያ ገንቶነት ባህሪው ሌላዎች ተገደደ፡፡ በመርህ ደረጃ እሁንም ሁሉቱም የመሰተዳደር አካላት ሲልጣኝቸውን የሚያገኘት ከአገልግሎት በቻ ነው፡፡ ለለምኑም በሆነ መንግስት ጥሩ ስር ሁዋዊ እኩልነት ያሳተው መሰተዳደር አካላት ሆኖው ቅጥልዋል፡፡ እንደተባለውም እሁንም ሁሉቱም የመሰተዳደር አካላት በአገልግሎቱ ጥሩ ስር እንዲ የለለው ጥገና ወይም ተቀጥሩ ሲይሆን የሚቆምበት ሁዋዊ ነገሱት አላቸው፡፡ በመርህ ደረጃ የተለወጠ የለም ማለት ነው፡፡ በተግባር?

በተግባር ደረጃ እንደቀድሞው ሁሉቱ መሰተዳደሪያ ለይዝካው የሚኖሩበት ሁኔታ የለም፡፡ ለለዚህ አገልግሎት በዚ የሆነ ገንቶነታቸውን የተቀናጅና ተደርጋው ማድረግ ይጠበቅባቸዋል ማለት ነው፡፡ የዘመናቸን ፌዴራልነም ጥሃሁራን (Co-operative Federalism) በማለት የሚጠሩት ይህንን የመሰተዳደር አካላት አዳስ ባህሪ (The New thrend Intergovernmental relation) ለማመላከት ነው፡፡ በዘመናዊ የተነሳ ነው በዘመናቸን ለምሳሌ የእሚሬክ ፌዴራል መንግስት ሲልጣን በተግባር እየሰራ መዋጫል፡፡

በኢትዮጵያ ለምሳሌ ገንዶን በማመላከት የፏዕራልና መንግስት ህገራቸን ክውልዎች ዓላም ጋር ያሳተን የንግድ ገንቶነት እንደሆሱም በሁሉት ወይም ከዚያ በሳይ በሆነ ክልሎቸ መከከል የንግድ ገንቶነት በየደረጃው የመምራትና የሚሰተዳደር አገልግሎቱ ሲልጣን አለው፡፡ እያንዳንዱ ክልል በራሳ በከልሉ ሂሳብ በቻ የሚከሂዳቸን የንግድ ገንቶነት የመምራት የሚሰድ እና የሚሰተዳደር አገልግሎቱ ሲገልጻቸዋል ሲልጣን የሚመለከት የንግድ እንቅስቃሴ እያደርግም፡፡ ወናላቀታም ካለ ለረፈም ገዢ ወሰን ሆኖ መቆየት እያችልም፡፡ ለለዚህ የግብር የፏዕራል መንግስቱን ድርሻ ወይም እመራር መሻቱ እያቀርም፡፡ እንደሆሱ በለ ሁኔታ የፏዕራል መንግስትና የክልሎቸ ሲልጣንና ሂሳቦች በተግባር ሲገለጽ የግብር በሁሉቱ መሰተዳደር መከከል ተደርጋውንት ያለው ገንቶነት መኖር አለበት ማለት ነው፡፡

ከኝ በለን ከጠቅዴንው ፈመሳሪያ ስነወጣ በፁዕራራል በከላሉ እና በወረዳ ደረጃ ያለት የፍትህ አካላት ግንኝነት በመርሆ ደረጃና በተግባር ሲገለጽ ለመስራው የሚችሉው የተለያየ መልክ እንመልከት፡ እንበላ በእንደ ክልል በሚገኘ ገበያ በተነሳ ጉባድ ተከር መቁቀምቁ ብበታቸው ወደ አቅራቢያው ፍ/ቤት ጉዳይቶውን ይመስክል፡ ጉዳይ በአካባቢው ማለቅ ያለበት ይሆናል፡ ይህን እንደ ደቃቃ ለከርክሩ መንኛ ለሁን የቻለውን ጉባድ ነኩ ወጪት አስመልከተው የሚደርሱበት ወሰኔ ወይም በይን በተመሳሳይ ሆኖታ በአገራባቸው ክልል በሚኖረው የህዝብ ግንኝነት ገደ የፈሰ የሆነ ተቆዕጥ ለጥረው ይችላል፡ ስለሆነም ደቃቃና በተካሂ ወሰንናት የደዘኑት በከላሉ አሁን እና በለሎች ክልሎች ህጻዊት መከከል ለጥር የሚገባውን የንግድና የኢትዮጵያ ተስቦር ለማቅጫን በሚጠቁም መልከት ወሰኔያቶውን ወይም በይኖቶውን መቀየት ይኖርባቸዋል፡ እንዲሆሮም ለንዑው በእንደ ክልል በቻ ተወስና የሚችሉው መሰለው በሚታይ እንደ የንግድ ጉዳይ በተነሳ ከርክር የከላሉ ወረዳ ወይም ካዬ በለይ ያለ የፍትህ አካል የሚወስኑው ወሰኔ ወለው አይደረግ በፁዕራራል መንግስት ስር በሚተካድና የንግድና የኢትዮጵያ ግንኝነቶች ገደ አለታዊ ተቆዕጥ እንዳይቀድር ሲሆን የቻለ ጥንቃቁ ማድረግ ይጠበቅበቸዋል ማለት ነው፡፡

ወደ ለገን ምሳሌ እንደፍና በየደረጃው ያለ የፍትህ አካላት ስብአዊ መብቶችን በሚመለከት የሚኖረቶው የየግል ስልጣንና ታላፊነት አፈጻጸም ፈመን ለሁን እንደሚችል እናስተውል፡ በእንደ በሚያስከበበ ጉዳይ በማረሚያ ቤት እንዲቆይ የተደረገ ካር በከላሉ የወረዳ ወይም ካዬ በለይ ባለ የፍትህ አካል ፍት ቀርቦ የሚያገኘው ወሰኔ እንደፍና በከላሉ ተፈጻሚ የሚሆነውን የከላሉ አካል ስን መንግስት መርሆ እንዲሆሮም የተከበበበትን ጉዳይ በሚመለከት ተፈጻሚነት ያለው የከላሉ ስን (legislation) መመረት እንደሚወስኑ ይጠበቃል፡ ይህን እንደ በፁዕራራል ስን መንግስት የተከተቱ የሰብአዊ መብት መርሆዎች ወይም ለዚህ ዓላማ ማኅ አቀፍ የህግ ማሻሻል ለመስጠት የፁዕራራል መንግስት በደንገነው ስን (Legislative frame work) ስር ካልታየ የከላሉ ወይም የወረዳው የፍትህ አካል ወሰኔ የተሟል ስን መንግስታዊነት አይኖረውም፡ ስለዚህ በተለያየ የመንግስት መስተካድና አካላት ፍርድ በቶች የሚሰጠ ወሰኔዎች በይንስ በመርሆና በአፈጻጸም ደረጃ የሚጠቀሙ መሆኑ ይኖርባቸዋል፡ ይህንን እውን ለማድረግ የመንግስት መስተካድና ግንኝነት የግዢታ ተደርጓል (co-operative Federalism) መሆኑ ይጠበቅበቸል፡ ያለዚህ በዚህ ቅለባለይነን ቀርቶ ካዬ በሆነም በፈተት በሆን ስብአትስበት በብቻት እና ወጥነት ባለው መንገድ ለማገልጻ የሚችል አላንበረም፡፡

የፌዴራል መንግስት የከልሎችና የወረዳዎች ባንኩነት በተለይ በፍትህ መሰከ የገዢታ
የተደጋገሩ የተቀናዬ እንዲሆን መጠቀማችን ከፈጸራለሁም ገጽ-ሆሳ ይርሱን
ይሆን? ጉዳዩ ተለዋ ስያደርግ ተቋርቃውን በቋር ለሚመለከቱ እውነትም ፍጻራለሁም የተማስ
ይመስተዋው ይሆናል፡፡ ይህን እንደ በዘመናዊ ዓላም የየትናዎችም አካባቢ ወይም ካላል
አብረተሰቦ ተገኘጥለው ለመኖር በፈልግም የሚያችል በመሆኑ የመስተዳድር አካላት ባንኩነት
የገዢታ ተደጋገሩ መሆኑ እያቀራ ነው፡፡ ይህም በተለይ እንደ የፌዴራል ስርዓት
የመጀመሪያው አስርተ ዓመታት አልፏው ሆኔታዎች እያከተሉ ስመጣ በንግድ እና የገዢ
የሚሸጋ ሂደት ነው፡፡

በዚህ ማረጋገጫ በመንግስት መስተዳድር አካላት መከከል ያለውን ባንኩነት ተደጋገሩ
ለማድረግ የፍትህ አካላት ባንኩር ቁጥሮ ማረጋገጫ አለባቸው ማለት ነው፡፡ ይከውቃው
ለሆን የቋልው በተፈጥሮው የህግ ተርጓሜንት ታላፊነት የሚጠይቀው ላይ ተልዕክ ነው፡፡ የቋል
እና ዓቅቦችን አካላት መንግስቱን ቅጣት ቅል በቋል ከመተርጉም አልፏው መንፈሰን፤
ዓለማውን፤ ተልዕክዎችን ፍልፏለው ለመውጫ ስለሚጠበቅባቸው ነው፡፡ ይህንን ማድረግ ካልቻለ
አካላት መንግስቱን ቅል በቋል እንበበ የአቶዎን ያህል መረዳት ከሚችለው እንደ ተረ ስው
አላተኝለም ማለት ነው፡፡

በላሉ አንጻር አብረተሰቦ ከእነሰና ከመያዊው የሚጠበቀውን የተለየ አገልግሎት መስጠት
አላቸለም ማለት ነው፡፡

7. ሆነ መንግስትን ስለመተርጉም

ዘርዝር አለማች፤

በዚህ ምዕራፍ ሥር የተከተተው ይዕምና እንበበው ይበዕናና ሌይ ገለግ ከተደረገነዋውና የእርስ
በርስ ወይይት አድርጋው ለመረጃ ስልጣን ስለማችች

1. ሆነ መንግስትን በመተርጉም ዘርፍ ሲለ አሉ አመራርች ይገልጻለ፡፡
2. ሆነ መንግስት ከተርጉም ዘጋዴችን፤ ይሰራዳለ፡፡
3. ከፈጸራ ሆነ መንግስት የእተረጋገጫም፤ ሥርዓት፤ ይሰራራለ፡፡
4. ሲለ ሆነ መንግስት አጠር ጉባኤና የፌዴራልን የወርሃዊነት በት የህተም ሆነ መንግስታዊነት
በማረጋገጥ በተፈጥሮ ስለለባቸው ታላፊነትና ስልጣን ይገልጻለ፡፡
5. የህግ መንግስት ተርጉም የሚያሻቸውን ጉዳዮች ወደ ሆነ መንግስት አጠር ጉባኤ

መግለጫ

ሠን መንግሰቱ የህንታች ሁሉ የበላይ ሆኖ ነው፡፡ ይህ ማለት ለማንኛውም ሆኖ፣ ደንብ፣ መመሪያ
እና ውሳኔ መሰረት ነው ማለት ነው፡፡ በየደረሰው የሚውጠው ሁንታዊ፣ ደንቦች፣ መመሪያዎችና
ወሰኑዎች ከሆነመንግሰቱ ጋር የሚችሉት መሆኑ የለባቸውም ማለት ነው፡፡ ለለሁነም ገና
ከመጀመሪያዎች እኩልሁን ውሳኔዎች የሚውስት አካላት ሁንታዊ፣ ደንቦች ወዘተ ከሆነመንግሰቱ ጋር
በማይችሉን መልካ የሚውጣት ግዢታ አለባቸው ማለት ነው፡፡ ለለሁነም ህገመንግሰቱን
እያጥረገኘው፣ የሚውስተት ውሳኔም ከሆነመንግሰቱ ጋር በማግማም መልካ መሆኑን እያረዳግበት
እንዲሚውስት ይጠበቃል ማለት ነው፡፡ ይህንና እኩልሁ ውሳኔዎች ከሆነመንግሰቱ ጋር
በተጠቀሙ መልካ እንዲውስት በጠበቀም እንዲገኝ ገዢ የሚውስት ውሳኔዎች ከሆነመንግሰቱ
መንፈሰና አለማ ጋር የተጠቀሱ ወይም የተችሉት ፍቸው በማሳ ካርከር ለነስ ይቻላል፡፡
ለለሁነም ውሳኔው ከሆነመንግሰቱ ጋር ይችሉናል ወይስ እያችረናም በማሳ አለመግባባት ተነስ
ማለት ነው፡፡ እንዲሆ በለ ገዢ የሆነመንግሰት ተጠግኗም ተያቄ ለለማሳኑ ጉዳያ ስልጣን ለለውና
ለማችዎች አካል ይቀርባል፡፡

አን- መንግስትን መምር ማንኛውም ሆኖ መተርጋም የፈሰ የወነት የመተርጋም ስርዓት፣ እና
ወይም መርሆም እንዲለት ይታወቂል፡፡ ይህን ተግባር እንዲገኘት አርቶ ነው ሲሉ ሌሎች
ሳይንስ ነው የሚለ አሉ፡፡ ለማንኛውም የህን ድንጋጌ ትርጋም የሚያስፈልገው ግልጽ ስይም
እቅር ማለትም ድንጋጌው አሳይ፡ከለሎች ሁሉት ወይም ድንጋጌም ጋር ግዢት ሲፈጻሚ
ወይም መጣጥም ስይኖር እቅር ነው፡፡

ማናቸውም የመተርጋገም ተግባር መብትን እንዲይጥና ወይም ከታሰበለት ትርጋገም ተቋራ
የሁኑ ትርጋገም እንዲይሰጥ ከፍተኛ ጥንቃቄ የሚጠይቷል፡፡ በተለይም ህገ-መንግስት ተራ
ሰነድ በለመሆኑ፡የህግ ሰነድ በታ ስይመን የፖ.ለተክ ሰነድ ወይም የህግበች የቃል ካላን ሰነድ
በመሆኑ በሚተረገጥምበት ወቂት በርካታ ጉዳያቸን ከግምት ማስገባት ይጠይቷል፡፡ ይህ በታም
ሳይመን ህገ-መንግስት በእጠቃለይ አሉባዊ ለረጃዎም ዘመኖት እንዲሰራ ተደርጋ የሚደንገግ
ሰለሁኑ ህገ-መንግስትን የመተርጋገም ሰልጣን ለኋይረው የሚገባው አካል ማን ለማን እንደሚገባ፡
እንዲሆም ህገ-መንግስትን በመተርጋገም ገዢ ለኋይረው ሲለማንኛው ሂደት በግልጽ መሰረትና

መውሰን የሰራተኞች:: በዚህ ክፍል ሁገመንግስትን የመተርካም ስልጣን ያለቸው አከላለትን
በተመለከተ እንዲሆም ከሁጻመንግስት ተርጉም ጋር በተያያዘ ለነስ የሚችሉ ነጥቦችን ለማንኛው
ይሞከሩል::

የመውያዎች ተያች

- እያንዳንዱ ተማሪ የከልለን ወይም የለለ ክልል ሁገመንግስት በማተናት በአውጭና
በማሻሻል ይበላተረጋገጧ መርሆ ለይ ከሌሎች ጋር በማንወር መዝኑ እና ድካማ ጉኑንን
ለክፍል ተማሪዎች ያቀርባል::

7.1. ሁገመንግስት ለምን ይተረጋማል ?

ማኅቶችም ተ ሁገ ወይም ተ ሁገመንግስት የመተርካም ሥራ እንድ መሠረታዊ ፍለማ እንዲለው
ከለይ ተገልጻል:: ከዚህ እንዲር ሁገ መንግስት ተርጉም የሚሰጠው

ሀ. ጉልዕ ለማድረግ (Clarity)

ሁገ መንግስት በተፈተሪ ኮርክር አካል ስይምን ጥቅል ሁገ እና መሠረታዊ መርሆን
የሚደነግኝ የህጻች ሁሉ የበላይ አካል ነው:: ማለትም ሁገ መንግስት ጥቅል ሁገ እንደመሆኑ
መጠን እንደለለው ሁገው በጥም ጉልዕ ስይምን ይችላል:: ጉልዕ ያለመሆን የቃሳት:: የእንደለለ
ወይም የእና መንፈሰ ጉልጽነትን የሚመለከት ለሆነ ይችላል::

ሁገ መንግስት ኮርክር እና ተራ ከሆነ መርሆዎች ይልቅ ወሰንበበብና አጠቃላይ በሆነ ዓንስ
ታሳቢው የተዋላ ነው:: የሁገ መንግስት ቅንቃ አጠቃላይ ከመሆኑም ባሻነር የቃላቶች ተፈተሪ
እና አቀማመጥ ሁገ መንግስትን ከሌሎች ሁገው በእናገት ይለዋዋል:: እንዲሆም የለን ቅንቃ
ጠበቀቶች እንደሚኖሩት ቅለትም ሆነ ቅንቃ ከጊዜ ወደ ገዢ ያደጋል:: ይሻሻላል:: ይቀርብል::
ስለሆነም እነዚህን እና እነዚህን የመሰረተትን ጉልዕ ለማድረግ አገመንግስትን የመተርጉም
ስልጣን የተሰጠው አካል የሁገ መንግስትን የመተርጉም ዘዴዎች ወይም መርሆን በመጠቀም
ገልዕ ለማድረግ ሁገ መንግስትን ይተረጋማል::

ለ. ገዢት/ያለመማጣም /Inconsistency/

እንደንድ ዘዴ የተለያየ የህን መንግስት እንቀጽ ወይም ችልጋዊ እንደታው ካላቸው ስለማጠሙ ወይም በመከከለታው ገዢት ለፈጻሚ ይቻል፡፡ ይህ የለመማጣም ወይም ገዢት እንዲጠጣም የሚደረገው አካን መንግስቱን በመተርጋም ይሆናል፡፡ ይህ በታም ስራምን ሁን መንግስት በአብዛኛው የአለማጥናን አገልግሎም ሆነ በኋም አገር የህንም ሁሉ የበለቤ ሁን እንደሆነ አሰቀድመን ተመልከተናል፡፡ ይህ የበለቤት የሚረጋገጠው ከዚ መንግስት ጋር የሚችሉን ሁግ፡ ለማዘዋዣ አሰራር፣ የመንግስት ወሰኑ ወዘተ ለይኖር ለፈርድ ነው፡፡ ካለም ወጪ የሚይኖሩው ለሆነ ነው፡፡ ለለዚህ ይህን የገዢት መኖር ወይም ያለመናር ለማረጋገጥ ጉዳይን በመመርመር አካን መንግስትን የመተርጋም ስልጣን በአፈጻጸም ሁን መንግስት እንቀጽ 84(2) መሠረት ለፈጻጸምን የ/በት ተስተቶታል፡፡

እስከ አሁን ያለትን ወሳኔዎች ሲገመለከት የአገልግሎም ሲገመለከት የአገልግሎም መሆኑ እና አለመሆኑ የሚመራመው በእንቀጽ 83 (1) ስር እንደተደነገገው የአካን መንግስት ጉዳይ ክርክር ለንሳ (Concrete review) ማለትም ጉዳይ ወይም ተከራክረ ወገኖች ጉዳይታው ለፈጻጸምን የክር በት ለፈቀርብ ነው፡፡ በአጠቃላይ በአገልግሎም በአካን መንግስቱ መከከል ገዢት ስለመናገድ የህን መንግስት ጉዳይ ክርክር ለፈቀርብ የፈጻጸምን የክር በት በአፈጻጸም ሁን መንግስት እንቀጽ 83(1) መሠረት ሁን መንግስትን በመተርጋም ወሰኑ ይለጥበታል፡፡

በመሆኑም ከዚ መንግስቱ መርሆ ጋር የሚችሉን ወሰኑ፡ ሁግ፡ ወዘተ ለኖር በዚ መንግስቱ እንቀጽ 83 (1) እንዲሆኝ እንቀጽ 9(1) እና (2) እና በአዋጅ ቅጥር 251/93 መሠረት ወጪ የሚይኖሩው ሲለመሆኑ ወሰኑ የመሰጠት ስልጣን የፈጻጸምን የክር በት ነው፡፡

ሐ. ክፍተትን ለመዘገብ

የህን መንግስት ሰነድ በጥም በጥቅል አቀማመጥ ከመቀመጥ የተነሳ ሁን መንግስት የተወሰነ ጉዳይታን በታ ለዘረዝር ይቻል፡፡ በአብዛኛውን ጉዳይ መርሆን በታ ለፈቀም ይቻል፡፡ ይህን እንዲ ክርክር ጉዳይታን ባይዝም አጠቃላይ ይዘቱ ወይም መንፈሰን ከዚ መንግስቱ በመረዳት ሁን መንግስቱን መተርጋም ይቻል፡፡ ለአበነት የህል አጠቃላይ የእኩናማ፡ የሚሆንም፡ በህላዊ ሂሳብዎች ሁን መንግስታቸውን እንቀጽ 85 ቅጥል በምዕራፍ አስር ስር ተለይተው በአዋጅ ተቀባዩዋል፡፡ ይህን እንዲ እነዚህ ድንጋጌዎች በጥም ወሰናና ጥቅል

7.2. ከገ-መንግስትና የመተርጋዥ ዓይነቶች

ሁ-መንግስትና የመተርጋም ቁይታች በመደበኛ፣መደበኛ ያልሆነ እና አ-መደበኛ በማለት እንዳቀደም ተከተለዋው "Formal", "Informal" እና Non-formal ተብሎዋ ይታወቂለ::

መደበኛ ማለት ከርከር ተነስቶ የህንጻንግሰት ታርጉም በሚያስፈልግ ጥሩ፣ ታርጉም ለመስጠት ስልጣን በተሰጠው አካል የሚሰጠው ታርጉም ነው፡፡ መደበኛ ያልሆነ የሚባለው አገልግሎት ታርጉም ለመፈጥም በእስት ተዕለት ተግባር የመንግሰት አካላት ህን መንግሰቱን ለመፈጥም የሚያከናወነት ተግባር ነው፡፡ ለለው ፍርድ በቻቻ ለምሳሌ ወሰትናን የሚመለከቱ ወሳይም፡፡ በመሆኑ ታርጉም ተናብረትን መብት በማስጠበቅ ወዘተ የሚውሉት የፍርድ በት ወሳይም አ-መደበኛ ወሳይኑ ነው፡፡

7.3. ማንኛዕስ አለመችሁን አካላት

- ❖ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ-መንግስት የመተርጋማው ስልጣን ለፈጸመዎችን ባኩር በትር. መሰጠቱ ካለለቸው አገልግሎት ይህ ስነዎች የሚደረግ ነው? ለምን?
 - ❖ ህገ-መንግስት በመተርጋማው ወይም በማሳሌዎች ሂደት ወሰኑ የፍ/ቤት ማረጋገጫ ባኩር ተስፋዎች?
 - ❖ ከፍ/ቤት ጉዳቶች እንዲከተሉ ለሁገ-መንግስት አባሪ ጉባኤ ይመራል? ወይም ይለካል?

የለኩት ሁሉት አስተኛ አመታት ሆነ መንግሰትን የመተርጋም ተያች ከፌተኛ ትክረት እያገና
የመጣ ገዢ ሆኖል፡፡ ሆነ መንግሰትን ማን ይተርጋመው? ተርጉማው እንደሸት ይዋቀራል?

ምን ዓይነት ሲኩል ይከተላል? የሚለትን ጥያቄዎች አገርች የየራሳቸውን የታረክ፡ የባህል፣ የፖ.ለ.ቲ. እና የፍልሰና ሁኔታዎች ግምት ወሰጥ እያስጠበቅ ይመስናል፡፡

በዓለማችን ያለው ስት መንግሥት የመተርጋም ሥርዓት በሁለት(ወይም በስራት) ወና ወርሃቶች ይከፈላለ፡፡ ይኩሙም የተማካለ ስት መንግሥትን የመተርጋም ስርዓት (Centralized) እና ያልተማካለ (diffused)ወይም (Decentralized) ሥርዓት፣ እንዲሁም የስዋስ ጥያቄ የሚባል ከእንደኛው ስርአት ጋር ተቀራራቢ የሆነ ስርአት ዓይነት እንደኛቸው የስዋስ ጥያቄዎን ከተማካለ ስርአት ጋር አጠቃላው ስለሚያቀርብት በሁለት የሚከፈልው በዘመኑ የሚከፈልው በዘመኑ የሚከፈልው በዘመኑ ነው፡፡

ሀ. ያልተማካለ ሁንጻዊነት የመተርጋም ስርዓት/Decentralized system/

የልተማካለ የመተርጋም ሥርዓት የአሜሪካ ሥርዓት (American Model) ተብሎ ይታወቂል፡፡ ባልተማካለ ስት መንግሥትን የመተርጋም ሥርዓት ስት መንግሥትን የመተርጋም ሥልጣን የመድቦች ቅርጫ በት ነው፡፡ ማለትም መድቦች ቅርጫ በቶች ማንኛውንም ስት ወይም የባለስልጣን ወሰኑ ከሆነ መንግሥቱ ጋር የሚይጠጥም ሆኖ ስያጾችው ተፈጻሚነት እንዲይኖረው የሚያደርጋበት ስልጣን ይሰጣቸል፡፡ ያልተማካለው ሥርዓት የሚከተሉ አገሩት ጋር አማሪ፡ ሁንድ፣ ቃጋን እና ካናዳ የሚጠቀሉ ዓይነት የሆነ አውጭዎችም ሆነ የአስፈላጊው አካል ወሰኑ ሁንጻዊነት እንዲለም በማለት ወደፊት ማድረግ ይችላለ፡፡ የአስፈላጊውንና የሆነ አውጭዎንን ተግባር በቅርቡት ቁጥጥር (Subordination) ጋር ማድረግ ያስፈልጋል በማለው በተለመደው አስተሳሰብ መሰረት የመጣ ጥያቄ ነው፡፡

ሁሉም የሆነ መንግሰት ጥያቄ ለመድቦችው ቅርጫ በት የሚቀርብ በመንም በይዘቱ ገን በአገርቸው መከከል ለያነት አለ፡፡ እንደኛቸው ይህንን ስልጣን በሁሉም ይረዳ ለማግኘት ቅርጫ በቶች የሚሰጠ ሲሆን (አማሪ) እንደኛቸው ይግሞ ለከፍተኛ ወይም ለጠቅላይ ቅርጫ በት የሚሰጠ ዓይነት (ምሳሌ ሁንድ)፡፡ በሌላ በተሳሳይ ስያጾች የጠቅላይ ቅርጫ በት በቶች ወሰኑ እንዲሰጥበት የሚያደርጋው አለ (ምሳሌ አየርጋንድ)፡፡

ለ. የሰዋስ ቅድስ

ይህ ቅድስ ከመጀመሪያው ስርአት ጋር የሚችልበት ነው:: የፍርድ በት አካል የሆነው የፊልጻል ከፍተኝው ፍርድ በት በከንቶናቸው /የሰዋስ ፊልጻልምን አባላት የሆነ ልብ ጥሩት/ የሚወጠው አገልግሎት አገልግሎት ማረጋገጫ ለመስጠት አለው:: ማለትም ከህጻዊነት ጋር የሚጠሩበት ወይም የሚችሉት ዓይነት በማለት ለሽጭታው ይችላል:: ይህንና ፍርድ በቱ በፊልጻል አገልግሎት ለይ ጥንቃቤ ለሰጥና የለውም:: ከዚህ በተጨማሪ የፊልጻል ከፍተኝው ፍ/ቤት በፊልጻል እና በከልል መንግበታት መከከል ወይም በከልል መንግበታት መከከል በሚነስ የሰልጣን ካልል ጥሩት ለይ የቀኑት ለሰልጣን ያለው ለመንደረግ አገልግሎት መንግበታዊ መብቶች ለይ ተመስርተው በሚነስ አበቂታዎች ለይም የቀኑት ለሰልጣን ይኖረዋል:: በእነዚህ ሁሉ ሁኔታዎች ፍ/ቤቱ የሚጠቀሙ በፊልጻል ምክር በቱ የወጪ አገልግሎትን እና ገዢ ድንጋጌዎችን እንዲሁም በም/ቤቱ የወጪ ዓለም ባቀባሪ ለማምጣት ነው:: ፍርድ በቱ የፊልጻል ሁኔታን ሁኔታው ለማስጠት የሰዋስ አገልግሎት በፊልጻል የአገልግሎት ማውጣት ለሰልጣን እና በፊልጻል አገልግሎት ለይ በውሳኔ አገልግሎት /ማለትም አገልግሎት ወይም አማራጭ አገልግሎት ወሳኔ እና በአዘጋጅ ተነስተናቸው አማካኝነት ቀጥተኛ የፖ.ለ.ኤ.ኤ ቁጥጥር ማድረግ ሲለማቸወል ነው:: ሲለማቸወል በስዋስ አገልግሎት አገልግሎት አስመልክቶ የመተርጋም ለሰልጣን ያለቸው ፍርድ በቶች ማይሆነ አገልግሎት ነው::

ሐ. የተማከለ ሁገ-መንግበትን የመተርጋም ስርዓት/Centralized System/

የተማከለ አገልግሎት መንግሥትን የመተርጋም ለመፈጸም ስርዓት ከሆነው የአለም መርነት በቻላ በአውስትራልያዊው ምሁር ስንስ ከልቦን በአውስትራልያ እያወጻለ የመጠ ለመፈጸም ከእንግሊዘን እና ከፈረንስ በስተቀር በሌሎች አውጭን አገልግሎት ተቀባይነት ያገኘ ለመፈጸም ስርዓት ነው:: ይህንና ለሰልጣት የአገልግሎት መንግሥት ፍርድ በትን የሚጠቀም ለመፈጸም ስርዓት ነው:: አብዛኛውን ገዢ የፋይመን የአገልግሎት ፍርድ በት እንደአበነት ይጠቀሳል:: በተማከለው ለመፈጸም ስር ይርመን:: አውስትራልያ የጥምስራቅ እና የሰንትራል አውጭን እና የሰንትራል አውጭን እና የሰንትራል አውጭን ይጠቀሳል::

ቃርመን በዚህ አይነትና ምሳሌ የት:: ይህ ፊርድ በት ከመደበኛ ፊርድ በት በተለየ መልከት ከፍተኛ ወጪ ያለቸው ሆኖ መንግስታዊ ጉዳዮችን በቃብጥነት ይዘን የሚመራምር ሌዩ ፊርድ በት ነው:: እንደ መጀመሪያው የፌርድ አይነት በት ስለ ስርዓት ማረሚያ ሌዩ ስለ ስርዓትን የሚከተሉ ነው:: መደበኛ ወይም ለለዕች ፊርድ በቶች የህን መንግስት ጥያቄ (ትርጉም) ለገጥማቸው መመሪያ እንዲሰጥበት ጉዳዮች የሚፈለከትም በዚህ ፊርድ በት ነው:: ይችቷ ለተወስኑው ቤቱ በተለያየ አካላት ለመረጋገጫ፣ በዚህ ፊርድ በት ለ12 ዓመታት የሚያገለገለ 16 ዓቶችን ሁሉት የክር በቶች (Bundsrat) እና (Bondstag) የሚሰማቸው የት:: የለየ ፊርድ በቱ መሰረቱም ያለው አ-ፍትሬዊ የአገባብ ኮሙን ('unjust regime') ተመልሽ እንዲይመጣ ሆኖ መንግስቱን (በቅርመን Basic Law) ለማስተካከል ነው::

የኢትዮጵያ አቀፍ

ከፍ: ሲል ከተመለከተናቸው ጥቂል ቅዱስ ለለዕች የኢትዮጵያው አቀፍ የተለየ ነው:: በዚህ ጉዳይ ለይ ለደንተኛ የሚነሳት ከየከንሩ የግል ተጨማሪ ሆነታ በመነሳት በመሆኑ የኢትዮጵያ አንድ በራሳ የተለየ እንደመሆኑ መጠን የኢትዮጵያ ቅዱስ ከከንሩ ተጨማሪ ሆነታ በመነሳት የተቀረብ ነው:: ይከውሏም በህጻመንግስቱ እንቀጽ 62(1) እንደተመለከተው፣ እንዲሁም እንቀጽ 83(1) እንደተደነገው ከገመንግስቱን የመተርሱም ለልማን ያለው መደበኛ ፊርድ በት ወይም ሲጠ መንግስታዊ ቅ/ቤት ማረሚያ ከፊልናል የወ/ቤቶች እንዲ የሆነው የፊልናልኩን የወ/ቤት ነው::

ይህንና የእነ መንግስታዊ ትርጉም ሥራ በፊልናልኩን የወ/ቤት ባቻ የሚሰራ አይደለም:: ከእርስ በተጨማሪ ሲጠ መንግስታዊ ከርከሱችን የሚጠራት እና የወ/ሮ ሲሳይቷን ለፊልናልኩን የወ/ቤት የሚቀረብ ሥልማን የተሰጠውን የእነ መንግስታዊ ጉዳዮች አጠር ጉባኤም በህጻመንግስቱ እንቀጽ 82(1) መሰረት ተቁቀሚል:: በህልም ሲጠ መንግስታዊ ከርከሱች ላይ የመውሰን ሥልማን ያለው የፊልናልኩን የወ/ቤት በሆነም ሲጠ መንግስታዊ ከርከሱችን በቁድማያ የሚጠራቱ ሲሆ በእነ መንግስቱ በተቋቋመው የእነ መንግስት ጉዳዮች አጠር ጉባኤ ይሰራል::

የእነ መንግስት ጉዳዮች አጠር ጉባኤ እና እና አባላት ያለት ነው:: ሲባለበዚና የወ/ቤት ሲባለበዚ የፊልናል መቁሳይ ፊርድ በት ተፈዢዋንና የወ/ቤት ተፈዢዋንና ለሆነ፣ ከዚህ በተጨማሪ በተወካይ የወ/ቤት በት ተመርጓዹ በረተብለኩ ተፈዢዋንና የሚሰማ ን

የህግ የለመጀመሪያ እና ከፈልጉልንን ምክር በት· የሚውጥበት ስነት አባላት ያለበት ነው:: (አንቀጽ 82(2))

Սግ መንግሰቱን የኢትዮጵያ በኩርድ፣ በከራለበት እና ህዝቦች ተስማምተው ለታወሻ የህግ ጉዳቶችን የተመለከቱ ከመሆናቸው በተጨማሪ የተበላሽውን የታረክ፣ ማስ፣ ጽለቴ፣ ማህበራዊ ጉንኑት፣ በእኔሰ መሰከ ለማደሰ መከማማቻቸውን በለላ ስሁፍ ተመልከተናል፡፡ ስለሆነም የህግ መንግሰቱ ጉዳይ የህግ ጉዳይ በቻ ስይሆን ከህግ በለይ የህን ጉዳቶችን የያዘ ነው:: ከዚህ አንፃር ሁንጻ መንግሰቱን መተርጋም በይዘጋልቻ ፈሳቶቸው ለሚመከለት ነገር ጉን በታዋቂ የህግ የለመጀመሪያ በሚታገኘ የፈልጉልንን ምክር በት· አንቀጽንም ማድረግ ተገቢ ነው፡፡ በሚል የተመረጋገጫ ነው::

በኢትዮጵያ ሁንጻ መንግሰትን የመተርጋም ጉዳይ ከመደበኛ ቅርድ በት ለምን ይመጣል? በሚል አንቀጽ ምሁራን ጥያቄ እንዲመለከት ይታወቁል፡፡ ይህንና በዚህ ለነድ እንዲተመለከተኋው የተማካለውን ስርዓት የሚከተሉ እንደሸጋመን ያለ አገርች መደበኛ ቅርድ በቶች ሁንጻ መንግሰትን የመተርጋም ስልጣን የለቸውም፡፡ ሁንጻ መንግሰትን ለመተርጋም ተብሎው የተቋቋሙ የህግ መንግሰት ቅርድ በቶች በቻ ነው፡፡ ማለትም ሁንጻ መንግሰትን የመተርጋም ስልጣን የፍርድ በቶች ስይሆን የህግ መንግሥት ቅርድ በቶች በቻ ነው፡፡ በመሆኑም የህግ መንግሰትን ተርጋም ለፍርድ በት ያለመተው ከኢትዮጵያ በፊት በርካታ የቆበረ ዓጥዴስኬ ያለባቸው አገርች በንድ ተቀባይነት ያገኘ በመሆኑ እንደሌለ ሆኖታ ለቅጠር የሚገባው እጅጋለም፡፡ ይልቀንም መሠረታዊው ነገር ከሌላቸው እንዲ ለመረጥ ምክንያቶች፡ የአገራት የታረክ እድገት፡ የህግ መንግሥት ተርጋም ተረካዋ አመጣጥን እና የህግ መንግሰቱን የተለየ ማረ ከግምት ማስተካከለትን ይጠቃቁል፡፡ የህግ መንግሰቱን አንቀጽ 8፣ 61 ስንመለከት የስልጣን ባለቤት የተመረጋገጫ በአገባበት ምክንያቶች በዚህ መሰከ መሆኑን እንፈጸለን፡፡

7.4. የኢፈልጉል ሁንጻ መንግሰት አተረጋገጧም ሽልት እና የፈልጉልንን ምክር በት ማረኞ

የህግመንግሰት ተርጋም ጥያቄ በሚገለበት ገዢ በመጀመሪያ የሚቀርቡው ለህግመንግሰት አጠረ ገባኬ እንደሆነ ሁንጻ መንግሰቱም ሆነ ከርክር ሁኔታ ለነበሩ የሚያስረዳቸት ነው፡፡ ይህንና ምን አይነት ጉዳይ ነው የህግመንግሰት ተርጋም በሚል ማከቀኬ ወሰኑ ጥያቄ ለቅጠር የሚቻለው ጉዳይ የሚለውን በሚመለከት ግልጊ ጉንዘበ ለምኑ ይገባል፡፡

አንቀጽ 83(1) ምክሱ ሁንጻ መንግባትን ስለመተርጋም በሚለው ወሰጥ የትርጋም ጥያቄ ለነኩ የሚችሉው ሁንጻንግብታዊ ክርክር ለነኩ እንዲማሆን ያመለከታል፡፡ ክርክር ባልተነስበት ጊዜ ሁንጻ መንግባቱን መተርጋም ‘Abstract Review’ ለባል የሚችል ሆኖ እንደገኘ ጥያቄ (ክርክር) በመጥቀስ የሚፈለግም አይሁንም፡፡ ክርክር ለይ ተመስርቶ የሚሰጥ ትርጋም Objective Review ተብሎ ይጠራል፡፡ ይህንና ክርክር በአማካይ እንዲለው በፍርድ በት በሚነሳ ክርክር መንገዴ በይ እንዲሆምኑ በቀጣይነት ከወጪት ኮርክር ሁኔታ መረዳት እንችላለን፡፡

ሁንጻንግባቱን ተከትሎ የሀንጻንግባት አጠር ገብኬን ለማቋቋም አዋጅ ቁጥር 250/93፣ እንዲሆኑም የፋይዳራሽን የዚክር በትን ለማጠናከር በመጣው አዋጅ ቁጥር 251/93 ለይ ኮርክር ያለ ድንጋጌዎችን እናገኘለን፡፡

ሁንጻንግባቱም ሆነ በዘርዝር ሁኔታ ቅል በቁል እንዲተቀመጧው አጠር ገብኬው ሁንጻንግብታዊ ጥያቄዎን አጠርቶ ለምክር በቱ እንዲማረቀርብ ያስቀምጣል፡፡ ይህንና ሁንጻንግብታዊ ጥያቄዎን የሚጠሩት ስራ የሚችምረው በምን ሁኔታ እንዲሆምኑ በግልጽ አያስቀምጥም፡፡ እርግጥ በዚያው ሁንጻንግባት ዓላል እንቀጽ 2 ለይ ከሁንጻንግባቱ ወር ይችልናል በሚል ጥያቄ ለተቀብለት መርምሪ ለፋይዳራሽን የዚክር በቱ እንዲማረቀርብ ያስቀምጣል፡፡ ስለሆነም ከዚህ በመነሳት የሀንጻንግባት ክርክር ጥያቄ ስለሆነም የሀንጻንግባት ትርጋም ጥያቄ የሚነሳውና የሚታየው ሌሎች ሁኔታ ከሁንጻንግባቱ ወር የሚችልና በሆነ ነው ወደሚል ድምጋሜ ያመራል፡፡ በዚህ አዋጅ ለይ ለአጠር ገብኬው አበቱታ የሚቀርብበትን መንገድ በሚመለከት የቆረበትን ኮርክር ድንጋጌዎች ስንመለከትም ከዚህ በላይ ከተቀመጧው የተለየ ድምጋሜ ለይ እንዲሆምኻ፡፡

ሁንጻንግባት አጠር ገብኬው የሀንጻንግባት ትርጋም ጥያቄ ለተቀብለ የሚችሉው በስነት መንገዶች እንዲሆምኑ ከአዋጅ ቁጥር 250 መረዳት እንችላለን፡፡

1. በፍርድ በት ክርክር ያለ እንዲሆምኑ በፍርድ በቱ ወይም ከተከራከረውች በአንዳ ለተቀብለ እንዲማችል በሀንጻንግባቱም ሆነ በዘርዝር ሁንጻ ለይ ተቀምጧ እናገኘለን፡፡ (እንቀጽ 21) በፍርድ በት የሀንጻንግባት ክርክር ጥያቄ ለነኩ የሚችሉው እንደሆነ ነው የሚለውን በሚመለከት እንዲችው አማራጭ ጥያቄን ፍርድ በት ለፈታ የሚገባው ኮርክር ሁኔታ

መስረት አደርን ነው:: ስለሆነም አንዳ ጥያቄ ለነሳበት የሚችልበት ሁኔታ ነርክር
ህተም በሀገመንግስቱ ካተሞጻው መብት ዝር ይጠቃለ በሚል ክርክር የተነሰ እንዲሆነ
ነው:: ከዚህ ውጭ ፍርድ በት ወደፊጥ ጥቅም ጉዳቶችን የሚልበበት ሁኔታ
አይታይም:: እንደ የሀገመንግስት ድንጋጌ በሚመለከት ተጠቁሮ የሚደረግ ክርክር ካለ
ይህንን በሚመለከት ፍርድ በቱ የራሳን ቴርጉም ለጥቶ ወሰኑ ከመስጠት የሚያገድው
አይደለም:: ይህንና ፍርድ በቱ ሁገመንግስቱን በመተርካም የሚሰጠውን ወሰኑ
በሚመለከት ተከራካሪው ወገን ቅዱታ ካለውና ሁገመንግስቱ ባግባቡ አልተተረክሙም
በሎ የሚያምን ካሆነ ጉዳዮን ለአጣረ ጥቅም ለያቀርብ ይችላል::

2. ሁሉተኛው አማራጭ ለፍርድ በት ክርክር ባይቀርቦም በማንኛውም የመንግስት አካል
የተሰጠ ወሰኑ መብቱ ተጠስ በሎ በሚቀርብ ማመልከቶ፣ በእንቀጽ 23 ክፍርድ በት
ውጭም በሆነ ጥያቄው መብቱ ተጠስ በሚል ወገን ለአጣረ ከማቸው እንደሚቀርብ
ይመለከታል::
3. የፋይናል ወይም የከልል ምክር በት ካለንድ ለሰተኛ አባላት በላይ በሆነ ወይም
በአስፈላጊማው አካል ሁገመንግስቱን ቴርጉም የሚመለከት ጥያቄ ለቀርብ ነው::እንቀጽ
23 (4) በፍርድ ለመንና የሚችል የሀገመንግስት ቴርጉም ጥያቄ እንደ ለሰተኛ በሆነ
የፋይናል ወይም የከልል ምክር በት አባላት ወይም በአስፈላጊማው አካል ለቀርብ
ይችላል::

በዚህ ድንጋጌ እንደን ሁገ ከሀገመንግስቱ ዝር ተቁሬኑ በሚሆንበት ገዢ ማቅረብ እንደሚችል
የሀገመንግስቱ በቀርቦም፣ በዚህ ነርክር ሁገ ወሰኑት ገን ሁገ ተቁሬኑ በሚሆንበት ገዢ
ሁገመንግስታዊ ጥያቄ ለነሳ እንደሚችል አይመለከትም:: ይህንና ከዚህ በላይ ከቀረበው
አጠቃላይ ክርክር በመነሳት የሀገመንግስት ቴርጉም ጥያቄ ነርክር ሁገም ከሀገመንግስቱ ዝር
ስራዊ ለነሳ እንደሚችል ተሳቢ ባደረገ መሰከተ የቀረበ ሲለሆነ፣ ሁገ ማሳት ምንድነው
የሚለውን ማየት አስፈላጊ ነው::

ከዚህ እንዲር ሁገ ምንድነው የሚለውን በነርክር ሁትና ቴርጉም ለመስጠት ተዋከረል:: ከዚህ
ገዢ በፋይናልናን ምክር በት ማጠናከረው አዋጅ እና በአጣረ ጥቅም ማቆቆማይ አዋጅ መከከል
ሁገን ከመተርካም እንዲር ለየነቶች እንዲለ መረዳት ይችላል:: በፋይናልናን ምክር በት
ማጠናከረው አዋጅ ሁገ ማሳት አዋጅ፣ ደንብ፣ መመሪያን የሚያከትት ተደርን ለተረክም፣
በአጣረ ጥቅም ማቆቆማይ አዋጅ ለገ ገን መመሪያን አያዝነትም:: ይህንና አዋጅ ቁጥር 251

የፌዴራል ስንመት አዋጅ ከ250 ቀጥሉ የወጣ ስለሆነን ገና የሚሆነው ይህ ሁገ ነው ለበላ
ይችላል::

በዚህ አዋጅ እንዲከፍል 17(2) ወሰኑ ደንገጋ አባሪ ጉዳኤው ከሆነመንግስት ይርሱ ይችላል ተብሎ
የሚቀርብበትን ሁኔታ ወይም የመንግስት ባለቤልጣን ወሰኑ የሚል ነገር አለው:: የመንግስት
ባለቤልጣን ወሰኑ በሁኔታ ተርጉም ወሰኑ ያልተገኘ ነው:: ከዚህ እንደርሱ እንዲሆ አይነት ጉዳዮች
በፍርድ በት ደረጃ ይታየሉ ወይም አሁን ባለው መልካ ለውሳኑ ይቀርባል የሚለው ወደፊት
በተግባር ቅጽስተኛዎች እያደገት ሲሄድ የሚታይ ነው::

በዚህ በትኩረት ከተማውን የመተርጋም ለሚገኘ አድማካ በፊልግዕስን የመ/ቤት እና በፊት
መንግስት ገዢዎች አባሪ ገባኬ አመራር ማደት በተገኘት ተቀኑዎች እና ለነ ስጋዊ መርሆዎች
አንፃር ለፌ ያለ ታርጉሙ እያገኘ ያለ ይመስላል፡፡ ለምሳሌ በስልጣው ገዳይ እነዚህ ሁሉት የከተ
መንግስታዊ ደንብነት አካላት ግለሰቦች የሚሆበረሰባቸው ማንኛው እውቀና እንዲያገኘ የሚቀርቡትን
እበቱታ ተቀብሎው በእበቱታው ሌይ የቆኔነት ለሚገኘ አካናውነዋል፡፡ በተጨማሪም
የጠ/ማ/ክ/ቤት የአገዛው ተመክቶች የመ/ቤት ለሁለም የፊልግዕስና ከልላቅ መንግስታት ወጥ የሆነ
የበተሰብ ከግ ማውጣት ይቻላል ወይም አይቻልም በማለት ይነስውን ጥያቄ አስተናገዙል፡፡

በመሆኑም ለእናንተ መንግስት የመተርጋም ሥልጣን አድማስ ለፌ. የለ ትርጋም የሚያሳይው
የእናንተ መንግስታዊ አባሪ አካላት እናዚህ ፍይነት ጉዳዮች ተቀብሎው የቅናት ሥልጣናቸውን
በፊነዎች ጉዳዮች ላይ የመተግበራቸው አዎንታዊ ነው::

ՀՊՃ ԴՊԽՎ ՈՒԽ ՄՈԱԻ ՔԹԳՓԸՈՂԴՆ ՏՔՓՄԴ ՄՈԱՀԴ ՀԲԸՆ ՍՂՄՑՂՈՒԿՆ
ՄՈՒԾԿԴՅՈՒ ՈԲԵՐ ՍԴՆ ՈԲԵՐ ԶՆՈՒ ՄՊՀՈՂ ՔԹԳՔՆԸՆ ՄԴ ԻՒՐԴ ԼՃԸԾԱՌՆ ԹՄԿ
ՈՒԴ ՔՓԸՈՂ ՄՊԼԴ ՆՈՒ::

አባር ገብረመድኑ በተጨማሪም አስፈላጊ ሆኖ ከላማው ገዳደሩን በዘመናው ይመለሰዋል፡፡
ይህንና ማንኛውም ወገን በአባር ገብረመድኑ በሚሰጠው ወሳኔ ቅር ከተሰኝ ይግባኝ ለፊደራልነት
ምክር ቤት አቀፍበ እንዲታደ ማድረግ ይችላል፡፡

የዚህ በፍርድ በት ላይ በማቻቸው ጽዜያዊ ከሆነና አቤቱታው የቀረበው በራሳ በፍርድ በቱ ከሆነ
የተያዘው ጽዜያዊ ስይመስን በእንጥልጥል እንዲቆይ ያደርጋል:: በሌላ በከል ጥያቄው የቀረበው
በፍርድ በት ላይምን በተከራከሪው ወገን አመልካቻነት ከሆነ፣ እንዲሆነታው አባሪ ጽዜያዊ
የፍርድ በት ክርክሩ በእንጥልጥል እንዲቆይ ተእዛዝ መሰጠት ይችላል::

Ամենաշատ սպուտնիկ ՈՒՀԱՓԲ 84(2) հայտնալով քաջազնությունը սկսվելու օրը հայտնաբերությունը կատարվել է 2019 թվականի հունվարի 2-ին:

7.5. የሀገር መንግስት አተረጋግጧም መርሆዎች

በኢ.ፌ.ዲ. 251 አንቀጽ 7 ዓ.ስ. አንቀጽ 1 የፈ.ዶ.ሰ.ሽን ምክር በት. የሀገመንግስት
አተረጋኝም መርሆምችን ለይቶ ስራ ለይ ማዋል እንደሚችል ያለቀምጣል:: ከዚህ በተጨማሪ
በዓ.ስ. አንቀጽ 2 በተለይ የሰብአዊ መብት-ንና ነባነት-ን የሚመለከት ተርጉም ሲኖር አት-የኩድ

የተቀበለቸው አለም አቀፍ የሰብአዊ መብት የሚመሩበቸው መርሆዎች ጋር በተጣጣው መንገድ መተርካም እንዳለበት ይደንግል::

ህንጻችን የህን-መንግስት ትርጉም ተያቄን ማስተናገድ የድመረቸው ካቀርብ ጊዜ ወዲህ በመሆኑና ተግባራም በተግባር ያልቀበረ በመሆኑ በዚህ ነጥበ ላይ በተለይ የህንጻችን መርሆ ነው ለማለት የሚችል መርሆ ማግኘት ያስተኞራል:: ይህንና የተማሪ ምርመራም በህን አተረጋገጧ ዘንድ ተግባራዊ ለይረጋገል የሚችሉ መርሆዎች በየበታው ተጠቁነ እናገኘለን:: ከእነዚህ መከከል በአዋጅ ቅጽ 251/93 እንቀጽ 9 ነርክር ሁን ሁንመንግስትዋ ነው ካማል ማምት በመስከት ሁንመንግስትዋ እያደለም የሚለው እንዲያስፈልግ የሚጠይቷ መሆኑ፣ እንዲሁም በአንቀጽ 12 ድንጋጌው ሁንመንግስትዋ እያደለም ከተባለ፣ ተፈጻሚነት የሚኖረው ያንተ ድንጋጌ በቻ የሚመለከት እንዲ እንዲለ የህን ለነፃኑ እንዲልሆነ፣ በአንቀጽ 16 (2) የክር በቱ ሁንመንግስትዋ እያደለም በለው ካመውሰን ሁንት ለመቀመጥ ክፍል ሁንት እንዲሰርበ ወይም እንዲያሻሽል መመርሱ ለሰተኛ የሚችል መሆኑ እናገኘለን::

ከሌሎች አገልግሎት ሁንመንግስትን በመተርካም ያለ ለምድችን ማየት ለአተረጋገጧው መቋሚ ለሆነ ይቻላለ:: ከዚህ እንዲር የሚከተሉት የተለያየ አገልግሎት ለምድ የሚያሳይ ፍቻው::

- **የህን መንግስትዋ ቅብጥ አግባብነት** በተነሳው ሁንመንግስትዋ ተያቄ ላይ የሚገኘ ለመስጠት በስራት እና መቅላለ ወይም ወሰተ ካመግባት ቅብጥን በቻ ለይቶ መመርመር ላይ የሚያተክር ነው:: (Reference of constitutional issue)
- **የህን መንግስትዋነት ማምት** :- የወጣ ሁን ሁንመንግስትዋ ነው የሚል መነሻ መያዝና ክርክር /ወይም ተያቄ/ የሚያቀርቦው ወገን በተቋራኬው አ-ሁን-መንግስትዋ ነው የሚለውን እንዲያስፈልግ ማድረግ (Presumption of constitutionality)
- **ነጥረለው መመልከት**:- የአንድ አዋጅ የተወሰነ ድንጋጌ በቻ አ-ሁን መንግስትዋ ካሆነ አዋጅ በአጠቃላይ ለይክር የ ተቋራኬ የሆነውን ድንጋጌ በቻ መሻር (Doctrine of Severability)
- **በዚ ትርጉሙት**:- አዋጅ& ሁን በርካታ ትርጉም የዚህ ካሆነ አዋጅን ለያዙውና ከሁን-መንግስቱ ዓይ የሚጣጣመውን ትርጉም እንዲመረጥ ማድረግ (Principle of conformity)

- **ተመማሪ**:- የህን-መንግስት ቴርጉም ስለጥ የሰበሰዊ መብት ገዢ የሚያስከትል ካሸነ
ገዳታ ለመብቃው እስከሚገባው እስት ሰብአዊ መብት ይረዳ በቻ ተወስኝ መተርጉም
እለበት (Principle of portionality)
- **የህን-መንግስት አንድነት**:- የህን መንግስት መቅላላ ይንገኝ አንድ ልቦይ፡ እስት እና
ወጪት አለው በለው ማሳቢ ያስፈልጋል፡፡ ሁሉም አይነት የጊዜ መብቶች ተመሳሳይ
ወጪት እና ጥብ አላቸው በለው አንድመሳቢነት ነው፡፡ (unit of the constitution)

የህን ቴርጉም አካል በተለይ የሰበሰዊ እና መብቶችን ነቀነቶችን ይንገኝ በሚተረጋገሙት ቤት
ከለይ ለተዘረዘሩትን ገጽ ሁሉም እና መርሆዎች በተናጠል ወይም
በጣም/ተመራዊ/ለመቀመጥውና የህን-መንግስቱንና የህንጋችን ልቦይ በሚያሳካ መልከ
ህይወት ለሰጠው ይችላል፡፡

7.6. የተርጉም ወጪት

በአማርኛ ህገር በፊዕራል በ/ፍ/ቤቱ የተሰጠ የህን-መንግስት ቴርጉም ለሁሉም አካላት
እስካደሸ ነው፡፡ በፌርማዊ የተመለከትን አንድሆነም የህን-መንግስት ፍርድ ቤት የሰጠው ወሰኑ
የህን ክፍል ያለው ነው፡፡

ወደ ሁንጋችን ስንመለስ በፊዕራል የተሰጠ የህን ቴርጉም ወጪቱ የህን
አንድሆነምን በኢ.ፌ. 251/93 አንቀፅ 11 ላይ ተደንግጋል፡፡ በዚህ መሰረት የተሰጠ ወሰኑ ለዚህ
ተግባር በሚዘዋዣው ላይ መቆርጹት መውጫት ያለበት ሲሆን ወሰኑው በሚነስ ተመሳሳይ
ገዳታ ላይ እስካደሸነት ባህል አለው፡፡ ስለሆነም በፊዕራል የህን ቤት የሚሰጠ የህን
መንግስት ቴርጉም ወሰኑዎች በተመሳሳይ ገዳታ ላይ በሁሉም ሳ-ጥቃት/አካላት/ ላይ ተፈጥሯ
ናቸው፡፡ በህን አውጭው ከወጪት ሁንጂ የበለይ የሆነ፣ ነገር ጥን ከህን -መንግስት ስር የሆነ
የህን ወጪት ያለው ወሰኑ ነው ለማለትም ይችላል፡፡ ስለሆነም ሁን መንግስታዊ አይደለም
የተባለ የህን አውጭው ይንገኝ ወይም ሁንጂ ተፈጥሯ አይሆነም ማለት ነው፡፡ የፊዕራል የህን
ወጪት ይህ ወሰኑ ወደ ጥራ (Retroactively) ተመልስ አንድሆነበት ካልወሰነ በስተቀርብ
ወሰኑው ወጪት የሚኖረው ከተሰጠበት ቅን አንስቶ ወደፊት ነው፡፡

በለላ በከ·ል ቅር የፍትሬ አካላት በተለይ የዳኝነት አካል ካለው በተመለከተው አግባብ የሚሰጠው የህንጻንግስት ትርጉም ጥያቄ ወጪት የሚኖረው በቀረበበት ተከራካሪ ወገኖች ላይ እና በተያዘው ጉዳይ ላይ በቋ ነው:: ይህንም እንዲ የፋይናል መቅለይ ፍ/ቤት በለበር ስልጣኑ ስብሰዕዋዊ መብቶች በተመሳሳይ መልከ የሚሰጠው ወሰናወች ባለጥደቶች በሁሉም ፍርድ በቶች በንድ አስተያጅ መሆኑን መዘንጋት አያስፈልግም::

7.7. ሆኖ መንግስትን በመተርጉም ማደት የፍርድ በቶች ሙሉ

የፋይናልሽን የዚህ በት የህንጻንግስት ትርጉም ለመሰጠት ስልጣን ያለው ሲሆን የለለው የፍትሬ አካላት ስልጣን ምንድን ነው? የተርጉሙ ወጪትን ምንድን ነው? የሚለትን ማንኛት ተገቢ ነው::

በዚህ መንግስቱ ላይ እንደተመለከተው የህንጻንግስት ትርጉም ጥያቄ ሁሉት ወሰኖች አለታ

1. ሆኖ መንግስቱን በራሳ መተርጉም ሲያስፈልግ
2. በዚህ አውጭው የወጪ ሁሉትን ሆኖ መንግስታዊነት ለማረጋገጥ በሚቀርብ ጥያቄዎች ላይ በተርጉም መቆስቱን ሲያስፈልግ የቋሙ::

የመጀመሪያው በአንቀጽ 61 ላይ የተመለከተ ሲሆን ሁሉተኛው በአንቀጽ 84 ስር የተመለከተ ነው::

የመጀመሪያውን ነጥቦ አስመልክቶ የዚህ መንግስቱን ደንጋኝ ስንመለከት አቀራረብ በዚህ ነጥቦ ላይ በቶች ወሰና ለጭ የፋይናልሽን የዚህ በት ነው ለማለት አይመስላም:: የመሰረታዊ ስብሰዕዋዊ መብቶችና ካሳትና የሚከራይም ጉዳዎች ለለለው የፍትሬ አካላትም (ፍርድ በት) አለባቸው:: ሆኖ መንግስቱን ለማከራይም ድግሞ መተርጉም ይኖርባቸዋል:: ለምሳሌ ማንም ለው አ-ስብሰዕዋዊ ከሆነ አይደለም ወይም ተቋት መጠበቅ አለበት የሚለውን ደንጋኝ መፈጸም ሲያስፈልግ "ገርፅት" አ-ስብሰዕዋዊ ቅጣት ነው ወይም አይደለም? የሚለውን ለመመለስ ፍርድ በቶች ሆኖ ተፈጻሚ መተርጉም ይኖርባቸዋል:: ቅጣቱ የዚህ ማለት ነው? የሚለው ጥያቄ ወሰኑ በንጂ ፍርድ በቶች በያዘበት ጉዳይ ላይ ተርጉሙ ወሰና መሰጠት ያለባቸው ይመስላል:: ማንኛውም የፍትሬ አካል የሚሰጠው ወሰና ከሆነ መንግስቱ ወር የሚይጣጥም ከሆነ ተፈጻሚነት ስለማይኖረው የሚለበቸው ወሰናወች ሁሉ ሆኖ መንግስቱን በመመርመርና በመተርጉም

መሆን አለበት እንደ ስው በቀረበበት የወንጀል ክስ ካሱ በፈት የተቀባዩት በመሆኑ በፊርማ ለከሰሳ አይገባውም በማለት ዓ/ቤት ጽልሰ ወይም ፍርድ በት ተሳካሬ በላጥ በህን መንግስቱ እንቀፅ 23 ላይ የተመለከተውን “የመጨረሻ ውሳኔ” “ጥሩጥናነት” ዓ/ቤት መለቀቂ” ወዘተ የሚለትን ግምት ወሰጥ በማስተባበር እና በመተርጋም ነው””

በተወካይና የዚህ በት የወደቀው የህን መንግስቱ ለቀቅ አዋጅ ማብራሪያም የዳኝነት አካላ በህን መንግስቱ የዕድና ዘ ስር የተመለከተትን የሰበሰው መብቶችና ነፃነቶችን ይጋኙ መተርጋም እንደማቻቸው ይጠቀማል፡፡ የዳኝነት አካላ በዚህ ጽልሰ ላይ ትርጉም እንዲይሰጥ በግልጽ ባለመከልከለም ይመስላል አዋጅ ቁጥር 25/88 እንቀፅ 3 ስር ሆን መንግስቱን በማመለከት የሚነስ ጽልሰ ላይ የፋይራል ፍርድ በት የዳኝነት ሲልማን ይኖረዋል ተብሎ የተደነገገው፡፡ ይህ ማለት ግን የህን መንግስት ጥያቄ ፍርድ በት በቀረብ ገዢ ሁሉ ፍርድ በቶች ጽልሰን ለህን መንግስት አጥረ ገዢ ስራው ወሰኑ ማለት የሚቻቸው እና የዳኝነት አካላ የህን መንግስት ትርጉም ለፈጸም የሚቻቸውን ተጥበቃ ይጠቀመናል፡፡ በመጀመሪያ ይረዳ የመጣው ሁሉ ክህን መንግስት ወር ይጠቀል የሚል ክርክር ለነስ ፍርድ በቶች በደረሰው ጽልሰ ማለት የሰኞችናል፡፡ የተጨማሪ አነት ታክስ አዋጅ የአትሞክሮ ለንደቅ አላማ እረንጋዥ፡ በጠና ቁይ ነው ከማለው ወር ይጠቀል የሚል ክርክር ለነስ ጥያቄው በእርግጥ መሠረት ያለው ለመሆኑ በፍርድ በት መሠረት ያለበት ይመስላል፡፡ ይህ ጥያቄ ለይጠና ለእጥረው በላክ የህን መንግስቱን መንፈሰ የተከተለ የፍርድ በት ተለፈነትንም የገናዢ አይመስለም፡፡ ስለምናም በጠሌቷው የሚሰ አይነት ለማቀርብ ጥያቄው ፍርድ በቶች የቀዶማ ሁን መንግስታዊ የትርጉም ስራ ይሰራል ማለት ነው፡፡

በለላ በከል በፈይራልናን የዚህ በት የተሰጠው ሲልማን በፈይራል እና በከሰሳ ሁሉ አውጭ አካላት የወጪ ሁኔታ ክህን መንግስቱ ወር ይጠቀል የሚል ጥያቄ በተነስ ገዢ ነው፡፡ በአገልግሎት የህን ተዋረድ ሁሉ የምንጠቃቂው በህን አውጭውም ሆነ አስፈላጊው ወይም ለለ ሁሉ በማውጣት

ስልጣን በተሰጠው አካል በነገሩት ምክንያት (ከልሳዊ ወጪ) ተትመው የወጪትን ሁኔታ ሁሉ ነው:: (ሁም ማለት በአዲሱምናው የወጪ ሁኔታ/ ትርብዎች ያለው መመራያዎች ማስታወሻዎች ወዘተ ፖጥሪ ነው):: በህግ መንግስቱ እንቀዹ ዓይነት ማንኛውም ሁኔታ ወይም የመንግስት አካል (በለሰላምን) ወሰኑ ከህግ መንግስቱ ጋር የሚደርሱ እስከዚኑ ይረዳ የሚከፈልዎም ግዢታ አለበት:: እነዚህ ሁሉ ሁኔታ ወሰናዎች ከህግ መንግስቱ ጋር የሚጠናው በመሆናቸው ተፈጥሯል ለሆነ አይገባም የሚል ከርክር በሚገኘ ገዢ የፍትሬ አካል ትርጉም የመሰጠት ስልጣን ይኖረዋል:: በእርግጥ ከህግ መንግስቱ የምንረዳው ይህ ስልጣን የወጪት አካል ያለው መሆኑን ለሆነ አዋጅ ቅጽ 250/93 በእንቀዹ 17(2) ላይ የህግ መንግስት አጠቃ ጉባኤ “ማንኛውም ሁኔታ የመንግስት አካልት ወይም የባለቤልጣን ወሰኑ ስለ ሁንጻንግስቱ ጋር ይጠናል የሚል ጥያቄ ለተቀብለት መርምጃ ለመጨረሻ ወሰኑ ለፊልድ ስምንት የክር በት እንደሚያቀበብ ይኖናል:: ይህ ስልጣን በህግ መንግስቱ ለአጠቃ ጉባኤ /ፊልድ ስምንት የክር በት/ ከተሰጠው ስልጣን የሰራ ሲለሚመስል እንቀዹ ከህንጻንግስቱ እንቀዹ 34/2/፳፭ ይጠናል ወይስ ይጠጣማል ? የሚለው ጥያቄ በራሳ በምክር በቱ የሚመስል ነው:: ይህን እንዲ በተያዘው ጉዳይ ላይ አሁንም በቶና (Sole and Exclusive) ስልጣን ያለው አጠቃ ጉባኤ ነው የሚል መደምጻሚያ ላይ የሚደርሱ አይመስከላም:: በእርግጥ በመስል ጉዳዮች ላይ ለአጠቃው ጉባኤ የሰጣቸው ወሰናዎች ይህንን የሚደግኝ ዓይነት::

፩፮፭ በቶና በእንቀዹ 9(1) ስር የተመቀሰው የህግ መንግሥት የበለይነት የሚረጋገጥ ግዢታ እና ሂሳብ መንግስቱን በእንቀዹ 9(2) ስር እንደተመቀሰው የሚከበርና የሚከከበር ግዢታ ተጥሎባቸውል:: ይህ ደንብ እንዲሆ አይመጣም:: የ፩፮፭ በቶና በሚሰጠት ወሰኑ ይህን ማረጋገጥ ይጠበቅባቸውል:: ለምሳሌ :- የ፩፮፭ በቶና በሚቀርብለቸው ማንኛውም ጉዳይ ሁንጻንግስቱን የሚችሉን ወሰኑ መሰጠት አይጠበቅባቸውም:: ይህን ለማድረግ ደንብ አጠቃላይ የህግ መንግስቱን መንፈሰ እና ፍላጊት ወይም ጉብ ተንቀቀ ማውቅ ይጠይቸል::

በለለ በከል ከለይ እንደጠቀሰነው የአገልግሎት ትወካዮች የክር በት ይወጣው ሁኔታ መንግስቱ ጋር የሚችሉን ከዚኑ የፊልድ ስምንት የክር በት ተፈጥሯል እንደይኖረው ማዘጋጀ እንደሚችል ተመልከተናል:: ይህ ከመደረግ በራሳ ማለትም ከመሻሩ በራሳ ይህን ሁኔታ ይህን ለ፩፮፭ በት

እንዲሸጠው በቀርብ ቅርድ በት ከዚት መንግሥቱ ወር የሚችልን መሆኑን ካሳራገነው ከመ&.ወም መቆጠብ እንዳለባቸው አከራከረ አይመስልም::

በአንቀጽ 13(1) መሠረት በማናቸውም ይረዳ የሚገኘ የፌዴራል መንግስት የከልል የከን አውጭ የከን አስፈላጊ እና የያዝነት አካላቶች መሠረታዊ የሰው ልማት መብቶችና ነጥቦችና (ስብአዊ መብቶች) የሚከበርና የሚከከር ቤሌቱነትና ግዢታ አለባቸው:: በዚህ ድንጋጌ መሠረት ቁ/ቤቶች ሲብአዊ መብቶችን በእለት ተከለት ተግባር በቻለውት አመራር ይዘውን (በፍትህ) አስተዋጥ ሂደት የሚከበርና የሚከከር ግዢታ አለባቸው::

ከዚህ ባሻነር ቁ/ቤቶች በፖርትና የወጪትን ህንጻ ሁንጻ መንግስታዊነት የሚረጋገጥ ስልጣን አለባቸው:: ይህ በጀምሮ ስይሆን የመንግስት አካላት ወሰኑ፣ የአስተዳደር ወሰኑዎችን የመዳኝነት ስልጣን አለአቸው:: ለምሳሌ እንደ የመንግስት መ/ቤት የእንደን ለው የሥራ ቅዱድ በስርጻ እና ወሰኑዎ ሁንጻ-መንግስቱን የሚችልን ሆኖ ከተገኘ ለፍ/ቤት አመልካቹ ጉዳዮች ለማቅረብ ወይም ወሰኑዎ ለታይ (review) ለይረዳ ይችላል::

በአገልግሎት ጉዳዮች ለይ የፌዴራልናን የዚህ በት የሚሰጠው ወሰኑ የመጨረሻ በቻ ስይሆን በአዋጅ ቁጥር 251/93 አንቀጽ 11(1) መሠረት በለለውት ተመሳሳይ ጉዳዮች ለይ ተፈጻሚነት እንዲሸጠው ይሰጠል:: ከዚህ እንዲ ማስተማረዋና የመጀመሪያ ወሰኑዎች ከሚታደሩት ወሰኑ የእነ በይድግልኩ መለስ ጉዳይ፣ በበንክንጂል የሚኖሩ ለለው በአሁንሰበው ጉዳይ፣ የሰጠው ሁንጻ ጉዳይ፣ የባንክ ለራተኞች የዋስትና ተያቄ ጉዳይ እና ለለው ጉዳዮች በዚህ ቅዱድ ለውይይት በሚያመች መልካ በከንዋኔ ጉዢ ከፍል ስር ቁርዲል::

የህግ ተርጉሙው አካል በተለይ የሰብአዊ እና መብቶችና ነጥቦችና ድንጋጌ በሚተረገጥበት ገዢ ከለይ ለተዘረዘሩትን ገዢ ሁሉም እና መርሆዎች በተናጠል ወይም በጣምና/ተመራሮ/ለጠቀምባቸውና የሁን-መንግስቱንና የሁገቻችን ልዶች በሚያሳካ መልካ ሁይወት ለሰጠው ይችላል::

መወያኑ ጥያቄዎች

ከንዋኑ አገል::- በከፍል በሽር ገዳይ ላይ የተሰጠውን ውስኔ በማንበብ የወሳናውን ይዘትና ያለፈበትን ሂደት:: የሙጨረሻውን ውስኔና ያለሁን አስተያየት ለክፍለ ተማሪዎች አስፈላድ::

ከንዋኑ ሁሉት::- ህገ-መንግባትን በመተርጋም ሂደት የፌ/ቤት ማና ከሌሎች አገሮች ጋር ሰነዶች የደረሰ እና አገርምን ይመስላል::

ከንዋኑ ለሰት::- በአዋጅ ቁጥር 250/93 መሠረት የህገ-መንግባት አባሪ ገባኬ የሚመራበት ሥርዓት ምን ይመስላል?

ከንዋኑ አራት::- ህገ-መንግባትን መተርጋም ለምን አስፈላጊ?

1. የአንድን ማህበረሰቦ የማንነት ጥያቄ መወሰን ያለበት ማን ነው?
2. የአንድ ማህበረሰቦ የማንነት ጥያቄ በምን ሥነሥርዓት ይወሰናል?
3. በምርመ ስት የሚመከራከሱትን በፊሬዊ ወይም የአካባቢውን የሥራ ቅዱቸው ማውቀት ለእመነት የሚያበቃ መመዘኛ ተደርጓል:: ይህ የአዋጅ ድንጋጌ በስት መኖግባቱ አንቀጽ 38 ማንኛውም አት-የኩል የሚ በቁጥር ለይነት ሲደረግበት የመመረጥ መብት አንዳለው የተቀመጥውን የአገልመንግባት ድንጋጌ ይችላል የሚል አበቱታ ቁርጥል:: CCI ሆነ አስተያየት ለጠቅ አዋጅ አገልመንግባቱን አይችሉም ለማለት የሰጠው ምክንት አግባብ ነው በለው ያሞኑል?

8. ህገ-መንግባትን ስለማሽኑል

ዘርዝር አገልምች::

በዚህ ምክንያት ለመ የተከተተው ተወስኗ አንብቤው ተብዕኑና ላይ ገለግ ከተደረገበትውና የአርብ በርብ ወይደት አድርጋው ለጠቅ ስለማሽኑል ስለማሽኑል::

- የህገ መንግባት የሚሽኑ ሂደቶችን ይበርሱል::
- የአፈጻጸም ህገ መንግባት ስለማሽኑልበት ሥርዓት ይገልጻል::

መግበያ

ህገ-መንግባት ማሽኑል ማለት በአዋጅ አነጋገር ለህገ-መንግባት ማስተካከያ የሚደረግበት ሂደት ነው ማለት ይታላል:: የህገ-መንግባት ማሽኑል ሂደት ከሌሎች(Revision) ወይም አበየት (revolution) ማለት አይደለም:: ይለቀኝም መሽኑል ማለት የለውጥ ሂደት ነው ማለት

ይታለል:: ይህ ሂደት በአንድ ሁኔታ-መንግስት ስነዎች ውስጥ የለውጥ እርምጃ ወይንም እድገት የሚታይበት ሂደት ነው::

እብዛዕው ገዢ ማቅረብ የሀገር-መንግስቱን ቅለት:: ሲረጋዊ/ነገር ወይንም እንቀጽን ለያጠቃላል ይቻላል:: በነዚህ በማቅረብት ፊንታ በከፊል መጨመር፡በከፊል መቀነስ ወይንም መሳሪያው መለውጥ ለሆነ ይቻላል:: ይህንን እንዲ እነዚህ ሁሉ ለውጭ ከሀገር-መንግስቱ አጠቃላይ ዓለማዊነት መንፈሰ የሱ በማጣጣም መልካም መሆኑን አለበት:: የሀገር-መንግስት ማቅረብ ምክንያት የሚከተሉ ስለሚከተሉ የሀገር-መንግስት እንዲያጠቃላል::

የክፍያዎች ገዢ በፋይና ካርድ በተቀባዩ ቅጥር የዕድገት ደረጃዎች እብር ይቀኑል:: ስለሆነም ሁገና ሆነ ሁኔታ-መንግስት አጠቃላይ ከሁጻረተሰብ እድገት የሱ ማቅረብ የሚከተሉ የሀገር-መንግስት አለቁት:: የሚከተሉ ስለሆነም ሁገና ሆነ ለመኖር መሰኗል ወይንም መለውጥ የሚከተሉ የሀገር-መንግስት እንዲያጠቃላል::

8.1. ሁኔታ-መንግስት የማቅረብ ሂደት

ሁኔታ-መንግስት ስራው እኩልን የቻል ሂደት እንዲያጠቃላይ ሁሉ በማቅረብም መቀት መከተል የሚገባቸው ሂደቶች አለት:: እነዚህ ::

1. የማቅረብ ቤት ማመንጫኤት/Initiation/
2. መወያቶች /Deliberation/
3. መቀበል/Acceptance/
4. ማዕረቂ /Ratification/ና ተቋሙ::

እነዚህ ሂደቶች ከሀገር-መንግስት አውጥጥ ሂደት የሱ ከጥላ ገዢ ተመሳሳይ ዓቸው:: ማለትም መሠረታዊ ለያነት የሚታየው በመጀመርያ ሂደት ለይ ነው:: ይኩውም በሀገር-መንግስት አውጥጥ ሂደት የመጀመርያ እና አካዳቢ በአጠቃላይ የሚከተለበት ሂደት በማርቃቃ/Drafting/ ሂደት የሚከናወን ለሆነ በማቅረብ መቀት ገን አስቀድሞ ያለ ሁኔታ-መንግስት የማቅረብ ስለሆነ በነዚህ ደረጃ የመጀመርያ ደረጃ የማቅረብ ቤት ማመንጫኤት ደረጃ (Intiation)ይሆናል::

ጥንቃነት የአንድን ሁኔታ-መንግስት ዓይነት ለመለየት ከሚረዳት ቅንና ባህሪያት ውስጥ እንዲያጠቃላይ ሂደቱ ወይንም ለመኖሩ ነው:: ለምሳሌ:- እናይ ሁኔታ-መንግስት ጥብቃ ወይንም ለለ ነው የሚባለው የማቅረብ ሂደቱን በማየት የሚታወቁ ነው ማለትም ሁኔታ-መንግስቱ በቀላሉ

የሚሰናል ከሆነ ሌላ ነው ማለት የሚችል ሲሆን በቀላሉ የሚያስገኘል ከሆነ ተብቻ ህገ-መንግበት ይባላል::

8.2. የአ.፩.ሪ.ራ ህገ-መንግበት የሚሰናልበት ሥርዓት

የአ.፩.ሪ.ራ ህገ-መንግበት የሚሰናል ሁኔታ የሚመንጠሩት ሂደት ፈንጻ እንዲማረመሰል በሀገ-መንግበቱ በአንቀፅ 104 ስር በግልዕ ስፍር ይገኙል:: ይከውጥ የሚሰናል ሁኔታ በፊልጋዕስን የሚከር በት እና በህዝብ ተወካይች የሚከር በት በሁለት ለሰተኞች ይምሱ ከተደገኘ ወይም ከፊልጋዕስኑ አባል ከልሎች ወሰጥ እንዳ ለሰተኞች የክልል የሚከር በቶች በድምሮ በልጠ የሚሰናልውን ሁኔታ የደንብሩት ከሆነ ለውይይትና ለውሳኑ ለአገበብና ጉዳዮች ለሚመለከታቸው ከፍለው እንዲማቅርብ ተደንግጋል::

ከሰበአዊ መብቶች ይንጋጌዎች ወጪ ለለዕች የሀገ-መንግበቱ ይንጋጌዎች ለሰናለ የሚችሉት የተወካይች የሚከር በትና የፊልጋዕስኑ የሚከር በት በጋራ ለሰሰባ በሁለት ለሰተኞች ይምሱ የቀረበውን ማስናል ለይወደቀት እና ከፊልጋዕስኑ አባል ከልሎች የሚከር በቶች ወሰጥ የሁለት ለሰተኞች ከልሎች የሚከር በቶች በድምሮ በልጠ ለይወደቀት በቶች ነው:: ለበኗዚ መብቶችን የሚመለከቱ ይንጋጌዎች እና የሀገ-መንግበቱን ማስናል የሚመለከቱ ይንጋጌዎች የሚሰናልበት ሁሉም የክልል የሚከር በቶች ማስናልው በድምሮ በልጠ ለይወደቀት የፊልጋዕስ መንግበት የአገበብ ተወካይች የሚከር በት በሁለት ለሰተኞች ይምሱ ማስናልውን ለይወደቀው እና የፊልጋዕስኑ የሚከር በት በሁለት ለሰተኞች ይምሱ ማስናልውን ለይወደቀት ነው::

ስለዕለም የአ.፩.ሪ.ራ ህገ-መንግበት የሚሰናል ሂደት ተብቻ ሲሆን በተለይ ለበኗዚ መብቶችን የሚመለከቱ ይንጋጌዎችን ማስናል ይግሞ ይበልጥ ተብቻ እንዲሆን ተደርጋል:: እንዲህ ዓይነቱ ይንጋጌ በለሎችም አገርች ህገ-መንግበት ይንጋጌ የተለመደ ነው:: ይህ ማለት ይግሞ ህገ-መንግበት አይደሰልም ማለት እንዲሆምን ጉልዕ ነው:: ህገ-መንግበት በአት-የኩል የበኩረታዊበኩረታዊ ሁኔታ የቃል ከፈት ለነድ ሲሆም በቀላሉ የሚቀየር ወይም የሚሰናል ለይሆን ለማስናል በቀና አስማማ የሆነ የሚከር በኋር በቶች ነው ማስናል የሚችሉው::

ከዚህ በመነሳት የአ.፩.ሪ.ራ ህገ-መንግበት ተብቻ ህገ-መንግበት መሆኑን በቀላሉ ከሚሰናልው ሥርዓት መረዳት ይታላል::

የመወያኑ ተያቄዎች

9. ሂገ መንግስትና ሂገ መንግስታዊነት

የርክር አገማዎች

በዚህ ምልሬፍ ሥር የተከተተው ተስጥቶ አንብቤው ተብቻኑና ለይ ገለግ ከተደረገለቸውና የእርስ
በርሳ ወይም አድርጋው ስጂርሳ ስልጣኝኩ፡

1. ԱՄ ՄԱԿԱՐԴԻԿ ԱՄ ՄԱԿԱՐԴԻՎՈՆԴ ՄԱԿԱՐ ԱԽԱՋ ՔԵՂԱՂ
 2. ԲՄ ՄԱԿԱՐԴԻՎՈՆԴ ԾՅՈ ՍԴՈ ԳԱՅՆԴ ՔԵՂԱՂ::
 3. ԱՀԱՋԸ Մ ՄԱԿԱՐԴԻՎՈՆԴ ՀՄՊԱՀԸ ԱՓԵՐԸՆՆԴ ՔԵՂԱՂ::

9.1. ስለ ሁንጻ መንግድታዎንት በጥቃለዎ.

በለላ በተ-ለ ሁንጻን መንግስታዊነት እያንዳንዱ ከዚ ማህበር፣ የፖ.ለትኩ ድርጅት የህን መንግስቱን
መርሆች እስተዋና ድንጋጌዎች በሙሉ ሁንጻን መንግስቱን በማከበር ሰንቀሳቀዏና ሁንጻን
የሚጥበ ማኅቶችውም በመንግስት አካላት ወይም ለራ ጉልሰብ፣ ማህበር ወይም ድርጅት እንዲገታ
እና እንዲቆም ለማድረግ በፊዕስትና በቀርጭነት ከሚደንቀማቷልበት ያረጋ ገዢ የደረሰ
መሆኑን ለመገለፅ የምንጠቀምበት ይንሰ ሁሳብ ነው፡፡ በእጠቃለው ሲታይ ሁንጻን
ማለት የህን መንግስት የቦሌይነት በእንዲት አገር በተሚለ ሁኔታ በተግባር ሰውልና አብዛኛው
ሁባብ የህን መንግስቱ ተከለከይና ተባቂ ለመሆኑ በሙሉ ፍለትኩና የሁሳብ ነገሏቸት የሚገኘ
መሆኑን ለመገለፅ የምንጠቀምበት ይንሰ ሁሳብ ነው፡፡

ሆን መንግሰታዊነት የሚለው ሁኔታ (ከዚ እና አብረህም) የተባለ ትክክለዋቸው በበት-አቶው. 'The Phenomenon of government conforming to the dictates of a settled constitution is known as constitutionalism' በማለት ይገልጻችል :: እንደነዱ ትክክለዋቸው አገልለዕ መንግሰታዊነት የህን መንግሰቱን ድንጋጌዎች እና መርሆች በማከበርና በህን መንግሰቱ በተቀመጥለት ወሰን ለልማትን በመገደብ በተማበር የሚንቀሳቀስበት አጋጣሚ (አዲት) ነው:: ሆን መንግሰታዊነት የሚለው:: ሆን መንግሰታዊነት የእንዲት አገር ሆነበት የሚተካደረበቸውን ሆን መንግሰታዊ ህገጋት በቻ የሚመለከት አይደለም:: በእንዳሩ ሆነበት የመንግሰቱን እንቀስቃሴ በህን መንግሰቱ መመረት የሚቆጣጠረበትና የሚያረጋግጣበት ሲሆን መንግሰታዊነት በእንድ በከላ

መንግስት ለሆነ መንግስቱ ያላቸውን ቤተሰኔና ተግኝነት በሌላ በከል ህጻዊ ሁን
መንግስቱን ለማሳዣበር እና መንግስት ለሆነ መንግስቱ መጨረሻ እንዲመራ ለማሳገድና
የለውን ዕምነትና የሚያደርጋውን እንቅስቃሴ ያመለከታል::

ለአው ብርሃኑ ዥግሞ "Constitutionalism emphasizes obedience to constitutional principles and respect the authority of the fundamental law" በማለት
ይተረጋገጠውል:: ይህም ተርጉም ካላይ ካየቀቃው ሁሉት መጨረሻው ትርጉምዎች በይዘቱ
የተለየ እይደለም:: ፖስቲቃቃው ሁን መንግስቱ በእገኘቱ ወሰጥ የመንግስት ሲልማን ፖስቶና
መጨረሻ መሆኑን መንግስት ነትና ሌሎች ተቆማት ለምሳሌ ማህበራት የፖለቲካ
ድርጅቶችን ገዢ የሆነ የአገራቱ የበላይ ሁን መሆኑን በመቀበላ ለሆነ መንግስቱ ተግኝ ሆኖ
መግኘትና ሁን መንግስቱም እንዲከበር የበከላቸውን የሚመለከት በመወጣት ነው:: የመንግስት
አካላት በለሥልጣናቸው ማህበራቸው የማህበራት መረጃ ተብሎ የፖለቲካ ደርጅቶችና
የፖለቲካ ደርጅት መረጃና አባላቸው ለሆነ መንግስቱ "obedience" ያላቸው ወይም
ሁን መንግስቱን ተግኝ መሆናቸውንና ቤተሰኔ መሆናቸውን የሚያረጋግጣት ለሆነ መንግስቱ
እንዲከተት ወይም እንዲወጣ የሚፈልጉት ሁሉን እንዳን በኋር ለሆነ መንግስቱ ተግኝ መሆኑን
ሆሳቸውን ለማከተት ሁን መንግስቱ የሚፈልጉ ለመዘገበ አካላው መንቀሳቀስ ነው::
በመሆኑም ሁን መንግስታዊነት ሰንል የተለያየ ሆሳዣ ቅልጋት ያላቸው የህበረተሰብ ክፍልዎች
ድርጅቶች ያደቸውን ለየነቶች ለሆነ መንግስቱ ተብሎ ለመዘገበ የሆነ መንግስቱን
ድንጋጌዎች መጨረሻ አይደርግ ለመፈጸም ያላቸውን እምነትና ቁርጉትና ሁሉ የሚመለከት
ዕንስ ሁሉን ነው::

ሁን መንግስታዊነት በእንዲት አገር ለሆነ መንግስተኛት የታወቂ ሲኋይ ካመናሩ ባሻገር
መንግስት የተለያየ ማህበራቸውና የፖለቲካ ደርጅቶች ሁብረተሰቦ የሆነ መንግስቱን ደንጋጌዎች
ለማከበርና ለሆነ መንግስቱ ተግኝ ሆኖ መግኘታቸውን ያመለከታል:: ሁን መንግስታዊነት ሁን
መንግስቱ በቆሱና ባቃ ማይሆን በእገኘቱ በተግባር ዕውን የመሆኑን ሁኔታ ያመለከታል:: ይኩ
ከሆነ ሁን መንግስት ባለበት አገር ሁሉ ሁን መንግስታዊነት አለ ወይ? የሚለውን ተያቄ
ለመመለስ የለሎች አገልቶና የእናን አገር ተመክር በማየት ለመረዳት ይችላል::

9.2. የተዘኗ ህንጻዎችና ህንጻዎች በመንግስትና

ስለ ሁንጻዊት የኩል በኢትዮጵያ አገር ትምህርት ለንወሰድባቸው የሚገባቸው ካብች በላይ
የሆነ ገመድቸው ይኖራል:: ለምሳሌ የእርትራ ፌዴራልዎን ልርድ ከአቶተቶክያ የር እንደተዋህድ
የእርትራ ሁንጻዊ የኩል በት የወሰንው በወቅቱ በተባበሩት መንግስት ይርቻቸት
በወደቀውና እርትራዊዎን በተቀበሉት ሁንጻዊ መንግስት የኩል በቱ ይህንን ወጪና ለመወሰን
የሚያስተካለው ሙሉጥን ማያዣረው ነው የሚል መከራከሪያ የሚያቀርቡ አሉ:: ይኩል እንዲለ ሆኖ
በተለይ በደርግ ኮሙን 1980 ዓ.ም ሁንጻዊ ክዕዳቀ በታላ ሁንጻዊ መንግስቱ ለይሰማለ የወደቀ
ስንድና ባለሥልጣኑቱ እንደማያያዣኑበት የሚያረጋግጣ በርካታ ክስተቶች ቤትዋል:: ሆኖም
ሁሉንም ለመዘርዘር ሰላምያቸል እንደ የዚህ በቃቤ ሁንጻዊ ገመድና አቅርቦናል::

በ1980%-% አዲስ አበባ የንብርርሰት ተመርቃቸው 1981 የነበረ ስምበ ሁኔታ የተመደበ እናል
ወጣት የህግ ባለሙያ የዘነና ማረሚያ ቤት ሌሎች 60 ላዋጥ ያለ ፍርድ ቤት ተከተሉ
ታስፈው ከሰሰት ወር በላይ እንደቀየ ያረጋግጣል፡፡ በመሆኑም በወቅቱ፣ የ0ቁበ ሁኔታ ማቋቋሚያ
አዋጅ ቅጥር 11/80 እና የደርግ ሁንጻን መንግስት በመጥቀስ የታሰሩት ላዋጥ በእስተኞች
እንደራቱ በዕስኬ ተከተሉ ይሰጣል፡፡ የ0ቁበ ሁኔታ በዕስኬ የደረሰው ማረሚያ ቤት
ለከፍለ ሁንጻ አውጭ እንደኛ ተከራ ሪፖርት ያደርጋል፡፡ የፖርትው ባለሥልጣን ባቁበ ሁንጻ
አስተዳደር ሲጠይቀው በሁን መንግስቱ ድንጋጌ መሠረት ያለፍርድ ቤት ተከተሉ መታሰር
ስላለዋቸው እኔ ደግሞ በአዋጅ ቅጥር 11/80 ሁንጻ ወጥ አስር የሚሰቀም ስልጣን ሲገለጽ ነው
ተከተሉ የሰጠሁት በማለት የሰራዳዎች፡፡ የከፍለ ሁንጻ የአውጭ እንደኛ ተከራይ ይህንን አዋጅ

ቍጥር 11/80 የምትልዕና ቅዱስ በላው:: ሆነ መንግሰቱን እና ያወጣው ሆነ መንግሰት ያለን
መሆኑን ለዓለም ሁገዻ ለማማያት እንደ በዚህበት የተቀራውን ሁሉ ለማተገበር እንዲለሆነ
ማውቅ አለበህ:: ሁሉትና እንዲይመድሱ በሉ የሰኞበትው ሁኔታ እንዳለ ከዚያ ሆነ ለገባ
ለመረዳት ይችላል::

ይህ ገጠመኝ በእንዳት አገር ድካታዊያል የሆነ መንግሰት ካለ ሆነ መንግሰት እንደ ሆነ
መንግሰታዊነት እንደማይያወር ያማየል:: በመሆኑም የአዕጣቸ ሆነ መንግሰቱ መከበሩ በፈሳ
የመጨረሻ ወገን አይደለም:: ሆነ መንግሰቱ መከበሩ በሥራ ላይ መዋልና መንግሰትን ማያወር
ለለቸ አካላት ለሆነ መንግሰቱ ተገኘ እና ተማኝ የመሆናቸው ጉዳይ በደመናበኩል ሥርዓት
ገንባታ ውስጥ እናግ በጣም ቅልፍ ጉዳይ ነው::

ለምማለ :- ይህ ነው በሉና በዕሁና ተጠቃላለው የተቀመጥ ሆነ መንግሰት በላላት እንግልኩ
ውስጥ ሆነ መንግሰታዊነት መሰራትን ተማሳ ተይን የተባለ ተከሳይ ‘acknowledging the
constitution’s authority and obeying its commands do not require that a
constitution be in written form, nor is a written constitution a guarantee that
constitutionalism is present’ በማለት ገልጽታል:: ከዚህ እንዲር እንግልኩ ከማግኘ
ኩርታ ይወጪ በየወቂቱ ባክብርናቸውና ባማድረግናቸው መርሆታና የመንግሰት ተቋማትና ወልዕተ
ሆነበት ተገኘ መሆናቸውን በማየት ነው ሆነ መንግሰታዊነትን ለማስራት የግል የተቀራ ሆነ
መንግሰት መኖር አስፈላጊ አይደለም የሚበለው:: የተቀራ ሆነ መንግሰት መኖር ይገም ሆነ
መንግሰታዊነት ለማስራት ወሰኑና ተስተና ለሆነ አይችልም የሚል ተንተና በመስከብ ጥናት ያደረገ
ምሁራን ይገልጻል:: ይህንን አባባል የሙራን “Staying within constitutional bounds
and obeying the principle of constitutionalism do not require a written
constitution and other legal term since constitutionalism is the consequence
of attitudes and convictions, its presence is assured in one instance by
certain national tradition and in another by still other traditions” በማለት
ይገልጽታል::

በአጠቃላይ ስንመሌከተው ሆነ መንግሰታዊነት ሆነ መንግሰቱን በተግባር ለማዋል ያለ ውስጥዋ
ዶግነትና ቁርጉኝነት ለሆነ መንግሰቱ ተገኘና ተማኝ የመሆኑ ጉዳይ ነው:: ሆነ መንግሰቱ እያለ

የህግ መንግስቱን ይንጋጌዎች የሚጥሩ ተግባራት እዘዚያው እዘዚያው በመንግስት ባለሙሉማናት
ወይም በለለው ይርቃቶች ባለሙሉማናትና ተከታታለው ሌሎችሙ ይቻላለ፡፡ እነዚህን ሆነ
መንግስቱን የሚጥሩ ተግባራት ለመከላከል እና በህግ አገባብ ለመቆጣጠር በመንግስት
አካላትና በሁበረተሰቦ ያለው ቁርጉትናት እና በግኝነት ነው በእንዲት አገር ለህግ
መንግስታዊነት እና ጉት መሠረት የሚሆነው፡፡

9.3. በእራዳሪ ህገ መንግስታዊነት ስለማስረዥ

ԱՆԴԵՐՆ ՀԱՄԱԾԱՐ ԱԽ ՔՈՒՊՈՒ ՔՆԸՆ ՈՃՈ ՄԸՆԴ ԳՈՒՅՆԴԻ ՔՄԴ ՔԱՐ ՔԴԱԿԻ
ՔՄՍՈՃՎՈ ՀԻՉՄՂՋՎ ԴՅՔՄԴ ՔՄԸՆԸՆ ՈՃՈ ՄԸՆԴ ԳՈՒՅՆԴԻ ՔՄԴ ՔԱՐ ՔԴԱԿԻ
ՄԸՆՂՈՒԺՎ ՊՈՒԴ ՔՈՒՓՄՈ ՈՒՆԻՔՋ ԱԽԱ ԱԽԱՀՈՒԺՎ ՍՂՈՒ ՔՖԱ Ի.Զ
ՄՎԻՂՄՎՈ ՔՎԱ ՄՄԸՆԴՎՈ ՄՎԻՂՋԸՆԴՎՈ ՀՆՁԱԼՄՎ ՔԼ.ԳՂՊՆԴՎՈ ՄՊՂՄ
ՀԸՆԸՆ ՔՈՒՔԻ ՍՂ ՄԸՆՂՈՒ ՄԸՆ ՔՄԸՆԸՆ ՔՄԸՆԸՆ ՀԸՆԸՆ ԱԸՆԸՆ::

በኢትዮጵያ አገልግሎት መሰሪስ እናደ በቻ ምክንያት ነበረው ማለት አይችልም፡፡
በየከልለ የተለያየ ምክንያቶች ሌጭ እንደሚችሉ በታወቂም ከመዘርዘር ተቁቦን ለርእሳ ነን
አገባበነት ያለውን የእናደ ክልል በቻ ለማየት እንጥቅረለን፡፡

1987 የደብብ ክልል ስነመንግሥት የከፍተኛ ፍርድበት ደቃምን ስመት በተመለከተ በዚ
ደቃም አስተዳደር ገባኤ አቅራቢነት በዚ ምክርበት ስመታቸው እንዲማለድቁ ይደንግኝ ነበር::
ይህም የኢትዮጵያ ስነ መንግስት እንቀጽ 81(4)የከልሉ ከፍተኛ ፍርድበት ደቃም ስመት በከልሉ
ደቃም አስተዳደር ገባኤ አቅራቢነት በከልሉ ምክርበት እንዲማለም የተደነገውን የሚችለን
ነበር:: በእነ ዓጥሪስ ነፃፃ መ/ቁ--- በሆነ የሰጠማ በን ከፍተኛ ፍርድበት ደቃም በስጠት
የተፈተኝና ቅጣት ወሰኑ ሌይ ይግባኝ ለከልሉ መቅለይ ፍርድበት ለዋርሳ ከቅረቢት ቅደታ
ነጥቦች እንዲ የደቃም ስመት ስነመንግስታዊ እይደለም የሚል ነበር:: ይህ ለከልሉ
ስነመንግስት መሽከል እንዲ ምክንያት እንደነበረ የተስተካከለውን የ1994ዓ.ም እንቀጽ126
በመመሌከት መግዛዘብ ይቻላል:: ቁደም ለል ለተሟሩ ለሆዣም ወጪ ለመስጠት ለባል በደብብ
በአጭር በአራረበበና አዝቦች ክልል ስነ መንግስት አዋጅ ቁጥር 1/1987 ዓ.ም መሠረት
የተሰጠ ደቃም በዚህ ስነመንግስት እንዲታስዥ ይቆጠራል በማለት ቤትዋ አገልግሎት ያለው
ዶንጂ በስነመንግስቱ ወሰኑ እንዲከተሉ ተደርጓል::

ለለው የሚሻኩያው ባዕክንያት የነበረው በእኔ አውጭውና በእኔ አስፈላጊው መከከል
የሥልጣን ክፍፍል ለማበቻት ነው:: ከኝ በለው በትምህርታችን ክፍል እንደተመለከትነው
ታረጋግጧች ሆኖታ መንግሰት ባለታው አገልግሎት የሥልጣን ክፍፍል ፍዴማዊ ማይነት አገልግሎት
የሚውጥትና የሚሰራውም ስልጣን የተለያየ አካላት ተግባር ነው:: የፌዴራል ህንጻንግሰቱም ሆነ
ሀንጻንግሰቱ ያቋቋማቸው አገልግሎት እና አገልግሎት አካላት በፌዴራል ደረጃ በግልጽ
ፈሳታውን ተሰው የቆሙ ዓይነት:: ነገር ግን በደብዳቤ ክልል እነዚህ ሁሉቱ ተግባሩት በአንድ
ምክር በት በማግኘት አካል ስራዎች ነበር::

ለሎችም ከልል ስጋትመንግስት በተመሳሳይ ለዓት በአገመንግስታዊ ገዢ መቅረብ
ሰያደርግ የዚከንያቱ ይለያየ እንዲ ከፈጸራል ስገመንግስት ወር የማጣጥሙ ገዳይ ውስጥ
እኝንጂ ነበር::

አገመንግስቱ በቻ ስይሆን ለለዚች የፌዴራል መንግስት አካች የበላይ ለመሆናቸው ለለዚች
እናር ህን መንግስታት በግልጽ ይደኑባለ:: የአማርኛ አገን መንግስት የፌዴራል ሁነች
የበላይነት (supremacy clause) በመያዝ በምሳሌነት የሚጠቀስ ነው:: የአፈጻጸም አገን
መንግስት የፌዴራል አካች የበላይ ለለመሆናቸው የሚያውስ የአገን መንግስታዊ ድንጋጌ¹
አለከተተም:: ይህን እንዲ የከልል መንግስታት አዋጅች የአፈጻጸምን አገን መቆረን
እንደለለጥቸው በከልሎች ይረዳ የታመነ ጉዳይ ነው:: ከልሎች የሚያውጣቸውን ማናቸውንም
አካች ከፌዴራል አካች ጋር መጠጣማቸውን ማረጋገጥ የመጀመሪያ ተግባራቸው ነው::
ከልሎች የሚያውጣቸው ሁነች ከፌዴራል አካች ጋር መቆረን ከታየም የከልል ሁነች ውጤ
እንደሚያጠጥ በፌዴራልን የሚከታተሉ ተወስናል::

ለዚህ ጥሩ ምሳሌ የሚሆንው የፈልጊዜን ምክር በት በኋላ በደረሰኛ መለስ ካሸማራ በፊራራዊ
ካልተዋ መንግስት መከከል ባለው ክርክር የአማራ በፊራራዊ ክልተዋ መንግስት ያወጣው
የመራት አዋጅ ከፈልጊዜ መንግስት የመራት አዋጅ ጋር እስከልተቻልን ገዢ በታች ተፈጥሯል
እንዲሆነ የሆነው ውስጥ ውስጥ የፈልጊዜ ሁኔታን የበረከት በማስጠበቅ ስገመንግስታዊ እስቶች
እንዲና ቅኑና የሆነው ፍልጊዜ ሥርዓቱ የዚህ መሠረት ላይ እንዲቀም በማድረግ የአንድ
እኩልማዊ ማህበረሰብ ለመኖርበር ወሰኝነት ያለው መሆኑን ያሳያል::

9.4. ከገመንግስቱ በተርጋም እየዳበረ መገኘቱ:

የተለያዩ ከገመንግስታዊ ጥያቄዎች በፈልጋዕስን ምክርበት እየተውሰነ ከገመንግስታዊነቱ በመጠናከር ላይ ይገኘል:: ለአብነት የሚከተሉትን ማያሳ ይችላል::

ሀ. በበንኩንጂል ገመዘ ካልል በመምረጥና መመሪያ መብት ኮርፍ ለቀረበው ከገመንግስታዊ ጥያቄ በፈልጋዕስን ም/ቤት የሰጠው ውሳኔ:

የአማራ፡የአድዋ፡የትግራይና ሌሎች በፊርማ ተወለደች በታች በ1992 ዓ.ም.በመለው እንደቱ በተደረገው ምርመራ ለበንኩንጂል ካልል ም/ቤት ለመወቅዎች በአዲስ በባንባሳ የምርመራ ካልል ለመሳተፍ እና ተወካይረወች ለቀርቡ በከልሉ ከሚገኘ አምስት በፊርማ በፊርማ ማለትም የበርታ፡የገመዘ፡የሽናሽ፡የከሞና ማኅ በፊርማ ማረጋገጫ ይረዳች መከከል የበርታ በፊርማ የጋለጋ ይረዳች አመራርዎች በስተቀር በሌሎች 4፣ የተደገኘ ነበር :: በዚህም መሰረት በፊርማ ተወካይረወች ከእምሰቱ እንዲሰረዘው የበርታ ማረጋገጫ ለአትናና በፊርማ የሚገኘ የበርታ በፊርማ ይረዳች ለአትናና በፊርማ ምርመራ በርድ እበቀታ አቀረበ:: የምርመራ በርድም እና ተወካይረወች የበርታ በፊርማ ይረዳች መናገር አይችሉም በማለት ከምርመራው እንዲሰረዘው ወሰነ::

የአማራ፡የአድዋ፡የትግራይና የሌሎች ነን የሚለ አበት ባየች በኢትዮጵያ ከገመንግስታዊናውም አትናናና በቀለም፡በዚ፡በሆኑም፡በበኩር በፊርማ ይረዳች፡በግልጽ በግልጽ ወይም በሌላ አመለካከትና አቅም ላይ የተመሳረተ ለየነት ለይደረጋበት በቀጥታና በነፃነት በመረጣቸው ተወካይቶ አማካይነት በአገባብ ጉዳይ አስተዳደር የመሳተፍ እንዲሁም በቁንቁው የመናገር፡የመቀና፡ ቁንቁን የሚሳይች፡ባሁን የመግለፅ የሚቆበርና የሚሰሩት፡ እንዲሁም በስራይነት መልካምና ልጻ የሚያስተካድርበት መንግስታዊ ተቋማት የሚችቃቃም እንዲሁም በየደረሰው በማገኘ አስተዳደርዎች ወሰኑ ማካናዎች ወከልና የማገኘት መብት እንዳለው የተመለከተውን ሁገመንግስታዊ መብታችን የጠስ የምርመራ በርድ ውሳኔ መብኑ በኢትዮጵያ ሁገመንግስታዊ እንቀጽ 9 መብረት ይሻርልን በማለት በ27/6/92 እበቀታ ለፈልጋዕስን ም/ቤት አቀርቦዋል::

በንግድ ሌይ የወሰኑ ሁኔታ እንዲያቀርብ የተመራለት የህን መንግስት ጉዳዮች አጠቃ ጉባኤ አብዛኛው ይኖሱ አገልግሎቱ እንቀጽ 38 ካነቶች ፖንጻ አይነት ለይነት ስይደረግበት በቀጥታ በነፃነት በመረጣቸው ተወካሮቸው በከላል በአገልግሎት አስተዳደር ጉዳይ ሌይ የመሳተና መብት ያለቸው መሆኑን ለእንግာን በእንቅር ይግሞ የምርጫ ሲታ አዋጅ ቁጥር 111/87 በእንቀጽ 38/1/ለ/ ስር ማንኛውም በእጋዣነት የሚቀርብ ተወዳደሪ የሚመሩበትን በፌዴራል ክልል ቅዱቸው አለበት በሚል የተደነገው የእንድን ክልል ቅዱቸው የሚያውቀ ነዋሪዎችን መብት የሚገኘበት በመሆኑ የምርጫ ሲጠ አዋጅ ከአገልግሎቱ ወር የሚችሉን በመሆኑ የአገልግሎት ተርጉም ያሳይ የሚል ነው::

በ1993 ዓ.ም.1ኛ ፍመት የሥራ ዘመን 1ኛ መደበኛ ጉባኤው በወሰኑ ሁኔታ በቋር ስይመሰን የፋይዳስታን የመ/ቤትን ለማጠናከር ስልጣንና ተግባራን ለመዘርዘር በወጣው አዋጅ ቁጥር 251/1993 እንቀጽ 8 መሠረት ተጨማሪ የባለሙያዎች አስተያየት እንዲያቀርቡ እኩርንድል፡፡

ሁን መንግስቱ የቴክኒክ የብጀር በአረስቦች እና ህገቦች መሰረታዊ መብቶች የተደነገገበት፣ የመንግስት አውቃቂር ከነበረበትና ዕላፍነታቸው እንዲሆም የአስራር ስርዓታቸው የሰራረበት፣ እንደቱ የምትመራበት መሰረታዊ የሆነ የፖ.ሳ.ኤሌዎች፣ አካውማያዊና የሚሆነው ጽልሕዎች የተቀመሩበት ስ.ሆነ የአገልግሎት የወደፊት ልኝ ቀል ከዲን ማስረዳ በመሆኑ በአገልግሎቱ እንቀጽ 9 እንደተደነገው የእንደቱ የበላይ ሁን እንደመሆኑ መጠን ማኅቸውም ሁን፣ ልማያዊ አስራር እንዲሆም የመንግስት አካል ወይም ባለበለበት ወሰኑ ከህን መንግስቱ ወር መጠጣም እንዲለበትና ከህን መንግስቱ ወር የሚችሉን ከሆነም የፋይዳስታን የመ/ቤት በወጪ መንግስቱ እንቀጽ 9 መሰረት ሁጻዊንግስቱን በመተርሱም ሁን ተፈጻሚነት እንዲያደርጉ የሚደረግ ግዢታ ተጥሎበቸል፡፡

የኢትዮጵያ ፌዴራልዋጥ የጥቅምትና ስርዓት መንግስት በክልሎች የተዋቀረ ስ.ሆነ በአገልግሎት አስተዳደር፣ ቅዱቸው፣ ማንኛነት፣ እና ል.ቁድ ሌይ መሰረት በደረሰ አውቃቂር 9 ክልሎች አለት፡፡ ይህ መለት ገን በእያንዳንዱ ክልል የሚገኘው ሁገቦች ሁሉ እንደ አይነት ቅዱቸው የሚገኘበት አንድ አይነት ቅዱቸው የሚገኘበት አውቃቂር የተመረጋገጫ በአገልግሎት እትዮጵያ ይም ያሳይበት ለወደመት የቆረጥን የብጀርችና በአረስቦች እራስን በረሰ የሚሰተዋደር፡ በቋንቃዊ የመጠቀም፣ የመማርና ባህልና ታረክን የሚያደርግና የመዝከባከብ መብቶች ጥያቄ ምሳሽ ለመሰጠት ነው::

በሌላ በከላል ይግሞ ይመከራለዋዊ መንግስት ስንል በዋነኛነት አለይ እስከታች ያለ የፋይዳስታው ሆነ የከልል መንግስት አካላት ሁሉ አቀፍ፣ ፍትሬሱም፣ ነፃ፡ በእከልነት ሌይ የተመዘረትና ይኖሱ

በሚሰጠር በሚሰጥበት ስነ ስርዓት በሚከሂደድ ምርመራ በአገብ የሚመረበበት እና የግለሰቦችና የበደቶች ሲባለዋና ይሞከራልያዊ መብቶች መለያ በመለያ የሚከበረበት ስርዓት ነው፡፡ በፊይቶ በፊይለቦች እና ህዝቦች የኢትዮጵያ ለአላዊ ስልጣን ባለቤት መሆኑቸው በአገብመንግስቱ እንቀጽ 8 ሰፍሻል፡፡ በመሆኑም ማናቸውም ስልጣን የሚመለመው ከአገብ ነው፡፡ ከገብ የለአላዊ ስልጣን ባለቤት በሆነበት ይሞከራልያዊ ስርዓት ይግሞ የዘንቶ የመግለጫና የመመረጥ መብት መለያ በመለያ የተጠበቀ ነው፡፡ የመግለጫና የመመረጥ መብት አይነትና ግዴ የዘንቶ መረጃቸውንና አሳተቃይሬመታቸውን ሪፖርቶች እንዲመርጫና እንዲሰሩ ማስታል ነው፡፡ እንቶ የመግለጫና የመመረጥ መብታቸው ሲከበር በአገብ አሳተቃይር ማለትም በፖልቱ ጉዳይ መለያና ቁጥጥና ተሳትሪ ይኖራቸዋል፡፡የዘንቶ መብት መረጃዎች አማራዊ የለለው ወሰትናን ይሰጣል፡፡ በመሆኑም በአገብመንግስትና እንቀጽ 38 መሰረት ማንኛውም አ.ት.የክድዋዊ እና በቀለም፡በብኩር፡በፊይለቦ፡በግታ፡ በቁንቁ፡በህይወጥ፡በፖልቱ ወይም በሌላ የገል አመለካከቱና እምነቱ ላይ የተመሳረተ ለየነት ለይደረግበት በማናቸውም የመንግስት ይረዳ የተመሳረተ ለየነት ለይደረግበት በማናቸውም የመንግስት ይረዳ በየጊዜው በሚከሂደድ ምርመራ የመግለጫና የመመረጥ መብት አለው፡፡

በሀገር መንግስቱ እንቀጽ 25 መሰረት ሁሉም ለምት በሁዋ ሂት አካል ዓይነው፡፡ በሁሉም ይረዳ የሚገኘ የመንግስት አካል ማንኛውም ሁን በሚያውጭበት ገዢ በስምት መከከል ማናቸውም ዓይነት ለየነት ለይደርግ ሁሉንም በእኩል አይን የሚያይ እና ለሁሉም በእኩልነት ወሰትናና አለጀት መሆኑን ማስመሰከርና ማረጋገጥ ይኖርበታል፡

በተመሳሳይ ሆኔታ የአገብ መንግስትና እንቀጽ 39 ንዑስ እንቀጽ 2 እና 3 ሁሉም በፊይ በፊይለቦችና ከገብበት በቁንቁቸው የመጠቀምና ቁንቁን የሚቆበር፡ባህለቸውን የመግለፅና የሚቆበር የሚሰራሩት ታርካቸውን የመንከባከብ ሪፖርቶች የሚሰተቃይር እና በጋራ ተቁጥሮች ማሟርዋ በሆነ መልከ በእኩልነት የመውከል መብት እንዲያዘው ይደኋገል፡፡ ከዘንቶ ይንገዱሙ መረዳት የምንጻለው የግለሰቦችና የብኩር በፊይለቦች እና ከገብበት መሰረታዊ መብቶችና ነባነቶች የተሰጠሩ፡ የሚይነጣበለና አካል እንዲሆነ፡ እንዲ ከሌላ የሚይበልጥ ወይም የሚያጠስ እንዲሆነ እንዲሆኑም እንዲ ለለለው ለባል መብቱና ነባነቱ እንዲማይይሻራሩና ገዢ እንዲማይይፈሳቦት ነው፡፡

አገብመንግስትና ሁሉም በፊይ፡በፊይለቦች እና ከገብበት በቁንቁቸው የመጠቀም መብት አለቸው ሲል እንዲ የለለውን ቁንቁ ማውቅና መማር የለባቸውም ማለት እንዲሆነ ለሰመርበት የሚጠበቅ ጉዳይ ነው፡፡ በቁንቁም ሆነ ባገር ይረዳ እየተጠናከረ በመሂድ ላይ ከለው

አከናማቸው፣ ማህበራዊና ገለጭና ተስፋር አንቀጽ የእስጥሞም ሆነ የአገራችን አገበች
በነገረ ቅልተታችው በተለያየ ያረዳ እርስ በርካታው የሚያገኘችው የጋራ መግባቢያ ቅንቃዎች ወይም
ቅንቃዎች በሂሳት መቆብራችው አይቋረ ጉዳይ ነው::

በከር፡ በከራለበት እና አገበች የራሳችውን የሥራ ቅንቃዎች ስመሰኔ በዘመኑን ለተደረገው
አድራሻና መገለጫ ለመፍጠር አይደለም:: ለሁሉም በእከራልነት እንዲያገለግል በማስተባበሪ
አንድ ቅንቃዎች አብዛኛውን ሁዝብ የግባባል በሚል የሥራ ቅንቃዎች ሆኖ ለመጠረቅ ለሎች ቅንቃዎችን
ማግበር ወይም በተለያየ ያረዳ መጠቀም አይችልም ማለት አይደለም:: በከላለ የሥራ ቅንቃዎች
አማርኛ ነው:: የግዢርጭ አገልግሎት አዋጅ 111/87 እንቀጽ 38/1/ለ/ ቅንቃዎች ለመመረጥ ከሚያበቀ
መመዘኛውን እንዲ አድርት መደንገገ በራሳ የአገመንግስት እንቀጽ 38 ይቻልናል የሚል
ድግምዬ ለይ መደረሰ አይችልም:: ሆኖም ግን በፈዕዚቤል ተርጉሙ ለመመረጥ የሚቀርብ እኩ;
ተመራቸው የከላለን ቅንቃዎች ማውቃትን እንዲመመዘኛ ማስቀመጥ ተገቢ አይደለም:: እኩ;
ተወካፊይዎች የከላለ ነገር በከራለበት ቅንቃዎች ከሆነው እንዲን የበርታ ቅንቃዎች አትቻልም
በማለት ከግዢርጭ እንዲታገሩ የሰጠው ወሰኑ የእሌክትሮ አገመንግስትን የሚቻልን በመሆኑ
የግዢርጭ በርካ ወሰኑ ሁገመንግስት የሚቻልን ስለሆነ ወሰኑ ከተሰጠበት ቅንቃዎች ወደፊት
በማረጋገጫ ለይ ተፈጻሚነት አይኖረውም ለሌላ ወሰኑ::

ለ. በአመልካች ወ/ሮ ከድቋ በሽር የከግ መንግስታዊ መብት መከበር አበቱታ ለይ በፈዕዚቤልን ምክር ቤት የተሰጠ ወሰኑ

ለአበቱታው መነሻ የሆነው የሀገመንግስቱን እንቀጽ 34/5/በመጥቀስ በሽር ሆኖ ቅረቡት
መዳኅት እንዲማይረዳል፤ ገልዥው እያለ ይህን ቅለ በለ በሽር ቅርድ ቤት አይቶ መመሰኔና
የጠቅላይ ሶረዳ ቅርድ ቤትም ይግባኝ ቁርቦለት ወሰኑውን ያወጣው በአገመንግስቱ እንቀጽ
13/1/ መሰረት የፋትሱ አካላት የአገመንግስቱን መሠረታዊ መርሆዎች ማስከበር ለገባቸው
አገመንግስቱን የሚገረው ለማዳዋ አመራር በሚያጠቃት ዘዴ በሆነ መንግስቱ እንቀጽ 9/1/
...ማናናውም ለማዳዋ አስፈር፡ እንዲሆም የመንግሥት አካል ወሰኑ ከአገመንግስቱ ወር
የሚቻልን ከሆነ ተፈጻሚነት አይኖረውም ...በሚል መንገድ ተከትሎ ሆነ መንግስቱ
የስቀመጥለቸውን ልቀቻቸውን ገልዥው ለመዳኅት የሚቻሉበትን ሆኖታ ማመጀቸት ለገባው
አስተዳደር ወሰኑውን እንዲቀበለ ማድረግ አገመንግስቱን የሚገረው ስለሆነ ወደቀ ተደርጋል::

አ. በሰልጻ ህዝብ ማንነት ጥያቄ ላይ ልሱዳልሽን ምክርበት የሰጠው ውሳኔ

የሰልጻ በከራለበት በከርር ለመባል የሚፈለገትን መሰራርቶች ያማረሁ ሰላምን እውቀና
ይሰጣች እንዲሆም ከዚህ ወር የተደረሱ መብቶች ይከበሩልኝ የሚል ጥያቄ ልሱዳልሽን
ምክርበት ያቀርባል፡፡ ጥያቄው የቀረበበት ልሱዳልሽን ምክር በት የእናድን ማህበረሰብ የማንነት
ጥያቄ መውሰን ያለበት ማን ነው? በምንስ ሥነሥርዓት ይውስናል? የሚለውን ቅጂጥ በመያዝ
እስተያየት አስቀበበል፡፡ ወይደትም አድርጋል፡፡ ጥያቄውን በቀጥታና በግልጽ የሚመልስ
አገመንግስታዊ ድንጋጌ የለለ መሆኑን ቅጂበት ተወስናል፡፡ ከዚህ ወር በተደረሱ የአገመንግስታ
ድንጋጌዎችን አንድ በአንድ ምክርበቱ የመረመራ ሲሆን የአገመንግስታዊ ድንጋጌ አንቀጽ 39/4/
በከርር በከራለበት የሚያነስትን የመገኘበል ጥያቄ የሚመለከት እንዲ አንድ ማህበረሰብ
ለማያነስው የማንነት ጥያቄ መልስ የሚመልስ ሆኖ አላገኘትም፡፡ በመቀበላም የአገመንግስታና
አንቀጽ 47 የተመለከቱ ሲሆን በበከርር በከራለበበት ማንነታቸው ተወቁ በከልሉ ውሳኔ የቆየ
ሆነው ነገር ግን የራሳቸንን ክልል እናቃቀማለን የሚል ጥያቄ ለከልል ምክርበት ቁርቦ በዘመ
የሚፈለግም መሆኑን ለለማይነዋዎ ምክርበቱ ለተደረዱ ቅጂጥ ምላሽ የሚሰጥ ሆኖ አላገኘውም፡፡
አገመንግስታዊ ድንጋጌ አንቀጽ 52/2/ሀ/ የማንነትን ጉዳይ የመውሰን ለሰጠን የማን አንድሆነ
በግልጽ ባይቀምጥም የከልሎች ለሰጠን ተብሎው ከተዘረዘሩት ውሳኔ ተካሂል፡፡ ለለዚህ
ከልሎች ላይ በራስ ማስተካድር አለማው ያደረገ ክልላዊ መስተካድር በማያዋቅኩበት ቤት
በቅድማይ የማንነትን ጥያቄ መውሰን የሚጠበቅባቸው ይሆናል፡፡ በተጨማሪም አገመንግስታ
የተከተለው ልሱዳልሽ የአውቃቀር ስርዓት ለከልሎች በውስጥው ጉዳዮች ላይ የመውሰን ለሰጠን
የሚሰጥ በመሆኑ የማንነት ጥያቄ በከልሉ ውሳኔ የሚነሳ ጉዳይ አንድመሆኑ መጠን የከልሎች
ውሰድ ማጥናት የገድ ይሆናል፡፡

ማንነቱ ይታወቁልኝ በማለት በአንድ ማህበረሰብ የሚቀርብ ጥያቄ በቅድማይ ቁርቦ መስተኞች
የሚገባው ጥያቄው በተነሳበት ክልል ምክር በት ሆኖ በከልሉ የነበረውን የአፈጋዥም ሪፖርት
ገዳለት አለበት ወይም ሁጻመንግስታን መሰረት አድርጊ አልተፈጋዥም የሚል ቁልቻ ሲነሳ
በዚህ እና ተመሳሳይ ምክንያቶች ጥያቄውን በአቀራበው ማህበረሰብ እና በከልሉ ምክር በት
መከከል ለያነት ለጥር በፊት መንግስታዊ ድንጋጌ አንቀጽ 62/3/ መሰረት ጉዳይ ልሱዳልሽን ምክር
በት ቁርቦ የመጨረሻ እሌባት ማጥናት እንዳለበት ተመለከቸል፡፡

የምክርበቱ ማኅ ጥያቄው ቁርብ ፍጥሃዊ አስከያገኘ ይረዳ ያለው ሂደት ሆነ መንግሰቱን ተከተሉ
አንዳራዥም ማድረግ ሆኖ ማንነቱ ይታወቂልኝ በማለት በሚቀርብ ጥያቄ ላይ ወሳኔ ስጋዬ
ጥያቄ አቅራቢው ማህረሰብ ሲሸጋ ነው:: የማንነትን ጥያቄ አስመልክቶ በሚነስ ጥያቄ
አስመልክቶ በሚነስ ጥያቄ ላይ ወሳኔ ስላጥ ወሳኔው ሆነ መንግሰቱ የተቀረበበትን መንፈሳ እና
ህጻዊ መሆኑን ማሳያት እንዳታል በእንቀጽ 39/5/ የተመለከተት መሰራርች የተማረለ መሆኑን
ማሳያት ጥያቄው በዕጣና መቅረብ ያለበት ሌሎች ተያቄው የቀረበበት የከልል ምክርበት ጥያቄን
ተቀብሎ እንቀጽ 39/5/ መሰራርችን ያገኘበበ ተናትን መሰረት በማድረግ ለህዝብ ወሳኔ
እንዳያቀርብ ይጠበቃበታል::ህዝብ ወሳኔው ዓጥኩራስያዊ እና ፍትሃዊ እንዲሆን ጥያቄውን
የቀረበው ማህረሰብ አባላት በቀጥታ የሚሳተኞበት::ነፃ በሆነና ይምሮ በሚሰጥር በሚሰጥበት
ስርዓት እንዳሆኑ ገልጻታኝ ተዘጋጀዋል በተገኘበት አገባብ ለክናውን ይገባል::

የማንነቱ ይታወቂ ጥያቄ ጥያቄውን የቀረበው ማህረሰብ አባላት በሚያደርግት ቀጥታ
ተሳተፍ በህዝብ ወሳኔ መወሰን ይገባል የተባለበት ወንድ ምክንያቶች::

የማንነት ጥያቄ የበኩር በከራከቦች ወይም ሁኔታ መብቶች መሠረትና ችግሮ በሙሉ
ከፍተኝ ግምት የሚሰጠው ጥያቄ ስለሆነ፣ መሰል ከፍተኝ ግምት የሚሰጠው የመንጠልና
ከልልን የመመሰረት ጥያቄዎች የሚመለከት ሁኔታ በሚያደርግው ቀጥታ ተሳተፍ በህዝብ
ውሳኔ እንዲሆን የህን መንግሰቱ እንቀጽ 39/4/ እና 47/4/ ስለሚደንግግ ነው::

የማንነት ጥያቄ የእያንዳንዱን የማህረሰብ አባል ማንነት የሚሸክና የሚመለከት በሙሉ
የአጠቃላይ የማህረሰብ ፍልት በትክክልና በአስተማማኝ መልካ ለማወቂ የሚያስችሉን
ስርዓት ነው:: በሙሉና የሰራው ማህረሰብ ማንነት የማህረሰብ አባላት በቀጥታ
የሚሳተኞበት::ነፃ በሆነና ይምሮ በሚሰጥር በሚሰጥበት ስርዓት እንዳሆኑ ገልጻታኝ
በተገኘበት በህዝብ ወሳኔ መወሰን አልበት በሚል በእነበጠ ይምሮ ተወስናል:: የሁሳብ ለየነቱ
ከልሎች የወሰኑ ጥያቄዎች በራሳችው መፈታት አለባችው እያተጠለ በፊላ በከልል ይግሞ
የማንነት ጥያቄ ሲገኘ መፈታት ያለበት በዚህ መንገድ ነው በማለት ለከልሎች ማስተላለፍ
የከልሎችን ለመሰን መጋብት እንዲሆኑ፣ ሁኔታ ሁኔታ መንግሰቱ የህዝብ ወሳኔ የገድ የሚለው
በተወሰነ ተለይተው በተቀመጠ ጥያቄ ላይ በቻ ነው በሚል ቁርቁል:: (እንቀጽ 47 እና 39ን
ይመለከችል):: ከዚህ ወጪ የሚነስ ጥያቄዎች መፈታት የሚያደርግችው በፊላ መንግሰቱ በራሳ
ነው:: በፊላ መንግሰቱ ይግሞ አገባብ መብቱን በቀጥታ ወይም በተወከሮ አማካይነት ተግባራዊ
ማድረግ እንዲሆኑ ይደንጋጋል:: ከዚህ መፈታት የሚችለው የማንነት ጥያቄ ቀጥታ ባለሙሉ

መንገድ ቅጂዬ አንዳደርነት ማድረግ የሀገሮችንበትን መርሆ የተከተሉ መሆኑን ነው:: ከሁሮስ ወሰኑ በመለሰ ያለው አፈጻጸም አገጣቸውንበትን የሚጥበ ነው ማለት የሚችል አይመስለንም:: ስላለሁ የሚገኘት ተያች በአካባቢ ወሰኑ እልባት ሌሎች ይጠበ የሚለው የአብዛኛው ይኖች አስተያየት ሌሎች ይመከራለዋ አካሄድችን ባምት ወሰኑ ያለባንበ ስለሆነ በደምዕስ ተለይተናል የሚል ነው::

ነገር ግን የእኔድርና ሆነ መንግስታዊነት ለማስረጃ

- ✓ በፊዚልናም ሆነ በከልል ደረጃ የተቋቋሙ የመንግስት አካላት ሆነ መንግስቱን ያልተኞች ከዚያ የሥራቶች አንድ መሠረት አድርገት በማየት እየተቀባዩዋሁና ወጪዎችን እያወሰነ መሆኑን::
- ✓ የመንግስት ባለሥልጣኑት የህን መንግስቱን ድንጋጌዎች መርሆችና እስቶች በማክበር የሚሠሩ በመሆናቸውንና ሆነ መንግስቱን ለማስከበር የህን መንግስቱን ሲወይ በመሠረታዊ ማረቻና እስቶች በአግባቡ ተገኘበው እየተንቀባዩዋሁ መሆኑን::
- ✓ ማኅቶችውም ማህበር የፖ.ሳ.ቴ.ኩ ደርጅት ወይም ተቋም የህን መንግስቱን መርሆች እስቶችና ድንጋጌዎች በማክበርና ለህን መንግስት ተገኘው በመሆኑ ለየነታቸውን በህን መንግስቱ ተለ ስር ሆነው ሆነ መንግስቱ በዘረጋው ስርዓት መሠረት መብታቸውን ለማስከበርና ተደግኝማቸውን ተግባራዊ ለማድረግ እየተንቀባዩዋሁ መሆኑን::
- ✓ የመንግስት አካላት ሆነ መንግስቱን አከበረውና ለህን መንግስቱ ተገኘው ሆነው እንዲሠሩ ማኅቶችውም ለው ማህበር የፖ.ሳ.ቴ.ኩ ደርጅት ወይም ባለሥልጣን ለህን መንግስቱ ተገኘው ተማሪ ሆኖ እንዲንቀባዩዋሁ በተለያየ መንገድ ግዴት የሚያደርግ መሆኑና ሆነ መንግስቱን የሚግረር ነገር ሌፈ.ወያም የሚችውም መሆኑን::

በአጠቃላይ የህን መንግስቱ ሲወይና ማረቻ መርሆችና ድንጋጌዎች በሁለም የመንግስት አካላት በሌሎች ተቋማት በምዕላጥ ሁኔታ በቆምነት የያዘውና ለተፈላማነታቸውም ቁርጓኛ መሆኑን ለማረጋገጥ በምንቻልበት ደረጃ ሌይ ካልደረሰን ሆነ መንግስታዊነትን በተመሳለ ሆኔታ አስረዝናል ማለት አንቻልም::

የኢ. መಥኬናትና፡ ለለተ ስነድ

1. Arend Lijphart, Democracy in plural societies, A Comparative Exploration, Yele University Press, 1977
2. Carry and Abraham, Elements of Democratic Government, Oxford University press, 1964
3. Ethiopian Law Review, Vol. 1. No.1, 2002
4. Fasil Nahum, Constitution For a Nation of Nations The Ethiopian Prospect, The Redsea Press, Inc, 1997
5. Goldfrey Phillips, Constitutional Law, Long mans, Green and Co. 5th ed., 1958
6. Hadad International Publication, the Eye on Ethiopia, and Horn of Africa, August 1993
7. Human Rights wach, The Evil Days, Thirty years of War and Famin in Ethiopia 1993
8. Manferd Nowak, UN Covenant on Civil & Political Rights, CCPR Commentary, 1994
9. The universal Declaration of Human Rights, A common Standard of Achievement, Kluwer Law International, 1999
10. Paul and Clapham, Ethiopian Constitutional Development, Haliesllasie University, Volume 1, 1972
11. Paul and Clapham, Ethiopian Constitutional Development, Halilesllasie University, Volume, 2, 1972
12. P. Allan Dionisopoulos, Tue Government of the United States, Charles Scribner's Sons, 1970
13. እንደ አውርድ አቅምዎች 01215 በአንበሳ ገንዘብ ይገልጻመው የሚገኘ ካርታ፡ ስምምነት ይገኙሙት በከራል

14. እንደ አውርድ አቆጣጠር በ1689 በእንግላን ጽርልማ የታወቂው የእንግላን የመብት አዋጅ ይንገኝምት በከራል
15. እንደ አውርድዎችን አቆጣጠር ፊዴል 4 ቀን 1779 የወጣው የአማራካን ካሳት መረጃዎች አዋጅ (መግለጫ)
16. እንደ አውርድዎችን አቆጣጠር በነሐሴ 27 ቀን 1789 የወዳቀው የፌዴራል የሰውቶ መብት መግለጫ ይንገኝምት
17. በንግሥጥ ታስቦና የወዳቀው የ1923 የኢትዮጵያ መንግስት
18. በ1945 ዓ.ም በኢትዮጵያ የወዳቀው የኢትዮጵያ ህንጻ መንግስት
19. የ1948 ዓ.ም የተስተካከው የኢትዮጵያ ህንጻ መንግስት
20. አዋጅ ቁጥር 2/1980 የኢትዮጵያ ህንጻዊ ይመከራለቱ ሪፖርት ሆኖ ህንጻ መንግስት
21. ፊዴል 15 ቀን 1983 የወዳቀው የኢትዮጵያ የሽያጭር ወቅት ቃርተር
22. አዋጅ ቁጥር 6/1984 የበከራዊ ክልለዋ የሽያጭር መስተዳደርቶችን ለማቋቋም የወጣ አዋጅ
23. አዋጅ ቁጥር 24/1984 የህንጻ መንግስት ካማሽን ለማቋቋም የወጣ አዋጅ
24. አውሬ ቁጥር 64/1985 የኢትዮጵያ የምርመ ህንጻ
25. ሁኔታ 24 ቀን 1987 ዓ.ም የወዳቀው የኢትዮጵያ ፌዴራል የቅርቡ ሪፖርት ሆኖ ህንጻ መንግስት
26. አዋጅ ቁጥር 251/1993 የኢትዮጵያ ፌዴራል የቅርቡ የቅርቡ ሪፖርት የቅርቡ ሁኔታ ለማጠናከርና ለማጠናከርና ተግባራን ካመዘገበው የወጣ አዋጅ
27. አዋጅ ቁጥር 250/1993 የቅርቡ የህንጻ መንግስት አጠር ጉባኤ ስልጣን ተግባር ለመወሰን የወጣ አዋጅ